

Pisma Predsjedniku

Pisma predsjedniku Dr Franji Tuđmanu od
savjetnika Dr Slobodana Langa

12/10/2009

dr. Slobodan Lang i dr. Vesna Ivanović

Sadržaj:

1994.

1. Zagreb, 22. veljače 1994. -Humanitarna i mirotvorna inicijativa u BiH
  2. 23. veljače 1994. -Molba Usore
  3. 13. travnja 1994 -Izviještaj o protestu žena iz Bugojna
  4. 28. travnja 1994 -Obilaženje BiH
  5. 16. svibnja 1994 -Drugo izvješće o protestu žena iz Bugojna
  6. 18. svibnja 1994 -Treće izvješće o protestu žena iz Bugojna
  7. 22. svibnja 1994 -Izvješće o stanju u srednjoj Bosni
  8. 30. kolovoza 1994 -Izviještaj o položaju hrvatskog stanovništva u BiH, ljeto 1994.
  9. 13. listopada 1994 -Izviještaj o nekim pitanjima u BiH
-
1. 01. kolovoza 1995 -Problem prognanih Hrvata i stanje u Velikoj Kladuši
  2. 11. Prosinca 1995 -Ocjena humanitarnog stanja u Bosni

1995

1. 13. svibnja 1995 -20 000 Hrvata u Banja Luci
2. Zagreb, 1. veljače 1995. -Mir između Hrvata i Muslimana
3. 01. kolovoza 1995 -Problem prognanih Hrvata i stanje u Velikoj Kladuši
4. Zagreb, 30. rujna 1995 -Povratak u Veliku Kladušu
5. Zagreb, 3. listopada 1995. -Položaj Hrvata i ocjena stanja u Bugojnu krajem rujna 1995.godine
6. Zagreb, 6. listopada 1995.-1 -Prijedlog projekta zbrinjavanja napuštenog, staračkog i socijalno nezbrinutog, pretežno srpskog, pučanstva na oslobođenim područjima Republike Hrvatske
7. Zagreb, 6. listopada 1995.-2 -Prijedlog Međunarodnog crvenog križa o zbrinjavanju starih ljudi na oslobođenom području
8. Zagreb, 20. listopada 1995. -Podsjetnik prije puta u New York na 50. obljetnicu UNa
9. 11. Prosinca 1995 -Ocjena humanitarnog stanja u Bosni
10. Zagreb, 12. prosinca 1995. -Nacrt za poslanicu predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana, dio: Humanitarna pitanja, dr. Slobodan Lang

1996.

1. Zagreb, 2. siječnja 1996. -Posjeta biskupu Komarici u Davoru i sastanak sa predsjednikom Vlade Republike Srpske Rajkom Kasagićem u Srbcu

2. Zagreb, 8. Siječnja 1996 -Posjet Banja Luci
3. Zagreb, 22. Siječnja 1996 -Posjet Banja Luci 20. i 21. siječnja 1996.
4. Zagreb, 22. siječnja 1996 -Tijek posjete Banja Luci
5. Zagreb, 22. siječnja 1996 -Precizniji podaci o nekim pitanjima pokrenutim u razgovorima u BanjaLuci
6. Zagreb, 22. siječnja 1996 -Procjena položaja Hrvata na području Banja Luke
7. Zagreb, 25. siječnja 1996 -fax Komarice
8. Zagreb, 25. siječnja 1996 -Posjet Srpcu i Banja Luci 24. i 25. veljače 1996.
9. 13. veljače 1996. -Negativni prikaz Hrvatske u svijetu
10. 16. veljače 1996 -Pomoć selu Majdan
11. 17. veljače 1996. -Ljudska prava
12. 23. veljače 1996. -Ocjena humanitarnog stanja u hrvatskom Podunavlju
13. 22. ožujka 1996. -Prijem Odžaka i Orašja
14. 12. travnja 1996. -Ocjena humanitarnog stanja u hrvatskom Posavlju (preliminarni izvještaj i prijedlozi)
15. 3. svibnja 1996. -Zamolba za prijem izaslanstva „Vukovarska bratovština“-projekt „Golubica“
16. 6. lipnja 1996. -Izvješće s puta po Bosni i Hercegovini, položaj Hrvata u Bosni i Hercegovini i stanje u Federaciji Bosni i Hercegovini
17. 5. srpnja 1996. -Unapređivanje odnosa sa Židovima i Izraelom
18. 21. kolovoza 1996. -Problemi članova HVIDRE – protestni skup sazvan za 15. rujan 1996.
19. 4. rujna 1996. -Problemi Saveza HVIDRA-e; -prosvjed sazvan za 15. rujan 1996.; -izvješće o dosad poduzetom
20. 13. rujna 1996. -Treće izvješće o problemima HVIDRA-e
21. 23. rujna 1996. -Problemi upisa studenata iz srednje Bosne na medicinske fakultete u Hrvatskoj
22. 3. listopada 1996. -Osobno pismo
23. 8. listopada 1996. -Osobno pismo
24. 15. listopada 1996. -Osobno pismo
25. 25. listopada 1996. -Ulazak srpskih izbjeglica u Republiku Hrvatsku
26. 28. listopada 1996. -Ljudska prava i socijalna politika u Hrvatskoj
27. 31. listopada 1996.- 1 -Problematika umirovljenika
28. 31. listopada 1996.- 2 -Odnosi sa Srbima
29. 6. studenog 1996. -Humanirani program u svezi sa Srbima
30. 7. studenog 1996. -Peta godišnjica okupacije Vukovara
31. 8. studenog 1996. -Osobno pismo
32. 13. studenog 1996. -Humanitarni program povratka u hrvatsko Podunavlje nakon razgovora sa Srbima 8. studenog 1996.
33. 13. studenog 1996. -Humanitarni popis stanovništva u hrvatskom Podunavlju
34. 22. studenog 1996. -Prosvjedi
35. 25. studenog 1996. -Mirna reintegracija; osvrt na dosadašnje i buduće djelovanje gospodina Predsjednika i Ureda Predsjednika Republike Hrvatske
36. 4. prosinca 1996. – 1 -pismo
37. 4. prosinca 1996. – 2 -Struktura stanovništva; socijalne grupe u hrvatskom Podunavlju
38. 9. prosinca 1996. -Prijedlog za izvješće Predsjednika; -humanitarno područje prosinac 1996.

1997.

1. 10. siječnja 1997. -Zamolba za imenovanje na dužnost zastupnika u županijskom domu Sabora Republike Hrvatske
2. 13. Siječnja 1997 -Osnivanje Medicinskog fakulteta u Mostaru (poziv na sastanak; izvještaj PRH; Medicinski fakul. u Mostaru; Program javnog zdravstva; Inicijativni odbor 15.7.; bilješke)
3. 11. veljače 1997. -Ocjena stanja i položaja Hrvata u gradovima Federacije
4. 21. veljače 1997. -Medicinski fakultet u Mostaru
5. 25. veljača 1997. -Nacrt Prijedloga za Medicinski fakultet u Mostaru
6. 6. ožujka 1997. -Pismo o BiH
7. 19. ožujka 1997. -Humanitarni položaj Srba
8. 20. ožujka 1997. -Teze za razgovor sa gospođom Sadako Ogata
9. 23. ožujka 1998. -Humanitarni aspekt međunarodne politike
10. 26.ožujka 1997. -Hrvatska humanitarna politika
11. 27. ožujka 1997. -Socijalna politika
12. 1. travnja 1997. -Izvješće iz Iloka
13. 24. travnja 1997. -Izvješće s puta u Izrael (16.-23.4.1997.)
14. 30. travnja 1997. -Izvješće o elementarnim nepogodama ; ledena kiša u Tomislavgradu; potres u Stonu
15. 4. lipnja 1997. -Izvješće s puta u Japan
16. 27. kolovoza 1997. -Komentar na uspostavu diplomatskih odnosa s Izraelom
17. 20. listopada 1997. -Aktualna humanitarna pitanja
18. 28. listopada 1997 -Prijem nositelja akcije "Spasimo život"
19. 29. listopada 1997. -Prijedloziu Federaciji BiH
20. 6. studenog 1997. -Stanje Hrvata u SRJ; zapisnik sa sastanka održanog 5.11.1997. godine u Uredu Predsjednika Republike Hrvatske, s temom o poteškoćama i ugroženosti Hrvata na području SRJ
21. 18. studenog 1997. -10.prosinca -Dan ljudskih prava
22. 26. studenog 1997. -Reakcije na intervju izvršnog direktora Međunarodne helsinške federacije g. Aarona Rhodesa
23. 22. prosinca 1997. -Stanje u srednjoj Bosni; put u Novu Bilu i Vitez, 19.-21.12.1997.
24. 24. prosinca 1997. -Socijalna politika nakon govora Predsjednika Republike Hrvatske u Saboru
25. 24. prosinca 1997. -Nema suvišnih ljudi

1998.

1. 21. siječnja 1998. -Provođenje odluka nakon sastanka s gospodinom Bobom Doleom
2. 9. veljače 1998. -Izvješće o posjeti obitelji Medić Hrvatskoj
3. 23. veljače 1998. -Izvješće s puta u Den Hag; posjet našima u pritvoru
4. 18. ožujka 1998. -Razgovor s izraelskim diplomatom Zvi Rav-Nerom
5. 23. ožujka 1998. -Humanitarni aspekti međunarodne politike
6. 25. ožujka 1998. – 1 -Mirovna inicijativa Predsjednika Republike Hrvatske
7. 25. ožujka 1998. – 2 -Status antifašističkih boraca Hrvatske

8. 20. travnja 1998. -Osvrt na neka pitanja ljudskih prava i humanitarnog rada
9. 22. travnja 1998. -Osvrt na neka pitanja ljudskih prava i humanitarnog rada
10. 24. travnja 1998. - Pismo o BiH; posjet hrvatskih državljana Derventi i Plehanu, 23. i 25. travnja 1998.; priopćenje
11. 29. travnja 1998. -Posjet Derventi, Drvaru i Plehanu
12. 15. svibnja 1998. -Izvješće s puta u Izrael od 10. do 13. svibnja 1998.
13. 22. svibnja 1998. -Izvješće iz Dubrovnika
14. 29. svibnja 1998. -Povodom primanja ordena Nikole Šubića Zrinskog
15. 02. lipnja 1998. -Vaša reakcija na napade na mene – zahvala
16. 11. lipnja 1998. -Opetovani napadi na mene u “Imperijalu”
17. 15. lipnja 1998. -Izvješće s puta po Bosni i Hercegovini i južnoj Hrvatskoj
18. 10. srpnja 1998. -Povjerenstvo za povijesne i ratne žrtve, Efraim Zuroff i srodna pitanja
19. 1. rujna 1998. -Neke socijalne mjere
20. 16. rujna 1998. – 1 -Predstojeća socijalna i humanitarna pitanja
21. 16. rujna 1998. – 2 -Neki prijedlozi za program mira u Bosni i Hercegovini
22. 6. listopada 1998. – 1 -Posjet Svetog Oca u Hrvatskoj
23. 6. listopada 1998. – 2 -Knjiga „Ranjeni Krist“ – poklon Svetom Ocu
24. 7. listopada 1998. – 1 -Neki prijedlozi nakon izbora u Njemačkoj
25. 7. listopada 1998. – 2 -Hrvatski crveni križ-zamolba za pokroviteljstvo 120. obljetnice i zamolba za prijam izaslanstva -mišljenje
26. 7. listopada 1998. – 3 -Hrvatski savez slijepih-zamolba za prijam izaslanstva
27. 19. listopada 1998. -Hrvatska humanitarna pomoć Bosni i Hercegovini; posjet srednjoj Bosni u svrhu obilježavanja 50. godišnjice univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i pete godišnjice humanitarne akcije „Bijeli put“
28. 13. studenog 1998. -Dovršavanje bolnice u Novoj Biloj
29. 21. studenog 1998. -Primanje kod Predsjednika Republike Hrvatske u povodu Dana ljudskih prava, 10.12.1998.
30. 30. studenog 1998. -Ocjena stanja u Boki Kotorskoj
31. 3. prosinca 1998. -Rad Ureda Predsjednika
32. 8. prosinca 1998. -Izvješće iz Haaga-posjet optuženima
33. 16. prosinca 1998. – 1 -Posjet Lašvanskoj dolini 18.-21.12.1998.
34. 16. prosinca 1998. – 2 -Županijski dom za bolnicu u Biloj
35. 17. prosinca 1998. -O ljudskim pravima, mirotvorstvu i demokraciji
36. 23. prosinca 1998. -Izvješće s puta u srednju Bosnu
37. 30. prosinca 1998. -Obrana ugleda Predsjednika Republike

1999.

1. 21. siječnja 1999. -Pismo Carlosu Westendorpu
2. 21. siječnja 1999. -Izvješće o razgovoru s veleposlanikom Muratovićem
3. 11. siječnja 1999. -Podaci o sinagogi i ljekarni u Dubrovniku
4. 28. siječnja 1999. -O plaćama u Hrvatskoj nakon odluke o plaćama sudaca
5. 12. veljače 1999. -Izvješće s puta po Bosni 8.-11. veljače 1999.
6. 15. veljače 1999. -Suđenja i javne reakcije
7. 2. travnja 1999. -Pomirenje
8. ? travanj 1999. -Skopje 1

9. 6. travnja 1999.	-Skopje 2
10. 7. travnja 1999.	-Skopje 3
11. 9. travnja 1999. – 1	-Skopje 5 (Tetovo)
12. 9. travnja 1999. – 2	-Skopje 6
13. 9. travnja 1999. – 3	-Janjevo 1
14. 10. travnja 1999. posjete Kosovu	-Skopje 7 – Ocjena stanja nakon odbijanja humanitarne
15. 14. travnja 1999. – 1	-Skopje 8
16. 14. travnja 1999. – 2	-Tirana 2
17. 23. travnja 1999. savjetnik Predsjednika	-Kosovo; Deset godina humanitarnog rada; pet godina
18. 26. travnja 1999.	-Tri humanitarne odluke
19. 21. svibnja 1999.	-Stanje u Hrvatskoj
20. 27. svibnja 1999.	-Povodom dana državnosti
21. 16. srpnja 1999.	-Izvješće o humanitarnoj misiji na Kosovu 12.-14.7.
22. 10. rujna 1999. 1.-9. rujna 1999.	-Izvješće s puta po Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini od
23. 13. rujna 1999. na Uzdolu	-Odlazak u Uzdol na obilježavanje 6. obljetnice masakra
24. 17. rujna 1999.	-Pomirenje II
25. 30. rujna 1999.	-Pomoć Hrvatima sa Kosova
26. 12. studenog 1999.	-Završno osobno izvješće Predsjedniku Tuđmanu I.
27. 13. studenog 1999 pismo	-Završno osobno izvješće Predsjedniku Tuđmanu II.
28. 14. studenog 1999	-Završno osobno izvješće Predsjedniku Tuđmanu III.
29. 15. studenog 1999	-Završno osobno izvješće Predsjedniku Tuđmanu IV.
30. Socijalna politika - I	
31. Socijalna politika - II	

2000.

1. 19. siječnja 2000. -Deset godina rada na unapređenju humanitarnog
zdravstva u ratnim uvjetima (1990-2000)
2. Popis pisama o Hrvatskoj
3. Popis pisama o Bosni i Hercegovini

1994.

1. Zagreb, 22. veljače 1994. -Humanitarna i mirotvorna inicijativa u BiH
2. 23. veljače 1994. -Molba Usore
3. 28. travnja 1994 -Obilaženje BiH

Dr. Slobodan Lang
Savjetnik Predsjednika Republike
za humanitarno djelovanje

Dr. Franjo Tuđman
Predsjednik Republike Hrvatske

Zagreb, 22. veljače 1994.

Štovani gospodine Predsjedniče

Obraćam Vam se sa prijedlogom Hrvatske humanitarne i mirotvorne inicijative u Bosni i Hercegovini u novim okolnostima. Postojeću međunarodnu i Hrvatsku inicijativu za mir u Bosni i Hercegovini, potrebno je odmah iskoristi ti dodatnim razvojem Hrvatske mirovne i humanitarne intervencije. To je potrebno učiniti iz slijedećih razloga:

1. Ukoliko Hrvatska ne poduzme aktivne mjere postojeći sporazum djelovati će nametnuto i umjesto da jaca unutarnju stabilnost Hrvatske, može ju čak i smanjivati.

2. Hrvatskom narodu u svim dijelovima Bosne i Hercegovine, a posebno Sarajevu i Srednjoj Bosni hitno je potreban svaki mogući oblik humanitarne i mirotvorne pomoći i podrške.

3. Ukoliko se smjesta ne podrži Hrvate i sve druge u Bosni i Hercegovini u obnovi mira i temeljnih uvjeta života, hrvatski će narod iskoristiti prekid ubijanja i razaranja da u velikom broju zauvijek napusti svoje domove u Bosni i Hercegovine, te dođe kao izbjeglice u Hrvatsku. Ovo se posebno odnosi na Hrvate u opkoljenim enklavama i gradu Sarajevu.

Ovoga trenutka oči svijeta uprte su u Sarajevo i Bosnu i Hercegovinu. Snažnom sposobnošću mirotvornog i humanitarnog djelovanja, od Vas pa do svakog stanovnika u pojedinom naselju, Hrvatska može istovremeno, pomoći Hrvatima i svim ljudima, snažno povezati Bosnu i Hercegovinu sa Hrvatskom i steci ugled u cijelom svijetu. Ukoliko Hrvatska ne poduzme neposredne mjere snažnog i sveobuhvatnog mirotvornog i humanitarnog napora u Bosni i Hercegovini propustiti će povijesni trenutak i biti smještena na margini svjetskog napora obnove i pomoci Sarajevu i cijeloj Bosni i Hercegovini.

U tu svrhu gospodine Predsjednice predlažem slijedeće:

- Da se odmah obratite naciji preko televizije i objavite program mira i čovječnosti za svaki dom u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj. (Izradu istupa može odmah izraditi tim stručnjaka).

Da predložite potpuni mir na svim prostorima Bosne i Hercegovine i Hrvatske.

Da jednoglasno objavi te početak obnove i pomoći Bosni i Hercegovini na slijedeće načine:

1. Potpunog otvaranja i zaštite svih putova i svih oblika humanitarnog transporta u Republici Hrvatskoj i gdje Hrvatska može utjecati.

2. Oslobođanje svih zarobljenih ili blokiranih kamiona koji su na raspolaganju uz obraćanje vlasnicima da ih na određeno vrijeme ustupe.

3. Zahtjeva svim transportnim poduzećima da kroz svaki mogući oblik pomognu humanitarni transport u svako naselje i grad Bosne i Hercegovine.

4. Predložite objedinjavanje svih skladišta hrane i druge humanitarne i mirotvorne pomoći.

5. Predložite SRJ da učini u istoj mjeri sve što može za mir u Bosni i Hercegovini i Hrvatskoj.

6. Odmah donesete odluku o formiranju snažne Ambasade Republike Hrvatske u Sarajevu, sa jakim humanitarnim odjelom koji će obići i pomoći Hrvatima i drugim ljudima diljem Bosne i Hercegovine.

7. Pozovete da se odmah pokrene veliki Konvoj "Hrvatska Sarajevu" u koji bi na Bijeli put pozvali sve vjerske, humanitarne, gospodarske, znanstvene, kulturne, političke i državne organizacije i društva Hrvatske i svijeta. Neka Hrvatska bude prva zemlja prva zemlja koja će ne samo tražiti mir već i poslati "Vojsku Mira" u današnji svijet rata.

7. Predložite da se istovremeno kao znak dobre volje odobri i pošalje manji Konvoj humanitarne pomoći u Knin da pomogne tamo okupiranim građanima Hrvatske bez obzira na njihovu vjeru ili naciju.

Cijenjeni gospodine Predsjednice mislim da se mora djelovati odmah, a da bi uspješnost ove akcije mogla ostaviti dugotrajni trag dobra u svim našim ljudima značajno podižući ugled Hrvatske u svijetu i pokrenuti cijelo ovo područje prema zajednici u kojoj je mir i dobro iznad rata i zla.

Prilog: Pismo Predsjednika Napredka

Na znanje: Dr. Mate Granić, Ministar vanjskih poslova RH

PROF. DR. SLOBODAN LANG
POSEBNI SAVJETNIK PREDsjedNIKA RH
ZA HUMANITARNA PITANJA I
VELEPOS LANIK U MINISTARSTVU VANJSKIH POSLOVA

23. veljače 1994.

Štovani gospodin dr. Franjo Tuđman
Predsjednik Republike Hrvatske

Štovani gosp. Predsjedniče,

Predstavnici Usore izravno su se telefonski obratili s posebnom molbom da Vas osobno informiram o tragičnom položaju hrvatskog stanovništva u njihovom kraju, te da Vas zamolim da se u pregovorima s bošnjačkim predstavnicima BiH izrijekom pokrene i pitanje njihovog položaja.

Stanje u Usori je slijedeće:

1. Stanovništvo:
  - djece: 3.013 (do 1. g. 884, do 7 g. 1.387)
  - žena: 4.854
  - prognanika: 4.290 (Teslić, Doboj, Maglaj, Derventa)
  - muškaraca: 10.345
  - a. Hrana: Sjetva u jesen 1992. bila je zbog nedostatka goriva rata, polovična.
Proletne sjetve 1993. više uopće nije bilo zbog nedostatka sjemena, goriva i rata.
  - b. Hrana na tržištu: 23. veljače o.g. jedna litra ulja koštala je 50 DM, kg šećera 70 DM.
2. Humanitarna pomoć: *Caritas* je zadnju pomoć dostavio 16. ožujka 1993.
UNHCR je u međuvremenu ukupno dostavio 16 kamiona pomoći (13 kamiona za Muslimane, a 3 kamiona za Hrvate)
  - a. Zdravstvena zaštita: Na tom prostoru ima ukupno dva liječnika. Bolnički se svi (Hrvati, Muslimani, Srbi i Romi) zbrinjavaju u Tešnju. Zbog nedostatka goriva, jučer je jedan ranjenik iskrvario jer je morao biti prevezen konjskom zapregom u bolnicu. Bolesnici nakon svega par dana napuštaju bolnicu i idu na preglede preko ratne zone.
3. Potrebe: Doslovce, tim ljudima potrebna je svekolika pomoć (hrana, dječja hrana, lijekovi, higijenske potrepštine). Danas se pučanstvo hrani gotovo isključivo hibridnim kukuruznim brašnom uključujući i djecu.

Gospodine Predsjedniče, stanovnici Usore bili su izuzetno potaknuti Vašim isticanjem potrebe da im se pomogne.

U punom smislu riječi, oči su uprli u Vas, odnosno u hrvatsku državu.

Stoga predlažem slijedeće mjere:

1. Od odgovornih hitno zatražiti Izvješće o dosadašnjem načinu brige o Usori i prijedlog poduzimanja akcija slanja kontinuirane pomoći.
2. U pregovorima s BiH obvezno otvoriti pitanje Usore.
3. Inozemna diplomatska poslanstva i humanitarne organizacije izvjestiti o stanju u Usori.
4. Odlazak u Žepče kako bi se na licu mjesta utvrdila mogućnost slanja pomoći.
5. Od UNHCR-a zatražiti prikaz glede zbrinjavanja stanovnika Usore.

Sa štovanjem

Prof. dr. Slobodan Lang

*****

SREDIŠNJICA ZA HUMANITARNU POMOĆ
Ulica Republike Austrije 14, 41000 Zagreb
Tel: 172 642 Fax: 172 109

1995.

1. Zagreb, 1. veljače 1995. -Mir između Hrvata i Muslimana
2. Zagreb, 30. rujna 1995 -Povratak u Veliku Kladušu
3. Zagreb, 3. listopada 1995. -Položaj Hrvata i ocjena stanja u Bugojnu krajem rujna 1995.godine
4. Zagreb, 6. listopada 1995. – 1 -Prijedlog projekta zbrinjavanja napuštenog, starijeg i socijalno nezbrinutog, pretežno srpskog, pučanstva na oslobođenim područjima Republike Hrvatske
5. Zagreb, 6. listopada 1995. – 2 -Prijedlog Međunarodnog crvenog križa o zbrinjavanju starijih ljudi na oslobođenom području
6. Zagreb, 20. listopada 1995. -Podsjetnik prije puta u New York na 50. obljetnicu UN-a
7. Zagreb, 12. prosinca 1995. -Nacrt za poslanicu predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana, dio: Humanitarna pitanja, dr. Slobodan Lang

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
Zagreb, 1. veljače 1995.

Cijenjeni gospodine Predsjedniče,

U cilju održavanja što većeg mira između Hrvata i Muslimana u ovom razdoblju, predlažem slijedeće :

- 1.) Da visoka državna delegacija, od Vas upućena (dr. Granić sa suradnicima ?) ode u Sarajevo i obrati se gospodinu Izetbegoviću, Zubaku i Ganiću, u cilju održavanja mira u ovom kritičnom razdoblju za Hrvatsku, a u stvari za obje države.
- 2.) Prilikom susreta da se dogovori prekid svakog oblika međusobnog napadanja političara i optuživanja putem tiska i drugih medija.
- 3.) Da se formira komisija ili odbor za incidentna stanja, uredi obvezama prijava incidenata sa izvidom na terenu i ocijene isključivo preko Predsjednika i/ili zamjenika Predsjednika Predsjedništva Federacije.
- 4.) Formiranje strateških grupa (predložio g. Mišetić) za razvoj Federacije i Konfederacije.
- 5.) Obilazak hrvatskih zajednica u cijeloj Bosni i, po mogućnosti, zajednički obilazak Hrvata i Muslimana s ciljem maksimalnog ublažavanja napetosti i ukazivanja na dugoročnu stratešku važnost, za cijeli hrvatski narod, mjera koje ste poduzeli u Hrvatskoj.

S poštovanjem,

v.r. dr. Slobodan Lang

**PROVOĐENJE SPORAZUMA O POVRATKU U VELIKU KLADUŠU
CIVILA IZ KUPLENSKOG
POTPISANOG U VOJNICU 08. KOLOVOZA 1995.**

I. PRISTUP PROVOĐENJU

Provođenju povratka se pristupilo kao projektu ljudskih prava s ciljem obnove doma i civilnog života na području Cazinske i Velikokladuške općine.

Ovo je bio drugi dio djelovanja Republike Hrvatske s ciljem zaštite temeljnih ljudskih prava stanovništva zapadne Bosne. Republika Hrvatska odigrala je ključnu ulogu u probijanju obruča oko Bihaća, te tako omogućila prekid opsade Bihaća i pokušaje likvidacije tamošnjeg stanovništva.

Hrvatska je također prihvatila veliki broj Muslimana izbjeglih iz područja Velike Kladaše i Cazina, razoružala ih i time spriječila međumuslimanski sukob. Nakon toga potpisan je zajednički sporazum od 08. kolovoza ove godine.

Ovaj sporazum predstavlja prvi dokument kojem je polazna pretpostavka da postoje zločini koji se ne mogu amnestirati, ali i prava koja se ne mogu oduzeti.

Hrvatski narod prošao je sve oblike stradanja i zbog toga je želio pružiti potporu Muslimanima, Hrvatima i drugima u zapadnoj Bosni, putem direktne vojne potpore, sprečavanjem međusobnog sukoba, zbrinjavanjem protjeranih, podrškom pomirenju, povratku i obnovom civilnog života u zapadnoj Bosni.

Prilog 1: Sporazum

AKTIVNOSTI SPROVOĐENJA SPORAZUMA

Republika Hrvatska je trajno osiguravala osnovnu sigurnost protjeranih u kampu u Kuplenskom. U rješavanju problema bili su stalno aktivni najviši predstavnici hrvatske vlasti, a cijelom aktivnošću rukovodio je dopredsjednik Vlade gosp. B. Mišetić. Imenovana je ciljana grupa koordinatora (B. Jurlina, S. Lang, M. Zulić). Kao koordinator u Vladi određen je gosp. G. Magaš. Visoki predstavnici Hrvatske stalno su posjećivali kamp u Kuplenskom i područje zapadne Bosne (Kladušu, Cazin, Bihać ..). Iz Republike BiH kamp i područje su posjetili ministri u Vladi i Federaciji. Posjete su izvršili i predstavnici ambasade BiH u Zagrebu. Od kantonalnih vlasti posjetu su izvršili predstavnici Hrvata.

Uvid u stanje u kampu maksimalno je omogućeno međunarodnim organizacijama, te su tako kamp posjetili predstavnici velikog broja međunarodnih organizacija uključivši i gđu" Emu Bonino, europskog predstavnika za ljudska prava, brojni predstavnici vjerskih, humanitarnih i drugih organizacija.

Stalna komunikacija omogućena je i svim medijima. U direktni rad uključio se i gosp. Schwarz-Schilling.

Također su stalno uključeni u rad i stanovnici kampa.

RAD UREDA ZA POVRATAK U VELIKOJ KLADUŠI

U Velikoj Kladaši osnovan je zajednički Ured Republike i Federacije BiH, ombudsmena i Republike Hrvatske.

Ured je razvio Višestruku djelatnost s ciljem ostvarenja povratka i zaštite ljudskih prava povratnika.

Među ostalim omogućeno je:

- stalna komunikacija između kampa i Kladaše (posjeti obitelji i povratka)

- osiguranje ljudskih prava (rad ombudsmena, prijavljivanje povratnika, obilazak terena)
- unapređivanje sigurnosti (dolazak policije BiH)
- međunarodno informiranje i savjetovanje
- rad s medijima
- mirotvorni rad (posjeti i kontakti s vjerskim ljudima, intelektualcima, posjeti protjeranih. . .)
- sagledavanje civilnih, humanitarnih i gospodarskih potreba

RAD UNUTAR KAMPA

Osnovno humanitarno zbrinjavanje unutar kampa provode međunarodne organizacije na čelu s UNHCR-om i ICRC-om. Hrvatska strana pruža sigurnost i sudjeluje u zdravstvenom zbrinjavanju. Ljudi u kampu imaju vlastitu organiziranost, a mi smo kontaktirali isključivo s gosp. Ramom Hirkićem (potpisnikom sporazuma).

Prema podacima ICRC-a od 23. kolovoza 1995. u kampu je bilo 21724 osobe, među kojima 724 visoko ugroženih (djeca, starci, trudnice, bolesnici i ranjenici).

MEĐUNARODNI RAD

Međunarodna zajednica je u potpunosti upoznata sa stanjem. Pokrenuto je pružanje humanitarne pomoći u kampu u procesu povratka i obnove.

Europske zemlje nisu pokazale niti interes niti spremnost za prihvrat protjeranih.

Postignut je međunarodni sporazum Republike i Federacije BiH, Turske i RH u osiguranju trilateralnih redarstvenih snaga u svrhu jačanja sigurnosti na području povratka. Misija dobre volje veleposlanika ove tri zemlje treba pratiti ovu aktivnost.

POSTIGNUTI REZULTATI

Cjelokupna akcija se ostvaruje po principima ljudskih prava.

Izbjegnuti su gotovo svi negativni oblici moguće intervencije.

Pokrenuti su svi oblici međunarodne aktivnosti.

Osnovan je centar u Velikoj Kladaši i provedeni prvi oblici povratka. Izvršeno je najšire upoznavanje zainteresiranih - od protjeranih do svjetske javnosti.

Dogovorena je i pripremljena trilateralna zaštita.

OGRANIČENJA

U postojećim metodama provedbe ne može se ubrzati povratak bez političke ocjene stanja i donošenja novih odluka.

Nastupanjem zime pogoršava se stanje.

POTREBE DALJNJEG RADA

Ocijeniti nove okolnosti koje su nastupile kao rezultat daljnjeg srpskog poraza, provedbom projekta i nastupanjem zime.

Odrediti projekt kao primarno zajedničku akciju Republike Hrvatske i Republike i Federacije BiH uz međunarodnu potporu.

Potvrditi ljudska prava kao osnov provedbe cijelog projekta.

Podržati i provesti trilateralni projekt.

Povećati sudjelovanje lokalne vlasti, naselja i kantona u provedbi projekta povratka.

ZAVRŠNE PORUKE

Ključno je preciznije odrediti odnos prema mobilizaciji kao i prava na amnestiju.

Tri su grupe rizika:

1. socijalni - najvažnije je riješiti prije zime
2. regrutacija
3. politički

PORUKE PJESNIKA

Prilikom obilaska protjeranih, dva muslimanska književnika i pjesnika poslali su poruke. Jednu, već nažalost poznatu, pjesmu dugogodišnjeg života Krajine, a drugu upravo napisanu, potaknutu tragedijom koja se dogodila i našim nastojanjima da je zaustavimo.

KRAJINA

Krajina je krvava haljina
S krvi ručak,
a s krvi večera.
Svak krvave žvače zalogaje.
Nikad mira, danka ni počinka.

PRAZNIH RUKAVA

Enes Kišević
Velika Kladuša, 7. rujna 1995.

Rođenih očiju svojih
suze se naše stide.
Što cijele ne vidješe ruke
batrljci sad naši vide.
Kad mržnja
spriječi nam pozdrav
da ljubav stisnemo rukom,
bar sada smognimo snage
batrljak stisnut batrljkom.

Izvještaj sastavili:

Dr. Slobodan Lang

Goran Magaš

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
Zagreb, 3. listopada 1995.

Predmet: Položaj Hrvata i ocjena stanja u Bugojnu krajem rujna 1995. godine

1. STANJE 1991.

U demografskom odnosu Hrvati su činili 35% cjelokupnog stanovništva, a u odnosu na Muslimane 45%. Politički su pobjedili na izborima te je HDZ dobio 21, a SDA 20 odbornika.

Gospodarski su bili vodeća grupa. U slučaju procjene kapitala od 30 000 DEM po osobi, što je znatno potcjenjeno, imali su 500 mil. DEM.

Kulturološki bili su izrazito okupljeni oko katoličke crkve sa jako razvijenim obiteljskim životom.

Vojno su cijelo vrijeme podržavali obranu Hrvatske i bili bolje pripremljeni za obranu od Muslimana: Bugojno je bilo tada, a i sada je, ključno gospodarsko, prometno i političko središte srednje Bosne.

2. PROMJENE TIJEKOM RATA

Tijekom 1991. Hrvati Bugojna su pružili značajnu podršku Republici Hrvatskoj. 1992. bili su okosnica obrane od Srba.

U istom vremenu u Bugojno je ušao veliki broj muslimanskih prognanika (D. Vakuf, Jajce i druga područja pod srpskom okupacijom).

U srpnju 1993. došlo je do sukoba Hrvata i Muslimana, te je najveći broj Hrvata napustio Bugojno. U samo Bugojno uselilo je više tisuća muslimanskih prognanika sa područja djelovanja HVO-a - od Čapljine do Prozora.

Udio hrvatskog pučanstva pao je sa 45% na 2-3%.

3. DOGAĐAJI POD MUSLIMANSKOM OKUPACIJOM

Unutar samog Bugojna došlo je do masovnog terora nad hrvatskim stanovništvom u svakom pogledu (ubijanje zatvorenika, progon i zlostavljanje ljudi, pljačka, zabrana djelovanja svih kulturnih i političkih institucija...).

Istovremeno hrvatsko pučanstvo Bugojna uspješno je pokrenulo pokret otpora i ljudskih prava usmjeren na dostojanstvo i opstanak hrvatskog naroda. Organiziran je štrajk glada žena i majki 26 nestalih Bugojanaca.

Jezgra pretežno starijeg stanovništva i žena okupljeni oko katoličke crkve odbila je napustiti Bugojno i odreći se svojih nacionalnih i ljudskih prava.

HDZ Bugojna nije prestao djelovati unutar Bugojna. Reagirajući na svaki događaj i tražeći temeljnu obnovu ljudskih i političkih prava u Bugojnu.

Snaga muslimanske represije s jedne strane i snaga hrvatske opstojnosti s druge strane pretvorili su Bugojno u grad slučaj.

Postavila su se slijedeća pitanja:

1. Može li lokalna muslimanska vlast slomiti otpor, dostojanstvo i postojanje Hrvata.

2. Hoće li šira muslimanska vlast podržati progon Hrvata, zaustaviti ga ili će podržati obnovu političkih i ljudskih prava Hrvata.

3. Hoće li hrvatska jezgra otpora samog pučanstva i direktnih žrtava predvođena crkvom i HDZ-om biti u stanju održati hrvatski opstanak (mostobran u Bugojnu).

4. Hoće li se protjerani Bugojanci okupiti s ciljem jačanja svojih političkih i vojnih interesa zbog ostvarenja povratka u Bugojno.

5. Hoće li HZ HB i cijele BiH prihvatiti obvezu potpore Hrvata u Bugojnu, a bitku za obnovu hrvatskih prava u Bugojnu kao jednu od strateških odrednica svoje politike.

6. Hoće li vojni rezultati Armije BiH i HVO-a omogućiti povratak muslimanskih prognanika na prostor oslobođen od Srba.

7. Hoće li sporazum o povratku prognanika između Hrvata i Muslimana - svi za sve - imati praktičnih posljedica i na Bugojno.

8. Hoće li Hrvatska Republika odrediti Bugojno kao jedno od mjesta gdje neposredno podupire obnovu političkih i ljudskih prava Hrvata.

9. Hoće li međunarodna zajednica i u kojoj mjeri obratiti pažnju na Bugojno i podržati Hrvate u obnovi svojih temeljnih ljudskih prava.

4. ZBIVANJA DO RUJNA 1995.

U Livnu je došlo do organiziranja političkog vodstva Hrvata u progonstvu. Velik broj Bugojanaca djeluje unutar HVO-a. Bugojanski Hrvati su organizirani i kao izbjeglice u Hrvatskoj.

Nažalost sve veći broj Hrvata iz Bugojna iseljava se i iz BiH i iz Bugojna. Kod prognanih izbjeglica aktivna je i želja i napor i organiziranje za povratak. Uz međunarodno posredovanje pokrenuto je političko organiziranje općine Bugojno na temelju sporazuma između Hrvata i Muslimana.

Središnja muslimanska vlast sve više shvaća neodrživost nastavka bugojanskog progona Hrvata.

Lokalna muslimanska vlast u Bugojnu onemogućuje svaki povratak Hrvata i ljudska prava uopće uvjetujući ih povratkom Muslimana u Čaplinu, Stolac, Prozor...

Hrvati u Bugojnu ne mogu kupovati hrvatske novine, nemaju dozvolu za hrvatsku školu, ne mogu dobiti nijednu prostoriju za kulturno djelovanje, ne smiju boraviti u Bugojnu dulje od 7 dana, nisu uključeni ni u jedan oblik vlasti, nemaju nikakav pristup medijima, novinarima nije dozvoljen pristup Bugojnu, a sve se to zbiva uz nedovoljnu pažnju Herceg-Bosne, Republike Hrvatske i međunarodne zajednice.

Sve u svemu Hrvati Bugojna trebali bi se osjećati otpisanim i nestati, a oni usprkos svemu i svima opstaju, traju, održavaju svoje dostojanstvo pa čak i traže obnovu hrvatskih, ljudskih prava.

5. ZBIVANJA U KOLOVOZU I RUJNU 1995.

Vojni porazi Srba imali su dvije ključne posljedice na Bugojno. Značajno je smanjena, a možda i ukinuta, opasnost od srpske agresije i granatiranja, a direktno je otvorena mogućnost povratka muslimanskih povratnika na prostore koje je oslobodila Armija BiH (Donji Vakuf) i HVO (Jajce).

15. rujna 1995. nakon oslobođenja D. Vakufa započeo je povratak velikog broja Muslimana u svoje domove uz napuštanje prognaničkog statusa u Bugojnu. Oni su istovremeno pozivali Hrvate da se sada vrate u svoje domove.

Zajednička vojna pobjeda pretvarala se u zajedničku radost Hrvata i Muslimana koji obnavljaju svoje domove, a u cijelom pučanstvu Bugojna razvijala se radost

ne samo zbog obnove prava Hrvata, već i zbog stvaranja suradnje sve do prijateljstva u cijelom Bugojnu. Činilo se da se rađa Federacija u svakodnevnicu života.

U tom trenutku lokalna vlast je prekinula pozitivni tok smatrajući da nove mogućnosti slobode i obnove ljudskih prava u Bugojnu ne trebaju biti iskorištene kao nova stranica pozitivnih odnosa između Hrvata i Muslimana već da neriješena pitanja od ranije (povratak u Čapljinu, Stolac, Prozor) i još nedogovorena pitanja nakon neposredne pobjede (povratak na oslobođeno područje), opravdavaju novi negativni korak.

Hrvatima je sada ograničen boravak u Bugojnu na samo 24 sata, istjeruje ih se nakon povratka u dom, pečate im se stanovi i kuće, useljava nove muslimanske izbjeglice, vrši im se opća pljačka sve do prozora, vrata i crijepova, poziva se Muslimane iz drugih krajeva (Srebrenica i Žepa) da se naseljavaju u Bugojno.

Hrvatko pučanstvo, HDZ Bugojna i crkva protestiraju i traže pomoć.

6. HRVATSKA DELEGACIJA U BUGOJNU

1. Na temelju ocjene akutne potrebe procijenili smo da je odmah potrebno provesti slijedeće:

- upoznati se sa stanjem na licu mjesta
- pružiti potporu hrvatskom pučanstvu
- pokazati lokalnim vlastima u Bugojnu, ali i republičkim vlastima u BiH da

Hrvatska neće napustiti Hrvate Bugojna

- zaustaviti direktna stradanja
- pokušati vratiti pozitivan ton općim odnosima Hrvata i Muslimana
- potaći Bugojno na otvaranje, a ne na prepreku povratka Hrvata i

Muslimana u njihove domove

2. Delegaciju su činili:

- dr. Slobodan Lang - veleposlanik i savjetnik Predsjednika Republike Hrvatske za humanitarna pitanja

- Goran Magaš - savjetnik za BiH i Vladi Republike Hrvatske

U pripremi za odlazak u HR HB konzultirali smo gospodina Bosiljka Mišetića, Jadranka Prlića, Daria Kordića i druge, a sam put dogovorili s predstavnicima HVO- Bugojno i veleposlanikom BiH u Zagrebu dr. Kasimom Trnkom.

3. Tijekom boravka u Bugojnu prikupili smo direktne uvide i dokumentaciju u povrede ljudskih prava Hrvata, proveli inspekciju terena, vodili razgovore s Hrvatima (crkva, civili, HDZ, Zbor Hrvata..), međunarodnim predstavnicima (UNPROFOR, Europski promatrači) i ombudsmenom (Vera Jovanović).

4. Vodili smo direktne pregovore s državnom delegacijom BiH (Čeman), ministrima (Cero i Imamović) i predstavnicima lokalne vlasti.

5. Tijekom samog boravka dogovarali smo rad s predsjednikom Federacije Zubakom i posjetili potpredsjednika Ganića u Fojnici.

Obojica su podržali ovu inicijativu i tražili da se odmah zaštite ljudska prava Hrvata povratnika u Bugojno.

6. Na temelju svega izrađen je i potpisan dokument "Bugojanski projekt povratka" koji su ravnopravno potpisali hrvatski i bošnjački lokalni predstavnici, a kao svjedoci humanitarni predstavnici Hrvatske i BiH.

7. Projekt se temeljno odredio prema suživotu Hrvata i Muslimana, za projekt neposrednog učešća u provođenju zaštite vlasništva, novouseljavanja u kuće i stanove i novonaseljavanja protjeranih Muslimana u Bugojno. Projekt također traži da se Federacija i Republika politički ne samo odrede već pristupe ostvarivanju prava na povratak "svi za sve", a za to im je ponuđeno Bugojno kao eksperimentalni model.

8. U svrhu ostvarivanja praktičnih rezultata provedbe u Bugojnu je osnovan Ured za povratak kojeg ravnopravno vode predstavnici Hrvata i Muslimana i što predstavlja prvu instituciju u kojoj Hrvati ravnopravno sudjeluju od početka Federacije.

Na političko i civilno dogovaranje potaknula je Vlada Federacije, HDZ i SDA, kao i predsjednik i potpredsjednik Federacije.

U okviru rada Ureda za povratak potaknuta je i redovita tjedna međunarodna konferencija.

Predstavnici Hrvatske stavili su na raspolaganje svoje usluge.

Na znanje:

- Bosiljko Mišetić, potpredsjednik Vlade RH

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
Zagreb, 6. listopada 1995. - 1

Predmet: Prijedlog projekta zbrinjavanja napuštenog, staračkog i socijalno nezbrinutog, pretežno srpskog, pučanstva na oslobođenom području Republike Hrvatske

1. Nužno je provesti ciljani projekt zaštite napuštenog srpskog staračkog pučanstva
2. Ovo stanovništvo je ostalo u Hrvatskoj na Vaš direktni poziv i time se suprostavilo velikosrpskoj kampanji odvođenja stanovništva da bi se Srbiju uvuklo u rat, a Hrvatsku kompromitiralo.
Oni upravo u Vama, i to opravdano, vide svoju jedinu šansu.
3. Ako se ne organizira ciljani projekt, veliki broj njih neće preživjeti zimu.
4. Molim da Vi budete pokrovitelj ciljanog projekta zbrinjavanja ovih ljudi i da to bude u kontinuitetu Vašeg napora mirotvornog i humanitarnog djelovanja od vremena prije sukoba do slanja mene u kamp UNCRO-a zbog zaštite ljudskih prava i humanitarne pomoći Srbima.

POZITIVNO ZNAČENJE PROVEDBE PROJEKTA

1. Potvrđuje se Vaša i naša temeljna čovječnost.
2. Provodite svoju obvezu prema ovim ljudima kada ste ih pozvali da ostanu.
3. Pokazujete kontinuitet svoje politike.
4. Mobilizira se djelotvornije cijelo humanitarno područje što je korisno i za druge potrebe (povratak Hrvata, protjerani Hrvati iz BiH i Srbije, omogućavanje poduzetništva rješavajući socijalna pitanja)
5. Mobilizirat će se međunarodna zajednica da slijedi i pruža potporu hrvatskoj politici.
6. Sprečavaju se negativni prikaz i diskreditiranje Hrvatske i Vas osobno.
7. Pozitivna iskustva mogu se koristiti za izradu modela "Mir Dunavu".

POSLJEDICE NEPROVOĐENJA PROJEKTA

1. Svaki događaj na oslobođenom području međunarodne organizacije detaljno evidentiraju, obrađuju i kompjuterski spremaju.
2. Neizbježno je trajno ljudsko stradanje:

- svakodnevno zlostavljanje te medicinska i socijalna nezbrinutost
  - često fizičko stradanje - od medicinskog do kriminalnog
  - otvorena mogućnost većih zločina
  - stalna mogućnost svake negativne međunarodne propagande
3. Korištenje negativnih podataka s ciljem političkih pritisaka na Hrvatsku.
  4. Nepovoljna opća klima u Hrvatskoj

STANJE LJUDI U KNINU I NA OSLOBODENOM PODRUČJU

Knin je prije rata imao 13 000, a sada ima 2 000 stanovnika. U općini Knin bilo je 40 000, a sada ima 4 000 stanovnika.

Među preostalim Srbima veliki je udio staračkog stanovništva. Na području Knina živi oko 2 000, a na oslobođenom području oko 3 500 napuštenih staraca.

U općini Knin oni žive u 40 mjesnih zajednica ili 150-200 naselja od jednog do stotinjak stanovnika. Slično je i na cijelom području.

U seoskom području dogodio se socijalni kolaps koji još uvijek traje, a iskazuje se odsustvom: stanovništva, javnog prometa, struje, vode, grijanja, snabdijevanja, spremljene zimnice, medicinske i socijalne zaštite.

Poseban problem čini socijalna sigurnost u ovim područjima što je dovelo do prisutnosti straha kod svih i stalne opasnosti od krivičnih djela.

Uskoro, dolaskom zime, njihovo će sveukupno stanje i položaj postati neodrživ.

ORGANIZACIJA PROJEKTA

1. Formirati socijalni stožer - lokalno i republički.
2. Sastav stožera:
  - Policija - odgovorna za sigurnost, uključivo kontaktiranje s hrvatskom vojskom
  - Lokalna vlast - odgovorni za komunalije i komunikacijske veze
  - Centar za socijalni rad i Crveni križ - odgovorni za uvjete života
  - Zdravstvena služba - medicinska zaštita
  - Ured za prognanike i izbjeglice - odgovorni za spajanje obitelji
  - Ured za međunarodno povezivanje i medije
3. Provesti točno utvrđivanje broja i socijalnog stanja staračkog stanovništva.
4. Izraditi program intervencije izvještavanja i praćenja rezultata.

MOGUĆI OBLICI RJEŠENJA

1. Ostanak u vlastitom domu
2. Spajanje obitelji (preseljavanjem ili doseljavanjem dijela obitelji)
3. Premještanje u druga naselja ili ustanove za zbrinjavanje staraca

NAPOMENA:

Gospodine Predsjedniče, nakon "Oluje" Srbi nisu napustili samo imovinu nego i ljude. Ne smijemo dozvoliti da se zbrine samo imovina.

Gospodine Predsjedniče, molim Vas da budete pokrovitelj zbrinjavanja srpskih staraca u nevolji. Razumljivo je da nedostaje suosjećanja prema tim ljudima, ali se zaštita tih ljudi mora ostvariti - zbog njih, zbog nas, zbog svijeta i zbog Vas.

Na znanje:

1. predsjedniku Vlade RH, g. Valentić
2. predstojniku Ureda Predsjednika RH, g. Šarinić
3. potpredsjednicima Vlade RH, g. Granić, g. Radić, g. Kostović, g.Škegro, g. Mišetić
4. ministrima RH, g. Šušak, g. Jarnjak, g. Rebić, g. Škara, g. Hebrang, g.Mudrinić
5. savjetnik Predsjednika za unutarnju politiku, g. Pašalić
6. Ured za odnose s manjinama, g. Dodig
7. zapovjednik zbornog područja Knin, general Čermak
8. zapovjednik MUP-a
9. povjerenik

Vlade

za

Knin,

g.

Pašić

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
Zagreb, 6. listopada 1995. - 2

Predmet: Prijedlog Međunarodnog crvenog križa o zbrinjavanju starih ljudi na oslobođenom području

Štovani gospodine Predsjedniče,

tijekom pisanja prijedloga projekta zbrinjavanja starijih ljudi na oslobođenom području primio sam poštom Prijedlog međunarodnog crvenog križa na istu temu.

Komentar:

1. Imate prilike vidjeti da će međunarodna organizacija preuzeti inicijativu
2. Kao što vidite ime "Krajina" je i dalje popularno.

Molim da mi se odmah odobri da sazovem odgovorne iz socijalnog, zdravstvenog, sigurnosnog i drugih potrebnih područja za provođenje projekta.

U prilogu Vam šaljem originalni primjerak navedene brošure Međunarodnog crvenog križa.

Sa štovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
Zagreb, 20. listopada 1995.

Predmet: Podsjetnik prije puta u New York na 50. obljetnicu UN-a

Cijenjeni gospodine Predsjedniče,
šaljem Vam nekoliko slobodnih misli ako Vam mogu biti od koristi u New Yorku.

1.   Antitotalitarno iskustvo dr. Franje Tuđmana

- njemački nacizam
- talijanski fašizam
- četništvo
- ustaštvo
- sovjetski staljinizam
- velikosrpstvo
- jugokomunizam
- srpski nacizam
- komunizam
- hrvatski totalitarizam
- muslimanski fundametalizam

2.   Metode borbe protiv totalitarizma dr. Franje Tuđmana

Pristup je uvijek radikalno pozitivan tj. ne samo srušiti već i izgraditi kvalitetniji sustav.

- teorijska obrada
- polemike
- političko sudjelovanje
- političko organiziranje
- diplomacija
- radikalno mirotvorstvo
- radikalna ljudska prava
- oružano sudjelovanje
- vojno zapovijedanje
- državništvo
- cjelovita strategija

3. Mirotvorni pristup dr. Franje Tuđmana i Hrvatske u postojećem sukobu

- 1990. prijedlog konstituiranja država Jugoslavije na europskim i konfederalnim načelima

- unutar Hrvatske - demokratsko organiziranje
- stalna spremnost na prihvaćanje mirovnih inicijativa
- ponuda autonomije i ustavnih prava Srbima unutar Hrvatske
- akcija prognanika u ljeto 94. putem blokade - pružena ruka
- mirotvorna ponuda pred Oluju - sastanak u Ženevi
- humanistička poruka Predsjednika Republike tijekom Oluje - "ostanite u svojim kućama."
- humanističke akcije razrješavanja u toku oružane akcije kako bi bilo što manje

žrtava:

- omogućavanje napuštanja Hrvatske
- UNCRO baza u Kninu
- proboj obruča Bihaća
- odnos prema protjeranima iz V. Kladuše
- odnos prema Banja Luci
- zaštita napuštenog srpskog stanovništva u Hrvatskoj

4. Međunarodna konferencija o humanitarnom i mirotvornom iskustvu održao bi se kao svjetska konferencija što znači s više tisuća učesnika, vladinih i nevladinih predstavnika.

4.1. Dobit za Hrvatsku

- Hrvatska bi se pokazala nosiocem humanitarnog i mirotvornog koncepta kraja 20. stoljeća
- izvršila bi se sinteza postojećeg iskustva i pretvorila u znanje
- omogućilo bi se da Hrvatskoj, kao pobjedniku, svi mogu pristupiti bez obzira na ranije ponašanje
- ojačali bi zapadni pristup s Hrvatskom kao nosiocem u širem području
- turistički marketing
- mogućnost zahvale pojedincima koji su pomagali Hrvatskoj
- mogućnost angažiranja srednjeg sloja

4.2. Organizacija

U cjelini pod pokroviteljstvom i kontrolom dr. Franje Tuđmana, po uzoru na druge tematske konferencije UN-a (Socijalni summit, Konferencija o ženama...).

5. **Aktualno stanje ljudskih prava**

5.1. Kritike Hrvatskoj za povrede ljudskih prava

- sustavno i detaljno praćenje povreda ljudskih prava provođeno je samo nakon dolaska Hrvata - oslobađanja okupiranih prostora u Hrvatskoj
- nije vršeno za vrijeme okupacije niti bilo gdje u Bosni i Hercegovini
- nije vršeno na okupiranom području za vrijeme UNPA - mandata (u to vrijeme je ubijeno 950 nesrba)
- sa dvije granate u Tuzli 25. svibnja 1995. uništeno je nekoliko puta više života nego na cijelom oslobođenom području (kad se uzima u obzir dob)
- međunarodne organizacije su mogle provesti zaštitu ugroženih, a nisu u dovoljnoj mjeri
- Hrvatska je višestruko zaštitila stanovništvo (radne knjižice dijeljene pri odlasku, pozivi da ostanu, posebni projekt zaštite starih i napuštenih...)
- poduzete su policijske i pravne mjere
- Hrvatska prihvaća provođenje zaštite i utvrđivanje odgovornosti, ali ne prihvaća preuveličavanje i kreiranje novog mita "hrvatske krivice"

6. Potrebno je uopće izraditi cjeloviti program srpskog stanovništva u Hrvatskoj (imam djelomično razrađeno, ali Vam ih ovdje ne šaljem)

7. Treba odmah objaviti otvoreni povratak slijedećim grupama po kriteriju ljudskih prava:

- Hrvati koji su odvedeni iz Hrvatske
- mješani brakovi koje se progoni zbog toga
- osobe koje su prisiljene da napuste Hrvatsku od srpske paravojske
- osobe koje su potrebne za socijalno zbrinjavanje starih i napuštenih
- osobe koje mogu dokazati da su za vrijeme srpske pobune i okupacije učinile djelo pravедnika (direktno zaštitile ili spasile prognane Hrvate i kulturne vrijednosti ili učinile djela značajnu za Hrvatsku uopće)

Gospodine Predsjedniče, oprostite na nedovoljnoj sistematičnosti, ali dao sam prednost kratkom vremenu.

Nacrt za

POSLANICU PREDSJEDNIKA REPUBLIKE HRVATSKE

DR. FRANJE TUĐMANA

DIO:

HUMANITARNA PITANJA

dr. Slobodan Lang

Zagreb, 12. prosinca 1995.

22. prosinca 1995.

Tijekom 1995. godine došlo je do formiranja operativnog stožera za invalide i druge stradalnike domovinskog rata u kojemu se radilo na pomoći tim ljudima. Izgrađeno je prvih 112 kuća za nepokretne invalide i opći plan prioritarnog smještaja najteže kategorije invalida. Stvorena je mreža županijskih stožera za invalide i druge stradalnike domovinskog rata.

Komisija za zatočene i nestale radila je na identifikaciji posmrtnih ostataka branitelja i civila na novooslobođenim područjima, te je radila na zaštiti prava obitelji nestalih i zatočenih osoba, kao i prava obitelji poginulih branitelja.

Pokrenuta je zajednička komisija sa "SRJ" u traženju zatočenih i nestalih osoba.

Prihvaćene su nove izbjeglice s područja Banjaluke, Srijema, Banata i Bačke.

Provedene su humanitarne akcije na oslobođenim područjima bivših sektora "Zapad, Sjever i Jug", kao i međunarodno povezivanje s humanitarnim organizacijama, osobito s Europskom zajednicom.

Na području socijalne skrbi osigurane su socijalne iskaznice za 108.833 kućanstva s 236.898 članova i novčani i prirodni oblici skrbi za 300 tisuća osoba. Formirana je služba socijalne zaštite na oslobođenom području Hrvatske.

Tijekom ove godine Hrvatska je skrbrila o 391.370 prognanika i izbjeglica, od toga 197.093 prognanika i 194.227 izbjeglica. Oni su u Hrvatskoj smješteni u 590 objekata, gdje je smješteno 77.845 osoba, a ostali su u privatnom smještaju. Hrvatska je iz proračuna izdvojila 1,203.750,000 kuna (225 milijuna američkih dolara) za prognanike i izbjeglice, 963.000.000 kuna (18 milijuna dolara) dao je UNHCR, a drugi su dali 16.585.000 kuna (3,1 milijun američkih dolara). U razdoblju od 1991. do ove godine za izbjeglice i prognanike izdvojeno je 4,325.475.000 kuna (808.510.640 dolara), a od toga je Republika Hrvatska izdvojila 3,788.870.000 kuna (708.204.553 dolara), UNHCR 387.875.000 kuna (72.460.062 dolara), Europska zajednica 129.256.000 kuna (24.158.264 dolara), a ostali izvori 19.795.000 kuna (3,687.562 američka dolara). Kroz ove četiri godine je Hrvatska i sama u ratnom stanju, za prognanike i izbjeglice izdvojila 85 posto ukupnog troška.

U zapadnu Slavoniju vratilo se četiri tisuće izbjeglica, a na novooslobođena područja bivših sektora sjever i jug oko 15 tisuća. 40 tisuća ljudi je u procesu povratka.

Prihvaćeno je 8.234 izbjeglice iz banjalučke regije, a na područje Federacije BiH vratilo se oko 14 tisuća izbjeglica, tako da u različitim statusima povratništva zatičemo oko 80 tisuća ljudi. Uz državnu potporu najvažnija je osobna odluka o povratku.

Crveni križ je u ove četiri godine dijelio pomoć u hrani, odjeći i higijenskim potrepštinama na 473 distributivna mjesta. Crveni križ tjedno prenosi četiri tisuće poruka što je više od milijun obiteljskih poruka tijekom cijelog rata.

U toku rata razvijena organizacija Crvenog križa osobito će pomoći povratnicima i obnovi doma, kao i starim i nemoćnim osobama na svim područjima Hrvatske.

Zdravstvo na svojoj skrbi ima 480 tisuća izbjeglica i prognanika. Za njih Hrvatska snosi 95% troškova, dok međunarodna zajednica sudjeluje s 5 posto.

To do sada iznosi oko 750 miliona kuna, tako da u cjelini trošak za prognanike i izbjeglice iznosi više od pet milijardi kuna ili oko milijardu američkih dolara, od čega je Hrvatska pokrila 85% .

Na taj način Hrvatska se pokazala kao primjer države koja nosi teret svog humanitarnog djelovanja i brine se o ugroženima. Vidljivo je da nema dostatnog međunarodnog sustava koji bi djelatno i na realnoj razini pomogao zemljama ugroženim agresijom.

Tijekom ratnih godina poginulo je 12.318 osoba, a ranjeno je 26.401 osoba; u 1995. godini poginula je 271 osoba, a ranjeno je 2.340 osoba. Tijekom ratnih godina poginulo je 259 djece, a u ovoj godini četvero, dok je ranjeno 1.058, a u ovoj godini 11 djece. Imamo ukupno 6.403 teška invalida. U Vukovaru je poginulo 1.851, a ranjeno je 2.464, dok je prisilno odvedeno, zatočeno i nestalo 1.277 osoba. U toku rata bilo je 80 razmjena, na kojima je razmijenjeno 6.703 osobe. Riješen je problem za 621 nestalu osobu. U tijeku je traženje za 2.845 osoba. Nakon akcija "Bljesak i "Oluja" nađena je 51 masovna grobnica.

Posebno treba ostvariti prava povratnika u hrvatsko Podunavlje koji će biti uskoro vraćen u pravni sustav Hrvatske.

Hrvatska se uključila u međunarodni rad i organizacije na području ljudskih prava.

Razvijena je briga za hrvatske manjine u drugim zemljama. Posebno treba ostvariti prava povratnika u hrvatsko Podunavlje koji će biti uskoro vraćen u pravni sustav Hrvatske.

Ispred Ureda Predsjednika tijekom cijelog rata bili smo nazočni na kritičnim mjestima. Posjećivali smo Hrvate u Bosni i Hercegovini, osobito u srednjoj Bosni, Tuzli, Zenici, te smo radili na pravima njihova povratka, primjerice, u Bugojno, te na svim područjima ostvarivanja temeljnih ljudskih prava. Unutar Hrvatske djelovali smo i na povratku izbjeglica u cazinsko, velikokladuško i bihaćko područje. Posebno smo radili na zbrinjavanju starih i napuštenih osoba u oslobođenim područjima Hrvatske. Poticali smo izgradnju bolnice u Novoj Bili.

Treba povesti brigu za 150 000 Hrvata Bosanske Posavine, koji su zajedno sa svim Hrvatima podnijeli teret rata i dali dodatnu žrtvu miru.

Treba nastaviti pomagati Hrvatima srednje Bosne, Sarajeva i Banja Luke i cijele Bosne i Hercegovine.

Naše iskustvo je prvo ratno iskustvo nakon drugog svjetskog rata u Europi na osnovu kojeg treba sazvati međunarodnu humanitarnu konferenciju. To će biti hrvatski "Hvala" svima koji su nam pomogli i međunarodni pokazatelj hrvatske politike mira i čovječnosti.

1996.

39. Zagreb, 2. siječnja 1996. -Posjeta biskupu Komarici u Davoru i sastanak sa predsjednikom Vlade Republike Srpske Rajkom Kasagićem u Srbcu
40. Zagreb, 8. siječnja 1996 -Posjet Banja Luci
41. Zagreb, 22. Siječnja 1996 -Posjet Banja Luci 20. i 21. siječnja 1996.
42. Zagreb, 22. siječnja 1996 -Tijek posjete Banja Luci
43. Zagreb, 22. siječnja 1996 -Precizniji podaci o nekim pitanjima pokrenutim u razgovorima u BanjaLuci
44. Zagreb, 22. siječnja 1996 -Procjena položaja Hrvata na području Banja Luke
45. Zagreb, 25. siječnja 1996 -fax Komarice
46. Zagreb, 25. siječnja 1996 -Pomoć selu Majdan
47. Zagreb, 25. siječnja 1996 -Posjet Srpcu i Banja Luci 24. i 25. veljače 1996.
48. 13. veljače 1996. -Negativni prikaz Hrvatske u svijetu
49. 17. veljače 1996. -Ljudska prava
50. 23. veljače 1996. -Ocjena humanitarnog stanja u hrvatskom Podunavlju
51. 22. ožujka 1996 -Prijem Odžaka i Orašja
52. 12. travnja 1996. -Ocjena humanitarnog stanja u hrvatskom Posavlju (preliminarni izvještaj i prijedlozi)
53. 3. svibnja 1996. -Zamolba za prijem izaslanstva „Vukovarska bratovština“-projekt „Golubica“
54. 6. lipnja 1996. -Izvješće s puta po Bosni i Hercegovini, položaj Hrvata u Bosni i Hercegovini i stanje u Federaciji Bosni i Hercegovini
55. 5. srpnja 1996. -Unapređivanje odnosa sa Židovima i Izraelom
56. 21. kolovoza 1996. -Problemi članova HVIDRE – protestni skup sazvan za 15. rujna 1996.

57. 4. rujna 1996. dosad poduzetom
58. 13. rujna 1996.
59. 23. rujna 1996. Hrvatskoj
60. 3. listopada 1996.
61. 8. listopada 1996.
62. 15. listopada 1996.
63. 25. listopada 1996.
64. 28. listopada 1996.
65. 31. listopada 1996.- 1
66. 31. listopada 1996.- 2
67. 6. studenog 1996.
68. 7. studenog 1996.
69. 8. studenog 1996.
70. 13. studenog 1996. Srbima 8. studenog 1996.
71. 13. studenog 1996.
72. 22. studenog 1996.
73. 25. studenog 1996. Predsjednika i Ureda Predsjednika Republike Hrvatske
74. 4. prosinca 1996. – 1
75. 4. prosinca 1996. – 2
76. 9. prosinca 1996.
- Problemi Saveza HVIDRA-e; -prosvjed sazvan za 15. rujna 1996.; -izvješće o
- Treće izvješće o problemima HVIDRA-e
- Problemi upisa studenata iz srednje Bosne na medicinske fakultete u
- Osobno pismo
- Osobno pismo
- Osobno pismo
- Ulazak srpskih izbjeglica u Republiku Hrvatsku
- Ljudska prava i socijalna politika u Hrvatskoj
- Problematika umirovljenika
- Odnosi sa Srbima
- Humanirani program u svezi sa Srbima
- Peta godišnjica okupacije Vukovara
- Osobno pismo
- Humanitarni program povratka u hrvatsko Podunavlje nakon razgovora sa
- Humanitarni popis stanovništva u hrvatskom Podunavlju
- Prosvjedi
- Mirna reintegracija; osvrt na dosadašnje i buduće djelovanje gospodina
- pismo
- Struktura stanovništva; socijalne grupe u hrvatskom Podunavlju
- Prijedlog za izvješće Predsjednika; -humanitarno područje prosinac 1996.

Za: predsjednika Republike dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika za humanitarna pitanja, dr. Slobodana Langa
Zagreb, 2. siječnja 1996.

**PREDMET: posjeta biskupu Komarici u Davoru i sastanak sa
“predsjednikom Vlade RS” Rajkom Kasagićem u Srbcu**

U svojstvu Vašeg izaslanika prisustvovao sam proslavi 100. godišnjice Davora 30.12.1995.godine. Tom prilikom Davor je posjetio Banjalučki biskup Franjo Komarica kojeg je dočekaio i uзорiti kardinal Franjo Kuharić sa velikim brojem svećenika. U ime hrvatske vlasti prisustvovao je župan Brodsko-posavski dr. Antun Pitlović, gradonačelnik Slavenskog Broda i pomoćnik ministra za obnovu.

Zajedno sa gospodinom županom ispratili smo biskupa Komaricu i prešli na drugu stranu Save u 16,00 sati. Dočekaio nas je gradonačelnik Srbca g. Miloš. Samo mjesto je bilo bez struje, sa malo ljudi koji su prema nama bili vrlo ljubazni. Sticajem okolnosti održali smo sastanak sa “predsjednikom Vlade RS” g. Rajkom Kasagićem.

Na sastanku sam ga izvjestio o zbrinjavanju ljudi na oslobođenom području Hrvatske i izrazio spremnost da posjetim Banja Luku kako bi ih detaljno informirao, a stekao i uvid u humanitarni položaj preostalih hrvatskih stanovnika. Izrazio je spremnost da se posjeta dogodi u prvoj polovini siječnja.

Istom prilikom otvorio je razgovore o drugim temama, posebno ističući želju za gospodarskom suradnjom i sastankom sa Jadrankom Prilićem. Navodio je svoje sastanke sa međunarodnim predstavnicima (Karl Bildt i Elizabeth Rehn), više puta isticao zapadnu orijentaciju Banja Luke.

Televizija Banja Luka je o tome odmah obavijestila javnost.

Za: Predsjednika
Od: savjetnika,

Zagreb, 8. siječnja 1996

Predmet: Posjet dr. S. Langa Banja Luci

Cijenjeni gospodine Predsjedniče

1. Rajko Kasagić ((predsjednik Vlade RS" pozvao je da 12. ili 13. siječnja 1996. posjete Banja Luku: Jadranko Prlić, župan Brodsko-posavski g. Pitlović i ja. (prilog 1)
2. Prijedlog proizlazi iz susreta 30. prosinca 1995. u Srpcu o kojem ste obaviješteni.
3. Momčilo Krajišnik i Radovan Karadžić traže da se sastanak održi na Palama.
4. Komunikacija se odvija preko gradonačelnika Davora, gosp. Jakirčevića i gradonačelnika Srpca, gosp. Miloša.

Poduzete mjere:

1. Upoznao sam s prethodnim susretom Jadranka Prlića.
2. Rekao sam i Jakirčeviću da u prvoj fazi sam spreman doći sam 12. siječnja u Banja Luku s temom razgovora - humanitarna pitanja.

Procjena značenja posjete:

1. Nadam se da bih mogao postići direktnu pomoć hrvatskom stanovništvu u Banja Luci.
2. Pokušao bih raditi na oslobađanju zatočenih predstavnika Merhameta.
3. Prikazao bih kako se mi brinemo za napuštene osobe (Srbe) u Hrvatskoj.
4. Međunarodno bi se vidjela otvorenost našeg humanitarnog djelovanja.
5. Pokazali bi elemente ravnoteže i spremnosti komunikacije, barem humanitarne, u cijeloj Bosni i Hercegovini.
6. Pokazali bi da je u Vašoj politici, nakon samog prekida rata, prvo humanitarno pitanje.
7. Primio bih poruke o drugim stvarima.

Komentar:

Ukoliko od Vas ne dobijem drugi nalog, postupit ću prema gore navedenom.

Za: Predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa

Zagreb, 22. Siječnja 1996

Predmet: Posjet Banja Luci 20. i 21. siječnja 1996.
Preliminarni izvještaj

Cijenjeni gospodine Predsjedniče

po Vašem naređenju zajedno sa direktorom INA-e za BiH, gosp. Ivom Jurišićem i načelnikom općine Davor, gosp. Jakirčevićem posjetio sam Banja Luku na poziv mr. Rajka Kasagića, predsjednika Vlade "RS".

U razgovorima je, uz njega, sudjelovao ministar za izbjeglice, ministar vjera, pomoćnik ministra za zdravlje i predsjednik Privredne komore. Za vrijeme boravka u Banja Luci razgovarali smo još i sa Srbima koji su izbjegli iz Hrvatske, predstavnicima Merhameta, posjetili smo Klinički centar u Banja Luci i postavili pitanje o židovskoj zajednici. Najviše vremena posvetili smo hrvatskoj zajednici, stanovali smo u Biskupiji, vodili duže razgovore s biskupom i svećenicima, prisustvovali misi u Katedrali i na Petričevcu i razgovarali s hrvatskim građanima u Banja Luci i na Petričevcu.

O svemu ćete dobiti detaljno izvješće, ali zbog brzine šaljem Vam neke osnovne stavove i podatke.

Osnovne ocjene:

- naš posjet je bio vrlo koristan povezujući humani tamo i gospodarsko i trebalo bi nastaviti u istom pravcu
- sastanke bi trebalo održavati jedanput mjesečno, projekt bi u cjelini trebao ostati pod Vašom neposrednom kontrolom
- tri su glavna područja pitanja: političko, gospodarsko i humanitarno
- politički: u Banja Luci nema predstavnika HDZ-a, hrvatski potpredsjednik Skupštine je bio isključen iz rada tijekom rata te je hrvatska zajednica isključivo okupljena oko crkve. Potrebno je odmah odrediti političke nosioce zastupanja hrvatskih interesa među Hrvatima u Banja Luci.
- humanitarno: susrećemo se s nizom pitanja kao što su puštanje pojedinih zatvorenika, uopće pitanja zarobljenih, oduzete imovine Hrvata, desetine tisuća izbjeglih Srba, zaposlenosti Hrvata, realne zdravstvene zaštite Hrvata i niz drugih pitanja. Ova pitanja treba konkretno otvarati i jedno po jedno rješavati u redovitim kontaktima, ali i stavljati ih u međusobnu zavisnost.
- gospodarski: putem gospodarskog centra u Banja Luci mogao bi se pokrenuti izvjesni broj hrvatskih poduzeća, a to bi istovremeno mogla biti jezgra za zapošljavanje nekoliko desetaka Hrvata.

Što god bilo, Banja Luka, kao i Bihać, biti će za Hrvatsku politički i gospodarski značajna nezavisno o broju Hrvata koji će tamo živjeti. Zbog toga smatram da ovaj projekt treba ostvariti u sva tri dijela.

Polazeći od ovog stava potpisali smo dokument koji je u prilogu. Posebno ističem da smo po prvi puta postigli potpisanu obavezu prekida radnih obaveza (prisilni rad Hrvata) i postigli odavanje priznanja Hrvatskoj na zaštiti srpskih građana u Hrvatskoj.

Nakon povratka sastao sam se s gosp. Kojakovićem i mi Vas molimo da nas obojicu zajedno primite i da čujemo Vaše upute i naloge.

S poštovanjem

Za: Predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa

Zagreb, 22. siječnja 1996

Predmet: Tijek posjete Banja Luci

Subota, 20. siječnja 1996

7, 00h- odlazak iz Zagreba
9,00 - prelazak Save iz Davora u Srbac
9,30 - odlazak automobilima iz Srpca
10,30 - početak razgovora u Banja Luci
12,30 - sastanak s hrvatskom delegacijom u biskupiji
14,00 - ručak u hotelu "Bosna"
15,00 - nastavak razgovora
17,00 - susret sa biskupom i posjet Domu zdravlja Caritasa
18,30 - posjet Kliničkom centru u Banja Luci
19,15 - potpisivanje priopćenja
19,30 - slobodni razgovori
20,30 - večera u biskupiji

nedjelja, 21. siječnja 1996

9,00 - misa u Katedrali
10,15 - susret s Hrvatima Banja Luke
11,30 - posjet srušenoj crkvi i susret s Hrvatima Petričevca
14,00 - razgovor sa Srbima izbjeglim iz Hrvatske
14,30 - odlazak iz Banja Luke
15,45 - prelazak preko Save iz Srpca u Davor

Za: Predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa

Zagreb, 22. siječnja 1996

Predmet: Precizniji podaci o nekim pitanjima pokrenutim u razgovorima u BanjaLuci

1. Tražili smo oslobađanje Vlade Šumanovca, pripadnika Hrvatskog zrakoplovstva zarobljenog 1993. Također smo tražili i oslobađanje i posjet svećeniku Matanoviću s roditeljima koji je u kućnom pritvoru u Prijedoru od 28. kolovoza 1995. Uopće smo tražili posjet hrvatskim zarobljenicima.

Ništa od toga nam nije udovoljeno, ali ni direktno odbijeno.

U toku razgovora biskup Komarica je istaknuo da ima podatak da je u Banja Luci zatvoren i Vlado Šantić, zapovjednik HVO-a u Bihaću, kojeg su, navodno, Muslimani predali Srbima. Podatak je biskupu dao Goran Bojić iz srpske ("državne bezbednosti", porijeklom iz Rijeke).

2. Hrvati ističu da ih vojska još uvijek primorava na radnu obavezu. To smo Kasagiću iznijeli te je postojeća formulacija u priopćenju prva javno preuzeta obveza.

3. Televizija Banja Luka je manifestirala veliku netoleranciju, pa i mržnju prema Hrvatskoj na svom dnevniku. Njihov poslanik Medić izuzetno je napao HVO zbog razaranja Šipova. Poslije sam ga zatekao kod Kasagića i ostalih. Kad sam ga suočio sa događajima u Hrvatskoj i BiH od 1991. na ovamo, potpuno se povukao.

4. Više od 300 Hrvata u Majdanu kod Mrkonjić grada direktno je ugroženo promjenom srpske vlasti, moguće i životno. Smatram da ih uz prisustvo međunarodnog Komiteta Crvenog križa ili UN predstavnika, treba poimence popisati, a srpska strana treba jamčiti njihovu sigurnost. Međunarodne snage bi se tamo trebale angažirati. O tome treba hitno razgovarati sa HercegBosnom.

5. Tražili smo da se sve crkvene objekte vrati vlasnicima i konkretno da se Plehan preda franjevcima i osigura sigurnost.

6. Hrvati, sada su to većinom stariji ljudi, nemaju mogućnost ravnopravnog korištenja zdravstvene zaštite. To smo istakli kao posebno pitanje.

7. Postavili smo pitanje o zatvorenima iz Merhameta (navodno su pušteni) i položaju židovske zajednice (navodno ih ima u Doboju) i tako pokazali da brinemo o ljudskim pravima svih ljudi. Izvan razgovora jasno je iskazano da je i sva hrvatska imovina oduzeta, a da su Hrvati istjerani iz svojih stanova, čak i oni koji još uvijek žive u Banja Luci. Tražili smo da se Hrvate iz Banja Luke, tj. uopće Hrvate, uključi u Komisiju za ljudska prava RS koja je u osnivanju. Tražili smo i potpunu slobodu kretanja za crkvene predstavnike, političke predstavnike i drugih u slučaju bolesti, pogreba i sl. Dogovorili smo da se unaprijed dogovaraju specifične teme i raščišćavaju prilikom sastanaka.

Komentar:

Mi smo govorili svoje stavove vrlo direktno pokazujući da imamo snagu da postavimo zahtjeve direktno, ali nismo forsirali do prekidanja komunikacije. Oni su se povlačili pred svakim našim zahtjevom, pokazivali slabost i ovisnost, ali i izbjegavali rješavanje nekih pitanja (stid, nemoć pred vojskom, trgovanje i drugi mogući razlozi?).

Za:Predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa

Zagreb, 22. siječnja 1996

Predmet: Procjena položaja Hrvata na području Banja Luke

1. Demografski i socijalni podaci

U samoj Banja Luci živi oko 3 500 Hrvata, a u okolici još toliko. Oni su pretežno starije dobi. Gotovo nitko nije zaposlen, mirovine nisu vrijedne spomena, većim dijelom su istjerani iz svojih stanova, bili su izloženi teroru te se nalaze u vrlo teškom stanju.

2. Ljudska prava

Na grupi od 95 Hrvata proveo sam telegrafsko, orijentacijsko istraživanje putem slijedećih pitanja: zlostavljanih - 46, opljačkanih - 30, oduzet stan - 20, odvojene obitelji - svi, otpušteni s posla - svi osim jednog, direktno ugrožen život - 40, primili pomoć od Srba - 25, radili protiv Hrvatske - nitko.

Na pitanje da li je vrijedilo podnijeti ovo stradanje za nastanak Hrvatske - velik se broj rasplakao i svi su izrazito potvrdili.

U razgovoru s Hrvatima u Banja Luci i na Petričevcu vidljiva je dirljiva nada u Hrvatsku, a posebno vjera u Predsjednika RH ..

Na oba mjesta i pred srpskim vojnicima i policajcima rekao sam im da sam došao po nalogu Predsjednika i da su njegova dva strateška cilja sloboda cijele Hrvatske i život svih ljudi.

Za:Predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa

Zagreb, 25. siječnja 1996

Predmet: fax od biskupa Komarice glede mazuta potrebnog KBC-u u Banja Luci
Štovani gospodine Predsjedniče,
upravo smo primili fax od biskupa Komarice (u prilogu) te molim Vaše upute o tom problemu.

Sa štovanjem

Za:Predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa

Zagreb, 16. veljače 1996

Predmet: Molba za pomoć selu Majdan

Cijenjeni gospodine Predsjedniče

molim Vas, ako je ikako moguće, da prilikom sutrašnjeg susreta u Rimu uzmete u obzir sudbinu Hrvata iz sela Majdan.

Kao što Vam je poznato, radi se o hrvatskom selu, koje postoji od 12. stoljeća, u kojem je živjelo 222 obitelji sa 888 članova. Oni su poznati kao vrsni poduzetnici i majstori, posebno kovači. Nalazi se u području Jajca i Mrkonjić grada. Do zadnjeg trenutka ovi su ljudi ostali u svojim domovima. Svoj odlazak smatraju privremenim iseljenjem, popisali su svoju imovinu i odredili predstavnike za pregovore. Radi se o svega nekoliko kvadratnih kilometara.

S poštovanjem

Za:Predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa

Zagreb, 25. siječnja 1996

Predmet: Izvješće o posjetu Srpcu i Banja Luci 24. i 25. veljače 1996.

Cijenjeni gospodine Predsjedniče

24. i 25. veljače o.g. po Vašem nalogu proveo sam u Srpcu i Banja Luci gdje sam vodio razgovore s g. Rajkom Kasagićem. Razgovoru su prisustvovali gradonačelnik Srpca i gradonačelnik Davora.

1. Kasagić je prihvatio da se sastane s hrvatskom stranom oko granica (Široka rijeka, Majdan, Jenjić, Oštra Luka, ..).
Odredite što mi je dalje za činiti.
2. Razgovarali smo o drugi humanitarnim pitanjima i ljudskim pravima:
- nestali, posjeti za Uskrs, susret obitelji i dr.
O ovome bih podnio detaljni izvještaj dr. Mintas Hodak i dr. Kostoviću - molim suglasnost.
3. U političkom pogledu značajne su promjene:
- Kasagić iskazuje različitost od Radića pa i Karadžića, a povezanost sa Miloševićem, naglašava skandinavizaciju, naklonjenost Hrvatskoj, a na moje testiranje i prema Vama osobno, budućnost vidi u povezanosti i s Hrvatima u Bosni i s Hrvatskom i sa Srbijom.
4. Zainteresirani su za most i gospodarsku suradnju. Izvijestiti ću g. Šarinića.
5. Dogovorio sam redovite susrete jednom mjesečno u cilju procjenjivanja provedbe dogovorenog na raznim područjima.
Molim Vašu suglasnost.

STANJE U BANJA LUCI

U Banja Luci sam razgovarao s biskupom Komaricom, njemačkim kardinalom koji je predsjednik biskupske konferencije u Njemačkoj, g. Radićem (Hrvatom koji je prošli tjedan ponovno postao dopredsjednik B. Luke i predsjednik HDZ-a u B. Luci). Prošetao sam gradom, što je izazvalo jake reakcije građana.

1. U humanitarnom pogledu javlja se pitanje liječenja, mirovine, socijalnih pomoći, ljudskih prava, komunikacija, posjeta. Q ovome ću detaljno izvijestiti dr. Mintas Hodak i dr. Kostovića - molim suglasnost.
2. Politički: naši predstavnici, HDZ i dopredsjednik grada, traže: pristup i startegiju izbora, sudjelovanje u pregovorima, povezivanje s HDZ-om u

Zagrebu. Detaljno ću izvijestiti dr. Valenta - molim suglasnost. Ovo pitanje smatram vrlo značajnim.

STRATEGIJA ODNOSA SA SRBIMA

U posljednje vrijeme posjetio sam istočnu Slavoniju, Banja Luku, Majdan, Šipovo, Mrkonjić grad i Gomirje.

1. Smatram da dolazi do strateške promjene u odnosu sa Srbima.
2. Smatram da smo u mirnodopskom vremenu pod većim utjecajem međunarodnih i drugih činilaca.
3. Ocjenjujem da su u nizu odnosa drugi nosioci inicijative i da treba povećati aktivnu ulogu Hrvatske.
4. Predlažem da formirate užu radnu grupu kako bi razmotrila ovo pitanje i na temelju Vaših uputa razvijala ove odnose. U radnu grupu predlažem: dr. Đ. Pribičević, dr. Z. Marković, g. I. Vrkić, g. M Tankosić, g. G. Dodig, dr. S. Lang, dr. I. Pašalić. Moguće je da rad počnu ljudi iz Ureda i da Vam podnesu prvi nacrt stavova i pristup.

Molim Vašu odluku o tome

S poštovanjem

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
3. veljače 1996.

Predmet: Negativni prikaz Hrvatske u svijetu

Cijenjeni gospodine Predsjedniče,

u posljednje vrijeme (ne baš samo u posljednje vrijeme) provodi se direktna kampanja negativnog prikazivanja Hrvatske u svijetu.

Osobno nemam ništa protiv kritičnosti koja je na mjestu, ali ne slažem se s nijednim oblikom inkvizicije i sotonizacije, pogotovo kad se radi o mojoj zemlji (dozvolite mi malo sebičnosti).

Ovo me posebno pogađa što je u tome prisutna i naša vlastita odgovornost zbog nedovoljnog prikaza naših nastojanja, istupanja u svijetu i korištenja mogućnosti prikaza rada kojeg provodimo, a izbjegavanja negativnih događaja.

Javna kampanja nema direktni, ali ima nedvojbeni i kratkoročni i dugoročni negativni učinak na sliku Hrvatske, njeno gospodarstvo i poštivanje ljudi, naroda, a i Vas osobno.

Smatram da je potrebno hitno razmotriti mogućnosti unapređivanja rada na ovom području putem sastanka uže grupe zadužene za ljudska prava, humanitarni rad i medije (Kostović, Hodak, Zorić, Mudrinić, Rajaković, Javornik, Baletić, Šimonović, Lang).

Bolno je doživljavati negativni prikaz vlastite zemlje i naroda i ljudi koje poštuješ u svakom slučaju, ali je to posebno teško kada je mnogo toga krivo i uzrokovano slabošću vlastite organiziranosti.

Molim Vas da naredite izvještaj o radu na ovom području o dosadašnjem radu i djelotvorniji rad na ovom području od sada nadalje.

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franjo Tuđman
Od: savjetnika, dr. Slobodan Lang
17. veljače 1996.

Predmet: Ljudska prava

Cijenjeni gospodine Predsjedniče,

ovaj rat se završava bez određenja agresora i njegovog poraza. Ovaj rat, međutim, završava i bez jasnog određenja prava žrtava. Imajući na umu stradanje hrvatskog naroda to mu nameće dodatno stradanje.

Smatram da Vaša osobna uloga i zalaganje za hrvatske žrtve treba biti vidljiva i uvijek ponovno isticana, a posebno prilikom značajnih međunarodnih susreta.

1. Moram istaknuti da se i u političkom pogledu koriste ove žrtve te je tako za vrijeme susreta u Daytonu došlo do prosvjeda žena i majki nestalih pred Predsjedničkim dvorima.
2. U posljednje vrijeme došlo je do značajnih javnih istupa žena naših nestalih (Perišin, Šumanovac), a na temelju razgovora s našim pregovaračima u razmjeni, znam da srpska strana otežava i ne provodi oslobađanje svih zarobljenih, prisilno odvedenih i nestalih.
3. Također pitanje žrtava ubijenih u jamama na području pod raznim oblicima srpske kontrole nije razjašnjeno u odgovornosti. Tko je odgovoran za čuvanje, utvrđivanje identiteta i prijenos ostataka? I ovo se zna koristiti u svrhu političkih zloupotreba.
4. Na području Banja Luke još uvijek ima korištenja prisilnog rada.

Gospodine Predsjedniče, za same stradalnike i žrtve, a posebno hrvatske vojnike i njihove obitelji, bilo bi posebno značajno da Vi u Rimu ponovno postavite ova pitanja i tražite jasnoću odgovornosti i djelotvornost na ovom području.

S poštovanjem,

Za: predsjednika RH, dr. Franjo Tuđman
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
23. veljače 1996.

Predmet: Ocjena humanitarnog stanja u hrvatskom Podunavlju

U cilju ocjene stanja na humanitarnom planu otputovao sam nenadano u Osijek 22. veljače 1996.

Prisustvovao sam sljedećim sastancima: susret svećenika (oko 35) s okupiranih i slobodnih područja Đakovačke biskupije u Đakovu, susret razdvojenih obitelji i pregovori delegacije Crvenog križa u Nemetinu te susret s prognanicima, obiteljima nestalih, Crvenim križem, predstavnicima zdravstva i drugih humanitarnih organizacija u Osijeku.

Tijekom boravka vodio sam razgovore i stekao uvid u stavove i rad sljedećih pojedinaca, grupa i organizacija:

1. sa okupiranih područja
  - članovi razdvojenih obitelji
  - vojnici "srpske vojske"
  - predstavnici Crvenog križa(krsta)
  - stanovnici s tog područja
2. međunarodne organizacije
  - g. Fisher, civilni koordinator
  - g. Joran Stigmer, UNTAES, koordinator Crvenog križa
  - drugi
3. sa slobodnih područja
  - članovi razdvojenih obitelji
  - hrvatski prognanici
  - obitelji zatočenih i nestalih hrvatskih branitelja
  - predstavnici Crvenog križa
  - predstavnici zdravstva (u pregovorima)
  - svećenstvo sa slobodnog i okupiranog područja Đakovačke biskupije i biskupi
    - predstavnici MUP-a
    - predstavnici Vladinog Ureda za privremenu upravu

OCJENA STANJA:

- Međunarodni predstavnici u značajnoj mjeri donose ključne odluke i određuju tempo pristupa.
- Tehnički aspekti (rad pojedinih službi) je najlakši dio posla i trebalo bi ga opteretiti složenijim pitanjima.
- Rad sa prognanicima, obiteljima nestalih, invalidima i veteranima je najteži dio. Sa hrvatske strane ne provodi se sustavno i bit će izvor značajnih problema. (Učestale deložacije prognanika, pomanjkanje financijskih sredstava Službi traženja...) Obitelji nestalih najavljuju demonstracije pred Saborom 27. veljače jer to vide kao jedini način da na sebe skrenu pažnju.
- Sa srpske strane nema uopće nikakve šanse da bi se prihvatila odgovornost i ispričalo za agresiju i zločine.

- Hrvatskim prognanicima, pa i obiteljima nestalih, počinju se davati nerealna obećanja o budućem materijalnom rješavanju njihovog statusa.
- Ne postoji redovito medijsko izvještavanje sa hrvatske strane niti unutar niti izvan zemlje.

Gospodine Predsjedniče svi, bez razlike, smatraju Vas nosiocem autoriteta i odgovornosti.

MOGUĆI SCENARIJ:

- Gotovo sam siguran da će međunarodna zajednica u roku od 1-2 godine omogućiti punu hrvatsku vlast na ovom području.
- Od srpskog stanovništva vrlo je vjerojatno da će otići svi koji smatraju da bi mogli biti bilo kako optuženi.
- Kod starosjedilačkog srpskog stanovništva moguće je različito ponašanje - od značajnog ostanka do ostajanja samo staračkog stanovništva.
- Srbi iz drugih dijelova Hrvatske, mislim, da će u većem broju tražiti naknadu vlasništva. Uopće smatram da bi veliki broj Srba bio spreman za razne oblike razmjene vlasništva, a da s druge strane Dunava ima i veći broj Hrvata koji to želi. Nije li i to ljudsko pravo koje bi trebalo poštovati?
- Hrvati će se, vjerojatno, početi vraćati u relativno malom broju i ne previše pripremljeni niti u znanju koji su hrvatski ciljevi niti kako ih ostvarivati.
- Sa velikom sigurnošću predviđam veliki broj konflikata svih vrsta uključivši i lako poticanje takvih konflikata, kao i njihovo korištenje za razne političke svrhe.

MOGUĆE MJERE:

1. Hrvatska treba preuzeti aktivnu inicijativu u svim segmentima (hrvatsko stanovništvo, hrvatske upravne i stručne grupe, mediji i domaći i strani i srpski, srpsko stanovništvo, međunarodne organizacije, međunarodna javnost).

2. U Osijeku treba oformiti snažni stožer - koordinaciju povratka koji će obuhvatiti sve vladine, nevladine i međunarodne organizacije koje žele doprinijeti mirnoj reintegraciji. Treba omogućiti da ovoj koordinaciji pristupaju organizacije sa okupiranog područja.

3. Za sva okupirana područja treba izvršiti pripreme prognanika za povratak u konkretna naselja formirajući timove (svećenik, liječnik, prognanik, predstavnik vlasti), ocijeniti stanje (zatečeno stanovništvo, odrediti točan broj prognanika, stupanj razorenosti, broj preostalih Hrvata..) i planirati provedbu povratka.

4. Sva materijalna obećanja prognanicima od predstavnika vlasti, pa i međunarodnih organizacija, treba prikupljati na jednom mjestu (Ministarsvo obnove), moraju biti realna i moraju se ostvarivati.

5. Potreban je temeljni strateški odnos o poticanju Srba da ostanu u Podunavlju, da se vrte u dijelove Hrvatske iz kojih su otišli, da se vrte u Srbiju oni koji su se naselili tijekom rata ili da odu u Srbiju oni koji ne prihvaćaju današnju Hrvatsku.

Sve ove pristupe treba i može se sagledati kao ljudsko pravo. Realnost u ovom pristupu sada, dugoročno je značajna za ljude u ovom području, za Hrvatsku (unutra i vani) i za odnose sa Srbima.

6. Rješavanje problema nestalih (zarobljenih, prisilno odvedenih, zakopanih,...) je preduvjet svega ostaloga i stalna mogućnost izazivanja nestabilnosti na licu mjesta i u cijeloj Hrvatskoj. Postojeće metode neće dati rješenje i samo su odgađanje rješavanja,

skidanja odgovornosti sa srpske strane, neuvođenja međunarodne odgovornosti, izazivanje razdora u Hrvatskoj i konačno, okrivljavanje Vas osobno.

DALJNI PLANOVI:

Do daljnjega namjeravam odlaziti u Osijek dvaput mjesečno u svrhu koordinacije rada sa prognanicima, obiteljima nestalih i drugim žrtvama i s humanitarnim organizacijama.

Za: Predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa

22. ožujka 1996

Predmet: Prijem izaslanstva općinskog vijeća Orašje i
Odžak (tema: granica Oštra Luka i Jenjić)

Poštovani gospodine Predsjedniče

1. Poduzete su mjere i u toku su pregovori u komisiji za razgraničenje BiH. Gosp. Zubak Vas je informirao.
2. Predlažem da ja posjetim to područje i na licu mjesta razgovaram s ljudima.
3. Nakon toga bi razmotnili mogućnost da Vi primite predstavnike i da ih se informira o učinjenom.
4. Vaše direktno obraćanje Carlu Bildtu o ovom pitanju mislim da bi bilo opravdano. Citat: "Oštra Luka je potpuno obranjena, a po Daytonu 300 kuća i oko 1500 stanovnika se dodjeljuje srpskom entitetu, čak i groblje i novoizgrađena crkva."

Prijedlog:

Utorak - odlazak u Posavinu

Srijeda - izvješće do 13h i nacrt pisma Carlu Bildtu

Petak - moguć prijam kod Vas

P.S. Skrećem pažnju da su vrlo značajna okupljanja oko Posavine koja traže potpuniju i širu analizu.

S poštovanjem

REPUBLIKA HRVATSKA
URED PREDSJEDNIKA

PRIOPĆENJE

Tijekom današnjeg dana, dr. Slobodan Lang, savjetnik Predsjednika RH za humanitarna pitanja, posjetio je općine Odžak i Orašje. Tom prilikom sastao se s predsjednicima općinskih vijeća, gospodom Bagom i Oršolićem i s generalom Matuzovićem – civilnim i vojnim vodstvom navedenih općina. Razgovarali

su o mogućnostima povratka prognanika u Posavinu te osiguranju temeljnih uvjeta za obnovu i oživljavanje tog područja.

Zagreb, 28. Ožujka 1996.

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
12. travnja 1996.

**Predmet: Ocjena stanja u hrvatskom Posavlju
(preliminarni izvještaj i prijedlozi)**

Cijenjeni gospodine Predsjedniče,

smatram da je došao trenutak otpočinjanja strateškog projekta oživljenja hrvatskog Posavlja pod Vašim rukovodstvom.

Projekt bi obuhvaćao:

- Sava postaje rijeka spajanja, a ne razdvajanja - do sada uopće nije formirana hrvatska kultura Save u javnoj svijesti

-orijentaciju cijele Posavine kao stručnog, kulturnog, gospodarskog, prometnog i političkog težišta cijele Posavine (npr. okupljanje liječnika, kulturnih radnika, gospodarstvenika...putem formiranja udruženja, redovitih skupova, manifestacija, privrednih sajmovi itd.)

- izgradnju mostova kod Orašja, Odžaka i Gradiške

- formiranje operativnog centra hrvatske Posavine u Orašju

- projekt oživljavanja Odžaka

- povezivanje hrvatskih općina Brčko-Ravno i Usora sa Orašjem, Odžakom i drugim mjestima u hrvatsku regiju u Bosanskoj Posavini

- formiranje općine Bosanski Šamac i Bosanski Brod

-podrška franjevcima u njihovim nastojanjima u svezi sa samostanom Plehan kao duhovnim centrom Hrvata

- otvaranje konzulata u Banja Luci

- uvođenje "bijele skele" Srbac - Davor

- uvođenje javnog i redovitog prometa Jajce - Zagreb preko Banja Luke

SNAGE na našoj strani:

1. Prvi puta u suvremenoj povijesti je moguće izraditi istinsku strategiju hrvatskog Posavlja.

2. Zahvaljujući Vašoj strategiji (na tome još jednom zahvaljujem) stanje sigurnosti u ovom području je povoljnije nego u našem cijelom sjećanju.

3. Ljudska energija hrvatskog naroda (Hrvati sjeverno od Save, izbjeglice iz Posavine, Hrvati u Orašju, Hrvati u Brčko-Ravnom i Usori, Tuzli kao i Banja Luci, Jajcu i drugdje u srednjoj Bosni, iseljenici u Europi, Americi i Kanadi) je vrlo velika u želji za oživljavanjem hrvatskog Posavlja u svakom pogledu.

4. Raspoložemo elementarnom političkom, upravnom, gospodarskom i civilnom organizacijom u tim područjima.

5. Sa hrvatske strane postoje značajna iskustva povezivanja - vojna, obnove, politička, crkvena, gospodarska i druga.

6. Međunarodna sredstva za obnovu Bosne i Hercegovine.

SLABOSTI na našoj strani:

1. Nametnuti osjećaj beznađa stanovništvu sve do osjećaja izdaje, pa i Vas osobno, i prisustvo politike razdvajanja umjesto sloge među Hrvatima.

2. Nekvalitetna međusobna povezanost, organizacija i rukovođenje.
3. Odsustvo strateške vizije i plana "Hrvatsko Posavlje".
4. Složenost odnosa sa Srbima i Muslimanima.
5. Složenost odnosa s međunarodnim čimbenicima.
6. Gospodarska ograničenost.
7. Odsustvo operativnog programa s hrvatske strane.
8. Gotovo potpuno odsustvo medijskog prikaza hrvatskog Posavlja u Hrvatskoj (ne kao afere nego kao vizije).

Neposredni problemi:

1. Nepovoljne granice u Daytonu po hrvatsko stanovništvo (Oštra Luka, Jenjići i još neka hrvatska sela u općini Odžak).
2. Nekvaliteta svih oblika prijevoza preko Save.
3. Odsustvo rješenja transporta i infrastrukture za općinu Odžak.
4. Odsustvo stalnog političkog i gospodarskog prisustva u Banja Luci.
5. Nerješeno radikalnih pitanja ljudskih prava - grobnice, zarobljeni i nestali, poštovanje hrvatskog pučanstva na srpskom području, poštovanje hrvatskih općina Brčke-Ravni i Usora u Federaciji.
6. Poštovanje katoličkih sakralnih objekata - Plehan i groblja na područjima pod srpskom kontrolom.
7. Broj izbjeglica iz Bosanske Posavine jednak je broju prognanika iz Istočne Slavonije - oko 80 000.

Zahtjevi Hrvata Posavine prema Predsjedniku Republike:

1. Predstavnici općine Odžak traže prijem kod Vas zbog osiguranja osnovnih uvjeta povratka izbjeglica.
2. Predstavnici općine Orašje i Odžak traže prijem zbog ispravka granica utvrđenih u Daytonu.
3. Predstavnici Orašja, Odžaka i Bosanskog Šamca traže prijem zbog općeg organiziranja života nakon Daytonu.
4. Predstavnici općine Brčke-Ravno i Usora traže orijentaciju u uvjetima mira.
5. Hrvati Banja Luke traže kontakt kao i Hrvati Jajca.

PODUZETO:

U funkciji Vašeg izaslanika posjetio sam više puta Banja Luku i posjetio i razgovarao s predstavnicima Odžaka, Bos. Šamca, Orašja i Brčke-Ravno. Pri tome sam prošao kroz srpski koridor od Odžaka do Brčkog-Ravnog bez pratnje. Razgovarao sam i s predstavnicima Posavine u Slavanskom Brodu, posjetio invalide u Đakovačkoj Breznici i razgovarao s predstavnicima crkve s tog područja.

Banja Luku i područje Posavine posjetio je i hrvatski veleposlanik u BiH D. Bago, a i predstavnici INA-e u Bosni i Hercegovini.

U svezi s mogućim programom za hrvatsko Posavlje razgovarao sam s ministrom Radićem i drugima u Ministarstvu razvitka i obnove, potpredsjednikom Vlade B. Škregrom, general-pukovnikom Crnjcem, predstavnicima u Uredu za prognanike i izbjeglice i mnogima drugima.

Na temelju svega iznesenog, predlažem:

1. Pokretanje projekta oživljavanja hrvatskog Posavlja pod pokroviteljstvom Predsjednika RH, dr. Franje Tuđmana.

2. Formiranje Koordinacije projekta koju bi činili predstavnici Ministarstva razvitka i obnove, ministar gospodarstva, predstavnici Hrvatske vojske, predstavnici zdravstva, školstva, kulture, predstavnici crkve i kulturnih društava, iseljenici, predstavnici veterana, izbjeglica i invalida, predstavnici Vlada Herceg Bosne i Federacije BiH, predstavnici svih Županija i općina s obje obale Save, predstavnici INA-e i medija te pojedinačni politički predstavnici (imam i popis ljudi poimence koji dolaze u obzir).
3. Nosioc projekta bilo bi Ministarstvo obnove.
4. Potrebno je da, kao Predsjednik Republike, što prije primite delegaciju Odžaka, Orašja i Bos. Šamca. Bilo bi dobro uključiti i općine s hrvatske strane - Slav. Brod, Županja,... Tom prilikom potaknuli bi cijeli projekt i neposredno odgovorili na neke njihove molbe (most, struja i sl.), uključivši i pitanje granica.

Zaključak:

Cijenjeni gospodine Predsjedniče, mislim da smo u mogućnosti da, uz strategiju hrvatskog Podunavlja, pokrenemo i strategiju hrvatskog Posavlja. Ovo je moguće samo pod Vašim i formalnim i stvarnim rukovođenjem.

Rezultat bi bio značajan u svakom zamislivom pogledu.

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
3. svibnja 1996.

Predmet: Zamolba za prijem izaslanstva "Vukovarske bratovštine" - projekt "Golubica"

Cijenjeni gospodine Predsjedniče,

u travnju 1996. došlo je do okupljanja uglednih građana sa ciljem opće mobilizacije civila za povratak u Vukovar.

Ocjenjujem da je, uz vojna, državna i diplomatska, potrebno provesti i organizaciju civilnog stanovništva za povratak u Vukovar i cijelo hrvatsko Podunavlje.

Mislim da b takvo organiziranje bilo korisno i praktično i politički i da bi predstavljalo pozitivnu energiju koja je ovom narodu i korisna i potrebna.

S druge strane, svako korištenje ovih ljudi, pa i uopće simbola Vukovara, protiv je interesa hrvatske države, bilo bi tragično i izraz našeg neuspjeha (oprostite za ovaj pomalo paranoidni komentar, ali je jednim dijelom agresija na Hrvatsku i Vas osobno takva da pušem i na hladno, a usto sam i preventivac po struci).

Preporučam stoga prijem izaslanstva jer smatram da mi moramo usmjeravati i držati ovu akciju pod kontrolom.

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
6. lipnja 1996.

**Predmet: Izvješće s puta po Bosni i Hercegovini,
položaj Hrvata u BiH i stanje u Federaciji BiH**

Od 28. svibnja do 1. lipnja 1996. posjetio sam Bosnu i Hercegovinu da bi utvrdio sljedeće:

1. Raspoloženje među intelektualcima i javnim radnicima različitih vjera i nacionalnosti u Sarajevu prema mogućnostima zajedničkog života Hrvata i Bošnjaka tj. katolika i muslimana.

2. Funkcioniranje Skupštine BiH i drugih institucija Federacije

3. Životni uvjeti Hrvata u Tuzli, Sarajevu, Varešu, Konjicu i Mostaru.

4. Dogovaranje delegacije dobre volje u svezi projekta povratka u Bugojno, Stlac, Travnik i Jajce.

Ad 1.

Kontakti i razgovori

-udruženje bošnjačkih intelektualaca, predstavnici Židovske zajednice, HSS (Kolušić, Slišković), bosanski franjevci, HDZ (Tomo Obrdalj), Hrvoje Ištuk, Đemil Šarac i drugi.

Pristup:

-Što treba učiniti da se podupre Federaciju?

-Jesu li Hrvati i Muslimani u prednosti što su zajedno ili je Srbima bolje što su sami?

-Kakve su civilizacijske mogućnosti suradnje katolika i muslimana?

Ocjena:

-redovitih intelektualnih komunikacija između dvije strane - nema

-redovni su posjeti Hrvata iz Zagreba na liniji Banac-Čičak-Gotovac-i drugi iz oporbe sa održavanjem tribina

Ad 2.

Skupština troši sate da bi samo utvrdila dnevni red sa ciljem da se što više odloži ili onemogućí provođenje postignutih dogovora direktno s Hrvatskom ili međunarodno. Hrvatska strana funkcionira u Sarajevu potpuno neefikasno. Bez vlastitog hotela, tj. hrvatskog centra, dvorana aza sastanke i dogovore, uopće bez temeljnog iskaza da se radi o konstitutivnom i suverenom narodu BiH.

Ad 3.

Razgovori i kontakti:

Tuzla: gradonačelnik, franjevci

Sarajevo: veleposlanstvo, crkva, INA, mjesto Stup i drugi

Vareš: župnik, progonjeni Hrvati, Odbor za ljudska prava Hrvata, muslimanska gradonačelnica

Konjic: župnik, djevojčica koja je izgubila nogu od podmetnute mine

Jablanica: župnik

Mostar: franjevački gvardijan

Pristup:

Direktno sagledavanje problema (progonjena hrvatska starica, posjet hrvatskoj djevojčici bez noge, posjet Domu za invalide i retardirane osobe - 64 osobe već 4. god. nitko ih nije posjetio), intervencija kod lokalnih vlasti i poticaj našim ljudima

Ocjena:

Naši ljudi se, na cjelokupnom području, nalaze u uvjetima straha, progona, osipanja i osjećaja besperspektivnosti. (U selima poviše Konjica 1944. bilo je 169 Hrvata, a sada ih je 42.)

Ad 4.

Dogovoreno je s turskim veleposlanikom i K. Zubakom da zajednička misija dobre volje Hrvatske, BiH i Turske obiđe 4 mjesta povratka nakon 25. lipnja.

Preporuke i prijedlozi:

1. Bez Vaše osobne intervencije, kao nosioca projekta, Hrvati srednjbje Bosne ne bi opstali u ratu, ali neće niti u miru. Potrebno je odmah, uz političke i diplomatske dogovore, pokrenuti projekt opstanka Hrvata u srednjoj Bosni i cijeloj BiH (na prvom mjestu gospodarstvo i obnova doma, a potom i ostali aspekti zaštite zdravlja, školstva, kulture i ostalog).

Gospodine Predsjedniče, svi čekaju Georga Marshalla i Marshallov plan, samo što G. Marshall neće doći i neće biti Marshallovog plana. Vi ste nacionalni vođa Hrvata i potreban je Tuđmanov plan koji će omogućiti ljudima da znaju od čega će živjeti i gdje će živjeti. Ako treba, neka Hrvatska izdvoji sredstva koja će uložiti u takav projekt. Ja sam vodio razgovore s veleposlanikom, ministrom Šternom i drugim visokim dužnosnicima Hrvata u BiH i u Hrvatskoj. Opća je ocjena da bez Vas nema šanse. Pokrenite Tuđmanov plan opstanka Hrvata kao nadopunu diplomatskih pregovora i izgradnje Federacije, potporu cjelovitoj BiH i iskazu da je hrvatski narod i hrvatska država sposobna, spremna i odlučna, pod Vašim vodstvom, pomoći Hrvatima u nevolji.

2. Smatram da bi bilo korisno da Vas detaljnije i duže usmeno izvijestim. To može biti i tijekom ljeta ili neke večeri, kad ćete imati volje posvetiti se razmišljanju o Hrvatima po brdima Bosne, njihovom opstanku, kao i pitanju zajedničkog života različitih civilizacija.

3. Bilo bi dobro napraviti radnu grupu za Tuđmanov plan potpore Hrvatima BiH, čije bi se plasiranje i provođenje poklopilo u iduća tri mjeseca s približavanjem i tijekom izborne kampanje, održavanjem izbora i ostavivanjem pobjede.

4. Vrlo su značajni rezultati u Tuzli i smatram da bi bilo korisno da Vi primite izaslanstvo Tuzle, uključivši gradonačelnika.

5. Predstavnicu HDZ-a Mostara (Tomo Obrdalj) izrazio je maksimalno stupanj zabrinutosti i neslaganja s određenim rukovodstvom HDZ-a Sarajeva i tražio je Vašu hitnu intervenciju.

6. INA je ostvarila vrlo uspješne rezultate u BiH, ali upozorava da ostalo hrvatsko gospodarstvo, za razliku od Slovenaca, praktično izbjegava BiH.

7. Sastavio sam "Minimum hrvatstva za BiH" (u prilogu) kao obvezu svih Hrvata, bez obzira na stranku i svih hrvatskih stranaka, bez obzira na međusobne odnose, da je poštuju.

Hrvatski čovjek mora znati na što može računati od svakog hrvatskog političara.

P.S.

Raspolažem detaljnim bilješkama, dokumentima i fotografijama, ukoliko ćete ih tražiti.

Prilog: Prilog: Nacrt teza "Minimum hrvatstva u BiH"

1. Hrvatski narod u BiH je jednak među jednakima i narod među narodima.
2. Hrvatski narod u BiH sudjeluje u izgradnji a ne rušenju, u ravnopravnosti a ne progonu.
3. Bosna i Hercegovina je zajednička država svojih naroda i građana u svojim i međunarodno priznatim granicama.
4. Država BiH se temelji na demokraciji ljudskih prava s potpunom ravnopravnošću Hrvata u i pred svim institucijama države.
5. Država BiH održava prijateljske i partnerske odnose, a i više od toga, s RH.
6. Sve hrvatske stranke i svi prijatelji Hrvatske prihvaćaju i podupiru zajedništvo i jedinstvo hrvatskog naroda i zalažu se za potpuno slobodne sve oblike komunikacije između RH i BiH, koji to omogućuju.
7. Sve hrvatske stranke i organizacije obvezne su doprinostiti opstojnosti hrvatskog naroda u BiH.
8. Sve hrvatske stranke obvezne su doprinostiti održavanju hrvatske kulture i školstva u BiH.
9. Sve hrvatske stranke i zajednice obvezne su na solidarnost i potporu hrvatskim zajednicama u nevolji i na međusobnu suradnju u ostvarivanju tog cilja.
10. Sve hrvatske stranke i organizacije obvezne su u zalaganju za slobodu iskaza vjere.

Prilog:

- dopis općinskog poglavarstva Odžak

Za: predsjednika, dr. Franjo Tuđman
Od: savjetnika, dr. Slobodan Lang
5. srpnja 1996.

Predmet: Unapređivanje odnosa sa Židovima i Izraelom

Cijenjeni gospodine Predsjedniče,

na temelju Vašeg naloga od 30. lipnja 1996. u cilju unapređivanja rada na naslovnom području, pokušao sam sistematizirati neka razmišljanja. U tom smislu šaljem Vam prvi nacrt mogućnosti sustavnog pristupa, kao i prijedlog nekih aktivnosti koje mislim da bi bilo vrijedno provesti tijekom rata, odnosno odmah pokrenuti.

1. Opća organizacija

1. 1. Osnovni cilj

- ostvariti politiku Predsjednika Republike, dr. Franje Tuđmana koja se temelji na poštovanju i ravnopravnosti Židova u Hrvatskoj, želji za suradnjom sa židovskom organizacijom svijeta i jačanjem suradnje Republike Hrvatske i Izraela.

1. 2. Radna grupa

- ima za ulogu savjetovanje Predsjednika Republike i provođenje njegovih uputa.
- grupu bi činili: dr. Mate Granić, dr. Mario Nobilo, dr. Miomir Žužul, dr. Ivić Pašalić, dr. Miroslav Tuđman, mr. Julienne Bušić, Nenad Porges, Davor Štern, Vesna Škare Ožbolt, dr. Goran Dodig, Jakša Bienenfeld, Branko Lustig, Dan Baram i dr. Slobodan Lang.

1. 3. Registar značajnih organizacija i osoba

- lista osoba unutar RH i međunarodno, koji mogu biti od koristi i obratno, u ostvarivanju ciljeva hrvatske politike kao što je predsjednik Židovske općine u Zagrebu, predsjednik Hrvatsko-izraelskog društva, profesor koji je bio u Auschwitzu, Slavko Goldstein, Eli Wiesel, Simon Wiesenthal, voditelji velikih svjetskih židovskih organizacija itd.

1. 4. Ostvarene komunikacije u Izraelu - oblici suradnje

- pojedinci, organizacije i značajni projekti koji se provode

1. 5. Arhiv i dokumentacija

- potrebno je raspolagati židovskom enciklopedijom, značajnim događajima na području RH, pisanjem tiska, pozitivnim doprinosima s hrvatske strane, značajnim projektima u RH, ostvarenim aktivnostima Predsjednika Republike i drugim.

1. 6. Značajni datumi i svetkovine

- u cilju određenih komunikacija, prijema, čestitki i drugog oblika reagiranja.

2. Arhiva Predsjednika Republike

2. 1. Prigovori iz međunarodnih i domaćih izvora

2. 2. Ključni projekti

- međusobno priznanje Izraela i RH
- isprika za stradanje Židova u 2. svjetskom ratu
- Jasenovac

3. Neposredne akcije

3. 1. Mogući susret na Brijunima:

- prijem predstavnika Židovske općine Hrvatskoj i neke od predloženih članova radne grupe.
- gosp. Laurence Alan Tisch - ugledni američki Židov, kopredsjednik Loews korporacije

3. 2. Izdavanje knjige Predsjednika u Americi

Gospodine Predsjedniče, javit ću se ponovno ako bude novih informacija ili ukoliko treba sprovesti neku Vašu uputu.

Želim Vam malo odmora i želio bih završiti s nečim lijepim - izgradnja bolnice u Novoj Biloj vrlo uspješno napreduje.

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
21. kolovoza 1996.

**Predmet: Problemi članova HVIDRE - Protestni skup sazvan za
15. rujna 1996.**

Štovani gospodine Predsjedniče,

dana 21. kolovoza 1996. pozvao sam na sastanak rukovodstvo HVIDRE (predsjednik i dopredsjednik), a u svezi sa zakazanim protestom za 15. rujna.

Njihovi prigovori su sljedeći:

1. Postojeći sustav brige o invalidima nema sistematičnosti, ciljeva, planiranja, provedbe i kontrole.
2. Najkvalitetnije, od institucija vlasti, radi Ministarstvo obrane, ali i ovdje, su razne grupe zadužene za različita pitanja, ali međusobno nekoordinirane.
3. Vlada, Sabor i Ured Predsjednika nemaju međusobnu koordinaciju.
4. Gotovo da nema sustava rješavanja pitanja branitelja, što njih usmjerava da nastoje dobiti status invalida.
5. Kažu da se status invalida dobiva prelagano, cca 40% je, navodno, lažnih. Do sada je registriranih 18 600, a još 5-6000 je u postupku, od kojeg broja oni procjenjuju da je lažno 50%. Zbrinjavanje svakog invalida košta oko 700 tisuća kn što bi značilo da će biti nepotrebno potrošeno 5-7 milijardi kn.
6. Invalidi su više puta tražili emisiju u medijima (HTV) što nisu mogli dobiti.
7. U postojećem radu plaće invalida su ostvarene sa 45,7% prava; stanove nije dobilo 169 invalida kojima su dodjeljeni (29 njih čeka od 1991.g.) 4500 obitelji stradalnika nije zbrinuto, a predviđeni planovi do 1997. g. su neostvarivi.

U cjelini, postojeći sustav, unatoč izdvajanjima velikih sredstava, zbog nekvalitetnog sustava odlučivanja, rješavanja i kontrole, prave štetu.

Cijenjeni gospodine Predsjedniče, Vlada ne pokazuje dovoljnu djelotvornost na ovom području, pa ju niti sâm najavljeni prosvjed previše ne uznemirava. To je izazvano činjenicom da ste, ionako, Vi uvijek krivi.

Prijedlog pristupa rješavanju problema:

S invalidima sam dogovorio da se, do daljnjega, sastajemo jednom tjedno kako bi ocjenili što možemo učiniti na poboljšanju stanja.

Ukoliko Vi ne date drugačiju uputu, drugi tjedan ću se obratiti predsjedniku Vlade sa zahtjevom da ovo pitanje stavi na dnevni red sjednice Vlade užeg ili punog sastava tj. da preuzme odgovornost za rješavanje ovih odnosa.

Sa štovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
4. rujna 1996.

**Predmet: - Problemi Saveza HVIDRA-e
- Prosvjed sazvan za 15. rujna 1996.
- Izvješće o dosad poduzetom**

Cijenjeni gospodine Predsjedniče,

na temelju Vaše odluke, a u povodu mog dopisa od 21. kolovoza 1996. pristupili smo sagledavanju i rješavanju problema povezanih s prosvjedima invalida Domovinskog rata. Pristup se temeljio na sljedećem:

1. Vizija - stavovi Predsjednika Republike prema invalidima i drugim stradalnicima Domovinskog rata.
2. Organiziranje Koordinacije s ciljem problemskog razmatranja pritužbi Saveza HVIDRA-e, razjašnjavanje nesporazuma, poticaj djelovanju pojedinačno i sustavu u cjelini.
3. Informiranje javnosti
4. Prosvjed

Ad 1. Vizija - stavovi Predsjednika Republike

Kao temeljne odrednice uzeti su sljedeći stavovi Predsjednika Republike:

- Poslanica 1994. - "...najveće priznanje i opću zahvalnost Domovine zaslužuju oni koji su najjače stradali..."

- Poslanica 1995. - "...Hrvatska država mora osigurati trajnu skrb za sve ratne žrtve..."

- ožujak 1993. - g. Klemenčić citira Predsjednika u "Slobodnoj Dalmaciji": "...svi koji su nastradali obnašajući dužnost hrvatskog vojnika imat će status ratnog vojnog invalida..."

- Poslanica 1994. - "...svi oni koji su podnijeli najveće žrtve ili dali najveći prilog hrvatskoj pobjedi očituju i najveću rodoljubnu svijest i samoprijegornu spremnost na dovršenje i učvršćenje hrvatske slobode."

- Poslanica 1994. - Predsjednik Republike citira Zahvalnicu roditelja poginulog Dragana Šunere njegovim suborcima: "Da nije bilo takvih kao što ste Vi i kakav je naš Dragan, ne bi bilo ni Hrvatske. Volite je i branite je na isti način - srcem, snagom i ljubavlju."

- Poslanica 1994. - Predsjednik Republike citira majku Katu Šoljić: "Ne zaboravite da smo slobodu skupo platili!"

Ad 2. Koordinacija za pomoć u rješavanju pitanja invalida Domovinskog rata

U cijelom djelovanju najbliže sam surađivao i sve dogovarao s gospođom Jadrankom Kosor.

Nakon prve konferencije Saveza HVIDRA-e u Baškoj vodi, invalidi su dostavili zahtjeve Vladi i dali joj 100 dana da odgovori. U tom razdoblju Vlada nije uspjela ostvariti djelotvornu vezu s invalidima. Zbog toga, nakon 80 dana i najave prosvjeda, mi smo pokrenuli akciju preventivne demokracije tj. nadzor nad ostvarivanjem prava

invalida Domovinskog rata. Cilj nam je bio iskazati Vaše osobno poštivanje invalida i svih stradalnika, potaknuti odgovornost i javnost rada, omogućiti međusobno informiranje i raščišćavanje nesporazuma unutar sustava, obavijestiti javnost i potaknuti rješavanje problema.

Do sada smo održali 3 sjednice Koordinacije na kojima su se susretali predstavnici Sabora, Vlade i drugih institucija s predstavnicima Saveza HVIDRA-e. Na sastancima se problemski razmatrao rad pojedinih ustanova.

U našem radu sudjelovali su, u različitoj mjeri: gosp. V. Pavletić, gosp. Z. Mateša, gđa Lj. Mintas Hodak sa suradnicima, gosp. M. Granić, gosp. I. Kostović sa suradnicima, gen. J. Bobetko, gosp. A. Klarić-pučki pravobranitelj, gđa H. Novak Srzić, gosp. N. Raič, pomoćnik ministra financija, brig. Vučić, načelnik Odjela za skrb MORH-a.

Ad 3. Izvještavanje javnosti

Sa svake sjednice Koordinacije medijima tj. javnosti je upućeno priopćenje.

Također smo nastupili u medijima dajući intervju raznim novinama, a 3. rujna smo nastupili u emisiji "TV Parlament".

Ad 4. Prosvjed

Tijekom ovog razdoblja predstavnici HVIDRA-e održavaju skupove diljem Hrvatske (Karlovac, Gospić, Rijeka, Šibenik, Dubrovnik...). Na njima ocjenjuju stanje i pripremaju se za najavljeni prosvjed. Ovi skupovi privlače pozornost medija i počinje pridruživanje prosvjedu drugih udruženja stradalnika kao što su: udovice branitelja, majke poginulih i obitelji nestalih i zatočenih.

Počinje i javljanje organizacija branitelja, a i kritičkih osvrti (u "Novom listu" i "Feralu").

Stavovi HVIDRA-e o prosvjedu

1. Prosvjed će se u svakom slučaju održati, a od Vlade zavisi koliko će trajati i kakav će mu biti ton.
2. Na prosvjed će organizirano doći invalidi iz cijele Hrvatske.
3. Na prosvjed su, kao govornici, a članovi državnih političkih struktura, pozvani samo Predsjednik Republike, predsjednik Sabora, predsjednik Vlade i ministar obrane. Vas će tražiti da govorite zadnji.
4. Žele da prosvjed prođe bez incidenata. U tom smislu održali smo 3. rujna prvi razgovor. Uputili smo ih na ministra Jarnjaka.
5. Mislim da će biti mnogo veći rezultat ako se prosvjed održi i ostvari ton dostojanstva, nego ako ga se spriječi. Pod svaku cijenu treba izbjeći nasilje.
6. Invalidi pokreću značajna politička pitanja izvan humanitarnog sektora. (Domovinski rat u Ustavu, pretvorba i dr.)

U prilogu Vam dostavljam popis nekih pitanja gledatelja postavljena u jučerašnjem TV Parlamentu.

7. Osim domaćih medija obaviješteni su i CNN, BBC koji namjeravaju trajno biti prisutni tijekom prosvjeda.

Ocjena stanja

Cijelo ovo područje u vrlo je osjetljivom stanju i može, još uvijek, dovesti do tragičnih posljedica, ali može i obilježiti snažan početak ostvarivanja socijalne države nakon početka mira.

Odnos prema Vama osobno je različit - u većoj mjeri je pozitivan i moguće ga je značajno ojačati, ali ima i sumnji i direktnog negativnog djelovanja što, također, može ojačati.

Cjelokupni dosadašnji pristup obilježen je polutehnologijom - donose se zakoni, ali neostvarivi; pruža se pomoć, ali nedovoljno; vlada radi, ali bez jedinstvenog plana, organizacije i odgovornosti. Nadzora nema.

Najjači oslonac je Vaša osobna vizija koju sam već naveo.

Organizacije stradalnika su razbijene i podložne raznim zloupotrebama.

Organizacija sustava u vlasti nije jasna nikom, pa ni samoj Vladi.

Dosadašnji zakoni doneseni su u Saboru bez usuglašavanja s tijelima vlasti koji mogu osigurati materijalne i druge uvjete za provedbu.

Postignuti rezultati

1. Radom Koordinacije uveden je nadzor i potaknuti su svi oblici rješavanja.
2. Vlada je predala Saboru prijedlog novog Zakona.
3. Ministar financija mi je rekao da će novi Zakon imati financijsko pokriće od 1. siječnja 1997.
4. HRTV je dogovorila stalnu emisiju o stradalnicima Domovinskog rata.
5. Unaprijeđeni su drugi oblici povezivanja između invalida i dijelova vlasti.
6. Napravljen je realni korak ka sustavu vizija - plan - organizacija - provedba - nadzor - odgovornost.
7. U svezi s prosvjedom održan je sastanak invalida s ministrom Jarnjakom.

Moguće negativne posljedice

- Zloupotreba prosvjeda - prije, u toku i poslije.
- Nekvalitetna komunikacija s invalidima i drugim stradalnicima prije i u toku prosvjeda.
- Incidenti tijekom prosvjeda.

Što se još može poduzeti

- Koordinacija će održati 5 sastanaka i najaviti nastavak svoga rada i nakon prosvjeda, a u svrhu nadzora nad provođenjem skrbi za sve ratne žrtve.
- Vlada mora jasno odrediti odgovornu osobu za to područje u Vladi.
- Preventivno treba sagledati stanje i drugih stradalnika i mogućnosti skrbi za njih.
- 1997. treba proglasiti Godinom zahvalnosti i priznanja domovine onima koji su najviše stradali. Ovo se treba odvijati pod Vašim pokroviteljstvom i izraditi kalendar ostvarivanja.
- Prije prosvjeda može biti korisno da primite predstavnike Koordinacije tj. vlasti i predstavnike invalida kako bi Vas izvijestili o stanju i poduzetim mjerama. Tom prilikom mogli bi proglasiti da će 1997. biti godina zahvalnosti stradalnicima.

Uopće, posebno ću Vam se obratiti u svezi hrvatskog pristupa o ljudskim pravima.

Morate odlučiti da li ćete otići direktno među invalide, no mislim da bi to bilo vrlo korisno.

Gospodine Predsjedniče, Vi ste zapovijednik ovih ljudi koji su se doslovce goloruki suprotstavili čeliku, koji su bili tada naoružani samo vjerom u Vašu riječ.

Kao što je tijekom rata stvorena hrvatska vojska, koja je i sama postala čelična, tako moramo stvoriti i socijalnu državu u svakom pogledu suvremenu i djelotvornu.

Trenutak proglašenja mira i briga za stradalnike idealni je trenutak da otvorite tu stranicu.

Gospodine Predsjedniče, u Vlaku slobode pred ulazom u Knin, pitao sam Vas: "Nakon što ste obranili samo postojanje hrvatskog naroda i stvorili hrvatsku državu, što još želite učiniti?" Rekli ste mi da želite da svaki hrvatski čovjek živi sretnim i potpunim životom. Neki dan, u razgovoru, dodali ste: "Kad kažem hrvatski čovjek, mislim na sve ljude bez obzira na nacionalnost, vjeru, dob ili spol."

Sa štovanjem,

Prilozi:

1. Neka od pitanja gledatelja "TV Parlamenta"
2. Priopćenja sa sjednica Koordinacije

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
13. rujna 1996.

Predmet: 3. izvješće o problemima HVIDRA-e

Štovani gospodine Predsjedniče,

pred održavanje 4. Sabora Saveza HVIDRE i njihovog prosvjeda na Trgu Svetog Marka, u nedjelju, 15. rujna, podnosim Vam neke prijedloge, ocijenu stanja i dosadašnji prikaz rada.

1. Neposredno moguće odluke Predsjednika Republike

14. rujna 1996. u 10h u Kongresnoj dvorani Zagrebačkog Velesajma održat će se 4. Sabor Saveza HVIDRA-e, a 15. rujna 1996. javni skup na Trgu Sv. Marka.

Cjelokupno događanje privuklo je veliku pozornost javnosti, a vodstvo invalida izuzetno ističe molbu za Vašom nazočnošću (uključivši i telefonom 13. rujna)

Sve Udruge branitelja i njihovih obitelji traže stalnu Koordinaciju koja će odgovarati direktno Vama, s ciljem stalnog nadzora, ostvarivanja prava i praćenja položaja hrvatskih branitelja i njihovih obitelji.

Cijelo ovo područje i događaji zahtijevaju širu političku analizu i ocijenu.

2. Ciljevi Koordinacije

Na temelju Vaše odluke od 21. kolovoza 1996. uspostavili smo Koordinaciju (Vlada, Sabor, Ured).

Ciljevi su nam bili sljedeći:

- Iskazati poštovanje Predsjednika Republike prema invalidima i svim drugim stradalnicima i braniteljima Domovinskog rata.

- Provesti stručni nadzor nad ostvarivanjem prava invalida Domovinskog rata i drugih branitelja i njihovih obitelji.

- Potaći rješavanje svih problema gdje je to moguće i unaprijediti komunikaciju invalida s pojedinim Ministarstvima i drugim ustanovama.

- Steći osnovni uvid o stanju u drugim Udrugama hrvatskih branitelja i njihovih obitelji.

- Potaknuti druge nadležne na razmatranje i rješavanje pitanja iz ovog područja.

- Pružiti pomoć invalidima u svezi sa skupom od 15. rujna.

3. Rezultati

- I invalidima i javnosti iskazana je vizija Predsjednika Republike o brizi za invalide kao temelj hrvatske politike (na temelju Poslanica i drugih istupa Predsjednika).

- Sa više Ministarstava i službi dogovorene su konkretne mjere.

- Javnost je informirana o cijelom radu Koordinacije i potaknuta je trajna veza HRTV-a i branitelja.

- Informirani su predstavnici Sabora.

- Informirani su članovi drugih Udruga.

4. Ocijena

Rad s invalidima i drugim braniteljima traži intenziviranje u idućem razdoblju u svakom pogledu.

Stavovi među Udrugama branitelja često su različiti, pa i suprotstavljeni.

Treba očekivati jačanje socijalnog nemira i među prognanicima i umirovljenicima, pa i stanovništvom uopće.

U funkcioniranju uprave primjećuje se odsustvo strategije, planiranja, provedbe i nadzora cijelog socijalnog područja.

Posebnu slabost čini i praktično odsustvo djelovanja glasnogovornika Vlade, što umanjuje znanje javnosti i o postignutim rezultatima i naporima u rješavanju problema.

Mnogi odgovorni ljudi izbjegavaju teška socijalna pitanja ocijenjujući da se bavljenjem njima može samo stradati.

Sa štovanjem,

Popis priloga:

- Dosadašnja izvješća Vama na ovu temu
- Priopćenja za javnost sa Koordinacija
- Popis sudionika Koordinacija i konzultacija

Popis sudionika:

- Zlatko Mateša
- dr. Ivica Kostović
- dr. Mate Granić
- dr. Jure Radić (Stjepan Šterc)
- dr. Ljerkica Mintas Hodak - član Koordinacije
- Božo Prka
- brig. Ante Vučić, MORH
- Vera Babić, MRSS
- dr. Nenad Stuparić, Min. zdravstva
- dr. Stjepan Turek, Rep. fond zdrav. osiguranja
- Vlatko Pavletić
- Jadranka Kosor - član Koordinacije
- Vladimir Šeks
- gen. Janko Bobetko
- Marija Macek - Udruga obitelji zatočenih i nestalih "Fenix"
- Neda Balog - Udruga udovica branitelja Domovinskog rata
- Ljerkica Ivušić - Udruga roditelja poginulih branitelja

- Marinko Liović - Savez HVIDRA - član Koordinacije
- Mario Filipi - ---// --
- Ivica Perković - --//--
- Tomislav Merčep - UHDDR
- Branko Borković - UHBDDR
- dr. Milan Galović - UHVDR
- dr. Ivan Prodan - HRV
- gen. Miljenko Crnjac
- dr. Slobodan Lang - član Koordinacije

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
23. rujna 1996.

Predmet: Problemi upisa studenata iz srednje Bosne na medicinske fakultete u Hrvatskoj

Štovani gospodine Predsjedniče,

upoznao sam Vas s problemima školovanja mladih Hrvata iz srednje Bosne u Hrvatskoj tj. s problemom ne uspijevanja prelaženja praga koji je uvjet upisa na naše fakultete.

Navodim Vam preciznije informacije:

1. Potreba za liječnicima u srednjoj Bosni

- na području Lašvanske doline, Kiseljaka, Kreševa i drugih dijelova srednje Bosne, živi oko 120.000 Hrvata.
- njima je potrebno 250 liječnika.
- stvarno ih imaju 30.

2. Način kako se sada rješava problem

- mladi ljudi se mogu upisati direktno i samostalno pod istim uvjetima kao i mladi ljudi iz Hrvatske.
- mogu se upisati na deset odobrenih mjesta za Herceg-Bosnu.
- na prvi način se nije upisao nitko, a na drugi način su se upisali samo mladi ljudi iz Hercegovine.

3. Koliko je studenata potrebno

- potpuno školovanje jednog liječnika traje 10 godina.
- ako bi se u idućih 5 godina primalo po 50 studenata, onda bi 2010. godine ostvarili potreban broj liječnika u srednjoj Bosni.

4. Specijalizacija završenih liječnika

- liječnici se u pravilu školuju u dva dijela - fakultet i specijalizacija.
- specijaliziranje liječnika iz srednje Bosne nije sustavno riješeno.

5. Studiranje na drugim fakultetima

- samo u naznaci ističem da školovanje nije riješeno niti za jedno područje.
- ovo se posebno bolno osjeća na području hrvatskog jezika i hrvatske povijesti.

Prijedlozi rješenja

Ukoliko drugačije ne odlučite, obratit ću se ministru za znanost, dr. I. Kostoviću, sa zahtjevom da donese sljedeće odluke u idućih tjedan dana (zbog upisnih rokova):

- da se odmah odobri upis za 5 studenata navedenih u dopisu koji šaljem u prilogu

- da se izradi plan o sustavnom školovanju mladih Hrvata iz srednje Bosne na medicinskim fakultetima u Hrvatskoj
- da se izradi opći plan potreba i školovanja mladih Hrvata iz srednje Bosne na Sveučilištima u Hrvatskoj

Sa štovanjem,

Prilog:

- dopis iz Nove Bile - popis petoro neupisanih Hrvata iz srednje Bosne

Za: dr. Franjo Tuđman, predsjednik RH
Od: dr. Slobodan Lang, savjetnik
3. listopada 1996.

Štovani gospodine Predsjedniče,

zatekli ste me jučerašnjim razgovorom, te je moguće da nisam bio dovoljno precizan. Zbog toga Vam se ispričavam.

Drago mi je da ste me ovo pitali gotovo u dan 5. godišnjice mojeg pristupanja kao dragovoljca Zboru narodne garde u Osijeku.

Pokušat ću Vam u par naznaka iskazati svoj stav u svezi Vašeg pitanja.

1. Vašom obranom hrvatskog naroda od stradanja, stvaranjem hrvatske države i Vaše direktne potpore i poticaja zaštite života i pomoći i Muslimanima i Srbima i Židovima i uopće svim ljudima u kriznim uvjetima, Vi ste ispunili sva moja očekivanja kao liječnika i čovjeka.

2. Razdoblje koje je pred nama u socijalnom pogledu biti će manje tragično, ali teže. Potrebno je potaći rađanje djece u Hrvatskoj, zbrinuti vojne i civilne žrtve rata, zaustavljati iseljavanje mladih, što više smanjiti nezaposlenost, socijalno zaštititi stare ljude, a isto tako doprinijeti većoj toleranciji, humanizaciji, poštenju, radinosti i uopće dobroti među ljudima. Treba se nastaviti brinuti za Hrvate u svim dijelovima Bosne i Hercegovine. Treba zaštititi prirodu i onu razorenu ratom i onu još nezbrinutu.

Također je potrebno zabilježiti sve što smo prošli kako bi to ostalo zabilježeno i kako bi se što više znala istina o ovom vremenu.

3. U svrhu ostvarivanja rada na ovim područjima osobno mogu doprinijeti na sljedeći način:

a) u diplomatskoj službi - samo ukoliko postoji specifični problem koji bi Vi željeli da ja pokušam riješiti

b) nastaviti operativno djelovati kao vaš savjetnik za ovo područje, što, ukoliko želite, može biti ojačano i preuzimanjem odgovornosti ministra bez portfelja (ljudska prava, humanitarna pitanja...). U tom slučaju oblikovali bi socijalnu politiku i redoviti način izvještavanja o ljudskim pravima. Na ovom sam se spreman angažirati samo pod uvjetom da ste, kao i dosada, Vi direktni pokrovitelj i naredbodavac.

c) obrada postojećih materijala izradom znanstvenog projekta o humanitarnom djelovanju tijekom Domovinskog rata, što bi rezultiralo i izdavanjem različitih knjiga i znanstvenih radova, organiziranjem konferencije o humanitarnom iskustvu tijekom Domovinskog rata pod Vašim pokroviteljstvom 1988. (50 god. Deklaracije o ljudskim pravima), što bi bio hrvatski doprinos svjetskom iskustvu i zalaganju za mir i ljudska prava.

Konačno, bilo bi vrlo vrijedno, a gotovo i potrebno, snimiti film "Bijeli put" kroz koji bi se mogla prikazati cijela drama Hrvata srednje Bosne i cijele Hrvatske, a o kojima se u svijetu daleko premalo zna, a ono što se i govori često je krivo.

Gospodine Predsjedniče, vrijeme koje je pred nama i dalje će sadržavati tegobe za veliki broj ljudi. Mnogima nećemo moći pomoći, ali ukoliko Vi odlučite da pitanje

socijalne pomoći stradalima i siromašnima prihvatite kao svoj osobni program, učinit će se mnogo više nego ako to bude tek rutinsko pitanje politike i birokracije. Ako Vam u tom slučaju mogu biti od koristi, kao i prvog dana stojim Vam na raspolaganju.

Sa štovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
8.listopada 1996.

Štovani gospodine Predsjedniče,

pročitao sam Vašu knjigu "Horrors of War" putujući Bosnom od Orašja do Bihaća i susrećući se uživo s tragedijom poraća.

Ostao sam impresioniran Vašom knjigom i u mnogočemu dirnut. Moja osobna ocjena je da se radi o izvanrednom radu koji zaslužuje vrlo pažljiv studijski pristup. Dozvolite mi par naznaka.

U pogledu znanstvenosti, Vi ocjenjujete i ukazujete na ulogu i pristupe žrtvama. Ono što jasno izlazi na vidjelo da je znanost u pristupu žrtvama obilježena mekom (nepreciznom) metodologijom, a tvrdim (mitskim) podacima. U medicini je obrnuto. Nastoji se da metode budu što preciznije, a prema podacima je stalna nepovjerljivost. Očigledno je da uopće nema kvalitetne metodologije sagledavanja žrtava, a pretvaranje žrtava u mit da ima za cilj samo stvoriti nove žrtve.

U osnovi mislim da ste dobro prikazali židovsko pitanje tj. kao tragično i neoprostivo, ali ipak, uvezeno i neprioritetno pitanje stradanja na ovom području. Postoje dva oblika antisemitizma: vjerski (stvoren od katoličke crkve) i rasistički (stvoren od njemačkog nacizma). Nema hrvatskog antisemitizma. Postoji hrvatska odgovornost za popuštanje pred nametanjem, iz zapadne Europe nametanog, antisemitizma. U tom smislu je odgovornost Ustaša i odgovornost za Jasenovac. Ustaše su odgovorne što su prihvatili njemačku ucjenu da bi se mogla stvoriti hrvatska država. Nakon rata, u Jasenovcu nije bilo dopušteno odati poštovanje žrtvama, svakoj pojedinačno, kao osobi s obilježjem vjere ili uvjerenja koje se želi istaknuti. Žrtve su obvezane na kolektivnost i cvijet, kako bi se zloupotrebljavao broj stvarajući Jasenovački mit. Umjesto stradanja u prošlosti pripremao se teren za nova stradanja u budućnosti.

Mislim da je možda bilo moguće jače istaknuti tu činjenicu uvezenosti rasističkog antisemitizma u Hrvatskoj.

Osuda zločinaca u Haagu u značajnoj mjeri postaje neukusna, uvredljiva prema Nürnbergu, koji ni sam nije znao cjelovito pristupiti problemu, ali sadašnje suđenje će imati negativne posljedice i po naš narod i po ovo područje i po čovječnost uopće. Ako treba mogu Vam preciznije opisati svoj stav.

U tehničkom pogledu ima grešaka, tako na 271. stranici piše 1883. umjesto 1983. Na 279. piše "Triun Kingdom". Cijeli tekst, gospodine Predsjedniče, Vaš tekst uopće, je vrlo težak. Traži veliku koncentraciju, a ovaj rad gotovo nije moguće čitati bez papira i olovke. Nažalost, mislim da će to biti ograničavajući činilac u prihvaćanju.

Na kraju, vjerojatno i najvažnije. Vi ste jedini istaknuti učesnik dva velika rata u Europi u ovom stoljeću. Već u ovom trenutku kreće se u neistinitu mistifikaciju Domovinskog rata, ponovno s ciljem štete hrvatskom narodu.

Mislim da je potrebno odmah pokrenuti projekt utvrđivanja žrtava tijekom Domovinskog rata i to ne tek kao tragične i patološki obrađene statističke slučajeve, već filozofski i povijesno interpretirane.

Ne znam kako Vas tražiti, ali nekakvo učešće, pokroviteljstvo, poticaj za znanstveni pristup stradanju tijekom Domovinskog rata trebali bi već sada dati.

Pokušajmo izbjeći ili bar što više smanjiti crne mitove koji tako nemilosrdno pucaju u Hrvatsku.

Put je istina, a nju treba utvrditi i prikazati.

Sa štovanjem,

Za: predsjednika. dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodan Lang
15.listopada 1996.

Štovani gospodine Predsjedniče,

dozvolite mi da Vam se obratim s jednim, možda nevažnim, ali ljudskim zapažanjem s kraja prošlog tjedna.

U petak ujutro prisustvovao sam na Kaptolu seminaru povodom 50. godišnjice osude kardinala Stepinca.

Prisustvovali su najugledniji crkveni ljudi, akademici, a i jedan Židov iz Izraela koji se zalaže za proglašenje Stepinca pravednikom.

Cijeli ton rasprave bio je usmjeren na nepravdu koja je učinjena Stepincu i na njegovo zalaganje da pomogne progonjenima. Ipak, po mom mišljenju, rasprava je bila u pogrešnom pravcu. Dokazivala se pravednost kardinala, što je opće poznato. Temeljno pitanje tog vremena nije bilo pravo i krivo, već dobro i zlo, a pobjeda zla bila je ogromna. Pobjeda dobra pojavila se tek nakon velikog stradanja, a i tada se pokazala kojekakvom.

Navečer u kazalištu, povodom 125. godišnjice bune u Rakovici, gledali smo "Sina domovine". Tu smo vidjeli kako se jedan intelektualac upustio u procjenu kada treba upotrijebiti vojnu silu za stvaranje slobodne Hrvatske. Tijekom predstave promatrao sam Vas, a Vi niste pokazivali nikakav izraz. Kada je buna poražena, a Kvaternik i njegovi suborci ležali po bini, šapnuo sam Pašaliću: "Ovo je bilo namijenjeno nama da nije bilo Tuđmana."

U subotu ujutro prisustvovao sam 4., kažu zadnjoj, Konferenciji Zajednice prognanika Hrvatske koja sad postaje Zajednica povratnika Hrvatske. Podijelili su se u dvije grupe - za povratak u Podunavlje i za obnovu oslobođenog područja. U ovoj drugoj grupi govorili su o greškama u obnovi krovova, još nedovodenoj struji, nedovoljno brzom otvaranju radnih mjesta, potrebi da se sagradi još jedan most... Dok sam ih slušao sjetio sam se ulaska s Vlakom slobode u Knin. Tada sam Vas pitao, nakon što ste zaštitili narod i formirali državu, što još želite učiniti? Rekli ste da bio željeli kad bi svaki čovjek u Hrvatskoj mogao živjeti sretnim životom. Slušao sam ove prognanike kako sa svom žestinom, ljutnjom i željom traže baš to.

Gospodine Predsjedniče, obratio sam im se i rekao im da se upravo u toj dvorani, u tom trenutku, događa najveća pobjeda nad genocidom koja je poznata u modernoj Europi. Zamolio sam ih da brinu i o Hrvatima protjeranim iz Bosne, da vode računa i o napuštenim starim Srbima, a da pruže potporu i Hrvatima u srednjoj Bosni. Prihvatili su te riječi.

Štovani gospodine Predsjedniče, u dva dana gledao sam priču o tri velika čovjeka. Za ono što sam vidio iskazujem Vama svoju zahvalnost i poštovanje.

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
25.listopada 1996.

Predmet: Ulazak srpskih izbjeglica u Republiku Hrvatsku

Štovani gospodine Predsjedniče,

smatram da politika ulaska i povratka Srba u Hrvatsku nije cjelovito sagledana i da to ima posljedice koje su štetne po Hrvatsku.

U tom smislu volio bih i s Vama imati kraći razgovor.

Ovim putem ću Vam skrenuti pozornost na ključni detalj - dobivanje domovnice i prava na povratak Srba u hrvatsko Podunavlje.

1. Srbi iz Hrvatske, koji se nalaze bilo gdje na teritoriju SRJ i RS, a vjerojatno i drugdje, u sve većem broju odlaze u Beli Manastir i druga mjesta pod međunarodnom upravom i dobivaju potvrdu o boravku na temelju čega traže i dobivaju domovnice.
2. Ovo je moguće zaustaviti i tako da se izradi humanitarni popis zatečenog stanovništva u hrvatskom Podunavlju s ciljem provedbe Erdutskog sporazuma i drugih sporazuma i Vaših odluka.
3. Nažalost, međunarodne organizacije su provele popis milijuna ljudi u Bosni i Hercegovini, ali ne mogu provesti popis par desetaka tisuća ljudi u Podunavlju. Već gotovo godinu dana ja ističem važnost ovog popisa, za što, nažalost, nisam uspio osigurati dostatnu potporu.
4. Moja je ocjena da će se nedefiniranost stanovništva u hrvatskom Podunavlju sve više zloupotrebljavati.

Gospodine Predsjedniče, idući tjedan ću Vam uputiti neke vlastite osvrtne vezano na odnose sa Srbima.

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
28.listopada 1996.

Predmet: Ljudska prava i socijalna politika u Hrvatskoj

Štovani gospodine Predsjedniče,

želio bih se osvrnuti na jedno od temeljnih pitanja uspostavljanja hrvatske države. Ovdje Vam ne pišem o praktičnim, već o strateškim pitanjima i nadam se da ću Vas moći potaknuti.

1. Ocjena stanja - hrvatsko socijalno pitanje nije niti političko niti gospodarsko, već civilizacijsko. Na ovim prostorima se stalno vodila politika razdvajanja hrvatskog naroda i njegovog raseljavanja.
2. Mi smo stvorili hrvatsku državu pod Vašim vodstvom s nepostojanjem hrvatskog društva. U životu našeg čovjeka još uvijek se najviše "isplati" abortirati, iseliti se i otići u mirovinu. Ta tri oblika socijalnog pristupa na Hrvatsku, prikazana i kao lažni oblici slobode žena, prava odlaska u svijet i isplativosti nerada, doslovce su tragedija hrvatskog naroda. Ovakvo nasljeđe danas se ostvaruje u hrvatskoj državi. Još uvijek se svake godine nekoliko puta više djece abortira, nego što je poginulih u Domovinskom ratu, deseci tisuća mladih se iseljava, veliki broj naših branitelja i invalida Domovinskog rata odlazi nepotrebno u mirovinu, veliki je broj nezaposlenih i daleko prevelik broj ljudi je u starosnoj mirovini. Hrvatski ljudi su istisnuti iz sudjelovanja u stvaranju društva u hrvatskoj državi.
3. Obnova se u značajnoj mjeri provodi mehanički. Poduzeća i strojevi grade kuće našim ljudima koji su vjekovima naučili sami graditi ili bar sudjelovati u gradnji vlastitih kuća i, uopće, cijela obnova se u značajnoj mjeri provodi bez jasnog iskaza stvaranja hrvatskog društva u kojem je naš čovjek potreban.
4. Hrvatski mladi ljudi odlaze na školska putovanja u Italiju, Mađarsku i drugdje u zapadnu Europu, gotovo u potpunosti odbacuju upoznavanje Hrvatske, a da ne govorim o sudjelovanju tijekom ljeta u pomaganju u obnovi i svim drugim aktivnostima stvaranja hrvatskog života. Štoviše, svako iskazivanje potrebe za ljudima, poticaja na izgradnju zemlje, često se označava s radnim akcijama kao nečim negativnim. Istina je, međutim, da u židovsko-kršćanskoj kulturi nikada nije provedeno stvaranje države do aktivnog sudjelovanja svih građana - od djece do staraca.
5. Nažalost, Vlada je predložila i potrebu uvoza strane radne snage ili je bar takva rasprava bila temom sjednice Vlade. Ovaj prijedlog izraz je želje da se dobije ljudski rad ispod svake vrijednosti, a takve se plaće ne usudi predložiti za hrvatske radnike.
6. Tako se, gospodine Predsjedniče, malog hrvatskog čovjeka može abortirati, mladog se čovjeka može iseliti, a branitelja ili odraslog poslati u mirovinu. Treba naći načina kako da se i ovaj ostatak isključi iz rada, a to je putem uvoza strane radne snage.

Štovani gospodine Predsjedniče,

nemojte se ljutiti ako sam Vam pokvario dan, ali potrebni ste, jer se ne susrećemo s praktičnim birokratskim pitanjem dnevne politike, već sa strateškim

pitanjem uspostavljanja hrvatskog društva u kojem su mala djeca željena, mladi ljudi potrebni i u kojem će branitelji graditi Hrvatsku, a i stariji biti što duže potrebni.

Treba nam obnova koja će se temeljiti na sudjelovanju ljudi i koju ćemo iskoristiti da se upoznaju Hrvati međusobno, gradeći vlastitu zemlju.

Molim Vas da odlučite o dvije stvari:

1. nemojte dozvoliti uvoz strane radne snage
2. pokrenite stratešku grupu koja će koncipirati hrvatsko društvo u kojem hrvatski ljudi doista neće biti suvišni.

Sa štovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
31. listopada 1996. - 1

Predmet: Problematika umirovljenika

Štovani gospodine Predsjedniče,

u svezi s umirovljenicima, a kao Vaš izaslanik, prisustvovao sam Saboru umirovljenika i vodio razgovore s predstavnicima glavnih organizacija umirovljenika (Matica, sindikat, udruženje).

U utorak, 29. listopada, prisustvovao sam Koordinaciji za društvene djelatnosti (Lj. Mintas-Hodak) i gospodarstvo (Škegro) s temom prijedloga Zakona o mirovinskom osiguranju.

Na istu temu sam posebno razgovarao i s ministrom rada i socijalne skrbi (Škara).

Ocjenjujem:

1. Zakon ima stratešku važnost
2. Izazvat će veću pažnju javnosti nego Zakon o denacionalizaciji
3. Zakon nema političku ocjenu tj. nije izvršena priprema kako će se zastupati njegove pozitivne strane ili braniti od kritika
4. Zakon ima negativne kratkoročne posljedice po umirovljenike zbog odsustva rješavanja prisutnih problema, ali i redukcije postojećih prava
5. Mislim da su dosta značajne razlike među subjektima koji žele upravljati kapitalom
6. Dosta je veliko nezadovoljstvo ministra rada i socijalne skrbi i njegova je želja da se sastane s Vama
7. Daljnji tijek događaja vrlo brzo će se povezati s Vama osobno i mislim da nećete moći izbjeći biti ključna osoba u konačnim odlukama (pritisak i kritike na Vas biti će kako zbog važnosti teme i njenog strateškog značaja, tako iz zbog predizbornog razdoblja)

U svezi s gore navedenim:

- * dogovorio sam 4. listopada (ponedjeljak) tematski sastanak s ministrom Škarom
- * od ministra Škare tražio sam da za Vas napiše kraću informaciju

Sa štovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
31. listopada 1996.- 2

Predmet: Odnosi sa Srbima

Štovani gospodine Predsjedniče,

u posljednje vrijeme, na terenu i u razgovorima, imao sam dosta direktnih iskustava u svezi odnosa sa Srbima: prijelaz kroz područje Šipova i Mrkonjić-grada, razgovor sa Srbima u Kninu, Okrugli stol HHO-a "Srbi: jučer, danas i sutra" i Okrugli stol Antiratne kampanje: "Istočna i zapadna Slavonija - izazovi normalizacije".

Izvršio sam određenu klasifikaciju hrvatsko-srpskih odnosa:

1. Unutar Hrvatske

1.1. Oslobođeno područje:

- humanitarno zbrinjavanje na oslobođenom području
- civilno uključivanje
- gospodarsko uključivanje

1.2. Odnosi u gradovima:

1.3. Hrvatsko podunavlje

1.4. Pitanje povratka

2. Međudržavni odnosi

2.1. Odnosi s Jugoslavijom

2.2. Odnosi s Bosnom i Hercegovinom

2.3. Odnosi između Federacije i RS

3. Međunarodni odnosi

3.1. Odnosi u svezi Haaga (Haški sud)

3.2. Regulacija poslijeratnih odnosa

3.3. Međusobni odnosi u međunarodnim organizacijama i događanjima

U tijeku je daljnje provođenje akcije "Spasimo život" u kojoj, pod Vašim pokroviteljstvom, provodimo zbrinjavanje staračkog, napuštenog stanovništva na oslobođenom području.

Direktni razgovori s Veselinom Pejnovićem na njegov zahtjev. U tom razgovoru on je iskazao svoje probleme kao i želju i mogućnosti za suradnju, posebno u svezi Baranje.

Gospodine Predsjedniče, o svakom od ovih pitanja mogao bih Vam opširnije pisati, no ne želim to bez Vašeg zahtjeva.

U međuvremenu:

1. nastaviti ćemo provoditi akciju “Spasimo život”,
2. dr. Pašalića ću informirati o razgovoru s Pejnovićem,
3. ostajem otvoren za pojedinačne komunikacije i pomaganje ljudima,
4. kada i ako to zatražite, spreman sam Vas detaljnije usmeno informirati .

Sa štovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
6.studenog 1996.

Predmet: Humanitarni program u svezi sa Srbima

Štovani gospodine Predsjedniče,

nastavljajući analizu odnosa sa Srbima šaljem Vam ocjenu i prijedlog programa na humanitarnom području.

Ocjena stanja

U posljednjem razdoblju desili su se značajni događaji:

1. Predsjednik Republike primio je predstavnike Pravoslavne crkve.
2. Organizacije za ljudska prava, uz međunarodnu potporu, organizirale su veće skupove o položaju Srba u Hrvatskoj. Sudjelovali su Srbi iz okupiranih područja i SRJ.
3. Gđa Elizabeth Rehn podnijela je izvješće u velikoj mjeri kritično po Hrvatsku. Bilo je i drugih takvih izvješća u Europi.
4. Američki veleposlanik organizirao je obilježavanje godišnjice Erdutskog sporazuma pozivajući gosp. Stoltenberga i druge u Erdut.
5. Gosp. Klein i UNTAES održavaju stalnu inicijativu, relativno sitnim, humanitarnim akcijama, tečajevima, susretima...
6. Međunarodne humanitarne organizacije organiziraju različite aktivnosti, odlaze u hrvatsko Podunavlje i pripremaju se za aktivnosti u budućnosti, često uz kritičan ton prema hrvatskim vlastima.
7. S hrvatske strane je cjelokupna aktivnost puno premalo prisutna u medijima, nedovoljno je koordinacije, efikasnosti i efektivnosti hrvatskih državnih institucija. Gotovo i potpuno odsustvo hrvatske civilne akcije (crvenog križa, humanitarnih i znanstvenih organizacija.)
8. U cjelini, hrvatska strana nema inicijativu, već je, u najvećoj mjeri, pasivno vođena, stavljena u poziciju onoga koji se odupire i kojeg se optužuje i proziva.

Sadašnji trenutak

1. Hrvatska je primljena u Vijeće Europe.
2. Navršena je prva godišnjica Erdutskog sporazuma.
3. U hrvatskom Podunavlju nisu ostvarena i osigurana prava hrvatske države, niti ljudska prava hrvatskih građana.

Direktne aktivnosti Predsjednika Republike

1. Prijem predstavnika SPC-a.
2. Planirani prijem izaslanstva iz hrvatskog Podunavlja.
3. Potreba planiranja aktivnog humanitarnog projekta s hrvatske strane za iduće razdoblje, a na temelju Vaših stavova o potrebi hrvatskog preuzimanja direktne

inicijative koje ste izrekli tijekom razgovora s predstavnicima SPC-a 5. studenog 1996.

Prijedlog humanitarnog programa

1. Nastavak akcije "Spasimo život" - zbrinjavanje starih i napuštenih ljudi (pretežno Srba) na oslobođenom području. Akciju u svakom slučaju treba provoditi bez obzira na druge događaje i uz značajnu medijsku podršku.
2. Formiranje radne grupe u sastavu: Mintas-Hodak, Kostović, Pašalić, Kiš, Dodig, Zorić, Jarnjak, gđa Šimonović, Škare Ožbolt, Šetić, Lang, s ciljem operacionalizacije četiri humanitarna projekta povratka.
  - a) spajanje obitelji - ovu akciju treba provoditi u fazama, povezana je s ostvarivanjem povratka Hrvata u hrvatsko Podunavlje
  - b) povratak starih, bolesnih i socijalno ugroženih - to je vrlo težak skup, a ljudski i politički vrlo osjetljiv projekt. Smije ga se provoditi samo ako je direktno planiran i u tom slučaju se mora međunarodno iskazati i prikazati kao izričiti uspjeh čovječnosti i tražiti europsku potporu. Najveća greška je politički dozvoliti povratak, a nemati izrađen socijalni prihvati.
  - c) povratak prisilno odvedenih osoba - osobe koje navode da su bile prisiljene napustiti Hrvatsku (od srpskih paravlasti) trebaju o tome dati detaljnu izjavu na propisani način.
  - d) miješanim obiteljima u kojima je jedan član Hrvat - treba iskazivati dobronamjernost od strane hrvatskih vlasti u dobivanju dokumenata i osiguravanju drugih prava.Ista grupa dužna je pratiti stanje, poduzimati potrebne mjere, preuzimati na sebe odgovornost, ostvarivati stalnu prezentaciju u javnosti (domaćoj i međunarodnoj) i Vama podnostiti tromjesečna izvješća.
3. Rad u hrvatskom Podunavlju - izrazito je potrebno preuzeti i stalno održavati hrvatsku inicijativu. Da bi se to postiglo, treba:
  - a) predložiti i provesti humanitarni popis stanovništva zatečenog u hrvatskom Podunavlju, s ciljem provođenja mirne reintegracije i zaštite ljudskih prava. Time bi se, ujedno, spriječio daljnji nekontrolirani povratak u RH, utvrdio bi se točan broj ljudi i razvrstao po tome odakle su i kako da se ostvare njihova prava.
  - b) ostvarivati etapni povratak u Podunavlje kao hrvatski uspjeh, a nikako poraz, uz Vaš osobni odlazak na svako reintegrirano područje.
  - c) održavati stalne manifestacije i vidljive skupove hrvatskih općina uz zahtijevanje provođenja i ostvarivanja mirne reintegracije.
  - d) omogućiti međunarodnim predstavnicima da se priključuju hrvatskim aktivnostima i ostvaruju svoj uspjeh pružanjem potpore Hrvatskoj, a ne da Hrvatska slijedi i tapka za njima.

Ocjene:

1. Sve ove aktivnosti trebaju biti provedene kao državotvorne, uz sudjelovanje hrvatskih i međunarodnih nevladinih organizacija.
2. Mirna reintegracija i humanitarna pomoć čine treću etapu i paralelnu kariku Vaše osobne strategije u stvaranju hrvatske države:

- a) zaštita od agresije, oslobađanje i sigurnost Hrvatske
  - b) diplomatska aktivnost međunarodnog i međusobnog priznanja
  - c) humanitarna zaštita i pomoć (što manje stradanja ljudi, uz što djelotvorniju pomoć onima koji su stradali).
3. Treba razmotriti mogućnost prijedloga SRJ i BiH ugovora o nenapadanju. SRJ bi trebala uvesti ustavnu zabranu da im vojska prijeđe državne granice.
  4. U cijelom pristupu ne smije se navoditi kao ostvareno nešto što se ne može jasno prikazati i iskazati ili što drugi mogu djelotvorno dovesti u pitanje. Hrvatska snaga treba biti u istini, poštenju i rezultatu.

Zaključno:

1. Još jednom ističem da se svaki neuspjeh pripisuje i pripisivat će se Vama.
2. Cjelokupna provedba iskaz je Vaše vizije strategije i ne može se realno i djelotvorno provesti bez Vašeg direktnog rukovođenja, zbog našeg neznanja, gluposti, povrijeđenosti, ljubomore i svih drugih razumljivih, ali štetnih, ljudskih slabosti.
3. Akcija u hrvatskom Podunavlju nema međunarodnog presedana, ali na dosadašnjem iskustvu možemo zaključiti da je međunarodne organizacije, bez obzira na namjeru, neće provesti kvalitetno.
4. Iduća godina je značajna, jer je to druga, a nepotrebna, godina mandata UNTAESA, jer je to prva godina Hrvatske u Vijeću Europe, jer će to biti konačna godina oslobođenja Hrvatske i jer će to biti prvi izbori u potpuno oslobođenoj Hrvatskoj.
5. Svaki prognanik, nakon pet godina u progonstvu, svaki napušteni i nesretni starac, svaka razdvojena obitelj, svi ljudi koji su još uvijek na okupiranom području bez obzira na vjeru i naciju, a koji žele ostvarivati vlastito dostojanstvo i riješiti svoje probleme u slobodnoj hrvatskoj državi, svako selo i svaki dom očekuju Vaše rukovođenje tijekom iduće godine.

Gospodine Predsjedniče, "The Buck stops with you".

Sa štovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
7. studenog 1996.

Predmet: Peta godišnjica okupacije Vukovara

Štovani gospodine Predsjedniče,

Dana 18. studenog 1996. biti će 5 godina od tragičnog pada Vukovara. S tim u vezi šaljem Vam neke informacije s mišljenjem i prijedlogom.

Ocjena stanja

1. Koliko mi je poznato, s hrvatske državne strane, nije razrađeno obilježavanje 5. godišnjice okupacije Vukovara.
2. Vukovarski dragovoljci pozvali su svoje članove i druge stradalnike, ali i sve ostale koji se žele priključiti da se 18. studenog okupe pred Katedralom u Đakovu i od tamo krenu za Vukovar.
3. Srpska strana, tj. barem neke grupe sa srpske strane, bi mogle pokušati toga dana organizirati 5. godišnjicu "oslobođenja" Vukovara.
4. Međunarodna strana ne znam koliko je pripremljena niti koliko razumije situaciju.
5. Situacija obiluje mogućim sukobima, a mogla bi biti iskorištena i od drugih grupa koje žele stvarati probleme.
6. Vukovarski dragovoljci su me zamolili da Vas osobno izvijestim o stanju.

Moguće negativne posljedice

Veliki broj negativnih ishoda je moguć, ali Vam ih ovdje neću specificirati.

Prijedlog pristupa

1. Treba izraditi i što prije objaviti službeni protokol obilježavanja pada Vukovara 18. studenog.
2. Treba održati sastanak s vukovarskim grupama i dogovoriti se s njima.
3. Treba upozoriti srpsku stranu (Stanimirovića i druge) na moguće probleme i dogovoriti ponašanje.
4. Treba se dogovoriti s međunarodnim predstavnicima.
5. Treba imenovati radnu grupu koja će odmah razraditi pristup i osigurati uspješno provođenje.

Sa štovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
8. studenog 1996.

Štovani gospodine Predsjedniče,

nakon prethodnih praktičnih napomena, a u funkciji Vašeg savjetnika, dopustite nekoliko ljudskih razmišljanja.

Proživio sam napade na Vas metkom (Benkovac), rječju i klevetama, prije stvaranja Hrvatske.

Proživio sam vaše rukovođenje, obranu i stvaranje Hrvatske u Kninu, istočnoj Slavoniji, Dubrovniku, diljem Bosne u najtežim trenucima, ali i na diplomatskim skupovima u Beču, Ženevi, New Yorku i Bijeloj kući.

Od Vaših odluka je doslovce ovisio moj život i život ljudi oko mene. Mnogi među njima su izgubili život, ostali invalidi, obolili, lažno su optuženi i izloženi drugim oblicima stradavanja, ali su sami postali dio dostojanstva i Hrvatske i hrvatskog naroda i šire.

Od Vas upućen, bio sam prvi puta u životu na grobu svoje obitelji u Jasenovcu i tamo pomagao drugim ljudima.

Svjedok sam Vašeg, toliko bolnog, nastojanja da se istinito iskaže povijest ovog naroda, da ga se oslobodi stalnog klevetanja, a da istina uzdigne uopće dostojanstvo malih naroda i pomogne univerzalnosti čovjeka.

Svjedok sam da ste 1991. godine, za razliku od 1941., povezali hrvatsku ljevicu bez zagađenja staljinizmom, s hrvatskim nacionalistima bez ustupaka fašizmu, i hrvatskim demokratima oslobođenim europske nemoći.

Da Vi to niste učinili, naše države ne bi bilo, a mnogi, među kojima i ja, ne bi bili živi.

Svjedok sam Vašeg nastojanja da ostvarite pomirenje upravo na tim načelima, ne kao gledanje prema jučer, već kao snagu danas i putokaz za sutra. Koliko je nažalost, nerazumijevanja i suprotstavljanja ovim nastojanjima.

Svjedok sam opravdane spremnosti Europe i međunarodne zajednice, da priznaju Hrvatsku, BiH i Sloveniju, ali i njihove otužne nespремnosti i nemoći da se odrede prema dobru i zlu i svog stradanja koje su, upravo zbog toga, ljudi ovdje prošli.

Koliko Europa, postidena svojim pogreškama, i dalje nije spremna prihvatiti spoznaje stvorene ovdje u patnji i koliko će ljudi, drugdje u svijetu, zbog toga stradati?

Ovih dana jedan mađarski profesor, Ervin Laszlo, čovjek koji se usuđuje imati viziju i vjerovati, okupio je uglednike iz, također malih, naroda kao što su Dalaj Lama, Yehudin Menuhin i Vigdis Finn Bogadotti (bivša predsjednica Irske). Oni su u susjednoj Mađarskoj prisustvovali dodjeli priznanja Vaclavu Havelu koji je tom prilikom rekao: "Postoje dobri razlozi za vjerovanje da je moderna era završena. Mnogo toga ukazuje da prolazimo kroz razdoblje tranzicije kada se čini da nešto nestaje, a nešto drugo se bolno rađa. To je kao da nešto tetura, propada, i iscrpljuje se, a nešto drugo, još nedovoljno jasno, rađa se iz ruševina."

Doista, gospodine Predsjedniče, uloga je malih naroda kao što su Česi, Slovaci i Mađari, a kamoli tek onih koji su prošli tako bolno stradanje kao Hrvati, da u svoj dubini prožive strahove, osjete patnje, dožive razaranja i iskažu put čovječnosti vadeći iz polja

mine, a potom sijući pšenicu, do pokušaja mirne reintegracije i ostvarivanja Hrvatske u Europi i Europe u Hrvatskoj.

Treba pomoći našim ljudima, svakom pojedinačno. Treba izgraditi Novu Bilu i pomoći Bosni. Treba iz Hrvatske pokazati Srbiji da nema budućnosti u velikosrpsstvu, a svim ovim zemljama da ne traže novu balkanizaciju, već da skandinavizacija nudi budućnost svima. Treba pomoći Europi da, osim prepoznavanja država, nauči razlikovati dobro od zla.

Izabran je Clinton, a u Zairu je neizvjesna sudbina jednog milijuna ljudi jer im svijet ne zna osigurati vodu.

Gospodine Predsjedniče, ne mogu Vam obećati da će Vam daljnji rad biti lagan niti priznat, ali znam da je potreban - zbog hrvatskih invalida - zbog starih i napuštenih Srba - zbog toga da bi prognanici postali povratnici - zbog četiri tisuće djece rođene u Novoj Biloj - zbog mirne reintegracije - zbog skandinavizacije ovog prostora - zbog oproštaja i pomirenja - zbog pobjede dobra.

Na kraju, znam da ni jednu od svojih aktivnosti niste ostvarili kao pjesnik, već tvrdo, realno, ali uvijek ste bili spremni da, i u Vas osobno, budu ispaljeni meci fašista, budu upućene riječi staljinista, budete zatvarani, zabranjivani, onemogućavani, da Vas se ne razumije i ne podrži, a da ipak imate načina da vodite dalje.

Gospodine Predsjedniče, već sam bio gotovo odustao od toga da Vam pošaljem ovo pismo, ali jučer, 7. studenog, na sastanku u Židovskoj općini povodom Svjetskog dana borbe protiv fašizma i antisemitizma jedan me novinar ponovno prozvao sa zahtjevom da podnesem ostavku kao Vaš savjetnik, smatrajući to mojom moralnom obvezom.

Gore sam Vam rekao zašto ja mislim potpuno drugačije i njemu (Drago Pilsel) nisam želio tamo odgovoriti, ali sam donio odluku da ću Vam ovo pismo poslati i da ću moguće dati i javni odgovor na ovo pitanje. Sastaviti ću poseban odogovor, ali bi želio Vama iskazati ključni razlog zašto sam uvijek osjećao i osjećam i ponos i spremnost na suradnju s Vama.

Da bi se ostvario uspjeh, potrebna je praktična osmišljenost utemeljena na stvarnom vladanju vlastitom kulturnom poviješću i čeličnom spremnošću da se poduzme i provede osmišljeno djelovanje. Sama spremnost da se postupi ispravno nije sama po sebi dovoljna. Treba i znati što je ispravno.

Zato nam je potrebna mudrost - mudrost mudrog vođe kako bi oblikovao našu zajedničku i hrvabrost i spremnost i omogućio nam da ostvarimo uspješno djelovanje.

Potrebna nam je i volja, motivirajuća volja, koju ponekad istinski vođe otkriju u nama kad za nju ni sami nismo znali da postoji.

Hrabrost, po Aristotelu, je sposobnost odgovarajućeg odnosa između straha i pouzdanja u trenucima izazova, koji nam omogućava da donesemo pravilne odluke. To je, također, sposobnost da sačuvamo što je naše, a da napredujemo ili se povlačimo u skladu s mudrošću. Da bi se ovo ostvarilo potrebna je praksa, suočavanje sa strahom, zauzimanje stavova i donošenje odluka, često i prije nego što se može matematički utvrditi što je najbolje. Treba biti sposoban djelovati hrabro pa i tada kad se uopće ne osjećamo hrabrim.

Sažimajući ove godine, stvaranje i obrane Hrvatske, surađujući s Vama, a doživljavajući Vas kao čovjeka, možda je ovakva crta Vaše hrabrosti ono što najviše poštujem.

Zbog svega učinjenog, a gore napisanog, hvala.

P.S.

Ako Vas ne opterećuje, rado bih da me savjetujete da li da dam javni odgovor.

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
13. studenog 1996.

**Predmet: Humanitarni program povratka u hrvatsko Podunavlje
nakon razgovora sa Srbima 8. studenog 1996.**

Ocjena stanja

1. Stanje prije sastanka

1.1. Međunarodnoj zajednici izgleda kao obrat od 1991.g.:

- Hrvatska ima vojsku, a Srbi su nenaoružani
- Srbima prijeti opasnost od istjerivanja i drugih oblika stradanja

1.2. Hrvatsko osvajanje tj. mirotvorni neuspjeh i druge posljedice po pučanstvo mogu se iskoristiti za potpunu rehabilitaciju Miloševića, poistovjećivanju krivice i sličnosti i nametanju jedinstvene politike prema Hrvatskoj i Srbiji.

1.3. Osvajanje područja može se dalje koristiti za medijsku i drugu kampanju protiv Hrvatske.

1.4. Clinton je upravo preuzeo drugi mandat, prvi nakon Eisenhauera i Roosevelta. Drugi mandat znači praktično neograničena ovlaštenja, a za razliku od druge dvojice, on nema snažnog međunarodnog protivnika.

1.5. U prvoj godini mandata UNTAES tj. Klein su učinili pozitivno ono što su znali:

- razoružanje
- međusobno priznanje

i dalje više neće znati bez hrvatske potpore.

2. Značenje sastanka

2.1. Nakon priznanja hrvatske države, međunarodnog i jugoslavenskog, sad su to javno obznanili i Pravoslavna crkva i Srbi iz Podunavlja.

2.2. Time je u cjelini provedeno priznanje Hrvatske i objavljen Vaš osobni autoritet s očekivanjem da Vi budete strateg rješenja. Gospodin Suša kaže: "U činjenici da smo Vas oslovili sa "gospodine Predsjedniče" nema ironije. S te pozicije, bez obzira kako se tko osjećao, Vama je najteže. Ja Vam, kao čovjek, čestitam jer ste stvorili državu. U toj našoj državi mi želimo da živimo". Vi ste odgovorili: "Nisu Hrvati izazvali rat. Srpski ekstremisti i jugokomunistička armija protjerala je 450 000 ljudi, poubijala 5 000. To su činjenice koje su se usjekle u psihu. Još uvijek 100 000 Hrvata, nakon 5 godina, ne može se vratiti u svoje domove. Hrvatska javnost ne može prijeći preko patnje. Moramo razumijeti i uzroke i posljedice. Ali prevladajmo." I tada ste nastavili: "Drago mi je bilo čuti gospodina Sušu da je meni najteže. Jeste. Duboko sam svjestan patnje i Hrvata i Srba. Prije 20 godina sam pisao o skandinavizaciji. Pokušao sam spriječiti stradanje. Išao sam na pomirbu među Hrvatima. Sada idem na pomirbu između Hrvata i Srba. Ima razloga vjerovati u pobjedu razuma".

2.3. Vaš nastup, sa stajališta čovječnosti, daljnjih akcija, ostvarenja mirne reintegracije, ugleda Hrvatske i Vas osobno, bio je u svijetu potpuni trijumf. Vi ste, ujedno, preuzeli status stratega i provodioca cijele akcije.

3. Prepreke ostvarivanju projekta

- 3.1. Problemi koji mogu izazvati međunarodni predstavnici, od nesposobnosti do neprijateljstva (ovdje uključujem i UN).
- 3.2. Nepotrebni sukobi s Amerikom.
- 3.3. Negativno djelovanje srpskih ekstremista i profitera.
- 3.4. Pretrpljena patnja hrvatskih stradalnika i javnosti.

4. Politički zahtjevi Srba

- 4.1. Srpski zahtjevi za specijalnim pograničnim odnosima, posebnom župom, pograničnim prijelazom i oslobođenje od služenja vojske za srpske mladiće, te odgađanjem izbora, stvaraju se direktne prepreke ostvarivanju programa.
- 4.2. Samo odgađanje izbora traže prvenstveno zbog toga da se ne bi saznalo pravo brojčano stanje stanovništva, koje je, po mojoj procjeni, značajno manje (50%) nego što tvrdi UNTAES.

5. Tko Vas podržava i zašto

- 5.1. General Klein osobno i Clinton pod uvjetom da oni iz toga mogu izaći kao izrazito uspješni.
- 5.2. Međunarodne organizacije kojima bi se omogućilo da pokrenu i uključe se u program obnove cijelog područja.
- 5.3. Razni ljudi u Hrvatskoj, od uglednika do stradalnika, uključivši i dio hrvatskih Srba, pod uvjetom da razumiju što se događa i što im je činiti.
- 5.4. Lokalno, i srpsko i nesrpsko, stanovništvo u hrvatskom Podunavlju koji iskreno žele ostati živjeti u Hrvatskoj. Ukoliko ih se zaštititi od, još uvijek prisutne, dominacije ekstremista i kriminalaca.

6. Prijedlog mjera

- 6.1. Imajući na umu važnost humanitarnih pitanja i ljudskih prava, imenovati osobnog izaslanika (mene) i zadužiti me da formiram Ured u Vukovaru. Time bi ostvarili Vaš stalni autoritet u Vukovaru, povećali bi osjećaj sigurnosti Kleinu, a uz sebe bi vezali domaće i strane humanitarne organizacije. U ovom trenutku HHO i druge slične organizacije, uz značajni kapital i međunarodnu potporu, stvaraju cijeli sustav ureda, programa i ljudi, vrlo često negativno raspoloženih prema Vama i Hrvatskoj. Mi prijateljima niti ne omogućavamo da nam priđu.
- 6.2. Uvođenje programa na HRT (dvojtjedno ili mjesečno) o mirnoj reintegraciji.
- 6.3. Provođenje prijedloga Vesne Škare Ožbolt tj. sastanak hrvatske Vlade.
- 6.4. Organiziranje i provođenje hrvatskog tečaja o provedbi mirne reintegracije.

- 6.5. Provođenje humanitarnog popisa, zajednički sa UNTAES-om, UNHCR-om i IFRC-om, koji će nam omogućiti da:
- utvrdimo točno stanje
  - preuzmemo inicijativu na području ljudskih prava i stvorimo podlogu za uspjeh Kleina.

Dodatak:

-u ponedjeljak, 11. studenog, imao sam sastanak s generalom Kleinom.

Sa štovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
13. studenog 1996.

Predmet: Humanitarni popis stanovništva u hrvatskom Podunavlju

Štovani gospodine Predsjedniče,

ukratko što bi se postiglo provođenjem humanitarnog popisa u hrvatskom Podunavlju.

1. Popis bi se proveo u dva dijela:

1.1. Popis zatečenog stanovništva u Podunavlju

1.2. Popis potrebne obnove za prihvat hrvatskih prognanika

Pod 1.1. dobili bi precizne podatke o svakom stanovniku svrstanom u neku od sljedećih temeljnih grupa:

- izbjeglice iz drugih država koje nemaju pravo na boravak u RH (oko 5000)
- stanovnici koji žele napustiti Hrvatsku (oko 15000)
- prognanici (ratni doseljenici-Srbi) iz drugih dijelova Hrvatske (oko 15000)
- Srbi koji žele ostati i imaju na to pravo (oko 30000)
- nesrpski starosjedioci koji žele ostati (oko 20000)

Ukupno sada tamo ima oko 85000 ljudi, od kojih 50000 ima pravo i želi ostati (60% Srba i 40% nesrba).

Želi se vratiti u druge dijelove Hrvatske (oko 10000), a gotovo 100% od njih su Srbi.

Želi otići u SRJ (oko 20000), opet ih je velika većina Srba.

Ovakav popis omogućio bi detaljni uvid u stanje, ostvarivanje prava svih ljudi, sprečavanje ilegalnog naseljavanja, izbjegavanje budućih konflikata, svekoliko hrvatsko prisustvo, međunarodno okupljanje i potporu Hrvatskoj, mogućnost snažnog istupa u međunarodnim tijelima i snažno ostvarenje partnerstva sa SAD-om, od Kleina do Clintona.

U drugom dijelu popisa, prema pravilima Ministarstva obnove i razvitka, utvrdilo bi se stanje i klasificiralo hrvatske domove, te pokrenulo planiranje njihove obnove.

2. Utvrđivanjem iznesenog stanja, kao i stanja javnih i gospodarskih objekata, omogućilo bi se utvrđivanje istine, a ne naknadno optuživanje Hrvatske za razaranje i pljačku.

Na kraju:

Prijedlog humanitarnog projekta treba izraditi u reprezentativnoj formi i iznijeti ga i međunarodnoj javnosti i time jasno pokazati što Hrvatska želi učiniti kad je jača.

Ovo treba iznijeti bez obzira da li ga UNTAES usvoji, a ako ga usvoji, treba ga i provesti.

Gospodine Predsjedniče, sada u Vijeću Europe ovime treba pokazati i hrvatsku odlučnost i čovječnost.

Sa štovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
22. studenog 1996.

Predmet: Prosvjedi

Štovani gospodine Predsjedniče,

želio bih Vas informirati o mom viđenju prosvjeda na Jelačić placu, kao i uopće, o dosadašnjim iskustvima i pristupu rješavanja prosvjeda u Republici Hrvatskoj.

Dosadašnje iskustvo s prosvjedima

1. Štrajk gladu majki zatočenih i nestalih branitelja i civila pred hrvatskim Saborom, u lipnju 1995. g.

- tijekom štrajka nitko nije bio zadužen za stalnu komunikaciju s majkama
- uznemirene majke je svatko mogao po želji iritirati i uznemiravati
- pružanje zdravstvenih usluga i socijalno usmjeravanje, provedeno je na moju intervenciju
- uvedena je metoda prosvjeda pred Saborom
- nije došlo do političke zloupotrebe skupa
- nije izvršena ocijena i značenje prosvjeda nakon prestanka

2. Prosvjed vukovarskih majki u studenom 1995. zbog Erdutskog sporazuma

- prosvjed je započeo pred američkim Veleposlanstvom, za vrijeme Vašeg boravka u Daytonu
- od početka se počeo politički koristiti u svrhu napada i na Daytonski i na Erdutski sporazum
- od strane vlasti nije bilo pokušaja da se majkama objasni smisao sporazuma i zadobije njihova potpora
- nakon tri dana prosvjed je prenesen pred Predsjedničke dvore, uz agresivne političke poticaje
- nakon prijema majki kod Predstojnika, inž. Šarinića, postignuto je koliko-toliko smirenje majki
- tim prosvjedom dogodio se presedan - prosvjed pred Dvorima
- nakon prosvjeda nije izvršena analiza uzroka i rješavanja prosvjeda

3. Prosvjed HVIDRA-e na Markovom trgu, u rujnu 1996. g.

- HVIDRA je uvela najavu prosvjeda na svojoj Skupštini
- osamdeset dana nakon najave prosvjeda ništa nije poduzeto da bi se postigli dogovori s HVIDRA-om i izbjegao prosvjed
- zadnjih dvadeset dana uveli smo Koordinaciju u Uredu, po Vašoj odluci, na kojoj su prisustvovali članovi Vlade, Sabora, HVIDRA-e i ostalih državnih tijela i Udruga drugih stradalnika Domovinskog rata
- postigli smo brojne dogovore i spriječili političku manipulaciju, ali sam prosvjed nismo mogli spriječiti
- naknadna ocijena prosvjeda nije provedena

PROSVJED NA TRGU B. J. JELAČIĆA -

-podrška građana za RADIO 101 - 21. studenog 1996.

Na Jelačić placu, u vrlo kratkom razdoblju, od 19-20 h, skupilo se oko 100 000 ljudi, najvećim dijelom mladih, naglašeno Zagrepčana.

Prosvjed je trajao 1 sat, s političkim govornicima, ali mladi nisu bili politički usmjereni - htjeli su jednostavno svoj RADIO 101.

Tijekom prosvjeda ljudi su razgovarali u manjim grupicama, u velikoj mjeri ležerno, praktično bez skandiranja, bez alkohola i bilo kojeg oblika nasilja. Nisam zapazio bilo kakav negativni odnos prema Vama.

Nakon prosvjeda, u vrlo kratkom razdoblju i u potpunom miru, okupljeni su se razišli.

Hrvatska policija i ovdje je pokazala zadivljujuće rezultate, praktično je se nije ni primjećivalo. Bili su potpuno ležerni, komunicirali s građanima. Sjećajući se 1971. godine, nemam dovoljno riječi pohvale za hrvatsku policiju i nemam dovoljno snažnog načina da iskažem koliki je trijumf demokracije ostvaren.

S druge strane, odluke koje su donesene i koje su bile povod okupljanju, pokazale su potpuno odsustvo kvalitetne analize o posljedicama. Ovo je bio ulazak u poraz koji i vodi dalje u poraz, radikalizacija napetosti i uvlačenja Vas u sukobe.

Gospodine Predsjedniče, meni je žao što je do toga došlo, a nije trebalo. Ali, dogodilo se. I sada treba biti ponosan na snagu hrvatske demokracije da provede ovako dostojanstven prosvjed. Istovremeno, treba uzeti uzde u ruke. Vaša je uloga, kao što ste branili živote mladih, da ih i podržite u njihovoj želji da grade Hrvatsku, da stvaraju srednjoeuropsku kulturu, da slijede Vaš put istovremene i tolerancije i pomirenja i snage. U onoj mjeri u kojoj su bili korišteni nisu oni krivi i ne mogu biti optuženi.

Gospodine Predsjedniče, ovi mladi ljudi, kad Vas razumiju ili više ili manje, su Vaša mladost. Vi ste imali viziju njih, a oni su pošli za Vama.

Ne dozvolite da se između njih i Vas stvara razdor.

Gospodine Predsjedniče, moj stav o Vama sam Vam djelomično više puta rekao, a i u cjelosti napisao. Stoga dozvolite da kažem i sada - uložili ste napor da oslobađate hrvatski narod kleveta i međusobnih nesporazuma, tražili ste put pomirenja među Hrvatima, između Hrvata i Srba, zatvaranja rana Jasenovca, razumijevanja sa Židovima.

Molim Vas pružite ruku i mladima Zagreba.

Više puta sam Vam rekao, Vaš put nikada nije bio, niti je sada, niti će biti, lagan. Nikad niste imali lakog izlaza, nemate ga ni sada i nećete ga imati ni ubuduće. Osobno nastojim pomoći koliko mogu, ali Vi svoj teret morate nositi.

Želio bih Vas podsjetiti da je RADIO 101 prvi javni medij na kojem ste nastupili 1989. godine. Da su tada izrazito zagovarali demokraciju i da ne pripadaju nijednoj stranci, već traže svoj put. I ako su kada i korišteni, onda je to zbog naše nesposobnosti, a ne njihove krivice.

Neću ovdje ulaziti u razmišljanje o taktičkim greškama koje su također vrlo značajne.

Predstojeći prosvjedi

1. Prosvjed umirovljenika, najavljen za 23. studenog 1996. u 10.30h na Trgu športova

Razgovori s umirovljenicima traju već duže vrijeme, uz prilično odsustvo jasnih ciljeva i stupnja njihovog ostvarenja.

Činjenica je da su umirovljenici u vrlo teškom stanju i da traže pažnju. S tim u svezi, ja sam Vam već pisao, ali nisam imao dovoljno političke moći da osiguram provođenje Vaših naloga.

Ovaj prosvjed se dešava neposredno nakon akcije Radija 101 i ne znam kakve će to imati posljedice.

Umirovljenici su pozvali državne političke čelnike i tražili ih da saslušaju umirovljenike, a da sami ne govore.

22. studenog, u 14 sati razgovarao sam s predsjednikom Sindikata umirovljenika i potvrdio svoj dolazak.

Moji osobni kontakti s njima su pozitivni i iskreno mislim da ti ljudi iznad svega žele dogovor.

Također bi bilo razumljivo da politički protivnici žele iskoristiti takav skup.

Nisam svjestan bilo kakve pripreme na državnoj razini u svezi s ovim prosvjedom.

2. Prosvjedi Sindikata

Željezničari i neki drugi službenici i radnici također su najavili javne prosvjede za kraj ovog mjeseca, ali o tome nemam preciznije informacije.

ZAKLJUČCI:

1. Javni prosvjedi su postali dio naše stvarnosti, obuhvaćajući od najvećih stradalnika do umirovljenika.
2. S državne strane ulažu se nedovoljni naponi njihovog sprečavanja, pa i naknadnog ocijenjivanja.
3. Dominira pristup ignoriranja, bježanja od odgovornosti ili radikalnog optuživanja druge strane.
4. Dosadašnji prosvjedi prošli su, na sreću, bez žrtava, koje su svaki puta bile moguće i prije ili kasnije će se dogoditi.
5. Samim prosvjedima Hrvatska je dokazala demokraciju.
6. Potrebno je razraditi opći odnos prema prosvjedima koji će biti realan i provodljiv i u kojem će biti jasno koje su čije zadaće.
7. Neposredno u svezi s prosvjedom na Jelačić placu potrebno je pokazati razumijevanje i voljeti onaj pravi Zagreb, naš Zagreb, onu mladost koja se nikada nije znala utihnuti, koja je znala potpuno Vas politički podržati, ne zbog politike, već zato da bi živjeli u srednjoeuropskom gradu i stvarali slobodnu Hrvatsku kao radost života.
8. Posebno je pitanje ponašanje američke strane, što treba posebno analizirati, ali u svakom slučaju traži pažljivi pristup i ocijenu.

Sa štovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
25. studenog 1996.

Predmet: Mirna reintegracija

-Osvrt na dosadašnje i buduće djelovanje gospodina Predsjednika i Ureda Predsjednika RH

Štovani gospodine Predsjedniče,

budući smatram da je pitanje mirne reintegracije istovremeno najvažnije i političko i humanitarno pitanje, a da ste Vi najdjelotvorniji činilac u dosadašnjim rezultatima i nužan za daljnje korake, dozvolite da se osvrnem kako vidim Vaše dosadašnje rezultate i buduće potrebe.

1. Međunarodni sporazumi

-ostvaren je Daytonski i Erdutski sporazum kao i sporazum sa SRJ,
-time je izvršena potpuna diplomatska pobjeda glede priznavanja Republike Hrvatske na cijelom teritoriju,

2. Povezivanje s generalom Kleinom, povlačenje srpskog oružja i razoružanje

-ostvarili ste vrlo uspješnu komunikaciju s generalom Kleinom, uklanjanje teškog oružja je realno provedeno, provodi se razoružanje lakog oružja, planira se razminiranje,

3. Zaduženja unutar hrvatskih vlasti

-imenovani su nosioci djelovanja u Vladi i u Uredu (dr. Kostović i Škare Ožbolt) s ciljem ostvarivanja programa unutar Hrvatske,

4. Sastanci s Predsjednikom

-tijekom listopada uveli ste "sastanke s Predsjednikom" na kojima su bili predstavnici:
-pravoslavne crkve (pozvali ste ih da normalno djeluju),
-Srbi iz Podunavlja (pozvali ste ih da funkcioniraju kao građani i da podrže što brže provođenje mirne reintegracije) i iskazali ste svoj stav o pomirenju Hrvata i Srba.
-general Klein (23. studenog)

Prijedlozi za budući rad

1. Sjednice kod Predsjednika

-Mađari, Rusini i druge manjine iz hrvatskog Podunavlja
-zajednički sastanci različitih vjerskih zajednica
-predstavnici lokalne hrvatske uprave (Beli Manastir, Ilok, Vukovar)
-Hrvati (posebno stari) s okupiranog područja

Uopće bi trebalo, barem jednom mjesečno, održavati sastanke kod Predsjednika (stradalnici, prognanici, dragovoljci, obnova Vukovara, itd.) na kojima bi Vi iznosili svoju politiku i pokazivali ostvarenje Hrvatske.

2. Izviješće o djelatnostima

-svi sudionici svih aktivnosti koje se bave mirnom reintegracijom, vladine i nevladine, trebaju Vam podnositi redovita izvješća (Vlada, državne službe, Ured Predsjednika,

lokalna uprava, prognanici, udruge stradalnika, dragovoljci i veterani, humanitarne organizacije, mediji i Ministarstvo vanjskih poslova).

3. Zajednička konferencija kod Predsjednika

-poziv svima koji djeluju na procesu mirne reintegracije da dođu istovremeno kod Vas, gdje ćete Vi iznijeti Vaš odnos, saslušati pojedine predstavnike i omogućiti međusobnu komunikaciju.

4. Određivanje svih aspekata hrvatskog jačanja i onoga što ga otežava

-moje viđenje toga ću Vam dostaviti u posebnom dopisu

Štovani gospodine Predsjedniče,

najjači hrvatski adut ste Vi osobno. Budući da tako mislim i znam da sam u pravu, pokušao sam iskazati što sa humanitarnog stajališta vidim kao Vaš dosadašnji rezultat i budući doprinos. Dozvolite na kraju da Vam iskažem kako sam shvatio Vašu i našu viziju Vukovara.

Nakon što su posjetili Vukovar, pitali su me dragovoljci da li je to pobjeda. Rekao sam im da nije. Onda su me pitali: "A što je pobjeda u Vukovaru?" U onoj mjeri u kojoj sam razumio Vas, a temeljna želja mi je i bila da djelujem unutar Vaše vizije i strategije, rekao sam sljedeće:

"Vizija Vukovara - Hrvatska od Jadrana do Dunava"

1. Hrvatsko dostojanstvo - rušili su zidove, a rasli su ljudi

- nastavak oslobađanja prisilno odvedenih i zarobljenih
- osnivanje vukovarskog groblja (posebni dizajn)
- zid hrvatskog dostojanstva -svaki stradali u Hrvatskoj dobiva svoju ciglu
- obnova Vukovarske bolnice
- obnova doma za hrvatske obitelji-povratnike

2. Pravednost

- odgovornost za zločine
- zbrinjavanje stradalnika
- sprečavanje osvete

3. Gospodarstvo

- luka na Dunavu
- preuzimanje hrvatskih resursa
- ulaganje stranog kapitala
- brodska linija od Beča do Vukovara

4. Kultura

- formiranje časopisa "Dunav"
- formiranje godišnjeg bala "Na lijepom plavom Dunavu"

5. Most sa Europom

Gospodine Predsjedniče, naša granica prema Sloveniji je samo granica prema Sloveniji. Rijeka je veza sa svijetom, a Vukovar je točka povezivanja sa srednjom

Europom. Naš krajnji istok su točke koje nedvojbeno pokazuju da Hrvatska nije dio Balkana - Dubrovnik je most u najviši stupanj mediteranske kulture, a Vukovar srednjoeuropske.

Sa štovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
4.prosinca 1996. - 1

Štovani i dragi Predsjedniče,

hvala za Vukovar. Ne mogu Vam dovoljno istaknuti koliko je Vaša odluka značajna i ljudski i državnički. Pisati ću posebno što se može dalje učiniti humanitarno.

Oprostite, ali sada se moram ukratko osvrnuti na drugu temu.

U toku je proslava 190. godišnjice Židovske općine u Zagrebu i 130. godišnjice Sinagoge.

Mislim da je vrlo značajno da Vi, i to samo baš Vi, zaokružite jedan povijesni, osobni i državni odnos (koliko puta ste već nosili teret kao čovjek, državnik, povjesničar i vojnik).

U tu svrhu izradili smo nacrt teksta. To bi se moglo poslati pismom, pročitati prilikom otvaranja izložbe o srušenoj Sinagogi u Mimari sutra popodne ili da Vi pozovete delegaciju Općine. Možda ima i drugih načina.

Dragi Predsjedniče, sva dosadašnja reagiranja su bila baš reagiranja. Ovo daje mogućnost cjelovitog pristupa.

P.S.

U povodu 180. godišnjice govorio je tadašnji Predsjednik Sabora.

Sa štovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
4.prosinca 1996. -2

Predmet: Struktura stanovništva-socijalne grupe u hrvatskom Podunavlju

Štovani gospodine Predsjedniče,

nakon Vašeg posjeta Vukovaru šaljem Vam osnovni osvrt na socijalne grupe koje tamo žive.

Smatram da je to potrebno jer odsustvo analitičkog pristupa vodi otežavanju mirne reintegracije i ostvarivanju hrvatskih interesa.

Grupe su sljedeće:

1. Interesi iz Srbije

-prvenstveni im je cilj potaći nasilje od strane Hrvatske i tako pred međunarodnom zajednicom dobiti podlogu za poistovjećenje Srbije 1991. i Hrvatske 1996. godine.

2. Ekstremne grupe Srba i vikend-Srba

-to su grupe koje povremeno prelaze granicu, šire velikosrpstvo, provode pljačku i zainteresirani su za politiku "što gore - to bolje".

3. Ekstremni Srbi

-to su oni koji su umiješani u pljačku, politički i socijalni teror i žele što više ometati proces reintegracije i konačno dovesti do nasilja, kako bi Hrvatska bila kriva, a oni žrtve.

4. Srbi koji ne žele živjeti u Hrvatskoj

-ovo su ljudi koji jednostavno ne žele živjeti u hrvatskoj državi i traže način kako da odu. Istovremeno, sami nisu sudjelovali u zločinima nad drugima. Mali ih je broj i mogu predstavljati osjetljivu grupu.

5. Izbjeglice iz Bosne i Hercegovine

-oni nemaju pravno pravo boravka u Hrvatskoj, uplašeni su i ne znaju što će biti s njima.

6. Vlasnici nekretnina bilo gdje u Hrvatskoj koji je žele prodati i preseliti se u Srbiju ili drugdje

-to je grupa ljudi pogodna za pregovore.

U **grupe 1-6** spadaju ljudi koji danas žive u Podunavlju, a koji na to nemaju pravo, ne žele tamo živjeti ili, pak, direktno žele sprečavati mirnu reintegraciju. Oni ometaju reintegraciju iz vlastitog straha, zbog pljačke, zbog mržnje prema Hrvatima i iz drugih razloga i to čine putem izazivanja nesigurnosti, prijetnjom, pljačkom, pa i direktnim terorom, od individualnog do organiziranog pristupa. Bez rješavanja njihovog statusa i blokiranja djelovanja, mirna reintegracija uglavnom neće moći biti djelotvorno provedena.

7. Naseljenici iz drugih dijelova Hrvatske koji bi željeli zamijeniti svoje stanove ili kuće za stanove ili kuće u Podunavlju.

-to je grupa koja traži pregovore.

8. Naseljenici iz drugih dijelova Hrvatske koji se žele vratiti u svoje kuće

-to je grupa koja predstavlja problem, ali kojoj je stalo do Hrvatske i grupa s kojom treba raditi.

9. Ljudi iz područja koji žive u tuđim kućama i stanovima

-oni su u toj poziciji iz različitih razloga - od gubitka vlastitih domova do vlastitog nasilja. Trebaju biti preciznije analizirani, te im treba biti omogućeno da se vrate u vlastite domove ili da budu smješteni drugdje, ali svakako moraju napustiti tuđe domove.

Grupe 7-9 čine ljudi koji žele ostati u Hrvatskoj, ali nemaju riješeno pitanje smještaja, a neki ni mjesto stanovanja. Prema tome, svi predstavljaju značajno socijalno pitanje u Hrvatskoj.

10. Starosjedioci Srbi koji žive u vlastitim domovima i žele ostati u Hrvatskoj

-ovo su prijatelji Hrvatske i žele da ih Hrvatska prihvati.

11. Mađari i ostale nesrpske manjine

-imaju najbolje odnose s međunarodnim predstavnicima i Mađarskom. Vrlo su značajni za uspjeh procesa mirne reintegracije i Vi ih trebate posebno primiti u Zagrebu.

12. Hrvati koji su ostali u Podunavlju

-ovo su najvećim dijelom stariji ljudi i miješane obitelji. Bili su izloženi teškim pritiscima tijekom srpske okupacije, a sada se boje da neće biti prihvaćeni od Hrvatske.

Grupa 10-12 ima riješena i temeljna prava i prava smještaja i prioritet daju socijalnom prihvaćanju, zapošljavanju i drugim oblicima uklapanja u hrvatsku državu i društvo.

Sve grupe koje žele ostati boje se onih koji ne žele mirnu reintegraciju, a i sami ne znaju kako i kome iskazati svoje interese.

13. Predstavnici UN-a

-nedovoljno skloni Hrvatskoj i ne posebno zainteresirani za uspjeh mirne reintegracije.

14. Predstavnici međunarodnih humanitarnih organizacija

-neki su Hrvatskoj neskloni, a oni koji su nam skloni nisu međusobno povezani i koordinirani.

15. General J. Klein

-nezaobilazna točka, zainteresiran za uspjeh mirne reintegracije.

Podjela bi se mogla napraviti i po socijalno-zemljopisnoj lokaciji: preuzeta područja, Baranja, Vukovar, mjesta izvršenih zločina, Srijem i na druge načine.

Na kraju, gospodine Predsjedniče, potrebno je na temelju ove ili još preciznije analize, točno znati tko je tamo, koje ima interese i kako ćemo mi nametnuti svoje interese.

Odsustvo ovakve analize i diferenciranog pristupa bitno otežava, a moguće je i da onemogućava hrvatske akcije.

Sa štovanjem,

Za: predstojnika Ureda, inž. Hrvoja Šarinića
Od: savjetnika za humanitarna pitanja, dr. Slobodana Langa
9.prosinca 1996.

**Predmet: Prijedlog za izvješće Predsjednika - humanitarno područje
prosinac 1996.**

Sustav socijalne sigurnosti opterećen je zbrinjavanjem više od stotine tisuća prognanika i izbjeglica, obnovom u ratu razorenih područja i povratka prognanih, strukturalnim promjenama u gospodarstvu u uvjetima naslijeđenih slabosti prošlog režima, sučeljenim sustavom slobodnog tržišta i poduzetništva.

Tijekom prošle godine vratilo se 85 000 prognanika u svoje domove (od čega se 61 012 vratilo na oslobođena područja), 17 000 izbjeglica većinom iz Banjolučke regije i bosanske Posavine smješteno je na oslobođena područja u objekte koje su dobili na korištenje, još skrbimo o 306 022 prognanika i izbjeglica, a između 300 i 350 000 osoba dobivalo je novčane i naturalne oblike socijalne pomoći, bilo iz državnih, bilo iz lokalnih, bilo iz humanitarnih izvora.

U proteklom razdoblju postignuti su značajni uspjesi na uobličavanju zakonske osnove za vođenje uspješne socijalne politike. 1995. godine donesen je Zakon o radu, stožerni zakon za razvoj Hrvatske kao socijalne države, tzv. industrijske demokracije i poduzetničkih sloboda. Tijekom 1996. doneseni su Zakon o zapošljavanju, Zakon o inspekciji rada i Zakon o zaštiti na radu. U postupku donošenja su Zakon o socijalnoj skrbi, Zakon o obiteljskim odnosima i Zakon o mirovinskom osiguranju.

Potrebno je istaknuti da, kao i mnoge zemlje Europe, i Hrvatska, izravno pogođena ratnim stradanjima, u uvjetima tranzicije teško podnosi velike socijalne probleme u položaju povratka prognanika - stradalnika Domovinskog rata, na oslobođena područja zbog neodgovarajuće strukture gospodarstva, nezaposlenosti, niskih primanja i, s tim u svezi, teškog položaja umirovljenika. Time je važnije ne dozvoliti da se to koristi za izazivanje nestabilnosti političkih odnosa, već nastaviti snažan demokratski razvoj, ali i otvoreni socijalni dijalog, koji će doprinijeti i razvoju hrvatskog gospodarstva, uspostavi primjerenih kriterija društvene solidarnosti i socijalnih prioriteta.

Socijalna politika treba biti u funkciji zadovoljavanja potreba pučanstva, ali i u ulozi poticatelja gospodarskog razvitka (zapošljavanje, obnova i povratak, stanogradnja i drugo).

Hrvatska kao socijalna država treba, kao temeljna ljudska prava i odgovornost, od obitelji do škole, od pojedinca do države, poticati i razvijati marljivost, skromnost, čuvanje postignutog, štednje, suosjećaja i pomoć ugroženima i stradalima.

Broj nezaposlenih porastao je na 259 636 osoba u 1996. godini. Uzroci nezaposlenosti u Hrvatskoj su, prije svega, strukturalne naravi i njeno prevladavanje moguće je bržom i opsežnijom privatizacijom i potom povezanim restrukturiranjem gospodarstva, uz program stručnog osposobljavanja, stjecanja novih znanja i vještina, poticanja profesionalne, ali i prostorne pokretljivosti na tržištu rada.

Po Ustavu nezaposleni imaju pravo na novčanu naknadu, zdravstvenu zaštitu i druga prava (mirovinsko i invalidsko osiguranje, pomoć i troškove tijekom trajanja obrazovanja, novčanu pomoć i dr.). U slučaju većeg otpuštanja zaposlenika u javnim poduzećima, smanjenja broja zaposlenih zbog ukidanja kapaciteta ili zatvaranja poduzeća, restrukturiranje i slično, pripremit će se posebni programi socijalne skrbi, osobito oni koji potiču novo zapošljavanje u uvjetima nove strukture gospodarstva, trgovine i usluga.

Aktivna politika u zapošljavanju postaje jedna od najvažnijih zadaća Hrvatskog zavoda za zapošljavanje.

Posebno je važno i samo po sebi, i kao primjer intersektorske suradnje i ulaganje u ljude, zapošljavanje razvojačenih pripadnika Hrvatske vojske.

Među nezaposlenima 31 668 osoba su razvojačeni pripadnici Hrvatske vojske. U svrhu njihova zapošljavanja provodi se više programa, prvenstveno u Hrvatskom zavodu za zapošljavanje, Ministarstvu poljoprivrede, HBOR i drugdje, koje im daje prednost prilikom zapošljavanja. Vlada je naložila svima nad kojima ima nadležnost, da utvrde broj nedostajućih djelatnika za obavljanje poslova iz svog djelokruga, da bi se na ta slobodna radna mjesta mogli zaposliti razvojačeni hrvatski branitelji. Zakon o pravima branitelja iz Domovinskog rata uredio je sustav prioriteta u zapošljavanju iz kategorije stradalnika Domovinskog rata. Hrvatska banka za obnovu i razvoj provodi poticanje samostalnog bavljenja poduzetništvom, obrtničkim i poljoprivrednim djelatnostima svih nezaposlenih razvojačenih hrvatskih branitelja.

Vlada RH želi stvoriti za nezaposlene razvojačene pripadnike HV, u prvom redu, mogućnost upošljavanja putem privatnog poduzetništva i u poljoprivredi, a naročito na oslobođenim područjima i područjima od posebnog interesa za Republiku Hrvatsku.

Položaj umirovljenika najteži je socijalni problem Hrvatske. Zbog posljedica rata, znatno smanjene gospodarske aktivnosti u postojećim gospodarskim strukturama, demografskih promjena i demografskih trendova, broj umirovljenika u zadnjim godinama nerazmjerno je porastao (874 269 osoba), u odnosu na broj aktivnih osiguranika (1 473 180). Udio umirovljenika u ukupnom stanovništvu je, od 14,9% 1991. godine, porastao na 19% u 1996. godini. Takav porast broja umirovljenika veliko je opterećenje za gospodarstvo, a znatan broj mirovina ne zadovoljava socijalni minimum.

Klasični sustav mirovinskog osiguranja u Hrvatskoj, jednako kao što je to slučaj i u zapadnoeuropskim zemljama, ne može više bez ozbiljne reforme toga sustava udovoljiti potrebama, poglavito trajnije jamčiti stabilnost sustava i relativno visoku razinu egzistencijalne i socijalne sigurnosti.

Novi mirovinski sustav mora se, od distributivnog sustava, pretvoriti u sustav nacionalne štednje koju će se usmjeriti na gospodarski rast i razvitak kao jamstvo dugoročne socijalne sigurnosti.

Najviša starosna i invalidska mirovina iznosi 3 111 kn, a minimalna mirovina radnika s punim radnim stažom iznosi 915 kn.

Umirovljenici su tijekom Domovinskog rata bili u nepovoljnijem položaju od zaposlenog dijela pučanstva i podnijeli su značajne žrtve u ostvarenju nacionalne suverenosti.

U novim, mirnodopskim, okolnostima država mora učiniti sve radi osiguranja boljeg socijalnog standarda, osobito umirovljenika.

U tom cilju donosi se novi Zakon o mirovinskom osiguranju. U državnom proračunu osigurat će se sredstva za određene obveze prema fondovima mirovinskog i invalidskog osiguranja. Dodatak uz mirovinu od 100 kn isplaćivat će se i u 1997. godini. Ostvariti će se i druge mjere poboljšanja položaja umirovljenika (organizirani odmor, smanjene stope na zdravstvo i drugo). ?????

Novi sustav socijalne skrbi polazi, prije svega, od načela odgovornosti pojedinca za vlastitu socijalnu sigurnost i socijalnu sigurnost svoje obitelji. Načela solidarnosti moraju ostati trajnim vrijednostima toga sustava, ali se kriteriji za ostvarivanje prava moraju više individualizirati, osobito u odnosu prema korisnicima s dodatnim potrebama (invalidi) i onima koji stvarno nisu u stanju brinuti se o svojim potrebama i potrebama svoje obitelji.

U 1997. godini povećat će se razina socijalnog minimuma, na temelju kojeg se iz državnog proračuna osigurava socijalna pomoć socijalno najugroženijim obiteljima i pojedincima.

ZAKLJUČAK:

Socijalna dimenzija je naglašena u prvom hrvatskom mirnodopskom proračunu za 1997. godinu. Istaknuta je cjelovita korist hrvatskih branitelja i njihovih obitelji i žrtava rata, rast standarda zaposlenih, zaštita umirovljenih kroz brži rast mirovina od plaća, kao i ulaganje u gospodarstvo sa ciljem očuvanja zaposlenosti.

Istaknuto je i ulaganje u obnovu s ciljem omogućavanja povratka prognanih u društvene standarde, obrazovanje i znanost. Svi naponi usmjereni su na jačanje Hrvatske kao socijalne države, od zaštite stradalih do ulaganja u budućnost. Hrvatska je stvorena s povjerenjem u ljude i ona temelji svoj razvoj i budućnost na ljudima.

1997.

26. 10. siječnja 1997. -Zamolba za imenovanje na dužnost zastupnika u županijskom domu Sabora Republike Hrvatske
27. 11. veljače 1997. -Ocjena stanja i položaja Hrvata u gradovima Federacije
28. 21. veljače 1997. -Medicinski fakultet u Mostaru
29. 25. veljača 1997. -Nacrt Prijedloga za Medicinski fakultet u Mostaru
30. 6. ožujka 1997. -Četri slobode i četiri hrvatska interesa u BiH
31. 19. ožujka 1997. -Humanitarni položaj Srba
32. 20. ožujka 1997. -Teze za razgovor sa gospođom Sadako Ogata
33. 23. ožujka 1998. -Humanitarni aspekt međunarodne politike
34. 26.ožujka 1997. -Hrvatska humanitarna politika
35. 27. ožujka 1997. -Socijalna politika
36. 1. travnja 1997. -Izvješće iz Iloka
37. 24. travnja 1997. -Izvješće s puta u Izrael (16.-23.4.1997.)
38. 30. travnja 1997. -Izvješće o elementarnim nepogodama ; ledena kiša u Tomislavgradu; potres u Stonu
39. 4. lipnja 1997. -Izvješće s puta u Japan
40. 27. kolovoza 1997. -Komentar na uspostavu diplomatskih odnosa s Izraelom
41. 20. listopada 1997. -Aktualna humanitarna pitanja
42. 29. listopada 1997. -Prijedloziu Federaciji BiH
43. 6. studenog 1997. -Stanje Hrvata u SRJ; zapisnik sa sastanka održanog 5.11.1997. godine u Uredu Predsjednika Republike Hrvatske, s temom o poteškoćama i ugroženosti Hrvata na području SRJ
44. 18. studenog 1997. -10.prosinca -Dan ljudskih prava
45. 26. studenog 1997. -Reakcije na intervju izvršnog direktora Međunarodne helsinške federacije g. Aarona Rhodesa
46. 22. prosinca 1997. -Stanje u srednjoj Bosni; put u Novu Bilu i Vitez, 19.-21.12.1997.
47. 24. prosinca 1997. -Socijalna politika nakon govora Predsjednika Republike Hrvatske u Saboru
48. 24. prosinca 1997. -Nema suvišnih ljudi

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
10. siječnja 1997.

Predmet: Zamolba za imenovanje na dužnost zastupnika u Županijskom domu Sabora RH

Štovani gospodine Predsjedniče,

obraćam Vam se s molbom da me na predstojećim izborima imenujete za člana Županijskog doma Sabora RH.

I Razlozi za ovakovu molbu:

1. Završena je ratna kriza i prestaje potreba za dosadašnjim oblikom humanitarnog rada.
2. Nastavit će se socijalne potrebe, posebno: izgradnja hrvatske bolnice u Novoj Biljoj, socijalna potpora Hrvatima u BiH, zastupanje i objašnjavanje socijalnih stavova Predsjednika Republike tijekom Domovinskog rata i ubuduće, komuniciranje s međunarodnim i domaćim socijalnim organizacijama i predstavnicima i razvoj Hrvatske kao socijalne države.
3. Sabor RH će biti vrlo značajno mjesto, a Županijski dom podobno mjesto za oblike stručnog i javnog djelovanja u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i međunarodno.
4. Osobno smatram da bi ovakvim radom najbolje zaokružio i mironodopski nastavio svoj dosadašnji rad tijekom Domovinskog rata i stvaranja hrvatske države, te tako doprinio ostvarivanju Vaše, a dozvolite, i moje vizije Hrvatske kao socijalne države uz istovremenu pomoć Hrvatima u BiH i svim ljudima.
5. Nakon višegodišnjeg djelovanja kao Vaš savjetnik, realno mogu ući u Sabor samo od Vas imenovan.
6. Sjećajući se neželjenih događaja iz izbora 1992. g. mislim da bi ovakvo rješenje bilo i u tom pogledu korisno.

II Javno djelovanje

1. Moj rad je u cjelosti bio posvećen djelovanju na socijalnom, humanitarnom, zdravstvenom, ekološkom i području ljudskih prava.
2. Djelovao sam u Hrvatskoj i međunarodno.
3. Od početka zalaganja za demokratizaciju i nezavisnost, a potom obranu Hrvatske i hrvatskog naroda, u potpunosti sam se posvetio tom cilju.
4. 1991. g. sam ušao u Zbor narodne garde u Osijeku.
5. 1994. g. imenovan sam za Vašeg posebnog savjetnika za humanitarna pitanja i veleposlanika.
6. Nosilac sam više hrvatskih i međunarodnih odlikovanja i priznanja.

III Djelovanje na dužnosti savjetnika Predsjednika RH

1. Na kriznim područjima u Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini.
2. Kao pratilac ili izaslanik Predsjednika.
3. Izradom izvješća, analiza i mišljenja za Predsjednika Republike.

4. Sudjelovanje na domaćim i međunarodnim pregovorima i skupovima.
5. Istupima i objavljivanjem u znanstvenim i javnim medijima.
6. Kao počasni predsjednik Odbora za izgradnju Hrvatske bolnice “dr. fra Mato Nikolić” u Novoj Biloj.

IV Popis nekih od konkretnih akcija

1. Razmjena zadnje velike grupe hrvatskih i bošnjačkih zarobljenika u Međugorju.
2. Obilazak i utvrđivanje stanja u hrvatskim naseljima i gradovima Federacije BiH s ciljem utvrđivanja stanja i potpore hrvatskom narodu i izgradnji Federacije BiH.
3. Potpora obiteljima nestalih iz Bugojna prilikom štrajka glađu i u drugim kriznim situacijama u Bugojnu.
4. Krizne intervencije u Oštroj Luci, Majdanu, Varešu, Mostaru, Tuzli itd.
5. Praćenje Predsjednika RH prilikom posjete Federaciji BiH.
6. Iniciranje i praćenje izgradnje Hrvatske bolnice u Novoj Biloj.
7. Pomaganje Hrvatima iz Banja Luke, njihov prihvata u Hrvatskoj i prvi posjet Banja Luci u svojstvu izaslanika Predsjednika RH.
8. Prvi posjet Bihaću nakon proboja blokade “Olujom”.
9. Zbrinjavanje i povratak izbjeglica iz Kuplenskog u Veliku Kladušu.
10. Spašavanje starih i napuštenih osoba, većinom Srba, nakon “Oluje” putem akcije “Spasimo život”.
11. Sudjelovanje u mirnoj reintegraciji kroz izravne aktivnosti u suradnji s Vesnom Škare Ožbolt i Ivicom Kostovićem, putem ciljanih konferencija sa Srbima, međunarodnim predstavnicima, stručnim analizama, izrađujući stručno mišljenje Predsjednika i prisustvujući na prijemima kod Predsjednika.
12. Trajno komuniciranje s obiteljima prisilno odvedenih i zarobljenih, HVIDRA-om, dragovoljcima i veteranima i prognanicima.
13. Razni oblici kontaktiranja sa Srbima.
14. Razni oblici kontaktiranja, povezivanja i djelovanja sa židovskim organizacijama.
15. Djelovanje u republičkoj Koordinaciji za ljudska prava, Savjetu za zdravstvo, kao i u Koordinaciji s ministrom rada i socijalne skrbi, udruženjima umirovljenika, sindikatima, humanitarnim organizacijama, Crvenim križem, te izrađujući pojedine analize na području socijalne analitike i drugim oblicima djelovanja na području zdravstvene i socijalne politike i ljudskih prava.
16. Stalna komunikacija sa stranim veleposlanicima i drugim međunarodnim predstavnicima i organizacijama.
17. Stalnim istupima i objavljivanjem u Hrvatskoj i međunarodno.

V Ocjena djelovanja

1. Kao Vaš savjetnik proveo sam više od 350 dana izravno na terenu, u više desetaka gradova i sela Hrvatske i Bosne i Hercegovine u najtežim trenucima.
2. U ovim akcijama radio sam na uklanjanju nesporazuma i informirajući javnost, a iznad svega sprečavajući gubitak života ili bar smanjujući stradanja za više tisuća Hrvata, Bošnjaka-muslimana, Srba, Židova i svih drugih ljudi.
3. U velikoj mjeri povezan sam s najvećim humanitarnim projektom cijelog Domovinskog rata - izgradnji Hrvatske bolnice “dr. fra Mato Nikolić” u Novoj Biloj.
4. Cijelo moje djelovanje bilo je nadstranačko.

5. Moj rad je postao u potpunosti povezan s Predsjednikom Republike i Uredom Predsjednika. Završetkom Domovinskog rata moj rad ostaje trajno određen kao posebnog savjetnika Predsjednika Republike u ratu.

Štovani gospodine Predsjedniče, Vi ste me u jesen tražili da Vam se obratim kada mislim kako i kada mogu biti najviše koristan.

U tom smislu Vam se i sada obraćam.

Sa štovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
11. veljače 1997.

Predmet: Ocjena stanja i položaja Hrvata u gradovima Federacije

Štovani gospodine Predsjedniče,

od 3. do 7. veljače 1997. godine posjetio sam Mostar, Sarajevo, Tuzlu i Brčke-Ravno. U cjelini uzevši, mislim da se stanje pogoršava u odnosu na položaj Hrvata, sve do razine mogućnosti obnavljanja i većih sukoba i stalnog odlaženja Hrvata.

1. U cjelini, Hrvati su pod nekom vrstom tihog, muklog, mučnog pritiska koji se razlikuje od grada do grada, ali u cjelini razbija osjećaj dostojanstva i želju, ali i realnu mogućnost da se tamo nastavi živjeti.
2. Slika o stanju nije korektno prikazana niti u Hrvatskoj niti međunarodno. Najčešće se prikazuje na štetu Hrvata i u Hrvatskoj i međunarodno, a uzrokovano i neznanjem i zlonamjernošću.
3. Dopustite da Vam iznesem neke primjere:

Mostar:

-na istočnoj obali su postavljeni vrlo visoki ležeći policajci, te automobil mora u potpunosti stati, a i tada struže po dnu. Ustvari, gore od policajaca je to što svaka prepreka može biti iskorištena za pljačku zaustavljenog vozila. Ovo je u suprotnosti sa zabranom policijskih prepreka. Naša je reakcija bila slaba i nedovoljno obrađena.

-franjevački samostan u Mostaru je najistočniji katolički samostan. Izložen je napadu već petu godinu, kada su Srbi u potpunosti razorili crkvu. Tijekom cijelog sukoba pomagali su i Hrvate i muslimane i Srbe i Židove. Sada, kada su ponovno napadnuti, u naklonjenim novinama nalaze se na dnu 6. stranice (Slobodna Dalmacija). Zamislite da je napadnuta džamija ili sinagoga u Hrvatskoj, ili kakva je bila reakcija u Livnu.

-stalnost pritiska u Mostaru ima za cilj oduzimanje volje za opstanak hrvatskih zajednica dublje u Bosni, izazivajući u njima beznade i nemoć.

Sarajevo:

-u Sarajevu je došlo do grubih pojava antisemitizma (rasprava o pjesmi "Naši mudri Jevreji", iranski plakati). Posebno u svezi s pokušajem povratka 120 Židova koji su u dogovoru s vlastima otišli početkom rata. U vezi s tim, u Vaše ime, posjetio sam Židovsku općinu u Sarajevu, što im je bilo izuzetno drago. Usput, danas u Sarajevu ima manji postotak nemuslimana nego što je 1931. g. bilo samih Židova.

-u svakom pogledu je težak povratak Hrvata, nastavlja se pritisak odlaženja, a i sudjelovanje u gospodarskom, znanstvenom i kulturnom pogledu slabi.

-jako se osjeća potreba za Hrvatskim domom s hotelskim mogućnostima.

Tuzla:

-ugledni krug građana pada po broju i utjecaju, a i nema nikakve komunikacije hrvatske elite.

-godinu i pol pokušavaju urediti dozvole za izgradnju hrvatske škole.

-ovdje, a i drugdje, osjeća se da hrvatska poduzeća više zapošljavaju Bošnjake pod parolom "Novac nema boju", što izuzetno deprimira Hrvate. Muslimani pritom pokazuju: "Pa ni vaši vas neće". Koliko mi je poznato, nema nikakve strategije, ni političkog ni gospodarskog prisustva i načina rada hrvatskog gospodarstva u BiH.

4. ZAKLJUČNO:

- Hrvati u BiH su ne samo u vrlo teškom, već i u neodrživom stanju.
- Oni žive podijeljeni u dvije grupe: pogranični i u oko 20 zajednica, razbacanih diljem Bosne. Obje grupe su podjednako velike.
- Nagli povratak izbjeglica iz svijeta u BiH (uglavnom muslimani) izazvat će neizdrživi humanitarni pritisak, a najviše će stradati Hrvati.
- U toku je pokušaj osnivanja Medicinskog fakulteta u Mostaru koji molim da obvezno podržite.
- Uskoro ću Vam pismeno predložiti osnivanje Instituta za Bosnu i Hercegovinu, što je neophodno ukoliko se želi koristiti znanje za ostvarivanje hrvatskih interesa.
- Tragom Vaše potpore izgradnje bolnice Nove Bile, obnove Kupresa, izgradnje ceste za Ramu, sadašnje osnivanje Medicinskog fakulteta treba vrlo brzo formirati opću fondaciju za potporu Hrvatima u BiH.

Osobno, za moje obavljanje poslova Vašeg savjetnika za humanitarna pitanja i veleposlanika, moram imati mogućnost stalnog kretanja, za što mi je potrebno i vozilo i vozač. Neriješenost ovog posljednjeg zabrinjava, kao pokazatelj nedjelotvornosti i nezainteresiranosti birokracije za sudbinu ovog naroda.

Gospodine Predsjedniče, tijekom ovoga rata, broj Hrvata u BiH se smanjio za 40%. U svojem odlučivanju, pa i obrani, oni su stvaranje hrvatske države stavili ispred vlastitih interesa. Preostali dio je ugrožen u cjelini, a 200 000 Hrvata Bosne, koji žive u zajednicama od 2000 do 60 000 stanovnika, su naprosto tragične.

Vi ste Predsjednik svih Hrvata i te funkcije nakon Vas više neće biti. Potrebno je stvoriti sustav, uključivši i Institut za BiH u Zagrebu.

Na kraju, zamislite da je negdje ugroženo 200 000 Židova ili kako svijet brine o naseljima na zapadnoj obali, a zajednice Hrvata nisu naseljene, već sabijene i pokušavaju osigurati minimum dostojanstva, a od Hrvatske traže najmanje - da se zna da postoje, da im se podrže škole, zdravstvena zaštita i bar minimum kulture. Predstavnici Hrvatskog doma u Tuzli razmatraju raspuštanje desetljećima starog Hrvatskog tamburaškog orkestra, jer im ne mogu platiti niti odlazak na gostovanje u Osijek, a ako hrvatski orkestar iz Tuzle ne može do Osijeka, što se ima više reći.

Gospodine Predsjedniče, nemojte zamjeriti, ovaj izvještaj je malo bolan, ali, hvala Bogu, Vi imate snagu, mudrost i moć da ovim ljudima život postane bolji.

Sa štovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
21. veljače 1997.

Predmet: Medicinski fakultet u Mostaru

Štovani gospodine Predsjedniče,

drago mi je što Vas mogu obavijestiti da se približava kraju akcija za osnivanje Medicinskog fakulteta u Mostaru.

1. Završni dio akcije proveden je u Uredu Predsjednika, pod Vašim pokroviteljstvom.
2. U dogovaranju su sudjelovali visoki i stručni predstavnici Republike Hrvatske i Hrvati iz BiH.
3. S hrvatske strane postignuta je suglasnost Ministarstva vanjskih poslova, obrane, znanosti i zdravstva.
4. U utorak, 25. veljače 1997. u 14.30h u Uredu Predsjednika održat će se veliki sastanak svih predstavnika na kojem će se usvojiti pismo upućeno Vama s molbom da podržite i budete pokrovitelj osnivanja Medicinskog fakulteta u Mostaru. Pismo Vam dajem u prilogu.
5. Molim Vas da komentirate pismo, akciju i po mogućnosti da me primite na razgovor.
6. Mislim da bi bilo korisno da nakon sastanka, u utorak, primite i delegaciju akcije i da se tome da medijska pozornost.
7. Ukoliko od Vas ne čujem drukčije, informirat ću na sjednici da ste upoznati s cijelom akcijom i da ju podržavate. Također, da prihvaćate ulogu pokrovitelja, jer da je to na tragu Vašeg zalaganja za stručnom i znanstvenom suradnjom između Hrvatske, Hrvata i Bosne i Hercegovine u cjelini.
8. Ovaj oblik pristupa pokazao se vrlo djelotvornim na obje strane i omogućio je prelaženje od nadmudrivanja u praktično djelovanje. Vaša je uloga u tome konkretna i nezaobilazna i u tom pogledu trebamo pokrenuti odgovarajući Institut i Zakladu (o tome naknadno).
9. Jasno je da je ovo posebno značajno u ovim teškim danima za Mostar.
10. S dubokim poštovanjem za Vaše vrijeme, smatram ovo kapitalnim događajem od značenja, ne samo za Mostar i Hrvate u BiH, već i za cijelu južnu Hrvatsku.

Sa štovanjem,

NACRT PRIJEDLOGA

Zagreb, 25. veljače 1997.
Urbroj:039-97-45/3

Štovani gospodin
dr. Franjo Tuđman
Predsjednik Republike Hrvatske

Štovani gospodine Predsjedniče,

Na svojoj drugoj sjednici, 25. veljače 1997., u Uredu Predsjednika RH, a nakon razmatranja potreba i mogućnosti u svezi s osnivanjem Medicinskog fakulteta u Mostaru, predlažemo:

1. Da se u što kraćem roku osnuje Medicinski fakultet u Mostaru.
2. Za akademsku i poslovno-tehničku koordinaciju trebalo bi zadužiti rektora Sveučilišta u Mostaru, prof.dr. Zdenka Kordića i predsjednika Izvršnog vijeća Mostara, gosp. Miju Brajkovića.
3. Da Sveučilište u Mostaru odmah imenuje matičare iz Hrvatske (Gojko Šušak, Mate Granić, Ivica Kostović, Andrija Hebrang, Branimir Jakšić, Zdravka Bušić, Slobodan Lang, Nikša Zurak, Darinko Bago) i iz Bosne i Hercegovine (Krešimir Zubak, Jadranko Prlić, Božo Ljubić, Mijo Brajković, Zdenko Kordić, Ivan Bagarić, Vladimir Šimunović) sa ciljem osnivanja Medicinskog fakulteta.
4. Da se hrvatske i miješane Županije (zapadna hercegovačka, herceg-bosanska, hercegovačko-neretvanska, srednje bosanska, posavska) kao i hrvatske općine povežu u osnivanju fakulteta. Istovremeno da se razmotri i uloga Federacije (nosioci predsjednik Zubak i ministar Ljubić).
5. Pokretanje dugoročne suradnje i potpisivanje potrebnih sporazuma između Medicinskog fakulteta i Studija u Zagrebu i Splitu s Medicinskim fakultetom u Mostaru (Zurak, Rumbolt, Biočić, Šimunović).
6. Da se u školskoj godini 1997/98. upiše 50 studenata na Medicinski fakultet u Mostaru i da se u tom cilju, u što kraćem roku, raspišu uvjeti i postignu dogovori s Medicinskim fakultetom u Zagrebu i Studijem u Splitu.
7. Da se odmah pristupi radu na formiranju klinika, katedre iz javnog zdravstva i bazične edukacije u Mostaru.
8. Da se razmotre šire potrebe zdravstvene edukacije na području stomatologije, farmacije, škole za medicinske sestre i drugih.

Na temelju važnosti svega gore iznesenog za opstanak i kvalitetu života Hrvata u Bosni i Hercegovini, kao i razvoja visokog školstva i znanosti na području medicine u suradnji između Hrvatske i Bosne i Hercegovine i, iznad svega, zbog već iskazane potpore razvoju zdravstva u Bosni i Hercegovini u najtežim trenucima, obraćamo se Vama, Predsjedniku Republike Hrvatske, dr. Franji Tuđmanu, s molbom da budete pokrovitelj osnivanja Medicinskog fakulteta u Mostaru i suradnje Republike Hrvatske u tom projektu.

Sa štovanjem.

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
6. ožujka 1997.

OSOBN0

Štovani gospodine Predsjedniče,

čovjek kao što ste Vi pojavljuje se u povijesti jedne države i naroda samo jedanput. Postoje poslovi koje možete obaviti samo Vi, i u Hrvatskoj i u Bosni i Hercegovini i u svijetu.

Polazeći od

ČETIRI HRVATSKA INTERESA U BiH

1. ČOVJEČNOST

U skladu sa svojim opredjeljenjem za demokraciju, socijalnost i ljudska prava, a na temelju svoje tradicije i iskustva vlastitog stradanja Hrvatske treba pružiti pomoć.

2. HRVATSTVO

Kao nacionalna država hrvatskog naroda Hrvatska želi pružiti potporu hrvatskom narodu u BiH, u ostvarivanju ljudskih prava, razvoja i veze s Hrvatskom, iskazanim u stavu o 4 slobode.

3. PARTNERSTVO

Zajedno s Hrvatima i Bošnjacima u Federaciji i BiH u cjelini želi se doprinijeti izlasku BiH iz rata, ostvarenju njenog razvoja, mira i međusobnog povezivanja.

4. SIGURNOST

izvor terora, progona i rata.

Međusobno i cijeloj Europi Hrvatska i BiH trebaju činiti zonu i obranu miru.

ČETIRI SLOBODE ZA HRVATE BOSNE I HERCEGOVINE

Ukoliko želimo da opstanu Hrvati u BiH, a u skladu s članom 10. hrvatskog Ustava, hrvatska država im treba ponuditi 4 slobode:

1. Slobodu govora, kulture, školovanja, nacionalnog imena i svega što imodređuje ljudsko pravo naroda i osnove demokracije.
2. Sloboda vjere, mogućnost da se mole u svojoj crkvi uz poštovanje i sigurnost.
3. Sloboda od siromaštva, tj. putem omogućavanja gospodarskog razvoja kojim ćemo im omogućiti da rade i osiguraju život svojoj obitelji.
4. Četvrta po redu, a prva po važnosti, jest obveza hrvatske države da obeća Hrvatima BiH slobodu od straha zbog progona, zlostavljanja, terora, zatvaranja, istjerivanja, razaranja domova i nasilja.

Hrvati u BiH ne mogu opstati bez slobode od straha, a ova sloboda ne može biti tek zamišljena u nekom dalekom vremenu. Nju se mora početi stvarati odmah i to ne može biti zadatak samo pojedinaca ioli dijelova državne uprave.

Hrvati BiH moraju znati da se mogu osloniti na svakog Hrvata Hrvatske, na liječnike, nastavnike, znanstvenike, akademike, umjetnike, gospodarstvenike, diplomate, političare svih stranaka, svakog člana Sabora i sve resore Vlade.

PREDSJEDNIČKA KOMISIJA ZA UTVRĐIVANJE STRATEGIJE, POTPORE HRVATIMA I MIRU U BOSNI I HERCEGOVINI

Uz političke i vojne aspekte, u idućem razdoblju nužno je organizirati civilni (školstvo, kultura, zdravstvo, gospodarstvo) život Hrvata u BiH.

Da bi se to provelo potrebno je utvrditi stanje mišljenja, stavove i mogućnosti u izradi programa obnove.

Za to je potrebno planski prikupiti podatke na terenu i utvrditi stanje Hrvata u cijeloj BiH

Treba prikupiti mišljenja ljudi iz svih dijelova života, uključivši i crkvu, iz BiH kao i ljudi iz Hrvatske koji su stekli iskustvo i znanje potrebno za izradu takvog programa razvoja.

Na temelju takvog izvješća Vi bi trebali obratiti se hrvatskom Saboru s "Tuđmanovim planom". Parlamenti Europe i Amerike stavljali su na dnevni red pomoć Bosni i Hercegovini. Neka to učini hrvatski Sabor.

U svrhu provođenja ovakvog plana treba osnovati INSTITUT ZA BiH, koji bi trajno istraživao, okupljao i povezivao znanje na ovom području. U istu svrhu treba formirati Zakladu koja bi, tragom izgradnje bolnice u Novoj Biljoj, obnovi Kupresa, izgradnji ceste za Ramu, dodjeljivanje stipendije za školovanje, slanja liječnika i drugih stručnih radnika, slanja lijekova i primanja na liječenje, povezala, koordinirala i usmjerila potporu Hrvatske Hrvatima u BiH u području školstva, zdravstva, kulture, a moguće i gospodarstv

MEDICINSKI FAKULTET U MOSTARU

Osnivanje Medicinskog fakulteta u Mostaru nastavak je akcije započete s jedne strane izgradnjom hrvatske bolnice u Novoj Biljoj, a s druge strane osnivanjem Mostarskog sveučilišta.

To je danas nužan čimbenik u opstanku Hrvata u BiH i o tome dobivate stalno izvješće.

OSOBNIA ULOGA

U ovom trenutku ne znam tko koordinira, ni tko je nosilac odgovornosti za stanje u BiH i položaj Hrvata u njoj.

Osobno nisam na nijedan način uključen, a istodobno tamošnje hrvatsko stanovništvo i uglednici (hrvatski) upućuju prema meni veliki broj zamolbi i iskazuju veća očekivanja i nadanja nego što ja mogu ispuniti i nositi.

Zbog vlastitog dostojanstva prema cijelom vremenu koje sam proveo s Hrvatima BiH tijekom rata, poštovanja prema njima i Vašeg ugleda, potrebno je da mi se jasno odredi uloga, prava i obveze u pružanju potpore i sudjelovanju u međudržavnim dogovorima na ovom području u BiH, Hrvatskoj, s međunarodnim organizacijama i konferencijama u svijetu.

ANALIZA STANJA

Položaj Srba

1. Tijekom ovog stoljeća Srbi su, jednako kao i Hrvati, demografski stalno gubili u odnosu na Muslimane.
2. Tijekom ovog rata, a nakon početnih uspjeha, Srbi su završili rat s 20-25% iseljenog stanovništva i s kontrolom teritorija većim nego što mogu održati. Zapadni dijelovi, a pogotovo Šipovo i Mrkonjić-grad postat će neodrživi i oni će ih napustiti ili mijenjati s Muslimanima. Svjesni demografskog poraza u BiH i u strahu za razvoj u Srbiji, mogli bi se opredijeliti za politiku srbizacije Srbije i mijenjati cijelu zapadnu Bosnu za Goražde, Sandžak i preseljenje tj. prihvaćanje povratka Muslimana Podrinja u zapadnu Bosnu. Oni također mogu ponuditi svoju neutralnost prema pritisku na Hrvate u srednjoj Bosni i Mostaru

Položaj Muslimana

1. Tijekom ovog stoljeća Muslimani ostvaruju veći demografski rast u odnosu na Hrvate i Srbe nego bilo kada u BiH.
- Tijekom Domovinskog rata njih je iseljeno oko 36% u veliki broj zemalja širom svijeta i sada se nalaze pod pritiskom povratka, a nemaju se kuda vratiti jer nikakva obnova nije ni započeta, te su izrazito potaknuti na potiskivanje Hrvata.

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
19. ožujka 1997.

Predmet: Humanitarni položaj Srba

Štovani gospodine Predsjedniče,

obraćam Vam se s nekoliko teza o humanitarnom položaju Srba za koje smatram da je potrebno Vas upoznati.

1. Promjena položaja Srba

U suvremenoj hrvatskoj povijesti srpsko pitanje je po prvi puta postalo unutarnje hrvatsko pitanje.

Srpsko pitanje je danas u Hrvatskoj, prije svega, humanitarno i socijalno pitanje.

Cijeli odnos prema Srbiji, Srbima u Bosni i Srbima u Hrvatskoj danas traži potpuno različitu politiku i poglede od onih koji su u nama na temelju dosadašnjeg iskustva i povijesti.

Vi ste jedina osoba koji ste istovremeno analizirali prošlost, donosili odluke u sadašnjosti i pripremali budućnost. Pri tome, Vaš je pristup bio civilizacijski, vodeći računa o obrani Hrvatske i hrvatskoj državnosti, ali isto tako o što manjem stradanju ljudi, bez obzira na njihovu vjeru i nacionalnost. U humanitarnom pogledu nastojali ste spriječiti rat, postići međusobni dogovor, zaustaviti rat što prije, uključiti međunarodnu zajednicu, omogućiti povratak, zaštititi manjine, potaći ostajanje i pomoći napuštenima.

Nažalost, u samoj Hrvatskoj, nije velikom broju ljudi jasna niti hrvatska politika niti promijenjeno stanje. Ovo izaziva značajne štete unutar Hrvatske, a otežava i hrvatski međunarodni položaj.

2. Socijalno ugrožene grupe Srba

- Preostalo stanovništvo na oslobođenim područjima
  - ostalo je oko deset tisuća ljudi, pretežito starih
  - pokrenuta je akcija "Spasimo život", pod Vašim pokroviteljstvom
  - sigurnost ljudi je još uvijek realno ugrožena

- Povratno stanovništvo
  - preko Ureda za prognanike vratilo se nekoliko tisuća ljudi
  - nema sustavnog projekta njihovog prihvata (smještaja ili sigurnosti)

- Odvedeno stanovništvo
  - dio ovog stanovništva traži povratak koji se provodi preko hrvatskog veleposlanstva u Beogradu i međunarodnih organizacija
  - naša politika je nedorečena i pravi više štete nego koristi

- Srbi u hrvatskom Podunavlju
-napravljen je projekt mirne reintegracije
-još uvijek stožerno pozitivno djelovanje imate Vi i Klein
-zabrinut sam da će nakon reintegracije doći i do odvođenja Srba i do realnih sukoba, a da će to biti korišteno za optuživanje Hrvatske
-mislim da bi posebno trebalo raditi na mogućim scenarijima nakon reintegracije
- Srbi u zapadnoj Bosni
-životni uvjeti Srba u Šipovu, Mrkonjić gradu, Prijedoru, pa i Banja Luci, su neodrživi
-u skoroj budućnosti doći će do velikih potresa, socijalnog kolapsa, zamjene stanovništva, odlaženja stanovništva i slično

3. Moguće negativne posljedice po Hrvatsku

(u slučaju odsustva kvalitetne politike)

- održavanje zastarjele slike o značenju Srba i na temelju toga donošenje krivih odluka
- nepotrebno kršenje ljudskih prava, progona staraca, povratnika i drugih socijalno ugroženih, uključivši neuspjeha čovječnosti pri mirnoj reintegraciji s negativnim posljedicama unutar Hrvatske i međunarodnih ocjena
- strateške posljedice socijalnog kolapsa u zapadnoj Bosni

4. Prijedlozi

- Gospodine Predsjedniče, na Vama je riječ da po prvi puta nakon pedeset godina, iskažete odnos pobjednika nad poraženim i da pokažete različitost u našem pristupu, za razliku od onoga što je bilo pred pedeset godina. Potreban je istinski istup državnika koji pritom, istovremeno, vodi računa i o stradanju pojedinca i o položaju vlastitog naroda i o doprinosu općoj čovječnosti. Upravo i takvim pristupom pokazalo bi se da je Hrvatska dio srednje Europe.
- U dosadašnjoj pomoći stradalim Srbima pokrenuli smo akciju “Spasimo život”, mirnu reintegraciju, prihvaćanje povratnika i drugo. Trebalo bi to sve zajedno povezati u zajednički projekt. U tu svrhu vrijedilo bi imenovati predsjednički Odbor u kojem bi bili predstavnici vjerskih zajednica, pravoslavne i katoličke, Vlade, Ministarstva socijalne skrbi, obnove, unutarnjih poslova, Sabora, veterana, hrvatskih prognanka i stradalnika, predstavnici raznih stranaka i stručnih organizacija. Tijelo bi radilo pod Vašim izravnim pokroviteljstvom.

5. Dodatne primjedbe

- Smatram da bi se ovakvim projektom politički mnogo više dobilo nego što je prividni gubitak.
- Socijalna cijena (gospodarski i psihološki) je prilično visoka, traži dobro planiranje i vođenje, ali omogućava i međunarodnu potporu i traženje.
- U cjelini je ovo značajan korak okretanju budućnosti, a ne izviranje iz prošlosti.

- Ako se ovo ne učini, bojim se da će posljedice biti kratkoročno i dugoročno prilično teške.

Na kraju, cijeli prijedlog je na tragu Vaše politike. Ovo je politika državnika i bilo bi ju dobro iznijeti nakon lokalnih izbora.

Sa štovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
20. ožujka 1997.

Predmet: Teze za razgovor sa gđom Sadako Ogata

Štovani gospodine Predsjedniče,

pokušat ću, u nekoliko teza, iskazati svoje viđenje Vašeg i hrvatskog djelovanja na ovom području.

1. Dosadašnje djelovanje

1.1. Djelovanje Predsjednika Republike

- što je moguće više smanjiti broj stradalih i pomoći što većem broju ljudi
- sudjelovanje u svim međunarodnim inicijativama koje pružaju ma kakvu šansu izbjegavanja sukoba, zaustavljanja sukoba ili bilo kojeg smanjivanja stradanja
- suradnja s Ujedinjenim narodima u svim inicijativama
- vlastite inicijative

Zahvaljujući ovom djelovanju više desetaka tisuća ljudi je ostalo živo, a doslovce milijunima je pružena pomoć.

Zbog ovog djelovanja bili ste izloženi, kroz čitavo vrijeme, različitim, pa i sramnim, napadima i nerazumijevanju od stranaca, naših vlastitih stradalnika, a i hrvatskih političara i intelektualaca.

1.2. Hrvatska politika

-Hrvatska je odmah osnovala Ured za prognanike i izbjeglice i pomogla milijunima ljudi iz Hrvatske i Bosne i Hercegovine. To je bio jedan od najvažnijih djelovanja hrvatske politike u ratu.

-čim je bilo moguće osnovano je Ministarstvo obnove i razvitka kako bi omogućilo povratak prognanih

-stalno se djelovalo na području oslobađanja zarobljenih i prisilno odvedenih, sahrane ubijenih (s Ovčare danas), zbrinjavanja invalida i obitelji stradalih

-potpora svakom mirotvornom djelovanju

-u akciji "Oluja" provodili smo razbijanje blokade i agresije na Bihać, zbrinuli i spriječili međusobni sukob među Bošnjacima-muslimanima, te organizirali prvi povratak izbjeglica u Europi nakon 1945.g.(Velika Kladaša-Kuplensko).

-prihvatili smo izbjeglice iz Banja Luke (muslimane i Hrvate), a prije početka same akcije pozvali smo Srbe da prihvate mirnu reintegraciju

-od početka vojne akcije pozvali smo ih da ostanu u svojim domovima, okupljene u UNCRO bazama da se vrate kući, a za napušteno stanovništvo pokrenuli smo akciju "Spasimo život" u kojoj smo pomogli više od 10 000 starih ljudi, većinom Srba.

2. Hrvatsko Podunavlje

-kao i do sada, naš stav ostaje da želimo pomoći što većem broju ljudi

-zbog toga:

-osobno sam sudjelovao u svim fazama, kontaktirajući s generalom Kleinom, primajući predstavnike svih strana (Srba, pravoslavne crkve, hrvatskih prognanika) i sam odlazeći u Vukovar.

-hrvatska Vlada imenovala je potpredsjednika zaduženog za ovu koordinaciju (dr. I. Kostović)

-u Osijeku smo formirali poseban ured

-sva Ministarstva i svi sektori državne vlasti zaduženi su da pomognu ostvarivanje ovog projekta

-uz temeljnu principijelnost poštivanja hrvatskih granica i prava na povratak prognanih, pokazali smo razumijevanje i fleksibilnost na svim područjima

-pet godina obitelji ne mogu sahraniti svoje mrtve, ne mogu se vratiti svojoj kući i ne možemo ostvariti svoju punu slobodu i državna prava

-svejedno, nastojimo postići razumijevanje i strpljenje naših stradalnika

3. Pomoć stradalim Srbima

Srpsko stanovništvo u Hrvatskoj stradalo je zbog agresije JNA, zbog poticanja pobune, zbog nepristajanja na međunarodne programe, zbog odvođenja iz svojih domova, zbog poticanja na neprihvatanje Hrvatske i konačno, zbog naše vlastite krivice uzrokovane boli stradalih i svim onim što potiče progon i rat.

Stav je Hrvatske da Srbe u Hrvatskoj smatra i žrtvama agresije na Hrvatsku u ovom ratu.

Zbog toga smo ih stalno poticali da ne dozvole da budu korišteni protiv interesa Hrvata i samih sebe.

Danas provodimo zbrinjavanje preostalog stanovništva, organiziramo vraćanje izbjeglih, provodimo projekt mirne reintegracije, nastojimo povećati sigurnost i smanjiti netrpeljivost uzrokovanu ratom.

U posljednjem razdoblju, s nastupom mira, uložili smo napor i u unapređivanje pomoći stradalima u ratu.

Zbog toga smo formirali politiku povratka i obnove i pomoći žrtvama rata.

Upravo je u toku povezivanje i unapređivanje cijele politike pomoći stradalim hrvatskim građanima srpske nacionalnosti.

Nadam se da će Vam ovakav pregled koristiti.

Sa štovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
23. ožujka 1998.

Predmet: Humanitarni aspekti međunarodne politike

Štovani gospodine Predsjedniče,

Male države Europe (Švicarska, skandinavske zemlje, Nizozemska i druge) koriste humanitarni pristup i ljudska prava kao jedan od temelja svoje međunarodne politike i prepoznavanja.

Korisno bi bilo da se razmotri i oblikuje uključivanje ovog aspekta kao stalnog činioca vanjske politike Hrvatske i posebno Predsjednika Republike.

U tom pravcu govori niz iskustava koje smo prikupili - prihvaćanje i rad s izbjeglicama, zdravstveni rad, humanitarne intervencije i hitna stanja, postojanje savjetnika za humanitarna pitanja, suradnja Ureda Predsjednika i Hrvatskog crvenog križa, specijalni projekti kao što su: izgradnja bolnice u Novoj Biljoj, "Spasimo život", povratak u Kladašu, "Izazov dobra", uspostavljanje povjerenja,...

Hrvatska bi mogla ponuditi, posebno preko Predsjednika, spremnost da stavi na raspolaganje svoje humanitarno iskustvo prilikom mirovnih i humanitarnih misija (slanje medicinskih humanitarnih timova) kao redoviti oblik svoje potpore humanitarnom i mirovnom djelovanju UN-a.

Šaljem Vam ove prijedloge samo kao naznake, jer je prvenstveno na Vama da ocijenite treba li ovaj pristup razraditi više.

Ukoliko se odlučite, trebalo bi razraditi moguće oblike pristupa, sagledati komparativni rad u drugim državama i prirediti materijal za Vašu odluku.

Cijeli humanitarni pristup u svijetu je u krizi, što ima za posljedicu veliki broj neuspjeha, ali je isto tako to i područje koje je otvoreno sudjelovanju. Mi za sada imamo skromne, ali pozitivne rezultate na projekt "Izazov dobra".

Iz različitih, Vama dobro poznatih razloga, i gospodarskih i političkih, ovaj pravac ne bi bio lagan, a vjerojatno niti jako stimulativan unutar zemlje, jer ne donosi ni materijalnu korist ni političku moć, ali je vjerojatno ključan ako mali narod i zemlja žele pred svima reći da njeguju dostojanstvo kao dio svoje slobode.

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
26. ožujka 1997.

Predmet: Hrvatska humanitarna politika

Štovani gospodine Predsjedniče,

nekoliko događaja u posljednje vrijeme traže istupanje na tu temu.

U hrvatskom Podunavlju nastavlja se pitanje položaja Srba kao građana Hrvatske, a nakon prestanka mandata UNTAES-a.

Prilikom Vaše posjete Mostaru dovodi se u pitanje pravo Hrvatske da pruži potporu Hrvatima u BiH.

U Albaniji je došlo do socijalnog sloma (koliko mi je poznato hrvatsko veleposlanstvo nije mjesec dana prije upozorilo na događanja).

U svezi sa svim ovim događajima Sjedinjene američke države objavile su novu politiku pružanja humanitarne pomoći, što su snažno povezali s politikom Madeleine Albright i kroz što je iskazana nova podjela svijeta (u prilogu).

Na temelju svega ovoga smatram da bi bilo korisno da Vi iskažete hrvatsku humanitarnu politiku koja, za sada, nije formulirana kao dio hrvatske vanjske politike.

Humanitarna politika Hrvatske

Hrvatsko humanitarno iskustvo prije samostalnosti

Ovo iskustvo uključuje djelovanje Andrije Štampara u osnivanju Svjetske zdravstvene organizacije i velikog broja stručnjaka koji su djelovali u zemljama u razvoju. Hrvatska je imala svoj Zavod za tehničku suradnju i preko gospodarstva surađivala s mnogim zemljama. Ipak, ovo iskustvo nikada nije doživljeno kao hrvatsko i potrebno je da ga se sagleda i ne propusti.

Humanitarno iskustvo tijekom Domovinskog rata

Unutar Hrvatske mi smo stekli ogromno iskustvo u prihvatu prognanih, prihvatu i transferu izbjeglica, vraćanju izbjeglica, zbrinjavanju žrtava rata, zbrinjavanju napuštenog stanovništva, obnovi i suradnji s međunarodnim organizacijama.

U Bosni i Hercegovini pružili smo pomoć Hrvatima u Bosni, od direktne humanitarne i medicinske pomoći do slanja stručnjaka, pomoći školama, izgradnji bolnica, cesta i gospodarstva uopće.

Svo ovo iskustvo nije do sada sustavno sažeto, ali je u svakom pogledu značajno i vrijedno.

Prijedlog - teze za hrvatsku humanitarnu politiku

U skladu s Vašim stavom o izgradnji Hrvatske kao dijela zapadne Europe, kao demokratske i socijalne države, potrebno je formulirati vlastitu humanitarnu politiku i s njom upoznati svijet.

1. Hrvatska treba sudjelovati u radu svih značajnih humanitarnih organizacija svijeta, unutar UN-a i izvan.
2. Hrvatska se treba aktivno uključiti, bez obzira koliko je sama mala, u pružanje pomoći ljudima bilo gdje na svijetu, u okviru programa UN-a.
3. U tu svrhu treba formirati tehničke mogućnosti, kao npr. zdravstvene timove, timove za tehničku podršku i obnovu, Crveni križ, slanje hrane i druge nužne pomoći.
4. U slučaju kriza u našem širem području, kao npr. Albanija, trebamo sami poticati međunarodno sagledavanje problema i pružiti potporu koja teži trajnijem rješenju krize, a ne onoj koja podržava gušenje ma čije slobode.
5. Ako se radi o krizi u susjednim državama, Hrvatska treba inicirati humanitarnu pomoć u međunarodnim organizacijama.
6. U Bosni i Hercegovini, imajući na umu stradanje te države i višestruke hrvatske interese, treba formulirati politiku po kojoj:
  - a) uvijek komuniciramo sa Srbima
  - b) uvijek tražimo suradnju s Bošnjacima
  - c) uvijek pružamo potporu Hrvatima
7. Naša iskustva iz Domovinskog rata trebalo bi sažeti i prikazati domaćoj i međunarodnoj javnosti.
8. Za provođenje takove politike, kao što je nekoć postojao Zavod za tehničku suradnju, treba odrediti zadužene u Vladi.

Ova pitanja mogu se detaljnije razraditi ukoliko nađete za potrebno. Mislim da može biti korisno da se to međunarodno objavi, tj. da Vi koristite u Vašim istupima pred domaćom i međunarodnom javnosti.

Sa štovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
27. ožujka 1997.

Predmet: Socijalna politika

Štovani gospodine Predsjedniče,

na temelju Vašeg zahtjeva da se pristupi kritičnoj ocjeni socijalne politike u Hrvatskoj, kao jednom od prvih pitanja nakon početka mira, šaljem Vam neke kritičke teze.

1. Temeljni ciljevi socijalne politike Hrvatske nisu određeni i pristup je u velikoj mjeri parcijalan.
2. Organizacija rada državnih tijela je izuzetno razbijena, a međusobno je nedovoljno koordinirana.
3. Navodim Vam resore i socijalne grupe za koje su zaduženi:
  - MORH - invalidi Domovinskog rata
  - dr. Juraj Njavro - veterani i žrtve rata
  - MRSS - umirovljenici, sindikati zaposlenika, nezaposleni, sirotinja, civilni invalidi, žrtve 2. svj. rata
  - Ured za prognanike i izbjeglice - prognanici i izbjeglice
  - Ministarstvo obnove - povratnici, raseljeni, demografska obnova
  - Ured za nacionalne manjine - Romi,
  - Ministarstvo useljeništa - Hrvati u Rumunjskoj, Janjevci, Letničani,
  - Vlada, dr. Ivice Kostović - odvedeni, zarobljeni, ubijeni
  - Ministarstvo zdravstva - bolovanja, porodni dopusti
  - Ministarstvo prosvjete - učenici i predškolci
4. Različitih civilnih udruženja i grupa ima nekoliko desetaka.
5. Značajniji poremećaji/prosvjedi:
  - HVIDRA
  - umirovljenici
  - majke odvedenih i zarobljenih, rodilje
  - iseljavanje mladih, naročito visokoškoloovanih

Većina ovih prosvjeda je bila nepotrebna i moglo se izbjeći.

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
1.travnja 1997.

Predmet: Izviješće iz Iloka

Štovani gospodine Predsjedniče,

od 28. do 30. ožujka 1997. (za Uskrs) boravio sam u Iloku. Tamo je najveća hrvatska zajednica koja danas postoji u hrvatskom Podunavlju (753 osobe). Boravio sam u samostanu, a na Uskršnjoj misi sam nastupio kao Vaš izaslanik.

Održao sam sastanak s hrvatskim stanovništvom, što je, koliko znam, prvi sastanak s njima.

Obišao sam širu regiju i razgovarao s međunarodnim predstavnicima.

Srpski predstavnici nisu tražili poseban razgovor.

Stanovništvo

U Iloku je ostalo 753 Hrvata od 4350. Većinom se radi o starijim ljudima, ali ima i oko stotinu djece. Oni su se socijalno podijelili u sljedeće grupe:

- koji kojima je pomoć najviše potrebna
- invalidi
- ljudi bez ikakvih primanja
- opljačkani i protjerani iz svojih kuća
- obitelji s djecom
- umirovljenici bez dovoljnih sredstava za život
- obitelji s kojima u istoj kući žive nasilno useljeni
- stariji od 64 godine

U ostalim mjestima (Ilača, Šarengrad, Sotin, Mohovo, Bapska) živi mali broj preostalih Hrvata.

Pitanja koja su postavili

1. Zašto je granica prema Srbiji otvorena, a prema Hrvatskoj je praktično zatvorena?
2. Zašto gospođa Rehn pita samo o pravima Srba, a uopće ne pokazuje interes za položaj Hrvata?
3. Izbačen iz kuće i pretučen, živi kod majke i ne može se vratiti u svoju kuću - kad će se moći vratiti?
4. Djeca uče po srpskom programu - kada će se uvesti hrvatski program?
5. Djecu se maltretira - kad će se uvesti pravilo da UNTAES i policija zaštite hrvatsku djecu?
6. Kako će se priznati radni staž i zaposlenost Hrvatima koji su izbačeni s posla 1991. godine?
7. Hoćemo li "slobodno izaći na izbore ili ćemo proći kao na naš, katolički Badnjak"?
8. Kako će nam policija dati sigurnost da možemo slobodno izaći na izbore?
9. Kako Hrvati u Hrvatskoj gledaju na nas koji smo ostali u Iloku?

10. Kad će nam se uvesti zdravstvena zaštita putem ambulante i promet koji nam omogućava odlazak u Hrvatsku zbog zdravstvene zaštite?
11. Kada ćemo dobiti mirovinu?

Samostan u Šaregradu

Samostan je pretvoren u starački dom i pokazana je velika briga za ljude. Neću Vam puno o tome pisati, ali ćemo posebno obratiti pažnju na priznanje toj brizi.

Ocjene sigurnosti

1. Međunarodne organizacije prave dnevna izvješća koja, rekao bih, i pristrano stvaraju hrvatsku krivicu, dok o položaju Hrvata nema nikakve dokumentacije.
2. Međunarodni predstavnici posebno se žale na:
  - stradanje Srba povratnika iz tog kraja, što izaziva opći strah za osobnu sigurnost.
  - sporost i greške pri izdavanju hrvatskih dokumenata.
3. Predstavnik u Iloku (Ukrajinci) kaže kako nitko ne može znati što će biti poslije izbora.
4. Cjelokupno stanovništvo i imovina su potpuno nesigurni - stalno se provodi pljačka i odnošenje u Srbiju.
5. Srbi koji namjeravaju ostati boje se onih koji su protiv ostajanja i počinju se zatvarati u kuće.
6. Mnogi Srbi prenose imovinu u Srbiju i ostaju u praznim kućama i stanovima. Zbog toga se javlja strah da će ih u zadnjem trenutku zapaliti.
7. Po dokumente se dolazi preko mosta iz raznih dijelova Srbije (registarske tablice iz Pančeva, Novog Sada, Beograda...).
8. Dokumenti se uzimaju iz različitih razloga koje ovdje neću razrađivati.
9. Značajno je očekivanje da će biti izazvani takvi nemiri koji će potaknuti međunarodne predstavnike da ponište izbore.
10. Stalno se navodi nemogućnost prelaza iz "sektora Istok" drugdje u Hrvatsku kao opravdanje negativnog djelovanja.

Zaključna ocjena

Smatram da je stanje vrlo osjetljivo i da u vremenu pred nama možemo očekivati različite krize (nasilje, pljačku, palež, sprečavanje izbora), kao i neke dugoročne posljedice.

Prijedlozi

1. S međunarodnim predstavnicima treba održati sastanak na temu mogućih kriznih stanja. Kako postojeće stanje, tako i dosadašnje iskustvo ukazuju na ozbiljnu opasnost stradanja ljudi, pljačke i paleži i onemogućavanje dogovora. Treba odrediti što ćemo činiti ako do toga dođe. Ne smijemo ne zaštititi naše ljude u slučaju novog stradanja.
2. Treba izraditi ciljani humanitarni program:
  - konvoj pomoći
  - "Bijelu autobusnu liniju" za prijevoz bolesnika u Hrvatsku

- uvođenje ambulante
- posjet i plan brige za stare u Šaregradu
- medijsko i socijalno prisustvo na tom području
- drugo

3. Otvorena granica prema Srbiji u ovom trenutku direktno uzrokuje nesigurnost cijelog područja i svakog čovjeka.

Gospodine Predsjedniče, još jednom se suočavamo sa stanjem koje u teškim okolnostima traži poštivanjem i zaštitu svih ljudi, kao i zaštitu imovine. Kroz cijeli ovaj sukob Vi ste nastojali, koliko ste mogli, da se jedno i drugo izbjegne, smanji ili bar zaustavi. Ponovno je potrebno Vaše sudjelovanje.

Osobno dozvolite slobodu - zabrinut sam da se ne iskoriste određeni događaji za povredu Vašeg ugleda.

Sa štovanjem,

P.S. Imam širi materijal o svemu koji Vam mogu poslati ako želite.

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
24.travnja 1997.

Predmet: Izviješće s puta u Izrael (16. - 23. travnja 1997.)

Štovani gospodine Predsjedniče,

na putu u Izraelu bilo je oko 250 ljudi iz svih područja života Hrvatske, miješanog katoličkog i židovskog sastava.

1. Među sudionicima bio je i gosp. Stjepan Radić, dopredsjednik Sabora, Franjo Zenko, član Sabora, biskup Culej, Jasna Borić, zamjenica ministra gospodarstva, Katica Osrečki, pomoćnica ministra unutarnjih poslova, Danijel Režek, iz Uprave INA-e, Niko Gunjina, sindikat, Jasenka Domaš, potpredsjednica Židovske općine, Alfred Pal, član Vijeća Židovske općine, Mihael Montiljo, predsjednik Hrvatsko-izraelskog društva i veliki broj drugih uglednih ljudi.
2. Tijekom boravka obišli smo glavna kršćanska i židovska biblijska mjesta i suvremene historijske i svakodnevne značajne objekte (Golanska visoravan, Memorijalni centar Jad Vašen, nova naselja, Parlament...).
3. Od uglednih ljudi sastali smo se s gradonačelnikom Jeruzalema, zamjenikom gradonačelnika Betlehema (Palestinac-kršćanin), rabinom Davidom Rosenom (Religija za mir), članom Parlamenta Y. Avijem (oporba), novinarom Jerusalem Posta Steveom Rodanom. Također smo se sastali sa Židovima porijeklom iz Hrvatske kao što je Igor Primorac i drugi.
4. Tijekom boravka dali smo zajednički intervju za Jerusalem Post i svugdje iznosili stavove Hrvatske. Moje stavove su, iz razumljivih razloga, povezivali s Vama.
5. U Izraelu smo vidjeli značajne uspjehe, ali i teškoće o čemu vas mogu usmeno ili naknadno detaljnije informirati.

Ocjena i mogućnosti

1. Mislim da bi se vrlo brzo moglo značajno unaprijediti odnose na području gospodarstva, kulture, znanosti i socijalnom području. U tu svrhu mogao bih prikupiti prijedloge nekih od ljudi koji su bili na putu. Nakon pripreme takvog materijala, ukoliko želite, bilo bi korisno da Vi primite takvu grupu.
Moguća grupa: biskup Culej, Adalbert Rebić, Stjepan Radić, Jasna Borić, Danijel Režek, Katica Osrečki, Alfred Pal, Silvija Luks Kalođera, akademik Udovičić.
2. Ukoliko bi se formirala radna grupa iz područja gospodarstva, znanosti, kulture i socijalnog sektora (od 3 do 4 člana) koja bi provela mjesec dana u Izraelu, mogao bi se ostvariti vrlo značajan kontakt u svim područjima.
3. Posebnu pažnju obraćao sam na odnos prema Vama i interpretaciju Vaših stavova, koliko sam znao. U tom smislu govorio sam o četiri ključna razdoblja odnosa Hrvata i Židova tj. Hrvatske i Izraela (povijesni odnos, Holokaust, period od uspostave RH i period nakon uspostave mira).

Na pitanje novinara o Vašim problemima u odnosu sa Židovima rekao sam da imate samo jedan problem, a to je da nikad nije bilo problema. Također sam naveo sudjelovanje židovske zajednice i pojedinih Židova u obrani i stvaranju hrvatske države.

4. Na kraju, smatram da bi se akcija odnosa s Izraelom trebala odvijati pod Vašim izravnim pokroviteljstvom i koordinacijom. Usmeno Vam mogu i reći zbog čega mislim da bi to bilo značajno.

Sa šovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
30. travnja 1997.

Predmet: Izvješće o elementarnim nepogodama

-ledena kiša u Tomislavgradu
-potres u Stonu

Štovani gospodine Predsjedniče,

obišao sam Tomislavgrad i Ston nakon elementarnih nepogoda s ciljem utvrđivanja stanja i moguće potrebe za humanitarnom pomoći.

1. Tomislavgrad

-21. travnja pala je ledena kiša na području Tomislavgrada. Nije poznato da se tako nešto ikada prije dogodilo.

-zbog toga je došlo do značajnog opterećenja elektro sustava i stabala (satupovi dalekovoda, lokalna elektromreža, žice)

-došlo je do rušenja praktično cijelog elektrosustava (400 stupova dalekovoda i 800 stupova lokalne mreže)

-došlo je do velikog razaranja stabala i prirode uopće

-od tada (već 7 dana) Tomislavgrad nema struje

-šteta je procijenjena na oko 10 mil. DEM

-predstavnici HEP-a došli su u pomoć

-u BiH kao državi tj. Federaciji nema državnog sustava pomoći u slučaju elementarne nepogode

-dr. Ivan Bagarić, član Skupštine BiH, iznijet će problem u Skupštini

-medijska pažnja bila je nedostatna, niža od veličine problema

U privitku Vam dostavljam i uvećane fotografije područja za vrijeme i nakon nepogode.

2. Ston

-novim potresom u Stonu srušeno je ono što je već bilo oštećeno prijašnjim potresima

-izravno se provodi obnavljanje, uključivši vođenje računa o restauracijskoj zaštiti

-stanovništvo je malo uznemireno, ali više je ispunjeno povjerenjem da se doista vrši obnova

-humanitarne potrebe odnose se na osiguranje barem 6 kontejnera za stanovanje

-vidljivo je prisustvo svih elemenata hrvatske državnosti

-pažnja javnosti, humanitarna pomoć, stručna obrada i provođenje obnove vidljive su

ZAKLJUČAK:

Ove dvije elementarne nepogode pokazuju važnost državnosti. Jasno je vidljivo da je ona preduvjet za uspješno rješavanje ovakvih problema.

Pitanje Tomislavgrada treba, na nivou Vlade Federacije, razmotriti i pomoći.
Republika Hrvatska već pruža pomoć preko Elektroprivrede i, ovisno o potrebama, treba im pomoći i na druge načine, jer im je ona najčvršći oslonac.

Sa štovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
4. lipnja 1997.

Predmet: Izviješće s puta u Japan

Štovani gospodine Predsjedniče,

od 28. svibnja do 3. lipnja 1997. boravio sam u Japanu kao predavač na savjetovanju "Trauma i obnova u Cobeu, Bosni i Hercegovini i Kambodži". Izlagao sam u okviru teme Bosna i Hercegovina i Hrvatska pod naslovom "Trauma i razvoj - Nove ideje".

Govorio sam o viziji novog i djelotvornijeg pristupa.

U isto vrijeme posjetio sam i hrvatsko Veleposlanstvo u Tokiju i stekao osnovni utisak o Japanu.

Moje izlaganje bilo je vrlo dobro prihvaćeno, posebno zbog toga što sam govorio o pozitivnom pristupu. Bili su prisutni i vrlo ugledni predstavnici Japana na ovom području.

U Veleposlanstvu sam tražio da Vam se šalje izviješće jednom mjesečno u pogledu planova i uspješnosti (dijagnoze i terapija) na dvije stranice. Smatram da je potrebno da jednom mjesečno dobijete sažetak ostvarivanja hrvatskih interesa u Japanu.

Što se tiče Japana općenito više me je stvari impresioniralo. Japanci uglavnom ne govore engleski jezik. Vrlo je teško razmijeniti stranu valutu. U osnovi oni pokazuju da su sebi dovoljni, da su sila i svojevrsni protest prema odnosu s Amerikom. Kad tad ovo će ići dalje.

Nakon mojeg izlaganja bilo je i pitanja o ranjenim nacijama i ranama u nacijama, te zašto se o nekim ranama može govoriti, a o drugima ne.

U prilogu Vam šaljem izviješće koje je veleposlanik Šimić napisao ministru Graniću.

Sa štovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
27.kolovoza 1997.

Predmet: Komentar na uspostavu diplomatskih odnosa s Izraelom

Štovani gospodine Predsjedniče,

1. Čestitam Vam na postignutom rezultatu koji se u mnogočemu temelji na Vašem cijelom životu.

Drago mi je da sam imao u Vas potpuno povjerenje, od početka stvaranja današnje Hrvatske, i da sam to istaknuo i u domaćem i u međunarodnom tisku i u skladu s tim zalagao se u Hrvatskoj, Bosni i Hercegovini i svijetu.

2. Izražavam svoje žaljenje i protest nad nekim, doista neukusnim, reakcijama u tisku. Možda je i to cijena demokracije.

Od svih neprimjerenih reakcija najneukusnija je bila karikatura u Feralu u vezi sa Zidom plača.

Gospodine Predsjedniče, kada smo doista bili pred Zidom plača, sa dosada najvećom grupom koja je ikada posjetila Izrael iz Hrvatske, uložili smo u njega Vašu želju iz Knina, tj. da svi ljudi u Hrvatskoj, bez obzira na vjeru i nacionalnost, žive sretnim životom. Ovu Vašu želju su potpisali svi učesnici hodočašća i ona je ostala uložena u Zid.

3. Uspostavljanje odnosa s Izraelom je u svakom slučaju vrlo značajno i mislim da bi bilo dobro da se očuva dostojanstvo u cjelosti.

4. U vezi s ovim imam nekoliko praktičnih napomena i prijedloga.

4.1. Prilikom Vaše posjete Izraelu bilo bi vrijedno razmotriti mogućnost poklona Meštovićeve skulpture Mojsija. Ta skulptura bi trebala imati javno mjesto u Jeruzalemu (ili barem pred hrvatskim Veleposlanstvom).

4.2. Kada se otvori Veleposlanstvo u Zagrebu bilo bi dobro da ih se pozove u obilazak Hrvatske, ali i Bosne i Hercegovine. U tom smislu razgovarao sam s predsjednikom Federacije BiH koji je iskazao izrazitu zainteresiranost.

4.3. Uopće bi bilo dobro izraditi protokol obilaska Hrvatske za različite Židovske i Izraelske organizacije.

Sa štovanjem,

P.S.

Ako neću smetati, volio bih biti s Vama prilikom posjete Izraelu.

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
Zagreb, 20. listopada 1997.

Predmet: Aktualna humanitarna pitanja

Poštovani gospodine Predsjedniče,

šaljem Vam ukratko samo kratke naznake o značajnim humanitarnim akcijama. Kratkoća je samo zbog uštede Vašeg vremena. Ako želite bilo koju detaljniju informaciju, rado ću Vam je dostaviti.

1. Objavljivanje knjige "Spasimo život"

Šaljem Vam knjigu "Spasimo život", akcija kojoj ste bili pokrovitelj od početka. Na promociji bismo željeli:

- a) podijeliti Vaša odlikovanja humanitarnim djelatnicima,
- b) objaviti osnivanje Biblioteke Crvenog križa,
- c) promovirati knjigu.

Bila bi nam čast ako bi Vi mogli primiti predstavnike Akcije i autore tim povodom.

Ovo bi mogla biti prilika da Vi osobno istupite u svezi s humanitarnim pitanjima.

Molim da ocijenite je li potrebno prevesti knjigu na engleski i međunarodno je distribuirati.

2. Medicinski fakultet u Mostaru

Postigli smo izuzetan uspjeh u pokretanju Medicinskog fakulteta u Mostaru.

Upisano je 40 studenata iz svih dijelova srednje Bosne, iz Hercegovine, a dijelom i iz Hrvatske.

3. Hrvatska bolnica u Novoj Biloj

Izgradnja bolnice vrlo dobro napreduje i glavna je točka nade i pouzdanja Hrvatima Lašvanske doline.

Španjolske časne sestre počele su uz bolnicu graditi starački dom o svom trošku.

U subotu, 18. listopada vodili smo studente 1. godine medicine u posjet bolnici.

U proljeće 1998. g. bolnica će primiti prve pacijente i biti službeno otvorena.

Mislim da je dobro do tada napraviti knjigu o bolnici u Novoj Biloj i doista molim Vašu potporu u tome.

Gospodine Predsjedniče,

kad bi Vi osobno otvorili bolnicu, to bi za taj kraj značilo neizmjereno puno. Molim Vas, zamislite sve ljudski najsnažnije što možete zamisliti, a upravo to bi se dogodilo. Tom prilikom, uz narod lašvanske doline, mi bi okupili i stotine liječnika iz Hrvatske koji su radili u toj bolnici, graditelje bolnice, učesnike Konvoja "Bijeli put",

branitelje kojima je tamo pružena pomoć, majke s tisućama tamo rođene djece i uopće, narod srednje Bosne.

Otvaranje bolnice i Vaš dolazak bili bi neponovljiva potpora opstanku Hrvata u srednjoj Bosni.

4. Suđenje u Haagu

Već sam se više puta sastao s obiteljima, a 18. listopada u Vitezu sam i govorio o svom odnosu prema Haagu, a pod naslovom "Prijenos pravde u 21. stoljeće". Tom sam prilikom istaknuo šest točaka: 1. Dostojanstvo u zatvoru, 2. Provođenje obrane, 3. Briga za obitelj, 4. Potpora opstanku Hrvata u srednjoj Bosni, 5. Nepravda pravde i 6. Kako doprinijeti globalnoj pravdi.

Ako na temelju ovih naznaka želite detaljnija obrazloženja, mogu Vam ih iznijeti.

Sa štovanjem,

Za: Predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa

29. listopada 1997.

Predmet: Prijedlozi u svezi posebnih odnosa s Federacijom BiH

Štovani gospodine Predsjedniče,
Na temelju sastanka VONS-a 29. listopada 1997. iznosim sljedeća razmišljanja i prijedloge:

1. Međunarodno informiranje - možda bi bilo dobro o ovoj inicijativi informirati SAD i europske zemlje preko posebnih izaslanika ili tamošnjih hrvatskih veleposlanika, tj. ne u Zagrebu, u MVP-u, nego namjerno u njihovim Ministarstvima, preko hrvatske diplomatske mreže ili posebnog izaslanika.
2. Smatram da je izuzetno vrijedno da ste istakli važnost ovog sporazuma za hrvatske ljude i da bi bilo korisno informirati ih u sjedištima hrvatskih Županija i mješanih Županija ili definiranim gradovima i naseljima kao što su: Mostar, Livno, Tomislavgrad, Jajce, Vitez, Kiseljak, Žepče, Usora, Brčko Ravno, Brčko, Vareš, Sarajevo, itd. To bi izuzetno podiglo atmosferu među našim ljudima, a budući se radi o izravnoj inicijativi hrvatske države mislim da bi bilo korisno da se i provodi preko predstavnika Hrvatske, bilo iz hrvatske misije ili posebnih izaslanika.
3. U svrhu provedbe ovog prijedloga bilo bi vrijedno formirati Zavod za tehničku suradnju s Bosnom i Hercegovinom. Sve velike države imaju ustanove za međunarodnu suradnju. U našem slučaju radi se o izravnoj suradnji sa susjednom državom. Ovo bi moglo obuhvatiti područje znanosti, zdravstva, školstva, gospodarstva, kulture i slično. Na području zdravstva već imamo izuzetna iskustva i rezultate koja bi vrijedilo objediniti.
4. Jučer, 28. listopada sastao sam se s nekim predstavnicima Bosanske Posavine, a sredinom studenog održat će se veći skup o budućnosti Posavine. U tu svrhu mislim da bi bilo korisno pokrenuti inicijativu za formiranje zajedničkog tijela za sve organizacije iz Bosanske Posavine (Udruženje predsjednika organizacija), bez obzira radi li se o politici, kulturi, vjeri ili humanitarnom sektoru. To bi omogućilo veću pomoć tim ljudima, a i smanjilo zloupotrebe njihovog stradanja.
5. Mislim da bi od početka trebalo pratiti reagiranja na ovaj projekt i predvidjeti vlastiti nastup. Smatram gospodine Predsjedniče da od početka ovaj projekt ne bi trebao biti prolazan.

Na kraju, moje je osobno mišljenje da Neum treba tretirati kao neophodan za ostvarivanje hrvatskih vitalnih interesa.

Sa štovanjem

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
6.studenog 1997.

Predmet: Stanje Hrvata u SRJ

Poštovani gospodine Predsjedniče,

u posljednja dva mjeseca dobio sam uvid u položaj Hrvata u SRJ, prije svega na temelju razgovora i izvješća Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini (g. Bela Tonković) i savjetnika za humanitarne poslove hrvatskog Veleposlanstva u Beogradu (dr. Ivo Kujundžić).

O navedenom raspoložem većim brojem materijala koje po potrebi mogu dostaviti, pri čemu su posebno zanimljive pojedinačne ljudske sudbine.

Unutar Hrvatske o ovim pitanjima upoznat je jedan krug viših dužnosnika (akademik Pavletić, gosp. Šeks, gosp. Milas, gosp. Šarinić, gosp. Jarnjak, gosp. Penić, gosp. Bebić i dr. Pašalić).

U Uredu je, 5. studenog, održan sastanak predstavnika Ministarstva vanjskih poslova, Ministarstva unutarnjih poslova, Ministarstva useljeništva, Ministarstva obnove i razvitka, Ureda za izbjeglice i prognanike, Agencije za posredovanje određenim nekretninama, Matice hrvatskih iseljenika i Hrvatskog crvenog križa. Prisustvovala je i grupa saborskih zastupnika (B. Mišetić, Z. Bušić i M. Kujundžić).

Nakon izvješća dr. Kujundžića i duže rasprave dobivena je sljedeća slika stanja:

-Hrvati u današnjoj Jugoslaviji žive u četiri teritorijalne grupe:

1. starosjedioci u Bačkoj, Srijemu i Boki - žive tiho i uplašeno, ovisni isključivo o crkvi;
2. grupa na Kosovu - ova povijesno nesretna grupa danas je vrlo malobrojna, staračka i bez ikakvih šansi;
3. rasuto stanovništvo
4. novopridošli ili dovedeni iz BiH ili RH.

Ovi ljudi se dijele s obzirom na svoj odnos prema novim državama i odnosima u tri grupe: a) oni koji žele ostati u Srbiji i u tome, u skladu sa člankom 10. Ustava, traže potporu hrvatske države kao hrvatska manjina; b) oni koji se žele preseliti u Hrvatsku i traže potporu hrvatske države u ostvarivanju ovog cilja; c) oni koji su prešli u Hrvatsku i traže smještaj i prihvat kako bi u punoj mjeri osjetili što je to domoljublje kod ostalih koji će im pomoći da stvore dom i osjete da su u domovima.

Po sva tri pitanja susrest ćemo se sa značajnim teškoćama.

Posebnu grupu čine ljudi iz mješanih brakova i koji su, u ovom vremenu identiteta, odlučili i opredijelili se da budu Hrvati i nose to s punom hrabrošću i teretom u Srbiji, a žele preći u Hrvatsku upravo zato da ostvare punu čovječnost.

Gospodine Predsjedniče, po nizu primjera i na temelju provedenih razgovora moram Vas informirati da je politika hrvatske Vlade na ovom području nejasna i nedjelotvorna i da veliki broj ljudi zbog toga plaća nedopustivu cijenu patnje.

Vaše riječi, ustavno određenje i temelji hrvatske države nisu pretvoreni u dovoljno pruženu ruku ovim ljudima. Naša politika je jasna, ali treba bitno unaprijediti organizaciju, provedbu i kontrolu.

Gospodine Predsjedniče, u ovom vremenu mnoge se međunarodne organizacije brinu za Muslimane- Bošnjake, Srbe, Židove i meni je zbog toga drago i spreman sam se i pridružiti (kao i do sada), ali netko mora brinuti i o Hrvatima. Ponekad imam osjećaj da oni gube svoje pozicije i u našim naporima.

Savjetovao sam se s gosp. Lukom Bebićem i predlažem sljedeće:

1. Do daljnjega treba redovito pratiti i izvješćivati o položaju Hrvata u SRJ,
2. Praćenje bi se trebalo odvijati kroz politički i humanitarni pristup,
3. Humanitarna koordinacija formirala bi se od nadležnih tijela Vlade i drugih, a djelovala bi pri Vladi.
4. Oni bi o svome radu izvješćivali odgovarajuće političko tijelo i od njih primali potrebnu pomoć ili upute.

Gospodine Predsjedniče, štedeći Vaše vrijeme dao sam Vam samo sažeti prikaz problema, a sve opširnije Vam mogu reći usmeno ili kroz materijale.

S poštovanjem,

ZAPISNIK

sa sastanka održanog 5. studenog 1997. g. u Uredu Predsjednika RH, s temom o poteškoćama i ugroženosti Hrvata na području SRJ

Nazočni:

Bosiljko Mišetić, Sabor RH, Mladenka Šarac Rončević, Ministarstvo vanjskih poslova, Filip Damjanović, Ministarstvo unutarnjih poslova, Branka Bobanović i Marijan Buconjić, Ministarstvo povratka i useljništva, Goran Radoš, Ministarstvo razvitka i obnove, Sonja Lovrečić, Vladin Ured za prognanike i izbjeglice, Sandra Dumančić, Agencija za promet nekretnina, Ante Beljo, Matica iseljenika, dr. Ivo Kujundžić, Veleposlanstvo RH u Beogradu, dr. Slobodan Lang.

Na poticaj saborskog zastupnika mr. Milivoja Kujundžića i savjetnika za humanitarna pitanja u Veleposlanstvu RH u Beogradu, dr. Ive Kujundžića, dr. Slobodan Lang, savjetnik Predsjednika RH za humanitarna pitanja, sazvao je sastanak predstavnika svih tijela državne uprave izravno uključena u problem ugroženosti i rješavanje poteškoća Hrvata na području SRJ.

Prikaz konkretnih problema iznio je dr. Ivo Kujundžić i opisao poteškoće s kojima se susreću Hrvati u svakodnevnom životu, a skup je upoznat i s problemima koje je dostavio gosp. Bela Tonković, predsjednik Demokratskog saveza Hrvata u Vojvodini.

Dobivena slika stanja je sljedeća: Hrvati u SRJ žive u četiri teritorijalne grupe:

- starosjedinci u Bačkoj, Srijemu i Boki - žive tiho i uplašeno, ovisni isključivo o crkvi;
- na Kosovu - ova povijesno nesretna grupa danas je vrlo malobrojna, staračka i bez šansi;
- rasuto stanovništvo;
- novopridošli ili dovedeni iz BiH ili RH.

Ti se ljudi dijele i s obzirom na svoj odnos prema novim državama i odnosima u tri grupe:

- oni koji žele ostati u Srbiji - u tome, u skladu sa člankom 10. Ustava, traže potporu hrvatske države kao hrvatska manjina;
- oni koji se žele preseliti u Hrvatsku - traže potporu hrvatske države u ostvarivanju ovog cilja;
- oni koji su prešli u Hrvatsku - traže smještaj i prihvat i korektan odnos prema sebi, te pomoć da stvore dom i osjete domoljublje;

Sve tri grupe susreću se sa značajnim teškoćama u svakodnevnom životu, a posebne im probleme stvaraju i jugoslavenski državni propisi.

Posebnu grupu čine ljudi iz miješanih brakova koji su se, u ovom vremenu identiteta, odlučili i opredijelili kao Hrvati i nose tu odluku s punom hrabrošću i teretom u Srbiji, a žele preći u Hrvatsku

Zaključeno je da je, uvidom u niz primjera i na temelju mnogih provedenih razgovora, politika hrvatske Vlade na ovom području nejasna i nedjelotvorna, i da velikom broju ljudi nije dovoljno pružena ruka.

S navedenim problemima upoznat je širi krug političara u Hrvatskoj (akademik Pavletić, V. Šeks, I. Milas, H. Šarinić, I. Penić, I. Jarnjak, L. Bebić, dr. I. Pašalić), a Vlada Rh bi trebala osnovati koordinaciju za praćenje položaja Hrvata u SRJ i drugdje, a koja bi redovito izvješćivala nadležno tijelo Vlasti.

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
18. studenog 1997.

Predmet: 10. prosinca - Dan ljudskih prava

Štovani gospodine Predsjedniče,

10. prosinca 1948. godine usvojena je Univerzalna Deklaracija o ljudskim pravima u Ujedinjenim narodima. Od tada je to svjetski dan ljudskih prava. Iduću godinu biti će 50. godišnjica i vrlo je vjerojatno da će ona biti snažno obilježena u cijelom svijetu.

U tu svrhu formirali smo Nacionalni odbor za ljudska prava u Hrvatskoj kojim rukovodi dopredsjednica Vlade.

Ove godine, 10. prosinca, započet će ta 50. godišnjica i smatram da postoje rezultati u Hrvatskoj na koje je vrijedno skrenuti pažnju, a da je to realno moguće samo pod Vašim rukovodstvom.

Navodim rezultate tijekom protekle godine na području ljudskih prava:

1. Predsjednik Republike
  - rukovodio akcijom "Vukovar"-od osobnog odlaska do "Vlaka za mir"
  - prijedlog posebnih odnosa s Federacijom BiH
2. Ured Predsjednika
  - odnosi sa Izraelom i istup sa Židovima (Šarinić)
  - Odbor za pomirbu (Škare Ožbolt)
  - dovršavanje bolnice u Novoj Biljoj (Lang i Z. Bušić)
  - otvaranje Medicinskog fakulteta u Mostaru (Hebrang i Lang)
3. Vijeće Europe
  - prihvatanje svih dokumenata o ljudskim pravima (Granić)
4. Sabor RH
  - nastavak djelovanja Odbora za ljudska prava i nacionalne manjine (Kiš)
  - prva rasprava o godišnjem izvješću o stanju ljudskih prava u RH (Mintás Hodak)
5. Vlada RH
  - osnivanje Koordinacije za ljudska prava (Mintás Hodak)
  - provodi se povratak i obnova na cijelom teritoriju RH (Radić i Šimić)
  - u osnivanju je Ministarstvo za sve branitelje i stradalnike (Njavro)
  - nastavak rada na pronalaženju prisilno odvedenih i nestalih (Kostović)
6. Ostalo
  - obnovljena i otvorena sinagoga u Dubrovniku (Kraus)
  - izdana knjiga s prikazom akcije "Spasimo život"(Lang, Škara, Crnić, Javornik, IFRC, ICRC, ECMM,...)

Posebno ističem da su izbori provedeni na cijelom teritoriju Republike Hrvatske.

Smatram da bi bilo korisno da 10. prosinca primite predstavnike gore navedenih aktivnosti i tako pokažemo rad na ovom području.

Namjerno sam se ograničio na državne institucije s izuzetkom Hrvatskog crvenog križa, upravo stoga da prikažem rad države na području ljudskih prava.

Smatram, također, da bi bilo korisno napraviti emisiju-okrugli stol na HTV-u o navedenoj temi.

Molim Vas da mi što prije odgovorite ukoliko smatrate da treba nešto učiniti po navedenom.

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
26. studenog 1997.

**Predmet: Reakcija na intervju izvršnog direktora Međunarodne
Helsinške federacije, g. Aarona Rhodesa**

Štovani gospodine Predsjedniče,

U "Feral Tribunu" od 24. studenog 1997. g. iznesen je intervju s izvršnim direktorom Međunarodne Helsinške federacije, gosp. Aaronom Rhodesom.

U tom intervjuu navedeni su stavovi koji su ne samo uvredljivi, već pokazuju i neznanje i nerazumijevanje odnosa i napora koji se ulažu da bi se pomoglo ljudima.

Gospodine Predsjedniče, od početka optužbi prema Vama da ste antisemit reagirao sam javno, još u židovskom tisku u Americi, početkom 1992. g. i na brojnim drugim mjestima, i javno i privatno. To sam činio zbog toga jer sam znao da to niste. I više od toga. Znao sam da ste i svoj život izložili kao mladi čovjek da bi se suprotstavljali ideologiji zločina nad bilo kojim narodom.

Ovakve optužbe su po sebi antisemitske jer one žele izazivati sukob među malim narodima, konkretno među Hrvatskom i Izraelom, Hrvatima i Židovima, računajući na njihovu osjetljivost zbog teškog povijesnog stradanja.

U istom tekstu ponavljaju se i optužbe za fašizam, a Vaš je cijeli život obilježen zalaganjem protiv predrasuda na temeljima istine, a ne novim mitovima mržnje.

Gospodine Predsjedniče, iznose se i ocjene o Vama osobno. Svaki čovjek ima slabosti, one su razumljive i treba ih navoditi, ali ovdje se vrijeđa Predsjednika države. U istom intervjuu daju se i ocjene hrvatske vlasti, hrvatskog naroda i svih naroda u tranziciji, vrijeđajući ih i potcjenjujući.

Kao povod za intervju ističe se kritika Ivana Zvonimira Čička. Poznavajući Vaša opredjeljenja i stavove i sam sam tražio da se njegovu kćer vrati u školu i da se s problemima djece ne puni tisak.

No, u istom intervjuu nema ni jedne riječi niti o stradanju invalida, nestalih, obitelji poginulih, prognanika i izbjeglica i brojnih stradalnika, kao ni učinjenog dobra tijekom Domovinskog rata, rješavanja problema poraća i značajnih napora izgradnje ljudskih prava u Hrvatskoj i uključivanjem u Europu.

Gospodine Predsjedniče, želim ovom prilikom istaknuti da se kod nas uopće ne osjeća strategija reagiranja na stalne povrede koje su, očigledno, sustavne i organizirane. Među ljudima se, zbog toga, osjeća i zbuđenost i povrijeđenost i gubljenje dostojanstva.

Zbog svega toga molim da i Vi ocijenite opravdanost moje reakcije i suglasnost da s ovim pismom upoznam javnost, tj. da ga kao otvoreno pismo uputim Međunarodnoj Helsinškoj federaciji.

Sa štovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
22.prosinca 1997.

Predmet: Stanje u srednjoj Bosni

Put u Novu Bilu i Vitez, 19.-21. prosinca 1997.

Štovani gospodine Predsjedniče,

Od 19. do 21. prosinca 1997. boravio sam u Novoj Biloj. Prilikom odlaska posjetio sam još i Sinj, Tomislav grad i Ramu.

Put je organizirala Udruga hrvatskih veterana Domovinskog rata, a u počast 4. godišnjici Konvoja "Bijeli put za Novu Bilu i Bosnu srebrenu".

Dajem samo osnovne naznake, a raspoložem i širim izvješćima, kao i video materijalom u svezi uhićenja obitelji Kupreškić.

1. Izgradnja hrvatske bolnice i "Bijeli put" identificirani su u tom kraju kao najjače obilježje hrvatske potpore. Stvorena je legenda i pretvorena u život. Ovaj puta su nas vodili hrvatski veterani i smatram da treba inicirati tradiciju po kojoj hrvatski veterani održavaju most prema srednjoj Bosni (možda i drugdje), vodeći kulturne radnike, gospodarstvenike, akademike i druge. Ovo bi dalo ulogu i ugled veteranima, korisno bi bilo za srednju Bosnu, a i hrvatskim uglednicima bi otvorilo razumijevanje za srednju Bosnu. Akcija nije previše složena, a Vaša potpora bi bila korisna i iskazivala bi još jednom vaš stav prema srednjoj Bosni.
2. Prilikom boravka, posjetio sam obitelj neposredno uhićenih, kao i neke zatočene. Taj susret je bio vrlo dramatičan i koristan. Neću Vam pisati o samom uhićenju jer pretpostavljam da ste o tome informirani, već o nekim složenijim pitanjima.
  - a) Miješano stanovništvo u Ahmićima - u Ahmićima sada žive uglavnom samo Hrvati, žene i djeca, jer su muževi uglavnom u Haagu. Bošnjaci-muslimani traže povratak, a žele graditi islamski centar (usmena informacija). Očekujem vrlo brzo pokretanje ovog projekta i od međunarodne zajednice. Hrvati trebaju biti pripremljeni kako da reagiraju.
  - b) Hrvatsko vodstvo u bazi nije dovoljno osposobljeno za komunikaciju s međunarodnim predstavnicima. Mislim da ih treba podržati u razvoju tih sposobnosti, recimo pozivu generalu Kleinu da ih posjeti.
  - c) Sva izvješća o ljudskim pravima na tom prostoru čine drugi, a Hrvatima preostaje samo stradanje, bol i reakcija gnjeva. Smatram da treba uvesti izvješćivanje o životu Hrvata u srednjoj Bosni i ostvarivanje njihovih ljudskih prava. Ovo tim više što će biti provedena miješana vlast u Kantonu i što im je neophodna logistička potpora o upravljanju i komuniciranju.
  - d) Socijalna potpora za obitelji iz Haaga je odlučena, ali nije provedena.
  - e) Prilikom mog istupa u prepunoj crkvi iznio sam da su upravo Hrvati srednje Bosne ponijeli najveći teret na svijetu unapređivanja svjetske pravde, da su to ponijeli kao relativno manjinska grupa, da je general Blaškić dobrovoljno otišao u Haag i pokazao njegovu nedopustivu sporost, da je drugih 10 optuženih otišlo u Haag i pokazalo nedopustivo površan istražni postupak, a

da sada obitelj mora ponijeti teret i fizičkog razaranja doma, povrede žene i djece i teškog fizičkog ranjavanja (još sam gledao lokvu krvi). Iznio sam im zahvalnost u ime Hrvatske i ljudi u svijetu uopće i rekao im da su oni nositelji dostojanstva našeg naroda i da ih i u to ime molim da s punim dostojanstvom nastave nositi svoj teret. Takav pristup su izrazito dobro primili.

3. Bolnica je pri kraju i, ukoliko je moguće, predlažem da njeno otvorenje 1998. godine bude na datum Vašeg dolaska u srednju Bosnu, u proljeće 1994., te da to postane tradicionalni datum kad se Hrvatska okuplja u srednjoj Bosni.
4. Imao sam i opširni razgovor s provincijalom srednje Bosne koji traži potporu oko obnove Podmilačja i tamo predlaže i određeni centar hrvatstva.
5. Ispričavam se za ovo što slijedi, ali budući da ja više nemam auto iz Ministarstva vanjskih poslova, a potreban mi je za odlazak na teren i po Zagrebu, molim da mi se dodijeli.

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
24.prosinca 1997.

Predmet: Socijalna politika nakon govora Predsjednika RH u Saboru

Štovani gospodine Predsjedniče,

smatram da je Vaš istup o socijalnoj politici otvorio novu, potrebnu i vrlo rizičnu stranicu hrvatskog razvoja.

1. Istovremenost istupa s biskupom Bozanićom pokazuje da ono što on predlaže kao početak svog djelovanja, Vi predlažete kao nastavak politike nakon obrane Hrvatske i potpunog oslobađanja hrvatske države. U svakom slučaju, obojica ste to predložili kao jednu od najvažnijih točaka po kojoj se može ocjenjivati Vaša buduća politika.
2. U nikojem slučaju ne bi bilo korisno sukobljavanje sa Crkvom, što potiču oni koji su Vam politički protivnici, a upravo su ljubomorni na Vaš istup i žele ga umanjiti i, po mogućnosti, poništiti.
3. Smatram da nikada više nećete moći održati govor istog sadržaja, tj. ovo je govor prihvaćanja i pokretanja stvaranja Hrvatske kao socijalne države. Od sada na dalje se govori o zakonima, organizacijskim oblicima, pojedinim grupama i, iznad svega, vrši se evaluacija ostvarenih rezultata. Ali, put je započeo, nema novog početka.
4. U mnogočemu za ovaj početak ste bili pripremljeni samo Vi, gotovo osobno, i stvarna potreba naroda.
5. Smatram da će 1998. godina biti teška godina, teža od 1997. Rekao sam na televiziji da mir, socijalnost i dobrota ne može ići iz Hrvatske u nas, nego iz nas u Hrvatsku.
6. Nema Vladine koordinacije za socijalnu politiku i, moram reći, da osobno ne znam tko je zadužen za strategiju i koordinaciju tog područja, a smatram da je to neophodno odrediti.
7. Po mom mišljenju, u socijalno područje (sa stajališta Predsjednika Republike) spada: stvaranje obitelji (najznačajnije rađanje prvog, drugog i trećeg djeteta, a ne zbrinjavanje desetog), zapošljavanje (mladih i branitelja), ali i uopće podizanje kulture rada, zbrinjavanje žrtvi Domovinskog rata (počinje s radom Ministarstvo, ali će se u tome javljati nepregledan broj problema), hrvatski povratnici i obnova, pomirenje, odnos sa Srbima, srpski starci, povratak Srba, položaj starih i umirovljenika (razne vrste umirovljenika), sirotinja (izravno siromaštvo), zdravstvo, "dramatični slučajevi" na koje se u medijima nastoji skrenuti pažnja (iz političkih razloga) i Hrvati u BiH.
8. Smatram da bi za cjelinu područja trebalo odrediti Vladinu koordinaciju i da se mora znati tko je u Vladi odgovoran za cjelinu i da Vi morate dobivati redovita izvješća.
9. Smatram da treba sazvati Socijalno vijeće, tj. pripremiti njegovu sjednicu u prva tri mjeseca 1998. godine koje bi, na tragu Vašeg istupa, imalo za zadatak utvrditi tehniku rada, tj. ostvarivanje Vaše politike i ciljeva.
10. Osobno, molim da se odredi koje su moje obveze oko socijalne politike.
11. Razgovarao sam s umirovljenicima (Sindikat, Matica, Udruga) i rekao im da ću, ako napišu prikaz stanja do jedne stranice, isti uputiti izravno Vama. Tako Vam pokušavam povećati komunikaciju i izravnu informiranost, a smanjiti izravno susretanje. Ako želite, možemo razraditi koje sve grupe želite tako pratiti.

12. Kada smo s Vlakom slobode ulazili u Knin, pitao sam Vas: “Nakon obrane i stvaranja hrvatskog naroda i hrvatske države, što još želite učiniti?” Rekli ste da želite omogućiti svakom čovjeku u Hrvatskoj da živi sretnim životom. Ovu želju, kao Vašu želju, a potpisanu od svih sudionika puta, uložio sam u Zid plača u Jeruzalemu.

Danas je Hanuka - dan kada se slavi čudo kad je Bog održao svjetlost Židovima i omogućio im da pobijede i sačuvaju svoju kulturu i državu.

Danas je Badnjak i očekujemo rađanje Isusa, čovjeka-Boga kojega moramo prihvatiti kao nemoćnog, u štali, napadnutog da bi mogao odrasti i doseći snagu.

Gospodine Predsjedniče,
odajem poštovanje Vašim riječima, želim Vam sretan Božić i Novu godinu u kojoj ćete uspješno provoditi viziju Hrvatske pretvorenu u stvarnost države u kojoj su ljudi spremni da rade, da pomognu jedan drugome i da istinski pristupe ostvarivanju socijalne države.

Sa štovanjem,

Za: Predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Lang

NEMA SUVIŠNIH LJUDI

O, u, iz i za srednju Bosnu

24. prosinca 1997.

Danas je prvi dan Hanuke i Badnjak. U modernom svijetu to se zove Dan Hrvata srednje Bosne. Hanuka je čudo Božje, kada su Makabejci osvojili od Grka svoj Hram i dom i tako očuvali opstanak svoga naroda. Ali, nije im bilo dosta. Odlučili su se da vjeruju i prihvatili obavezu da u vrijeme najvećeg mraka upale svjetlo. Makar su imali ulja za samo jedan dan. Ali, imali su volju naroda da ne budu narod mraka, već narod svjetla. Upaljena svijeća gorjela je, međutim, osam dana. Pobjeda i volja za opstankom postala je svjetlost i prepoznala Božje čudo i moć vjere.

Na Badnjak očekujemo rođenje čovjeka-Boga, koji će se roditi kao najnemoćniji među nemoćnima, u siromašnoj obitelji, u samoj štali, s ucijenjenim životom od trenutka rađanja, bez ikakve zaštite, osim spremnosti same žene, majke i obitelji da ponesu svoje dijete kao izbjeglice kroz cijeli Egipat, kako bi mu sačuvali život. Baš upravo nemoćan čovjek bio je uzdanica još nemoćnijeg čovjeka-Boga. To su danas Hrvati u srednjoj Bosni.

I ja bih želio da im uputim poruku da sam ponosan na njihovu ulogu u očuvanju njihovog dostojanstva, stvaranju Hrvatske i traganju svijeta za istinskim dostojanstvom i pravdom.

Vi u srednjoj Bosni mnogo ste postigli, ali još mnogo toga treba učiniti. Moje noći ispunjene su razmišljanjem i proživljavanjem proteklih pet godina. Čujem gruvanje topova, plač djece i bolna pitanja u očima ljudi - Ima li za nas nade?

Kroz proteklih pet godina u srednjoj Bosni ja sam vjerovao da ako prihvatimo nemoćnog čovjeka-Boga i potpuno se izložim o za njega, steći ćemo pravo da opstanemo i upalimo svjetlo koje će trajati. Najvažnije je bilo pretvarati rat u mir.

Ovdje bih želio ispričati o nekim doprinosima Hrvata srednje Bosne tijekom Domovinskog rata, održanju života i pravdi.

Na Dan ljudskih prava 1992. godine, u bolnici u Novoj Biljoj, gdje je osnovana ratna bolnica, liječnici i franjevci zajedno odučili su da ovo postane franjevačka bolnica koja će pomagati svim ljudima, bez obzira na vjeru i naciju, a to će moći upravo zato što će se osloniti na svu snagu franjevačke tradicije i plemenitost hrvatskog naroda.

Godine 1993., na Harvardu, shvatili smo na iskustvu vukovarske i drugih bolnica, a neposredno potaknuti ugroženošću bolnice na Koševu, da suvremene bolnice nisu dovoljno zaštićene i predložili smo inicijativu za osnivanje Bolnica mira. Na dan ljudskih prava krenuo je Bijeli put liječnika, fratara i ostalih da putem Gospe iz cijele Hrvatske, a zatim preko Sirifa, Tomislavgrada i Ščita stigne u Novu Bilju, ne priznajući rat, mržnju i razaranje.

Godine 1994. hrvatski Predsjednik, kao prvi koji je ikada posjetio Srednju Bosnu, rekao je: "Sagradite ovdje hrvatsku bolnicu ". Liječnici iz cijele Hrvatske rade u Novoj Biljoj, a liječnici iz Nove Bile počinju specijalizirati u Hrvatskoj. Pacijenti kojima se ne može pomoći u Bosni i Hercegovini primljeni su u Hrvatskoj. Kardinal Franjo Kuharić, primat i Hrvatske i Bosne i Hercegovine, u povodu 900-te godišnjice Zagrebačke biskupije, uputio je kamen temeljac bolnici, na dobro svih ljudi i tako je ona postala i katolička bolnica. Gradnja je započela na dan kada je Papa trebao doći u Bosnu i

Hercegovinu, a na dan kada je stigao u Sarajevo bolnica je već velikim djelom bila sagrađena, a, iznad svega, u njoj je rođeno tisuće djece i tako je stvarana Bolnica života.

Potaknute ovom bitkom za život nemoćnih pridružile su se i časne sestre iz Španjolske i počele graditi starački dom.

U jesen 1997. godine započeo je s radom Medicinski fakultet u Mostaru, koji je otvoren upravo u crkvi-bolnici na Dan Sv. Luke, kada su mladi ljudi sjedili na klupama natopljenim krvlju pacijenata, ranjenika i trudnica da bi prihvatili obvezu i čovječnosti i buduću odgovornost liječnika.

Za pravdu je počela bitka još daleke 1992. godine u Bostonu, kada sam prisustvovao prvim raspravama o potrebi osnivanja stalnog Suda za ratne zločine. 1993. godine proživjeli smo i Ahmiće i Križančevo selo, sukob žrtava. U tom istom vremenu pokrenut je i Bijeli put i putovi mira i ljubavi, a sjetili smo se i tragičnih događaja povijesti, položili vijence na Židovskom groblju u Travniku i pružili pomoć malobrojnima Židovima u Zenici.

Zbog svog stradanja, upravo je Hrvatska bila među onim državama koje su potakle osnivanje Suda za ratne zločine, a Hrvati srednje Bosne, kao najmanja skupina, prihvatili su da ponesu najteži teret istinskog stvaranja ovog Suda.

Nakon obrane, uz sve žrtve, u trenutku kad mu se rađalo drugo dijete, a Sud u Haagu je bio nemoćan da pokrene odgovornost prvih ljudi, general Blaškić preuzeo je na sebe misiju dužnosti, časti i domoljublja i dragovoljno otišao u Haag. Prije svega, ne samo zato i ne iznad svega da bi dokazivao svoju nevinost, već da bi pokazao uzvišenost duha Hrvata u srednjoj Bosni i pružio potporu svjetskom naporu jačanja pravde. Sjedio je u mojoj kući, govorio mi o ljubavi prema svojem djetetu čije je rođenje očekivao i brizi za njega, nužnosti da ženi-majci prepusti brigu o novorođenčetu i po cijenu da mora progonjena otići i u druge zemlje. On je preuzeo ulogu uspravnosti i drži je i danas.

Tijekom ovog vremena ukazao je na sporost i nepripremljenost Suda u Haagu da budu dovoljno brzi i djelotvorni. Zahvaljujem mu na tome.

Deset Vitežana, stanovnika gradića koji spada među one s najvećim brojem žrtava, prihvatili su da dragovoljno odu u Haag kada se i dalje nije znalo kako provesti suđenje i dostići do optuženih. Oni su prihvatili da odu i nakon optužbi za zločine ljudi koji su bili mrtvi još prije početka sukoba. Osobno sam vidio kada se u jednom danu, na jednom papiru, optužuje stotinu Hrvata, stanovnika Viteza, za ratne zločine. Otišli su u Haag i pokazali svu nepripremljenost, površnost procesa prikupljanja materijala i svjedočenja za optužbu. Prikazali su i nepripremljenost i nehumanost zatvorskih uvjeta u Haagu. Ali, i omogućili su Sudu da sam bude kritičan prema površnosti optužbe.

Nakon ovoga, još uvijek međunarodni predstavnici nisu se odlučili da iskažu poštovanje prema Hrvatima srednje Bosne, već su nasiljem, pred Božić, u punoj vojnoj ofenzivi navalili na jednu obiteljsku kuću. probušili gume automobila, opkolili zgradu, u spavaću sobu starice ubacili bombu sa suzavcem, psa pogodili u trbuh, ženi stavili lisice, uperili puške u djecu, porazbijali namještaj i ranili optuženog srčanog bolesnika, koji je sjedio na podu u lokvi vlastite krvi koja je ostala trajati danima. Ova obitelj pokazala je da se ne može pravda provoditi na temeljima nepovjerenja i nepoštivanja cijelih naroda, a i operativno da vojska ne može provoditi ulogu policije.

Tako je kroz ovo vrijeme, upravo među Hrvatima srednje Bosne, stvaran svjetski sud. Oni su unijeli u njega žrtvu i dostojanstvo, a svijet je unio moć i dvojnost morala. Što će pobijediti? U svakom slučaju, ja se, na ove velike blagdane pravde, Hanuke i Badnjaka, zahvaljujem Hrvatima srednje Bosne.

U srednju Bosnu ovaj puta odveli su nas veterani Domovinskog rata, u povodu 4. godišnjice Bijelog puta. Veterani Domovinskog rata proveli su tako prvo radno

hodočašće, pridružili se liječnicima, fratrima, vozačima kamiona i novinarima u shvaćanju da se Hrvati srednje Bosne mogu održati samo uz civilizacijsku pomoć cijele Hrvatske.

I zato, ne pitajte (gospodarstvenici, zastupnici, kulturni radnici, akademici i svi drugi) koga će oni pozvati i tko je odgovoran za opstanak Hrvata u srednjoj Bosni. Vi ste odgovorni.

Snaga jednog naroda ne mjeri se tek u broju, moći i bogatstvu, već ovisi, prije svega, o duhu naroda, uzvišenosti, plemenitosti i darežljivosti. Tada je dostojanstvo iznad bogatstva, čast iznad života. Tada vlada duh koji izdiže svakog čovjeka.

Sudbina Hrvatske ovisi o našoj volji, ali ta volja mora imati istinsku snagu. Nju ćemo moći ostvariti samo ako budemo u punoj mjeri ponosni na Hrvate srednje Bosne, njihovu ulogu u stvaranju mira na ovim prostorima i moderne hrvatske nacije. Ako budemo spremni da im danas pružimo pomoć u ostvarivanju mira. Ovu spremnost imaju obvezu iskazati i pokazati svi koji žele da ih se pamti u stvaranju dostojanstva suvremene Hrvatske.

1998.

38. 21. siječnja 1998. -Provođenje odluka nakon sastanka s gospodinom Bobom Doleom
39. 9. veljače 1998. -Izvešće o posjeti obitelji Medić Hrvatskoj
40. 23. veljače 1998. -Izvešće s puta u Den Hag; posjet našima u pritvoru
41. 18. ožujka 1998. -Razgovor s izraelskim diplomatom Zvi Rav-Nerom
42. 23. ožujka 1998. -Humanitarni aspekti međunarodne politike
43. 25. ožujka 1998. – 1 -Mirovna inicijativa Predsjednika Republike Hrvatske
44. 25. ožujka 1998. – 2 -Status antifašističkih boraca Hrvatske
45. 20. travnja 1998. -Osvrt na neka pitanja ljudskih prava i humanitarnog rada
46. 22. travnja 1998. -Osvrt na neka pitanja ljudskih prava i humanitarnog rada
47. 24. travnja 1998. -Pismo o BiH; posjet hrvatskih državljana Derventi i Plehanu, 23. i 25. travnja 1998.; priopćenje
48. 29. travnja 1998. -Posjet Derventi, Drvaru i Plehanu
49. 15. svibnja 1998. -Izvešće s puta u Izrael od 10. do 13. svibnja 1998.
50. 22. svibnja 1998. -Izvešće iz Dubrovnika
51. 29. svibnja 1998. -Povodom primanja ordena Nikole Šubića Zrinskog
52. 02. lipnja 1998. -Vaša reakcija na napade na mene – zahvala
53. 11. lipnja 1998. -Opetovani napadi na mene u “Imperijalu”
54. 15. lipnja 1998. -Izvešće s puta po Bosni i Hercegovini i južnoj Hrvatskoj
55. 10. srpnja 1998. -Povjerenstvo za povijesne i ratne žrtve, Efraim Zuroff i srodna pitanja
56. 1. rujna 1998. -Neke socijalne mjere
57. 16. rujna 1998. – 1 -Predstojeća socijalna i humanitarna pitanja
58. 16. rujna 1998. – 2 -Neki prijedlozi za program mira u Bosni i Hercegovini
59. 6. listopada 1998. – 1 -Posjet Svetog Oca u Hrvatskoj
60. 6. listopada 1998. – 2 -Knjiga „Ranjeni Krist“ – poklon Svetom Ocu
61. 7. listopada 1998. – 1 -Neki prijedlozi nakon izbora u Njemačkoj
62. 7. listopada 1998. – 2 -Hrvatski crveni križ-zamolba za pokroviteljstvo 120. obljetnice i zamolba za prijam izaslanstva -mišljenje
63. 7. listopada 1998. – 3 -Hrvatski savez slijepih-zamolba za prijam izaslanstva
64. 19. listopada 1998. -Hrvatska humanitarna pomoć Bosni i Hercegovini; posjet srednjoj Bosni u svrhu obilježavanja 50. godišnjice univerzalne deklaracije o ljudskim pravima i pete godišnjice humanitarne akcije „Bijeli put“
65. 13. studenog 1998. -Dovršavanje bolnice u Novoj Biloj
66. 21. studenog 1998. -Primanje kod Predsjednika Republike Hrvatske u povodu Dana ljudskih prava, 10.12.1998.
67. 30. studenog 1998. -Ocjena stanja u Boki Kotorskoj
68. 3. prosinca 1998. -Rad Ureda Predsjednika
69. 8. prosinca 1998. -Izvešće iz Haaga-posjet optuženima
70. 16. prosinca 1998. – 1 -Posjet Lašvanskoj dolini 18.-21.12.1998.
71. 16. prosinca 1998. – 2 -Županijski dom za bolnicu u Biloj
72. 17. prosinca 1998. -O ljudskim pravima, mirotvorstvu i demokraciji
73. 23. prosinca 1998. -Izvešće s puta u srednju Bosnu
74. 30. prosinca 1998. -Obrana ugleda Predsjednika Republike

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
21. siječnja 1998.

Predmet: Provođenje odluka nakon sastanka s gosp. Bobom Doleom

Poštovani gospodine Predsjedniče,

na sastanku s Robertom Doleom u vezi s nestalima, Vi ste im stavili na raspolaganje moju suradnju u odnosu na slučaj pilota Medića i iskazali ste široku spremnost za manifestaciju dobre volje.

U srijedu, 21. siječnja, posjetio me gosp. Ervin Böhi, šef međunarodne komisije za nestale.

Nakon dužeg razgovora dogovorili smo sljedeće:

1. Da Medić može doći u Zagreb i da ću mu ja biti domaćin.
2. Sukladno i Vašem istupu, obećao sam da ću mu maksimalno nastojati pomoći.
3. Moguće je da ću ja jedan dan otići u Beograd po njega, drugi dan bi on bio u Zagrebu, a treći dan bi se vratio u Beograd.
4. Za vrijeme boravka u Zagrebu, susreo bi se s puk. Grujićem, moguće je da bi ga primio dr. Kostović, a ja bih organizirao zajednički ručak s Grujićem i Jugecom (predsjednik Udruge Vukovarskih majki s kojim sam se konzultirao i koji se složio s prijedlogom).
5. Gosp. Medić je bio policajac (obavještajac) i mislim da ima i imovinu negdje na području Like. On je i predsjednik ovakvog udruženja u Beogradu, zna koristiti emotivne ispade i može željeti, na neki način, iskoristiti situaciju.
6. S naše strane korisno je pokazati dobru volju, posebno zato što je bilo nekih nejasnoća, pa onda i nezadovoljstva, kod Dolea, pa ćemo, ako ništa drugo, pokazati Doleu svoju dobru volju.
7. Bilo je i postavljeno pitanje - što će biti ako Medić bude tražio susret s Vama - a ja sam odgovorio da nije moguće ni potrebno.
8. Sastanak bi se upriličio između 4. i 10. veljače, a još do ovog petka (23. siječnja) dogovorit ćemo definitivnu suglasnost s gosp. Böhiem. Stoga, ako ne reagirate do petka, smatrat ću da ste suglasni s predloženim.

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
9.veljače 1998.

Predmet: Izvješće o posjeti obitelji Medić Hrvatskoj

Poštovani gospodine Predsjedniče,

U skladu s Vašom odlukom o prihvatu obitelji Medić, a na temelju Vašeg stalnog i principijelnog stava o pomoći svim obiteljima nestalih, primili smo u Hrvatskoj predsjednika Udruge roditelja nestalih iz SRJ.

Na graničnom prijelazu Bajakovo pukovnik Ivan Grujić i ja dočekali smo obitelj Medić. U cijelom susretu sudjelovala je i gospođa Laura Bowman.

Iste večeri održana je i večera u restoranu "Okrugljak" s predstavnicima hrvatskih Udruga (gđe Štefica Krstić, Marija Maček i Katica Zadro).

Sljedeći dan je održan duži sastanak kod dr. Kostovića, a poslije toga u Vladinom uredu za nestale.

Tijekom cijelog susreta održana je korektna komunikacija, ali je bilo i vidljivo da će problem i dalje trajati.

Zaključno:

1. Posebno sam istaknuo da je hrvatsko djelovanje nije plod pritiska, već Vašeg osobnog stava o podršci rješavanju ovih pitanja. Laura Bowman je to potvrdila.
2. Gospodin Medić, koji je porijeklom iz Hrvatske (Donji Lapac), tražio je rješenje nekih osobnih pitanja (putovnica i mirovina). Rješenje ovoga sam ja preuzeo na sebe.
3. S pukovnikom Grujićem dogovorena je pismena razmjena ocjene raspoloživih podataka.
4. Predviđena je mogućnost zajedničke posjete područja u Bosanskoj Posavini gdje se srušio avion.

U toku razgovora gospodin Medić navodio je i neke osjetljive komentare međunarodnih uglednika (Holbrooke).

U skladu s gore iznesenim, nastojat ćemo djelovati.

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
23. veljače 1998.

Predmet: Izviješće s puta u Den Haag - posjet našima u pritvoru

Poštovani gospodine Predsjedniče,

19. veljače 1998. g., zajedno s dr. Ivanom Bagarićem (član Skupštine BiH i ratni šef saniteta HVO) i dr. Radoslavom Juriljom (sadašnjim šefom saniteta HVO) posjetio sam optužene Hrvate u Den Haagu.

Ovo je prva posjeta grupe hrvatskih liječnika i humanitarnih djelatnika i u skladu je s Vašim stavom o potpori međunarodnoj pravdi i brizi o vlastitim ljudima, uz temeljni stav da su optuženi nevini dok nije pravomoćno dokazano da su krivi.

Tijekom posjete mi smo razgovarali s deset optuženih Hrvata (Josipović, tri Kupreškića, Šantić, Papić, Čerkez, Kordić, Aleksovski, Furundžija). Kratko vrijeme smo prisustvovali i procesu Blaškiću.

Njihov boravak u pritvoru traje od 63 do 690 dana.

Sveukupno je dosad s tim sudom povezano 17 Hrvata - 15 s hrvatske strane i 2 sa srpske (Erdemović) i bošnjačke strane (Mucić).

Od ukupno 15, njih 11 optuženih s hrvatske strane išlo je dragovoljno, jedan je izručen, dva su uhićena u Vitezu (Furundžija je bio na tajnoj listi), a za jednim (Rajić) se traga. Trojica (Skopjak, Šantić, Katava) su nakon 72 dana oslobođeni zbog nedostatka dokaza.

Za vrijeme boravka dobili smo uvid u njihovo zdravstveno i socijalno stanje. Osnovna je karakteristika da naši ljudi nastoje ostvariti što je moguće normalniji život.

Za svakog pojedinačno ocijenili smo ekološke uvjete, zdravstveno stanje, fizičke aktivnosti, hrana i odjeća, dostupnost informacija i knjiga, odnos osoblja, socijalno stanje obitelji i dodatna pitanja.

U tom pogledu dopustite tek osnovne naznake:

- svi ističu kvalitetan odnos osoblja;
- istodobno, izrazito su nezadovoljni ekološkim uvjetima (stanje zraka) i mogućnošću fizičkim aktivnostima;
- kod nekih su prisutni specifični medicinski problemi - Kupreškić je još 1966. g. (sa šest godina) operiran u Beogradu na otvorenom srcu (dr. Papo) i sada je u direktnom strahu koje posljedice može imati zatvor na njegovo zdravstveno stanje, a ranjen je prilikom uhićenja. On navodi da mu je pri hvatanju oduzeta medicinska dokumentacija; Šantić navodi probleme s bubrezima, a obojica nisu uspjeli ostvariti odgovarajuću medicinsku komunikaciju.
- zahvaljujući ponašanju naših ljudi došlo je od značajnog poboljšanja odnosa prema njima, a tim putem i njihovog statusa;

- naši ljudi pokazuju impresivnu samodisciplinu, kvalitetno socijalno funkcioniranje, sve do brige i za ljude drugih vjera i nacionalnosti (braća Kupreškić osim za katolički svirali su i za pravoslavni Božić i za Bajram); Mislim da s pravom možete biti zadovoljni, pa i ponosni, na njihovo držanje;
- budući da nema tradicije Međunarodnog suda, u stvari se sada uspostavljaju pravila odnosa;
- do sada, osim obitelji, posjetilo ih je nekoliko hercegovačkih fratara (Šito Čorić, Ivan Landeka, Ante Marić), neposredno prije nas posjetio ih je i Jozo Marić (župan iz Gruda); ja sam bio prvi dužnosnik iz Hrvatske koji ih je posjetio;
- većina njih počeli su učiti engleski jezik;

Drago mi je što Vas mogu obavijestiti da sam s Dariom Kordićem dogovorio njegov upis na poslijediplomske studije i da je dr. Valentić prihvatio da mu bude mentor.

Važno je istaknuti da optuženi nemaju nikakva socijalna prava ni bilo kakve naknade u slučaju oslobađajuće presude.

U pogledu komunikacija oni su zadovoljni komunikacijom s obitelji i hrvatskim Veleposlanstvom. Za Božić su primili više od 1300 čestitki na koje pojedinačno odgovaraju. Nezadovoljni su što ne mogu pratiti HTV (nema satelitske antene), a teško i na radiju hvataju hrvatske stanice.

S upravom zatvora dogovorio sam mogućnost da im pošaljemo video-kasete političkih, sportskih i drugih događaja.

Također je važno da im se sustavno šalju hrvatske knjige. Najviše ih boli pisanje hrvatskog tiska u kojima ih se često tretira kao unaprijed krivim (Globus, Nacional).

Od organizacija za ljudska prava nije ih nitko posjetio.

Gospodine Predsjedniče, s našim ljudima, na njihov poticaj, posebno smo razgovarali o Vama. Željeli su uputiti poruku Vama i, kako su rekli, Ministru. Šaljem Vam ih u prilogu.

Na kraju, rado bih Vam napisao i neka razmišljanja o pojmu svjetske pravde i o činjenici da Hrvati igraju eksperimentalnu ulogu, a da o tome nismo imali nijedan ozbiljan stručni članak, za razliku od nekih rasprava međunarodne zajednice. Ograničio sam se na pitanje ljudskih prava, zdravlja i socijalnog stanja.

U idućem razdoblju smatram da treba učiniti sljedeće:

1. Odrediti liječnika koji će se brinuti i pratiti njihovo zdravstveno stanje. Pri tome, posebno treba voditi računa o psihosocijalnoj potpori. U ovaj rad treba sustavno uključiti i svećenike. U tom smislu ću se obratiti ministru Hebrangu.
2. Javnost ćemo informirati kraćim tekstom, ali posebno želimo uložiti napor u stručni članak o zdravstvenim i socijalnim aspektima, što bi možda mogao biti poticaj i našem širem pristupu.
3. Smatram da bi bilo dobro da ih povremeno posjeti netko od hrvatskih dužnosnika.
4. Neke mjere koje sam već poduzeo naveo sam u tekstu.
5. Dodatne informacije Vam mogu poslati na zahtjev, a neke je lakše izreći usmeno.

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
18. ožujka 1998.

Predmet: Razgovor s izraelskim diplomatom Zvi Rav-Nerom

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Jučer, u utorak 17. ožujka, u Uredu Predsjednika, primio sam izraelskog diplomatu, Zvi Rav-Nera, direktora Sektora za istočnu Europu izraelskog Ministarstva vanjskih poslova, čemu su prisustvovali predsjednik i predstojnik Hrvatskog crvenog križa, dr. Jadranko Crnić i dr. Nenad Javornik, te dr. Svjetlan Berković, naš veleposlanik u Izraelu. Tom prilikom razgovarali smo o sljedećim temama:

1. želji za uspostavljanjem suradnje hrvatskog i izraelskog crvenog križa;
2. želji za suradnjom na projektu "Izazov dobra", posebno oko koncepta dobrog čovjeka (Pravednika) u suradnji s Yad Vashemom;
3. to je bio dosta ležeran razgovor (Berković kaže da je to prvi takve vrste) i o nekim osjetljivim temama. Izraelski predstavnik je naveo da ima u Izraelu političkih predstavnika koji zamjeraju uspostavu odnosa, da neki postavljaju pitanja ako je Tuđman promijenio englesko izdanje, zašto se tako ne promijene sva izdanja. Najveća je, međutim, osjetljivost oko pitanja Jasenovca, gdje on ističe moguće izbijanje krupnih problema.
4. s moje strane, iskazao sam sljedeće: dao sam obrazloženje Vaše izjave o supruzi i što znači vađenje nečega izvan konteksta; obrazložio zloupotrebu i prema Hrvatima i prema Židovima povijesti u svrhu izazivanja sukoba danas; napore u pomoći Židovskoj zajednici koje smo činili od stvaranja hrvatske države; moje uvjerenje da ste Vi od svih političkih vođa u Hrvatskoj najskloniji Židovskoj zajednici, a ako ima bilo što sporno da ste možda "ljubomorani" što je Izrael nastao prije Hrvatske, da se treba okrenuti budućnosti, da je povijest teška, da tragičnost ne možemo izbrisati, ali i da u njoj ima lijepih dijelova, a da budućnost odnosa dvije male države i dva mala naroda ispunjena stradanjem poziva na sposobnost suradnje i partnerstva. On je jako potvrđivao takvu tezu.

Na kraju, gospodine Predsjedniče, u svakom slučaju se radi o osjetljivoj temi. Može joj se pristupiti na dva načina - 1. jednostavno gurati praktični razvoj odnosa (možda je to i najpametnije) i 2. imenovati relativno malu stručnu grupu da razmotri cjelokupni odnos hrvatskog i židovskog naroda kroz povijest do danas i perspektivu razvoja ovih odnosa. Ako se odlučite za ovo drugo, to bi bio dio Vašeg ponašanja u životu da neke terete sam raščišćavate, ali u tom slučaju mora biti mala grupa, neka radi 5-10 godina (Vatikanska komisija je sad podnijela izvještaj nakon 10 godina rada) i neka smireno i ozbiljno obavi posao.

Na cijelom ovom području možemo očekivati i daljnje potrebe na koje treba biti sposoban smireno reagirati.

Osobno bih želio posjetiti Izrael po prvospomenutoj, humanitarnoj i socijalnoj, liniji.

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
23. ožujka 1998.

Predmet: Humanitarni aspekti međunarodne politike

Štovani gospodine Predsjedniče,

Male države Europe (Švicarska, skandinavske zemlje, Nizozemska i druge) koriste humanitarni pristup i ljudska prava kao jedan od temelja svoje međunarodne politike i prepoznavanja.

Korisno bi bilo da se razmotri i oblikuje uključivanje ovog aspekta kao stalnog činioca vanjske politike Hrvatske i posebno Predsjednika Republike.

U tom pravcu govori niz iskustava koje smo prikupili - prihvaćanje i rad s izbjeglicama, zdravstveni rad, humanitarne intervencije i hitna stanja, postojanje savjetnika za humanitarna pitanja, suradnja Ureda Predsjednika i Hrvatskog crvenog križa, specijalni projekti kao što su: izgradnja bolnice u Novoj Biljoj, "Spasimo život", povratak u Kladašu, "Izazov dobra", uspostavljanje povjerenja,...

Hrvatska bi mogla ponuditi, posebno preko Predsjednika, spremnost da stavi na raspolaganje svoje humanitarno iskustvo prilikom mirovnih i humanitarnih misija (slanje medicinskih humanitarnih timova) kao redoviti oblik svoje potpore humanitarnom i mirovnom djelovanju UN-a.

Šaljem Vam ove prijedloge samo kao naznake, jer je prvenstveno na Vama da ocijenite treba li ovaj pristup razraditi više.

Ukoliko se odlučite, trebalo bi razraditi moguće oblike pristupa, sagledati komparativni rad u drugim državama i prirediti materijal za Vašu odluku.

Cijeli humanitarni pristup u svijetu je u krizi, što ima za posljedicu veliki broj neuspjeha, ali je isto tako to i područje koje je otvoreno sudjelovanju. Mi za sada imamo skromne, ali pozitivne rezultate na projekt "Izazov dobra".

Iz različitih, Vama dobro poznatih razloga, i gospodarskih i političkih, ovaj pravac ne bi bio lagan, a vjerojatno niti jako stimulativan unutar zemlje, jer ne donosi ni materijalnu korist ni političku moć, ali je vjerojatno ključan ako mali narod i zemlja žele pred svima reći da njeguju dostojanstvo kao dio svoje slobode.

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
25. ožujka 1998. - 1

Predmet: Mirovna inicijativa Predsjednika RH

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Osobno sam već dugo zainteresiran za pitanja mira, ali sam se, isto tako, namjerno suzdržao od javnih istupa smatrajući da to treba biti prvenstveno Vaša inicijativa. S obzirom da ste Vi istupili, želio bih iznijeti par razmišljanja.

U pogledu Vašeg istupa smatram da će biti u velikoj mjeri odbijen, kako s bošnjačke strane, tako i dijela hrvatske političke oporbe, pa i intelektualaca. Mislim da se to može očekivati i od međunarodnih predstavnika.

To će biti uvjetovano iz tri razloga: velike greške i slabosti u međunarodnoj mirotvornoj politici, dvostrukost morala međunarodne zajednice i nedovoljno tumačenje ovih stavova u našoj javnosti.

Osobno smatram da je rat najveća moguća zdravstvena opasnost koja postoji, da je kod nas živo prisutno nasilje u tzv. vođama, što se prenosi na djecu, a u samoj Hrvatskoj nemamo ozbiljnijeg udruženja za mir.

Vaš prijedlog je iznesen u uvjetima kada smo prošli sve užase rata, uključivši i svu lažnost tzv. humanističkog morala međunarodne zajednice. Apsolutno je nužno, sa znanstvenog stajališta, težiti sprečavanju rata, ali, kada to i uspije, znanstvenici ne mogu dokazati da su uspjeli spriječiti rat koji se nije dogodio. Ali, čovjek treba činiti što može.

Prije nego što se osvrnem na stanje kod nas, podsjetio bih Vas da su 411 godina prije Krista Drugi peloponeski rat zaustavile žene vojnika Atene i Sparte tako da su odbile spolne odnose dok traje rat.

Neki suvremeni primjeri

Tijekom 1991. godine proveden je embargo nad Jugoslavijom, što je, u stvari, značilo naoružavanje Srba.

U Podunavlju je provedeno razaranje civilnih ciljeva, etničko čišćenje, sve do ubijanja pacijenata i to u prisustvu međunarodnih predstavnika.

U Dubrovniku je provođena blokada, razaranje kulturnih objekata i izravnog vojnog napadanja civila.

1992. godine Kaplan je u Americi izdao knjigu gdje je ove sukobe definirao kao uzrokovane "starim balkanskim mržnjama". Iste godine provedeno je stvaranje druge srpske vojske u BiH i započela opsada Sarajeva.

1993. godine formirane su zaštićene zone u BiH, a 1995. godine došlo je do granatiranja Tuzle, masakra u Srebrenici (razoružane 1993.) i opasnosti po cijeli Bihać, što je spriječila hrvatska vojska akcijom "Oluja".

1994. godine, 6. travnja u Kigaliju, belgijski bataljon se povukao i time omogućio početak genocida.

Ovo je učinjeno nakon što je ubijeno deset belgijskih vojnika, a na temelju prethodnog iskustva s ubojstvom 18 vojnika u Somaliji, nakon čega je uslijedilo povlačenje međunarodnih predstavnika.

U našem slučaju iz Dubrovnika su se povukli europski promatrači nakon najžešćih napada u studenom 1991. godine.

Godine 1998. na Kosovu je ponovno došlo do ubojstva civila, progona humanitaraca i ugrožavanja predstavnika Crvenog križa.

Opravdano nepovjerenje

Na temelju događaja kod nas i u drugim zemljama tijekom devedesetih možemo vidjeti:

1. ne provodi se razoružanje agresora,
2. ne sudi se nosiocima agresije,
3. nedjelotvorno se provodi obećana zaštita,
4. razumljivo je da BiH ne može imati povjerenja u nikakav oblik razoružanja.

Vaši dosadašnji mirotni prijedlozi

1. Pokušaj sprečavanja samog početka agresije
2. Prihvaćanje UNPA zona u Hrvatskoj
3. Prihvaćanje svih međunarodnih prijedloga i u Hrvatskoj i u BiH
4. Osobno izlaganje različitim rizicima, od fizičkih do političkih

Navodim Vam samo osnovno, jer Vi ovo znadete puno bolje od mene.

Odnos prema kritikama programa

1. Na temelju gore iznesenoga, nesigurnost muslimana je razumljiva, ali ne i opravdana.
2. Naoružavanje (obuci - opremi) ne povećava sigurnost od vanjske agresije, već samo povećava mogućnost i unutarnjeg sukoba, a smanjuje međunarodnu odgovornost za mir.
3. Treba prikazati međunarodne slabosti, ali i zahtjev da se upravo mirovnim zahtjevom uspostavi djelotvornost zaštite mira, mogućnost razoružavanja i dostojanstva svih ljudi, a ne iskazivati strah od neuspjeha, vjerovati u naoružavanje i dopustiti da se nekvalitetna politika Zapada izvlači na tzv. balkansku mržnju.

Gospodine Predsjedniče, 29. kolovoza 1991. gosp. Kissinger mi je rekao: “..da je teško spriječiti rat na ovim prostorima, a kad bi to nekome i uspjelo da nitko ne bi znao što je ostvareno. Ako, pak, dođe do rata, onaj tko ga zaustavi dobit će Nobelovu nagradu za mir, a vi se morate naučiti da se rat ne isplati sprečavati”.

Gospodine Predsjedniče, nadam se da su Vam ova razmišljanja bila od koristi i da ćete ostati uporni u ovoj mirovnoj inicijativi.

S poštovanjem,

P. S.

Vrijedno je prikazati i austrijski model neutralnosti, razoružanja i sigurnosti.

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
25. ožujka 1998. - 2

Predmet: Status antifašističkih boraca Hrvatske

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Predsjednik Saveza antifašističkih boraca Hrvatske, Hrvatskih ratnih veterana i Saveza ratnih i vojnih invalida Hrvatske izradili su materijal o statusu antifašističkih boraca, veterana i vojnih invalida u Hrvatskoj, sa zamolbom za ujednačavanje statusa.

Dana 24. veljače 1998. g. oni su uputili taj materijal na više adresa (koliko znam 16), a uputili su ga i Vama.

10. ožujka materijal je iz kabineta upućen meni na znanje i skrb.

Pri kraćem razgovoru, Vi ste mi rekli da su, nažalost, i usprkos Vašim stavovima, učinjeni određeni propusti u ovom području.

24. ožujka sastao sam se s generalom Bobetkom koji je smatrao da je i moralno i politički izuzetno značajno antihitlerovsko opredjeljenje Hrvatske u 2. svjetskom ratu, ali da je i danas bitno za Hrvatsku da najiskrenije iskazuje i provodi svoje sudjelovanje u antihitlerovskoj koaliciji. Ideja pomirenja nikada nije bila izjednačavanje partizana i ustaša, već upravo odbacivanje zastarjelih, pa i zločinačkih ideologija uz iskaz razumijevanja za zavedene, a opredjeljenja današnje Hrvatske da podržava najkvalitetnije tradicije antihitlerovske koalicije u slobodi naroda, demokraciji i ljudskim pravima, a odbaci svaki totalitarizam, posebno fašizam.

Upravo je ovakav stav omogućio ne samo pomirenje, već i djelotvornu obranu Hrvatske u najtežim uvjetima 1991. g., njezino prihvaćanje u međunarodnoj zajednici i Vaše sudjelovanje u obilježavanju 50-te godišnjice pobjede nad fašizmom.

Zbog neznanja, nekih pristranosti i uvjeta u vremenu nastajanja hrvatske države, došlo je do propusta koje treba ispraviti. Domovinski rat ima i sâm antifašistički karakter i krug veterana 2. svjetskog rata se podijelio i u većem dijelu ostao u Hrvatskoj, dijelio njenu sudbinu i bio lojalan. Dio to nije učinio. Oni koji su prekinuli lojalnost Hrvatskoj, prekinuli su i svoje antifašističko određenje.

U drugom dijelu razgovora s generalom Bobetkom, pridružio nam se i general Kučičec, predsjednik Saveza ratnih i vojnih invalida Hrvatske. On je navodio konkretne tragične primjere (nepriznavanje NOB-a u radni staž, koliko bi značilo samo priznavanje pogrebnih troškova), kao i spremnost, pa i želju da se nađe zajednički jezik.

Oba generala isticali su da će ovaj krug veterana postojati još svega nekoliko godina i kako je nečovječno i politički pogrešno odreći se antihitlerovskog određenja Hrvatske, ili to činiti s tako jasnim dvostrukim moralom.

Na kraju, zaključeno je da Vam prenesem sljedeće:

1. Hrvatska jest i treba biti jasno antihitlerovski opredjeljena.
2. Za to provesti potreban je Vaš autoritet.

3. Zbog uvjeta u Hrvatskoj tijekom agresije učinjeni su propusti koje sada treba ispraviti.
4. Bilo bi korisno da Vi porazgovarate s generalom Bobetkom i, ako želite, drugim pripadnicima Vaše generacije, koji su sudjelovali u oba antifašistička rata.
5. Zatim bi trebalo formirati malu grupu koja će predložiti principijelna rješenja i potrebne revizije (isključenje nelojalnih), a koja će Ministarstvo rada i socijalne skrbi provesti.

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
20.travnja 1998.

Predmet: Osvrt na neka pitanja ljudskih prava i humanitarnog rada

Štovani gospodine Predsjedniče,

Načelni osvrt

1. Moj osnovni pristup u radu je da je sinteza ovog stoljeća sukob između demokracije i totalitarizma, a da se nama nameće kao da imamo izbor između oblika totalitarizma.
2. Vaš poziv na pomirenje interpretirao sam upravo s tog stajališta, tj. kao poziv na odbacivanje svih oblika totalitarizama, a stvaranje demokracije.
3. Na Saboru HDZ-a izrečeno je da u Hrvatskoj postoji trajni osjećaj za slobodu, što smatram da nije točno. U Hrvatskoj postoji stalno osjećaj za preživljavanje, a iskustvo slobode stvaramo tek sada. Ovom prilikom ne želim govoriti o Vašoj ulozi u tome, makar bi bilo i potrebno i korisno.
4. Pojam pomirenja uključuje u sebi sposobnost unutarnjeg mira od gnjeva, straha, boli, mržnje, anksioznosti. Daleko smo od ostvarenja toga i dnevni smo svjedoci prelijevanja te vrste ljudske patnje u više ili manje tragične i nepoželjne događaje oko nas.
5. Plan pomirenja uključuje u sebi razvijanje sposobnosti da prekinemo stare osjećaje reagiranja na nepravdu koja nam se čini i sposobnost zdravog rješavanja gnjeva, pravilnog i korisnog reagiranja na nepravdu.

Gospodine Predsjedniče, na nama su brojne emotivne rane, pokriveni smo osjećajnim ožiljcima koji nam stvaraju dojam da ne možemo nikada dostići puni potencijal, da nema nade da se prema nama odnosi pravedno i pošteno, da nam se nikada neće dozvoliti puna sloboda. Zbog takvih i drugih ožiljaka, kod nas je mnogo pojedinaca koji ne doprinose zdravim odnosima. Oni otežavaju liječenje emotivnih ožiljaka, dovodeći do porasta korištenja alkohola i droge, nepoštivanja zakona, depresije, samoubojstava, agresivnosti, smanjenih radnih rezultata, pa i terorizma.

Dužnost je vlasti da održava red u društvu i, stoga, Vlada mora ozbiljno shvaćati liječenje emotivnih rana. Neuspjeh na ovom području je možda jedan od najvećih razloga neuspjeha Vlada u cjelini u poslijeratnim razdobljima. Posljedice snose i pojedinci i zajednica. Jedni i drugi pate. Jedni i drugi se moraju s tim baviti. U praktičnom pogledu, emotivno ranjeni pojedinac ne može sam izaći iz svoje patnje. Nužna je njegova spremnost da si pomogne, ali traži i pomoć drugih.

Vi ste osobno prošli i prolazite sve oblike ove patnje, od položaja kao pojedinca do vođe ovog naroda i šefa države.

Smatram da bi se trebalo sustavnije porazgovarati o ovim pitanjima koja su i teška i fluidna i od kojih većina bježi u svoje rane i ožiljke, ali mora se s njima suočiti. Smatram da su dosegla Vašu razinu jer nam se nameću štete kao društvu i državi u cjelini.

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
22. travnja 1998.

Predmet: II - Osvrt na neka pitanja ljudskih prava i humanitarnog rada

Štovani gospodine Predsjedniče,

Konkretni slučajevi

I. Slučaj Šakić

a) Šakić može izazvati sve zamislive oblike unutarnjih sukoba i međunarodnih problema Hrvatske. Kako bi se to izbjeglo, mora se jasno odrediti ciljeve, njihovo provođenje, nove događaje i kvalitetu provedbe. Za to treba imati užu grupu ljudi koja je sposobna međusobno i s Vama sagledati stanje bez međusobne potrebe zadovoljavanja ega.

b) Mogući ciljevi i ishodi

I. Riješiti sve nepravde Hrvatske i hrvatskog položaja

-Vi bolje od mene, i po iskustvu i kao povjesničar, znadete da se događaji ne mogu svi podrediti svojoj volji. Odluka da se istovremeno otvore sve emotivne rane i nanesene nepravde neće postići rezultat, već će izazvati nove frustracije, nepravde, isključivanje, međusobne sukobe i autizam Hrvatske. Npr.: u vezi s različitim kriterijima u suđenju, povezano s ratom, mogli bi mnogo kazati, a nažalost je i moje osobno iskustvo vrlo bogato. Znamo što se događalo nakon 2. svjetskog rata i znamo da nije istraženo, ali niti jednom antifašisti se nije sudilo nakon 2. svjetskog rata. Ako se odlučimo za to, treba znati što činimo. Usput Vas informiram da sam obaviješten kako je HČSP podnijela tužbu protiv Rade Bulata.

II. Razriješiti pitanje Jasenovca

-Smatram da će se i na ovom području otvoriti preveliki broj pitanja i da ne raspoložemo realnom energijom da to učinimo.

III. Suditi Šakiću i ništa drugo

-U zapadnoj Europi je neposredno provedeno suđenje u Francuskoj i u Italiji za zločine iz 2. svjetskog rata. Smatram da su time stvoreni modeli koje vrlo konzervativno treba slijediti. Treba uredno provesti pravni postupak i dokazati svu našu funkcionalnost. Ako ga sud osudi, treba izreći kaznu primjerenu djelu, ali pri tome ne treba proširivati suđenje koliko je bilo od koga stradalih kroz cijelo vrijeme ili u logoru. Treba konkretno suditi za što je odgovoran Šakić kao pojedinac. Ako bude suđen i izrekne mu se puna kazna, nakon toga treba pokazati čovječnost prema starijem čovjeku i odrediti kaznu na ne više od 5-10 godina, s njenim provođenjem u za to namijenjenoj zgradi u kojoj može živjeti cijela obitelj.

c) Djelovanje medija

-Naš nastup u povodu godišnjice proboja logoraša u Jasenovcu je bio izuzetno uspješan. Televizija ga je neistinitim prikazivanjem, neprofesionalnim vođenjem i politički štetnim organiziranjem pretvorila od uvrede prema Vama do značajne političke pogreške. Press-club Nenada Ivankovića je učinio gotovo sve zamislive pogreške.

-U tijeku suđenja ovdje će boraviti veliki broj međunarodnih novinara. Ako ćemo se mi medijski ponašati kao što smo započeli, onda se nalazimo na putu u katastrofu.

d) Pozitivni ili negativni pristup

Gospodine Predsjedniče, već gotovo deset godina i emotivno i fizički, uključivši riskiranje vlastitog života, osobno se izlažem na ovom prostoru. Zadnje četiri i pol godine pristupio sam Vama i nastojao i djelovanjem i savjetom da smanjujem stradanja ljudi i povećavam dostojanstvo Hrvatske. Razvio sam i osoban odnos prema Vama i nastojao sam Vas štititi od mnogih tereta. Temelj moje orijentacije, pa i na temelju vrlo dugog iskustva moje obitelji, jest nikada ne prihvatiti poraz i uvijek pokazati snagu da se i najveće stradanje pretvori u dobro. Ne volim plakati nad ropstvom, nego stvarati slobodu. Ne volim se žaliti na nepravdu, već ostvarivati pravdu. Ne volim govoriti laži, nego pružati istinu. Ne volim se osvećivati za zlo, već pružati dobro.

Dragi Predsjedniče, moram Vam reći da osobno ne volim poraz nijedne vrste, niti u duši, niti u bolnici, niti na frontu, niti u državi. Samo u zadnjih tjedan dana susrećem se s Vukovarskim majkama, početkom sahranjivanja u Vukovaru, godišnjicom Jasenovca, prvom misom u Derventi, psihosocijalnim stanjem veterana, pismima Kordića i Blaškića o životu u Haagu i nizom drugih događanja. Ovo djelovanje mora biti objedinjeno i pobjede na ovom području jesu uvjet da se nakon već ostvarene obrane naroda i formiranja države, ostvari i čudo svjetlosti (kao u hramu u Jeruzalemu).

Zbog toga pokrenuli smo i projekt "Izazov dobra" u kojem smo direktna, najteža stradanja koja je pretrpio ovaj narod stavili pred cijeli svijet, kako bi pomogli drugim ljudima. Na Vašoj stranici Interneta ne žalimo se na stradanje, nego smo svu našu patnju iskazali u ponudi dobra svijetu. To mora biti put Hrvatske. Ja imam brojne stavove što se sve može učiniti i mogu Vam ih napisati ako želite, ali ja, osim toga, smatram i potrebnim da mi omogućite razgovor s Vama. Moram Vam reći kao čovjek da mi je previše stalo i do Hrvatske i do Vas. Uložio sam što sam imao i ne mogu snositi odgovornost da se ne učini što se može. Zato Vas ovim putem i molim da odredite kada me zbog svega ovoga možete primiti na razgovor.

Vama je dobro poznata moja disciplina u pogledu Vašeg vremena, ali sada, ako sam Vam još potreban, onda je potrebno da razgovaramo.

S poštovanjem,

Pismo o BiH, br.

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
24. travnja 1998.

**Predmet: Posjet hrvatskih državljana Derventi i Plehanu,
23. i 25. travnja 1998. godine**

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Značajni događaji su se dogodili i predstoje na području Bosanske Posavine. Oni uključuju značajne humanitarne i političke elemente, pa i izravne opasnosti po život velikog broja hrvatskih državljana.

Priprema

Od 22. do 26. travnja 1998. g., pod izravnim vodstvom i organizacijom Vrhbosanske Nadbiskupije, planirani su Dani Plehana. Program događanja je u pravitku.

Za 23. travnja 1998. je bio planiran posjet Derventi s održavanjem mise koju bi predvodio kardinal Puljić, a 25. travnja na Plehanu, misu bi predvodio sarajevski pomoćni biskup dr. Pero Sudar.

Odobrenje za održavanje ovih skupova izdao je nadležni organ Republike Srpske, Skupština općine Derventa (u pravitku).

Hrvatsko Veleposlanstvo u Sarajevu nije bilo obaviješteno o tome.

S hrvatske strane planiran je odlazak velikog broja prognanika iz tog kraja (650), no, posebno ističem, da su oni velikom većinom državljani RH.

Osobno sam bio pozvan na manifestaciju Dani Plehana, a Vi ste odobrili moj odlazak kako bi pokazali hrvatski odnos prema povratku i, iznad svega, osigurali sigurnost hrvatskih državljana.

Događaji 23. travnja

U crkvu u Derventu se išlo iz dva pravca, nadbiskup Puljić iz Sarajeva i 650 hrvatskih državljana i izbjeglica iz Slavanskog Broda, pod vodstvom gvardijana Plehana i župnika Dervente i njihovih lokalnih predstavnika. Priključio sam se toj grupi.

Prethodnica grupe iz Slavanskog Broda, grupa od 8 ljudi, krenula je u Derventu kako bi pripremili sve potrebno u crkvi. Oni su i ušli u Derventu.

Ostali su uredno oko 10.00h prešli u Republiku Srpsku u Bosanskom Brodu, s nekih 13 autobusa, s ljudima iz cijele Hrvatske i većim brojem osobnih automobila. Autobusi su se zaustavili u Bosanskom Brodu, a grupa nas s tri osobna automobila smo krenuli kao prethodnica.

Na samom prijelazu nitko nas od predstavnika vlasti i međunarodnih predstavnika nije dočekao. Nije nam određen nikakav oblik pratnje i sigurnosti.

Do granice općine Bosanski Brod i Derventa uredno su bili prisutni srpski policajci i kretali smo se bez problema.

Točno na granici dviju općina put su prepriječili predstavnici SFOR-a s dva oklopna vozila. Tamo je bilo prisutno stotinjak Srba koji su nosili transparente mržnje i dobacivali pogrdne izjave.

Pokušali smo uspostaviti kontakte s predstavnicima vlasti u Derventi koji se nisu odazivali na telefone ili se nakon kontakta više nisu javljali.

Nitko ugledniji od međunarodnih predstavnika također se nije pojavljivao.

Uspješno smo održavali kontakt s biskupom Sudarom.

Nakon nekoliko sati dobili smo informacije o neredima u Derventi, nemogućnosti kontakta s kardinalom Puljićem i prisutnom izravnom opasnošću po život prethodnice od 8 ljudi.

Vrlo oštro smo od međunarodnih zapovjednika tražili da nam se kaže što je s ovih 8 ljudi poimence.

Iskazi netrpeljivosti prema nama su rasli, te sam procijenio da postoji izravna fizička opasnost po naše građane, da ne možemo postići rezultat, te sam izveo ljude natrag u Hrvatsku i misa se održala u Slavonskom Brodu.

Nakon povratka- pripreme za Plehan

Vjerojatno ste iz medija upoznati s događajima unutar Dervente u vezi s kardinalom, te ne želim više pisati o tim aspektima. Najvažnije je što se u subotu planira ići u Plehan. U stalnom sam kontaktu s Vrhbosanskom Nadbiskupijom, hrvatskim Veleposlanstvom, uredom gen. Kleina i određenim medijima.

Predlažem sljedeće:

1. Da u subotu idem u Plehan.
2. Da se sastanem s biskupom Sudarom u 8.00h ujutro kako bi ocijenili sigurnosno stanje.
3. Da se prije polaska točno informira građane što smo poduzeli i stanje njihove sigurnosti.
4. Da inzistiram na službenom dočeku i pratnji.
5. Gospodin Bago (već je u toku) će kontaktirati sa svim međunarodnim predstavnicima u Sarajevu i prosvjedovati.
6. Da gosp. Šarinić nazove gosp. Dodika i ocijeni provođenje cijele akcije, tj. potvrdi njihov odnos.
7. Da Vi odobrite cijelu akciju.

Dodatne informacije

Bilo je korisno što sam ja bio tamo, ali i sada postoji naša odgovornost za cjelinu akcije.

Obaviješten sam da će u konvoju sudjelovati i američki veleposlanik u Sarajevu, kao i drugi veleposlanici.

Iz ureda gosp. Kleina su mi javili da uopće nemaju obavijest o održavanju i odobrenju manifestacije i upravo sam mu faxirao program.

Stalno sam u kontaktu s Bagom, Kleinom, Sudarom, HHO i drugima.

Dao sam izjavu o tome za Radio Slobodna Europa i Vjesnik.

Na kraju, ne sviđa mi se da je naslov u "Vjesniku" usmjeren na sudbinu kardinala Puljića i katoličkih vjernika. Smatram da treba na prvo mjesto staviti pitanje sigurnosti hrvatskih državljana koji danas imaju svoju državu i, hvala Bogu, Predsjednika kojemu je stalo do njihove sudbine.

Molim Vas da mi što prije pomognete svojim odlukama jer mi je istinski teško. Treba pokazati odlučnost i u brizi za ljude i u hrabrosti provođenja svojih stavova.

Sutra u 6.00h krećem za Plehan. Nužno mi je potrebna Vaša odluka prije toga.

S poštovanjem,

PRIOPĆENJE

U cilju doprinosa smirivanju stanja, uspostavi mira i pružanju humanitarne i mirotvorne potpore dr. Slobodan Lang, savjetnik Predsjednika RH za humanitarna pitanja, otputovao je u Drvar.

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
29.travnja 1998.

Predmet: Posjet Derventi, Drvaru i Plehanu

Poštovani gospodine Predsjedniče,

ja sam jedini koji sam bio u Derventi, Drvaru i Plehanu i, istodobno, kontaktirao s međunarodnim predstavnicima (Klein), hrvatskim vlastima, crkvom (Sudar) i veleposlanicima Hrvatske (Bago) i BiH (Muratović).

Na terenu sam komunicirao sa svim grupama, i Hrvatima i Srbima i lokalnim vlastima.

Derventa

Ono što se događa jest to da se poduzimaju akcije koje izazivaju reakcije, a pri tom je stručni i metodološki nivo osmišljenosti vrlo nizak. Za svaki uspjeh zaslužni su stranci i apstraktni narod, a za svako stradanje konkretni narod i vodstvo (pogotovo Vi).

Danas ujutro je opet kometar u Herald Tribunu o događajima u Bosni, gdje spominju Vas. (prilog 1).

Moja prognoza budućih događaja je uglavnom pesimistična, ali Vam ovdje neću pisati obrazloženja jer onda ne bih mogao podnijeti sažeto izvješće.

Sadašnje stanje je obilježeno dopuštenjem da se provode inicijative izlaganja ljudi opasnosti, a da ne postoji odgovornost za posljedice.

Preventivni, pripremni rad je naglašeno zapostavljen. Štoviše, mislim da brzo možemo očekivati radikalizaciju međunarodnih kazni, rušenja kuće za kućom, razaranje tenkova, smjenjivanje vodstava.

Bojim se da su u ovom momentu pripreme s hrvatske strane u izbjegavanju kriza ili reagiranja, slabije nego s bošnjačke i srpske strane. Zbog toga, a i drugih političkih razloga, međunarodna zajednica je spremna posebno isticati hrvatsku odgovornost i krivicu.

Tome se više ne može čuditi - to je tako. I treba biti sposoban djelovati u takvim uvjetima.

Kada se uspoređuju ovi događaji, vidimo da je crkva raspolagala dozvolom za posjet Derventi i Plehanu, izdanu 16. travnja 1998. od strane srpskih vlasti, tj. jednog polu-žiga i niti jednog potpisa. Štoviše, u protokolu nema predviđenih nikakvih mjera sigurnosti. (prilog 2)

Istodobno, među Srbima je podijeljen letak (prilog 3).

U toku boravka nezaštićenog hrvatskog stanovništva u Derventi, doznao sam da hrvatski veleposlanik o tome ništa ne zna, a nakon početka i odvijanja cijelog incidenta, nitko od međunarodnih uglednika nije se pojavio kako bi se sagledala situacija, zabilježili događaji i poduzele mjere.

Teško Vam je reći koliki je stupanj usmljenosti kad opet jednom nisam znao hoće li netko pucati ili baciti bombu i hoće li stradati ljudi, a da nakon toga nitko neće biti odgovoran.

Drvar

Nakon Dervente, započeli su nemiri u Drvaru. Tu su Hrvati reagirali na Derventu i izdali letak (prilog 4).

Zatekao sam Hrvate pred policijskom postajom kao uznemirenu veliku grupu ljudi s kojima sam neposredno uspostavio kontakt.

Zgrada je bila opkoljena s međunarodnim snagama, a helikopteri su nadgledali grad. Unutra je Sir martin Garrod vršio usaglašavanje prijedloga sporazuma. Ubrzo se pridružio i general, novi zapovjednik sjeverozapada. Tada su se okupili i drugi uglednici i, za razliku od Dervente, ovdje se potpisao dokumenat tako da se jasno vide organizacije i potpisnici, što je umnoženo u 14 kopija.

Nakon toga sam se sastao i sa srpskim ljudima.

Plehan

Tamo sam ostao do zore, a ujutro pokušao otići do Plehana. Sada se opet radilo o stotinama Hrvata koji su se kretali bez zaštite i pratnje. Ponovno smo zaustavljeni i sada je bio prisutan, vrlo pristojno, gosp. Kannan iz Ureda za civilne poslove UN-a.

I ovdje je postojala velika opasnost stradavanja ljudi.

Nakon povratka, došlo je i do određenog dijaloga između Kleina i mene, na što je on i pismeno reagirao, ali Vam to ne šaljem.

Događaji su zabilježeni u Herald Tribuneu i drugdje u tisku.

U cjelini uzevši, smatram da će se i ubuduće dešavati krizna stanja, a da mi nismo dovoljno pripremljeni za njihovo niti sprečavanje niti reagiranje u toku, pa niti poslije događaja.

Smatram da po ugledu na međunarodnu zajednicu treba formalno uspostaviti kriznu grupu, a da ju Vi trebate uspostaviti. Ona bi mogla odigrati ulogu sprečavanja izbijanja krize, zaštite tijekom krize i korektnog informiranja.

Raspolažem, također, i s bilješkama o stanju naših ljudi. Uopće, smatram da bi trebalo sagledati stanje hrvatskog pučanstva po naseljima.

Na kraju, gospodine Predsjedniče, bio sam u Vukovaru na ekshumaciji žrtava na Novom groblju, gdje me je međunarodni predstavnik kritizirao zašto nismo otkapanje žrtava iz 1991. godine koristili za pomirenje.

Sve zajedno, moja je iscrpljenost visokog stupnja. Znam da smo izloženi pritisku, ali on će se i nastaviti. Neprihvatljivo je bježanje u krivicu drugih zbog nepravde prema nama. Mora se sam biti jači.

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
15. svibnja 1998.

Predmet: Izvješće s puta u Izrael od 10. do 13. svibnja 1998.

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Pišem Vam sažeto izvješće uz podrazumijevanje da ste dobili cjeloviti izvještaj od ministra Granića.

Ocjene posjeta

1. Posjet je izuzetno uspio u svakom pogledu.
2. Izraelce na prvom mjestu zanima sadašnjost i budućnost (gospodarstvo, sigurnost, politička suradnja).
3. Ne mogu se baviti sadašnjošću i budućnošću dok ne riješe pitanje prošlosti (Jasenovac, Šakić i sl.). Ponavljam, primarna im je sadašnjost i budućnost, a prošlost je preduvjet. Zbog toga treba znati riješavati prošlost, a nuditi budućnost.
4. Na sceni će ostati grupe, tamo i ovdje, koje će biti nezadovoljne uspješnim rješavanjem problema. One jesu marginalne, ali ih treba znati rješavati jer su iritantne i glasne.
5. Veleposlanik Berković i cijelo Veleposlanstvo izuzetno dobro rade svoj posao, uključivši i okupljanje kruga prijatelja među kojima je i gosp. Gershon Perez (brat Shimona Pereza).

Odnos prema Predsjedniku RH

1. Odnos prema Vama je različit, privlači medijsku pažnju i lako se zloupotrebljava. Grupa veleposlanika, mala ali glasna, kao npr. Yossi Beilin, ima spremnost javno istupiti na nekorektan način, što bi mogli učiniti i prilikom posjete.
2. U Yad Vashemu nemaju dovoljno znanja o stvarnom stanju.
3. Nekorektan odnos pokazuju i iz društva Simon Wiesenthal u Jeruzalemu, kao i neki iz B'nai B'ritha.

Moji osobni kontakti

1. Uspostavljeni su vrlo značajni kontakti u Yad Vashemu s vodećim ljudima, uključivši razgovore o Jasenovcu, iznošenje Vaših stavova i pozivom da posjete Jasenovac (Johanan Bein, veleposlanik i zamjenik glavnog direktora Yad Vashema i dr. Mordecai Paldiel, direktor odsjeka za Pravednike među narodima).
2. Uspostavljena je veza i s Crvenim križem, zdravstvenom službom i udovicama branitelja.
3. Posebni dogovori s dr. Jurijem Šternom, porijeklom iz Rusije, koji je vrlo utjecajan. Iznosio sam mu snažne teze o Vama. On je i sam rekao: "...pa i mi znamo biti preosjetljivi", te izrazio želju da komuniciramo i da doprinese boljim odnosima.
4. Gosp. Shimon Stein - ključna politička osoba za centralnu i istočnu Europu.
5. Veleposlanik Izraela u RH Nathan Meron s kojim sam uspostavio vrlo dobre odnose.

Prijedlozi:

1. Smatram da treba odmah formirati radnu grupu za pripremu Vašeg posjeta. Među ostalim, radna grupa treba pripremati:
  - a) planove za budućnost,
  - b) rješavanje prošlosti,
  - c) Vaši osobni odnosi, tj. odnos prema Vama.
2. Relativno nevažno, a moguće jest da se odmah pokrene suradnja Crvenih križa i uopće Dane zdravlja Izrael - Hrvatska. U tu svrhu bih formirao radnu grupu za pripremu te suradnje. To bi davalo jednu dobru sliku i dosta je lako provedivo.
3. Upravo je održana proslava 50. godišnjice formiranja države Izrael. U tu svrhu donio sam Vam i vrlo lijepu knjigu na poklon koju Vam želim dati osobno kad Vi odredite. Ovo pišem zbog proslave 10. godišnjice Hrvatske - treba početi raditi.
4. Prilikom obilaska Muzeja holokausta kroz glavu mi je prolazila slika Muzeja Domovinskog rata. Prvi dio za 10. godišnjicu mora biti otvoren.
Ne bih dalje precizirao, a učinit ću što treba prema Vašim zahtjevima i uputama.

Gospodine Predsjedniče, dopustite na kraju jednu osobnu primjedbu. Uspostavljanje veze s Izraelom i Židovima je u mnogočemu i rezultat Vašeg zalaganja kroz cijeli život. Vi ste pokušavali pomoći jednom narodu za vrijeme progona u holokaustu, a nakon sloma fašističkog totalitarizma spriječiti zloupotrebu stradanja tog istog naroda u gušenju sloboda i dostojanstva vlastitog naroda. Sada se naziru mogućnosti ostvarivanja normalnih odnosa između dviju država i dva naroda. Smatrat ću nepravdom ako se ne sagleda Vaša osobna uloga ili ju se čak i krivo interpretira. Svoj stav o tome iznio sam u američkom tisku i prije početka naše radne suradnje (1992. g.).

Ovo nije lak posao, svjestan sam niza drugih problema koje imamo, koji su realno i veći i značajniji. Ali ipak, ovo je značajna točka povijesti dvaju naroda i dviju država i smatram da cijeloj pripremi Vašeg puta treba pristupiti odmah, raditi sustavno, uspješno, uz sposobnost za brza reagiranja.

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
22.svibnja 1998.

Predmet: Izviješće iz Dubrovnika

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Temeljno obilježje stanja u Dubrovniku je: da ste Vi uključeni, da je s tim upoznata javnost, da je to istakao dr. Granić na sastanku i da moramo biti uspješni u onome što ćemo poduzeti.

U skladu s Trumanovim stavom, krčag je na Vašem stolu.

Neposredno stanje u Dubrovniku

1. Županijski vijećnici HDZ-a su međusobno, rekao bih možda i nepomirljivo, podijeljeni na grupe i pojedince. Praktično bi trebalo razgovarati sa svakim pojedinačno ako se želi rasvijetliti cijelo stanje. Veliki broj njih je iz različitih razloga nesiguran u to što će biti s njima.
2. Značajan je raskol između lokalnog vodstva HDZ-a i županijskih vijećnika.
3. Zbog testiranja, održao sam kraće razgovore s pojedincima iz raznih dijelova Županije (Metković, Ploče, Mljet, Dubrovnik, Cavtat). Svi su vrlo rado, pa i željno, prihvatili kontakt.
4. Metode kriznih sastanaka ne mogu riješiti tamošnje probleme, već mogu samo omogućiti predah, što je učinjeno jučer.
5. U oporbi su značajna tri čovjeka:
  - Vido Bogdanović (HSS), iz stare konavoske i otočke obitelji; izuzetan je junak Domovinskog rata, hrvatski domoljub, arogantan, Vi ste mu bili i ostali Vrhovnik; Vaš vojnik.
  - dr. Andro Vlahušić (HSLŠ), vrlo uspješan liječnik u Hrvatskoj i međunarodno; iz poznate i vrijedne seoske obitelji dubrovačkog primorja; spada među nosioce humanitarne i civilne obrane Dubrovnika; odmah se odazvao na poziv u obranu Hrvata u BiH; urednik je poznate publikacije o etničkom čišćenju Hrvata u BiH 1992. god., koja je prevedena na više jezika; sudionik pomoći srednjoj Bosni; od pokojnog Mate Bobana za svoje zasluge dobio je revolver; moj osobni učenik; hrvatski domoljub; jako zainteresiran za hrvatstvo Dubrovnika; Vas izrazito poštuje.
  - Marinko Filipović (HSS), bankar iz Metkovića, najteži za komunikaciju.
6. (O ovome ste samo Vi obaviješteni) Vido Bogdanović i Andro Vlahušić su spremni na suradnju sa mnom.

Temeljni problemi Dubrovnika

1. Dubrovačka banka - mora se osigurati poslovnost i raščistiti pitanje kredita, u smislu poštenja.
2. Razmotriti regionalne nesuglasice i sukobe (Konavljani-Hercegovci, Neretvljani-Hercegovci, odnos sa Dubrovčanima).
3. Aktualna međudržavna regionalna pitanja (Prevlaka, Neum-Ploče, meka granica).
4. Komunikacija sa javnošću - prikaz uspjeha (obnova, Cavtat, rješavanje problema, obilaženje prostora, druženje s ljudima, komunikacija putem radija).

5. Cijela zajednica je rastočena u lokalnost i u vlastitost; gotovo da mi se čini da nisu svjesni stanja u Hrvatskoj niti svoje uloge u tome.

Pristup rješavanju problema

1. Dubrovnik mora postati primjer uspješnog rješavanja problema.
2. Predsjednik Republike, kao nosilac državnosti, treba pred građanima pokazati vidljivu sposobnost Hrvatske da pokaže snagu, djelotvornost, poštenje i ponuditi sigurnost.
3. Politički treba osposobiti glavne subjekte.
4. Sav rad do izbora treba biti stalno na uvidu javnosti i podržan od medija.
5. Vas se osobno mora operativno izvještavati o svemu, jer je Vaš autoritet nužan za rezultat, a i svi neuspjesi će biti pripisani Vama.

Gospodine Predsjedniče, više o svemu Vas mogu izvijestiti usmeno.

S poštovanjem,

Za: Predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
29. svibnja 1998.

Predmet: Povodom primanja ordena Nikole Šubića Zrinskog

Štovani gospodine Predsjedniče,

Danas ćete mi uručiti odličje za junaštvo Nikola Šubić Zrinski. Istodobno, u žutom tisku (Imperijalu) na sramotan način vrijeđa se moj rad, moja cijela obitelj, sve do ruba poziva na linč. U Novom listu i Nacionalu citiraju napade na moj rad koji svo moje djelovanje obilježavaju kao “mutne nakane”.

Temelj te kritike danas više nije ni jedna moja konkretna akcija, već je primarno to što podržavam Vas osobno i što nastojim ugraditi dostojanstvo u stvaranju hrvatske države. Postoje vrlo jaki interesi da se Langa uplaši i prinudi na strah, odvoji od Predsjednika, a ako treba i ukloni.

Budući mi dodjeljujete orden junaštva uzimam si slobodu da Vam kažem za što ga primam i zašto je opravdano da ga dobijem. Vi moj rad poznajete u velikoj mjeri, ali nikada niste čuli cjelinu onoga što me potiče. Želim Vam reći da sam kroz cijeli rat bio svjestan sudbine ljudi koji su se u povijesti zalagali za humanitarne ciljeve. Veliki broj je ubijen. Uvijek sam znao da zalaganje za dobro treba puno više hrabrosti i nosi u sebi puno veću opasnost od zalaganja za zlo.

S tim stavom i spremnošću na takve posljedice branio sam sve ljude, bez obzira na vjeru i nacionalnost, branio sam stvaranje hrvatske države i bio sam uz Vas osobno.

Uz Vas osobno bio sam iz stava što ste Vi bili vrhovnik i vođa obrane moga naroda, što ste izvršili svoju obvezu da pobijedite i što ste stvorili podlogu da možemo pristupiti izgradnji naše svakodnevice. Posebno cijenim što ste razvili ideju antifašizma (ako to shvatimo kao razvoj demokracije) uključivši prava i ulogu malih naroda. Po meni, to je jedan od uvjeta istinske globalizacije svijeta.

Tijekom ovoga rata, a i prije njega, pristupio sam problemima s kojima smo se suočili kao liječnik. U tom smislu obilazio sam od Kosova preko Hrvatske do Bosne i Hercegovine (uključivši i Sloveniju i Srbiju i Makedoniju) gdje god je bilo najteže i izlažući vlastiti život pomagao ljudima.

Nikada nisam bio sam, te se pod mojim imenom obuhvaća tisuće i tisuće ljudi koji su gradili ogromno iskustvo i svu dramu humanitarne pomoći tijekom Domovinskog rata.

Kao znanstvenik pratio sam kojim znanjima raspoložemo, a što treba zabilježiti i prikazati. U tom smislu držao sam predavanja na domaćim i stranim sveučilištima, objavljivao članke i knjige.

Sada, u 50-toj godišnjici donošenja Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima ponudili smo projekt “Izazov dobra” gdje smo ovo iskustvo patnje pretvorili ne u mržnju ili optužbu, već u prijedloge kako da se ojača humanitarno djelovanje u cijelom svijetu.

Da bih razumio ovo vrijeme, nastojao sam i u svijetu upoznati mjesta stradanja (Tatara na Krimu, Černobila, crnaca Afrike, stradanja u Rwandi i Kambodži, biblijska mjesta Krista i Masade, Yad Vashem).

Gospodine Predsjedniče, veliko iskustvo je prikupljeno i danas je na meni pritisak da odustanem.

Danas sam kriv što poštujem Vas kao vođu moga naroda u ostvarivanju slobode, zaštite života i potpore humanitarnom djelovanju. Kriv sam što podržavam stvaranje

hrvatske države i što sam shvatio i duhovnu i socijalnu dramu koja se ovdje dogodila i koliko ovo stradanje može pomoći da se pomogne ljudima svugdje. Kriv sam što tražim poštovanje za hrvatski narod.

Gospodine Predsjedniče, postoje ljudi koji se nadaju da ću se uplašiti, da će me slomiti, da ću bježati ili početi zastupati druge stavove.

Nemojte brinuti, ja sam svoje odlikovanje zaslužio. Mene ne optužuju za nijednu dionicu jer nijednu ni nemam, za nijedan Upravni odbor jer nijednog nisam član, za nijedan kredit.

Mene optužuju što sam prošao hrvatsku kalvariju, što sam od postaje do postaje stradanja Isusa pružao pomoć ljudima i nalazio ranjenog Krista. Htjeli bi da odustanem od tog kamenja, ruševine Hrvatske i Krista ljudskog stradanja, da napustim ranjene hrvatske zastave i da smanje dostojanstvo Hrvatske. Neće proći!

S poštovanjem,

Vaš,

U Zagrebu, 29. svibnja 1998.
Za: Predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa

2. lipnja 1998.

Predmet: Vaša reakcija na napade na mene - zahvala

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Želim Vam se izuzetno zahvaliti zbog Vaše spremnosti da se javno objavi pismo koje sam Vam uputio povodom napada na mene u "Imperijalu".

Takav ili sličan Vaš prijedlog sam i očekivao. Očekivao sam ga jer sam gledao Vašu bol i gnjev kad se govorilo o stradalim braniteljima, Vaše suze kad ste susretali djecu iz srednje Bosne, Vaše susrete s prognanicima i obiteljima stradalih i sve one druge oblike ljudskog stradanja koje smo prošli. Upoznao sam i Vašu lojalost svojim suradnicima. Zato Vam zahvaljujem na Vašoj ponudi, ali je ne mogu prihvatiti.

Pismo Vama i Vašu spremnost ću, nadam se, jednoga dana i objaviti, ali zbog toga da bi ovaj cijeli narod upoznao i bol i traganje za dobrim, a ne zbog toga da bi odgovarali "Imperijalu" i drugim oblicima zla.

Kroz svo ovo vrijeme vrlo bolno doživljavam napade na Vas. Doživljavam to i sebično, jer ne znam kako ih zaustaviti. Način na koji se Vas napada pokazao mi je da nema ničeg svetog, pokazao mi je svu moju nemoć i pokazao mi je da čovjek mora biti spreman da se izloži.

U izvjesnom smislu svaki napad na mene i moju obitelj, prije i sada, malo mi je smanjivao osjećaj krivice jer, eto, ne napada se samo Vas nego se napada i mene.

Činjenica da me napadaju zbog Krista i zbog ranjenih hrvatskih zastava je u svakom slučaju privilegija. U Hrvatskoj ima više ranjenog Krista nego bilo gdje na svijetu, a u mom domu više nego bilo gdje drugdje. Nastojat ću u, povodu 50-te godišnjice Deklaracije o ljudskim pravima ili možda posjete Svetog oca, javno prirediti izložbu "Ranjeni Krist".

Što se tiče mog odgovora na napade, to će učiniti moji suradnici u zavisnosti od daljnjeg toka. Informirao sam nadležne sigurnosne službe i konzultirao odvjetnika.

Za: Predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika dr. Slobodana Langa
11. lipnja 1998.

Predmet: Opetovani napadi na mene u “Imperijalu”

Poštovani gospodine Predsjedniče,

“Imperijal” nastavlja objavljivati vrlo ružne i lažne tekstove o meni. U vezi s tim želim Vas obavijestiti:

1. Odbijaju objaviti činjenice o lažnosti svojih tekstova.
2. Opetovano objavljuju moju sliku s menom koja je snimljena prilikom potpisivanja u knjigu žalosti zbog ubojstva Itzaka Rabina.

Zbog toga ocjenjujem sljedeće:

1. Pred dolazak Pape, a i inače, želi se kompromitirati ideja ranjenog Krista koja može biti i jeste vrlo značajan dio dostojanstva Domovinskog rata.
2. Želi se potaknuti antisemitizam pred izručenje Šakića.
3. Zbog svega navedenog i ukupnog djelovanja “Imperijala” savjetujem da se politički razmotri i konkretno i opće djelovanje “Imperijala”.

Budući sam osobno izložen i kampanji anonimnih pisama obratio sam se policiji i podnio tužbu sudu.

Na kraju, na list kao što je Imperijal je vrlo teško reagirati jer oni nemaju nikakvih ograničenja ni istinitosti ni moralnosti i jednostavno ne znam je li bolje reagirati ili ne reagirati.

S poštovanjem,

Za: predsjednika dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika dr. Slobodana Langa
15.lipnja 1998.

Predmet: Izviješće s puta po Bosni i Hercegovini i južnoj Hrvatskoj

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Od 11. do 14. lipnja obišao sam Mostar, Ljubuški, Čitluk, Međugorje i Drvar, kao i Dubrovnik, Drniš, Knin i Slunj.

Prisustvovao sam nekim značajnim skupovima, kao što je Harvardski program traume i oporavka, misi koju je držao biskup Komarica u Drvaru, promociji HKD Napredak u Drvaru, proslavi Sv. Ante u samostanu na Humcu, kao i nizu razgovora s više uglednih ljudi, ali isto tako i s ljudima iz naroda.

Na temelju svega smatram:

1. Ključno je razraditi i provoditi strategiju u vezi s Drvarom. Prisutne su izuzetne socijalne, humanitarne i komunikacijske teškoće za ljude. Imenovan je povjerenik (Magaš), ali smatram da je potrebna strateška i cjelovita odluka o Drvaru. U sadašnjem stanju od pojedinca se očekuje prevuše, te je svaki pokušaj pomoći osuđen na neuspjeh. Zbog toga političari izbjegavaju i spominjanje Drvara. Istoga dana biskup Komarica je održao misu u kojoj je izuzetnim jezikom osudio događaje u Drvaru u vremenu pokušaja posjete Plehanu i Derventi. U tom pogledu može se očekivati zaoštavanje odnosa. Na promociju knjige o Hrvatima u Drvaru HKD Napretka (Valentić) nije došao ni Komarica ni drugi svećenici unatoč najave.
2. U Ljubuškom sam se sastao s Ivom Lučićem i potakao ga da je predugo aktivan, te da bi trebao ići na poslijediplomski studij u Ameriku. On se u velikoj mjeri s time složio (ima 36 godina).
3. U hrvatskim zajednicama u BiH i oslobođenim krajevima u Hrvatskoj, trebalo bi sustavno ocijeniti uvjete života. Ovo je posebno značajno u BiH gdje će od kvalitete školstva i zdravstva, gospodarstva i kulture ovisiti opstanak Hrvata.

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika dr. Slobodana Langa
10.srpnja 1998.

**Predmet: Povjerenstvo za povijesne i ratne žrtve,
Efraim Zuroff i srodna pitanja**

Poštovani gospodine Predsjedniče,

U ovim ljetnim danima želim Vam dobar odmor i ovo shvatite kao poticaj za neka razmišljanja o temama za koje znam koliko im pridajete važnosti iz svog opredjeljenja tijekom cijelog života da pokušate djelovati suprotstavljajući se i uklanjajući temeljnih nepravdi, razumijevajući njihovo korijenje i olakšavanje budućnosti.

Vaše djelovanje za hrvatski narod nikada nije bilo odvojeno od želje dobra svim narodima, pojedinom čovjeku i univerzalnom boljitku.

I Pozvao sam u Ured predsjednika Centra Simon Wiesenthal (napominjem da on nema veze sa samim Simonom Wiesenthalom). Proveli smo duži razgovor većeg ili manjeg slaganja, ali prilično ležerno. Dogovorili smo da ako imamo međusobnih pitanja ili nejasnoća da možemo direktno komunicirati, što je on vrlo rado prihvatio. U razgovoru je sudjelovala i Julienne Bušić.

Namjerno sam želio da bude primljen u Uredu Predsjednika, ali nisam smatrao da treba dati posebne obavijesti u tisku. Također napominjem da je njegov odnos bio i da može biti pozitivniji nego što se doima u tisku.

II Nadam se da nepotrebno skrećem pažnju na važnost sigurnosti svjedoka u suđenju Šakiću.

III Održali smo sjednicu Povjerenstva za povijesne i ratne žrtve o čemu će Vas sigurno izvijestiti gosp. Valentić. No, i ja bih želio reći nekoliko riječi.

Smatra se da razdoblja treba podijeliti na: Prvu Jugoslaviju, Drugi svjetski rat, Drugu Jugoslaviju i Republiku Hrvatsku. Za moj ukus pogrešno je staviti u prvi plan Drugi svjetski rat. O ovom razdoblju napisat ću Vam svoje mišljenje ako ćete ga tražiti. U prvom planu treba biti Domovinski rat, tj. stvaranje hrvatske države iz sljedećih razloga:

1. U hrvatskoj državi po prvi puta smo dobili šansu da pokažemo kako donosimo odluke u kritičnim trenucima kada smo sami svoji gospodari.
2. Naše ponašanje pokazalo je da ne prihvaćamo populacijski pristup stradalnicima, već da poštujemo svakog stradalog pojedinačno. Pokazali smo humanitarno djelovanje u uvjetima napada na bolnicu, opkoljenosti, odvojenosti i odvođenja naših ljudi. Proveli smo izuzetan program brige o prognanima, izbjeglima i napuštenima. Kroz cijelo vrijeme iskazivali smo spremnost na mir, a odlučnost da očuvamo vlastitu slobodu i cjelinu države.
3. Istodobno je međunarodna zajednica pokazala visoki stupanj neznanja i nesnalaženja u ovim uvjetima, posebno ja ističem humanitarno područje. Zbog toga je hrvatski doprinos od globalnog značenja.

4. Nažalost istovremeno, kreirana je velika količina pristranog informiranja, kako od naših ljudi, tako i međunarodnih predstavnika i tiska. Stvorena je velika dokumentacija koja ne prikazuje istinu o onome što se ovdje dogodilo.
5. Nažalost je u isto vrijeme sa hrvatske strane izdato vrlo malo o našim naporima, npr. nijedna knjiga o prognanicima.
6. Zbog svega toga nastoji se ne priznati ostvarene vrijednosti i rezultate Hrvatske. Zbog toga se, istovremeno, kleveće Vas i nastoji spriječiti da današnja Hrvatska iskaže svoju povijest i s današnjeg stajališta cjelina čovječnosti oda poštovanje svim stradalima.
7. Ovim segmentom, posebno, morate rukovoditi Vi osobno.

Povezano s ovim je i pitanje Ratnog muzeja. Uvjeren sam da je mnogo korisnije formirati Muzej hrvatske državnosti s dijelovima povijesti hrvatske državnosti, ostvarenja hrvatske države, Domovinski rat i Hrvatska za treće tisućljeće.

Svakako, hrvatska je snaga u sadašnjosti i stvara se budućnost.

Gospodine Predsjedniče, želim Vam ugodno ljeto, nadam se da će Vam ovo biti od koristi.

U Saboru ne pokazuju mudrost u raspravi o plaćama i previše se sakrivaju iza Vas. Da ste me vodili u Pariz, pobijedili bi, a ja sam i dalje bolji u preferansu. Svakako, želim Vam zdravlje i da Vam neko vrijeme bude doista lijepo.

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
1.rujna 1998.

Predmet: Neke socijalne mjere

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Vaša odluka o plaćama dužnosnika bila je ispravna, ali nije u redu što nakon toga Vlada i stranka nije ništa poduzela. Štoviše, samo je oporba reagirala. Smatram da je izgubljeno dragocjeno vrijeme i da postoji opasnost ne samo da ga se nastavi gubiti, već i da se reagira s inatom ("nećemo uopće mijenjati plaće"). Mislim da treba formirati smirenu grupu koja će predložiti jedan ili, možda, i više prijedloga, te ih iznijeti javnosti ili Vama. Smatram da to treba učiniti što prije, a sigurno prije početka zasjedanja Sabora.

Pogodilo me da veći broj predsjednika hrvatskih stranaka nije došao na susret s Vama. Smatram da je to uzrokovano nedovoljnom pripremom. Kad se to, međutim, dogodilo, smatram pogrešnim odustati od kontakta. Vi kao šef države imate obavezu voditi računa o hrvatskom narodu, bez obzira na njihov stav (a tko zna i pod kojim su pritiskom). Mislim da bi bilo korisno da se s ovim ljudima kontaktira pojedinačno preko posrednog izaslanika koji bi ih obišao. Uopće, svaki poraz treba pretvarati u pobjedu.

U jesen ćemo se suočiti s nizom značajnih socijalnih pitanja, uzrokovanih objektivnim i subjektivnim razlozima, izbježivih i neizbježivih. Oni će privući veliku pažnju javnosti i imat će značajne političke posljedice. Rekao sam ministru Škari da bih želio da se izradi lista mogućih problema i posljedica i da bih želio da i Vi to dobijete.

Kao vođa hrvatske delegacije upravo putujem u Strasourg, u Vijeće Europe, a idući tjedan idem prvo u Cavtat, a potom u Bosnu i Hercegovinu, no biti ću u stalnom kontaktu s Uredom ako bude zbog bilo čega potrebno.

S poštovanjem,

P. S.

Jučer sam bio kod časnih sestara koje su mi ispričale da postoji jedna starija časna sestra koja se preziva Tuđman i koja se svaki dan za Vas moli. One upravo maštaju o tome da ih posjetite.

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
16.rujna 1998. - 1

Predmet: Predstojeća socijalna i humanitarna pitanja

Štovani gospodine Predsjedniče,

Tijekom ove godine razumljivo je da očekujem veliki broj socijalnih i humanitarnih problema. Zbog toga smatram da bi se trebalo za to pripremiti, od preventive do kriznih uvjeta. Pošto, prema mojoj ocjeni, nema sustavne pripreme smatram da treba neke stvari poduzeti.

1. Sastao sam se s Jadrankom Kosor i dogovorili smo da Vam zajednički iznesemo stav da je strogo na prvom mjestu problem umirovljenika, koji je socijalan i politički, a rastući i međunarodno. Istovremeno, ne postoji koordinirani rad na ovom pitanju i sve više se problem usmjerava prema Vama. U ovu grupu problema spadaju i nezaposleni i povratnici. Jadranka misli da Udruge domovinskog rata su uglavnom zbrinute, s čim se ja ne bih složio. Oko svake od ovih grupa potrebno je napraviti sustavnu strategiju, od iznošenja u javnosti, zakonodavnih postupaka, odluka Vlade, pa sve do pojedinačnih kriznih intervencija i reagiranja na prosvjede. Ne smije biti iznenađenja.
2. Jadranka i ja smatramo da bi bilo dobro da formiramo koordinativnu grupu koja bi se trebala jednom mjesečno sastajati i ocijeniti stanje u pojedinim sektorima kako bi stalno podržavali osjećaj odgovornosti, međusobne komunikacije i sposobnosti operativne suradnje. Ovo ne želim dalje razrađivati bez Vašeg stava.
3. Oko BiH već sam Vam pisao, ali bih tome dodao da ću se oko 1. listopada sastati sa Kleinom na dužem razgovoru, s kojim bih inače želio uspostaviti stalni kontakt.

Tijekom ove godine, iz različitih razloga, socijalno pitanje je ključno političko pitanje, što znači - Vaš stalni resor.

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
16.rujna 1998. - 2

Predmet: Neki prijedlozi za program mira u BiH

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Početkom rujna obišao sam više područja u BiH, a posebno u srednjoj Bosni. U vezi s tim htio bih Vam iznijeti neke ocjene i prijedloge.

1. Izbori

Po mojoj procjeni, rezultati izbora su uvjetovani sljedećim:

- Vi ste vođa obrane Hrvatske i formiranja hrvatske države.
- HDZ je neosporno bila organizacija obrane.
- Međunarodni predstavnici su povrijedili dostojanstvo Hrvata.
- Postoji izvjestan strah da bi drukčije glasanje poremetilo praktične odnose s Hrvatskom (mirovine, zdravstvena zaštita, razni oblici pomoći...)

Istodobno, treba također imati na umu:

- podjela među Hrvatima je trajno uvedena i vjerojatno će biti poticana
- od Vas kao vođe očekuje se projekt mira
- HDZ nije ponudio program svakodnevnice u razdoblju koje je pred nama

Na temelju svega, ocijenjujem da treba sastaviti i ponuditi cjeloviti program mira i organizacije svakodnevnice za Hrvate u BiH.

2. Neka obilježja civilnog života

Katolička crkva izvan Hercegovine praktično je potpuno preuzela organizaciju školovanja za Hrvate, koje provodi putem katoličkih škola u koje prima i bošnjačku i srpsku mladež. Ovaj projekt je vrlo uspješan i trebalo bi ga šire obraditi i poznavati.

Hrvatska je s BiH najviše povezana putem zdravstvene zaštite, posebno zahvaljujući izgradnji hrvatske bolnice u Novoj Biljoj i Medicinskog fakulteta u Mostaru, s čime ste povezani osobno, a i stalnog odlaska hrvatskih liječnika i primanja pacijenata u Hrvatsku, zahvaljujući, prije svega, Andriji Hebrangu.

Zbog toga će postojati i želje da se ovo djelovanje na razne načine obezvrijedi.

Ako je igdje stvoren model opstojanja Hrvata, potpore Hrvatske, sve do konfederalnosti, onda je to na području zdravstva.

Sagrađen je veći broj cesta, ali sve u Hercegovini. Ključna cesta, od Tomislavgrada do Rame, nije asfaltirana.

Ministar Radić je obećao dvije tisuće kuća za srednju Bosnu, za što ne znam je li izrađen precizni projekt.

Suradnju u gospodarstvu ne poznajem, ali znam da je korištenje "vitezita" nedovoljno i ne znam zbog čega.

Značajan je projekt povratka u koji mislim da se Hrvatska treba značajno uključiti. Zbog toga Vam i posebno prikazujem stanje u Župi Brajkovići.

3. Župa Brajkovići

Ovdje se radi o povezanom prostoru od osam hrvatskih sela (Šušanj, Brajkovići, Krahovčići, Čukle, Orašac, Podovi, Rudnik Bila, Miletići). Tu je živjelo 5700 isključivo Hrvata.

Sukob je izbio 8. lipnja 1993. godine i u prvih deset dana je poginulo 75 ljudi i iseljeno je 99,4 % stanovništva. Ostalo je 18 obitelji s 36 bolesnih i starih članova. Većina kuća je srušena i opljačkana (od 20 - 100%).

Bilo je i neprihvatljivog naseljavanja, a i danas ima sprečavanja povratka.

Na tom području se nalazi i, navodno najstarije, hrvatsko groblje, aktivno od 1100. godine do danas. Na ovo groblje je izvršena agresija i značajno je namjerno oštećeno, no svejedno je impresivno sa svojim stećcima i monumentalnim kipovima sa bosančicom. Nužno ga je zbrinuti i urediti.

Za cijelo područje kažu da je i strateški značajno.

Vratio se mladi župnik koji je bio dvije godine vojni kapelan u Posavini. Vrlo agilna i vrlo odan Vama.

Neposredno su u spavaonicama u župnom dvoru, jedan do drugoga, 130 Hrvata, koji traže da ih se pusti u njihove kuće.

Po ocjeni župnika, 1500 ljudi bi se vrlo brzo vratilo, a još 2500 su rognanici u Lašvanskoj dolini. 1500 ih je otišlo dalje.

Smatram da se radi o idealnom modelu projekta povratka, koji bi doslovno trebalo opisati i usvojiti. U tom smislu sam razgovarao s Antom Stojanom (pomoćnikom ministra Radića) koji bi želio sa mnom otići tamo da stručno ocijeni stanje. Molim podršku od Vas.

4. Posavina

Pred večer sam vozio putem od Gradačca do "Arizone". Praktično na nijednoj kući nije bilo svjetla. Kao da Srba uopće nema. Mislim da Srbima uopće nije stalo do mnogih prostora u Posavini, ali da im je bitna otvorenost puteva. Zbog toga smatram da bi trebalo razmotriti i ocijeniti stvarno stanje i mogućnost planiranja budućih akcija.

5. Obnova

Do sada su u potpori stanovnicima BiH sudjelovali i stekli iskustva: Ministarstvo obnove, zdravstva, obrane, znanosti, gospodarstva, vanjskih poslova, Ured za prognanike i izbjeglice, a i druge institucije kao: Sveučilište, HGK, Crveni križ, pojedina poduzeća, grupe građana i brojni drugi.

Istodobno, jedini potpuno čist model je Hrvatska bolnica koja se gradi pod Vašim pokroviteljstvom, uz potpuni uvid Hrvatskog državnog Sabora.

Poznato Vam je da se u svijetu mnogo govori o pomoći bogatijih zemalja siromašnjima. Vodili ste delegaciju 1995. godine u Kopenhagenu. Moja ocjena je da će

razvoj Hrvatske još dugo vremena biti brži od razvoja BiH. Zbog toga mislim da Hrvatska treba sustavno pomagati upravo BiH.

Gospodine Predsjedniče, u tu svrhu predlažem da se poveže raspoloživo iskustvo i formira stalni Fond za podršku razvoju BiH. Ovo bi omogućilo i potaklo brojno poduzetništvo i značajno povezivanje hrvatskog, međunarodnog i privatnog kapitala. Stvorili bi i provodili program snažne potpore Hrvatima u BiH, mira u cijeloj BiH na način da bi ga mogli pokazivati cijelom svijetu. To bi, također, kroz konkretne projekte, poticalo ljude iz Hrvatske, od kulture do gospodarstva, da aktivno djeluju na području BiH.

Gospodine Predsjedniče, ovo je strateško pitanje u koje se bez Vas neće krenuti jer:

- potrebno je viziju pretvarati u stvarnost
- treba imati hrabrosti
- treba vjerovati u Hrvatsku
- ne smije se ništa tražiti za sebe.

Bit ću Vam zahvalan da ocijenite ovo pismo. Zadnji puta kad sam Vas zamolio za razgovor, došlo je do hitnog stanja u Plehanu i Drvaru, a to uvijek ima prednost. No, svakako, i meni je potrebno da ocijenite koji su prioriteti mog rada u idućem razdoblju.

S poštovanjem,

Za: predsjednika dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika dr. Slobodana Langa
6.listopada 1998. - 1

Predmet: Posjet Svetog Oca Hrvatskoj

Štovani gospodine Predsjedniče,

Posjet Svetog Oca Hrvatskoj i proglašenje blaženim kardinala Stepinca predstavlja značajan uspjeh.

U dva dana iskazano je dvije tisuće godina stradanja i humanizma u kršćanstvu u hrvatskom narodu. Blaženi kardinal Stepinac predstavlja sintezu cijelog ovog stoljeća u sudbini pojedinca, hrvatskog naroda, uopće malih naroda Europe, stradanjem od i otporu totalitarnim sustavima i globalne težnje za mirom i ljudskim pravima.

To se dogodilo neposredno poslije Domovinskog rata, rađanja nove cjelovite Europe i dubokih lutanja i tragedija u cijelom svijetu.

Sudjelovanje hrvatskog naroda, svih ljudi i u Zagrebu i u Mariji Bistrici i na Žnjanu i Solinu, svugdje gdje je Papa bio, čini, nesumnjivo, prijelomni trenutak u sudbini hrvatskog naroda.

Dopustite mi da sa nadom i vjerom kažem: "Napuštamo bespuća".

Neposredna analiza pokazuje da je cjelokupni posjet bio vrlo uspješan, te da i propusti ulaze u tu temeljnu ocjenu. Međutim, istodobno na sceni počinju dominirati negativni istupi nekih židovskih organizacija, pojedinih novinskih prikaza i, kao rezultat, reagiranje na njih. Takvim pristupom gubimo važnost i značenje cjelokupnog događaja.

Gospodine Predsjedniče, smatram da narod ima pravo na pozitivnu raspravu i prikaz ovog događaja, npr. putem okruglog stola uz sudjelovanje visokog crkvenog predstavnika, predsjednika Akademije, rektora Sveučilišta, predsjednika Matice i Vas. (Upozoravam da Vaše javno pojavljivanje objektivno isključuje druge sudionike jer pažnja postaje koncentrirana strogo na Vas. U tom slučaju, kao predstavnik države, magao bi nastupiti predsjednik Sabora ili predsjednik Vlade. Ako se odlučite za ovo drugo, treba napraviti poseban razgovor s Vama. Također treba razmotriti uključivanje i gosp. Radića.)

Istaknute prijedloge navodim samo kao primjere, ali u svakom slučaju ne razviti pozitivni program pristupa i obraćanja narodu na temelju ovih događaja, bio bi grijeh propusta.

S poštovanjem,

P.S. Osobno imam brojne i naglašene stavove o ovom događaju, koje za ovu priliku nisam posebno iznosio, a sve iznešeno sam maksimalno skratio. Rado bih Vam i usmeno iznio neke svoje stavove.

Za: predsjednika dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika dr. Slobodana Langa
6.listopada 1998. - 2

Predmet: Knjiga “Ranjeni Krist” - Poklon Svetom Ocu

Štovani gospodine Predsjedniče,

Prilikom posjete Svetog Oca Hrvatskoj poklonio sam mu knjigu “Ranjeni Krist”. To ste mogli i čuti kad je rečeno u Mariji Bistrici. On sam je iskazao veliki interes i posebno je tražio da mu se knjiga čita. Publikacija je izrađena u jednom primjerku, umjetnički i rukom, na hrvatskom jeziku i kao takva bit će pohranjena u Vatikanu. Istodobno je tiskano 2000 publikacija (2000 god. od Krista), od kojih svaka ima svoj broj i biti će ciljano poslana dobrim ljudima, od seljaka u nepoznatim selima Bosne do Predsjednika Hrvatske.

Projekt se temelji na mojem prikupljanju i spašavanju ranjenog Krista tijekom cijelog Domovinskog rata. Vrlo brzo, cijela će publikacija biti i na Internetu Ureda Predsjednika. Projekt “Ranjeni Krist” se nastavlja. Prije samog početka provođenja, poslat ću Vam cijeli projekt.

Ovom prilikom, želio sam Vas tek informirati da je konkretna akcija prilikom posjete Svetog Oca uspješno provedena.

S poštovanjem,

Za: predsjednika dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika dr. Slobodana Langa
7.listopada 1998. - 1

Predmet: Neki prijedlozi nakon izbora u Njemačkoj

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Dijelom izlazim iz svog područja, ali mislim da Vam može biti korisno.

1. Gospodin Helmut Kohl je bio naš prijatelj u teškim trenucima. Prijatelje treba cijeniti. Zbog toga predlažem da pozovete gospodina Kohla da posjeti Hrvatsku kao Vaš gost.
2. Promjena stranke na vlasti u Njemačkoj prilika je da jasno pokažemo da želimo uspješnu suradnju s demokratskom Njemačkom, bez obzira na stranku koja nakon demokratskih izbora formira Vladu. Zbog toga predlažem da se značajna hrvatska delegacija obrati s molbom za
3. prijam kod novog njemačkog kancelara kako bi ga upoznala s dosadašnjim oblicima suradnje i njenom daljnjem razvoju. Ne znam točno koji je optimalni oblik, ali znam da je to glavna formula - hvala Kohlu, suradnja Schroederu.

S poštovanjem,

Za: predsjednika dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika dr. Slobodana Langa
7.listopada 1998. - 2

**Predmet: Hrvatski crveni križ - zamolba za pokroviteljstvo
120.obljetnice i zamolba za prijam izaslanstva
-mišljenje, Urbroj:01-98-2251/3**

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Počinjem s **prijedlozima**:

1. Budite pokrovitelj 120. obljetnice Hrvatskog crvenog križa i dopustite da se to objavi u svekolikoj hrvatskoj i svjetskoj javnosti.
2. Dodjelite Hrvatsku povelju Hrvatskom crvenom križu.
3. Primate delegaciju Hrvatskog crvenog križa.
4. Prisustvujte proslavi 120. obljetnice Hrvatskog crvenog križa u Zadru i, ako je moguće, održite govor o hrvatskom humanitarnom djelovanju.

Obrazloženja:

1. U cijelom svijetu postoji tradicija povezanosti između šefa države i crvenog križa.
2. Uz Vašu suglasnost tijekom Domovinskog rata mi smo vodili stalnu praktičnu koordinaciju između ovog Ureda i Hrvatskog crvenog križa, djelujući pod Vašim i vodstvom i pokroviteljstvom.
3. U određenim sudbonosnim trenucima to je i rezultiralo direktnim spašavanjima života.
4. Hrvatsko humanitarno iskustvo spada danas među najvrijednija u svijetu.
5. Humanitarni prijedlozi "Izazov dobra" iskazani su na Internet stranici Predsjednika Republike.
6. U travnju mjesecu 1999. godine Hrvatski crveni križ održat će prvi u svijetu Forum crvenog križa (humanitarna djelotvornost za vrijeme rata), s čim ćemo nastupiti i godinu dana kasnije u povodu 50-te godišnjice Ženevske konvencije.
7. Pripremamo Vam prijedlog humanitarnog odjela HV-a (medicinski timovi, poljska bolnica, ambulantna kola, humanitarni promatrači, mirovni promatrači, materijalna pomoć, prihvati pacijenata i prihvat izbjeglica) koji bi bio Vama na raspolaganju kada, kao dio hrvatske vanjske politike, želite pružiti humanitarnu pomoć u okviru međunarodnog humanitarnog i mirovnog djelovanja (UN i slično).

Mogao bih Vam navesti i brojne druge razloge, ali mislim da je ovo dovoljno .

S poštovanjem,

Za: predsjednika dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika dr. Slobodana Langa
7.listopada 1998. - 3

Predmet: Hrvatski savez slijepih - zamolba za prijam izaslanstva
Urbroj:01-98-2139/3

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Hrvatskom savezu slijepih je ovo 52. godina djelovanja, tj. nije značajna godišnjica i nema posebne potrebe za prijam.

Istodobno, oni ističu da bi ovaj primjer bio izraz moralne podrške svima slijepima.

Na kraju, odluka je na Vama. Ako ljudski želite, primite ih i oni će se radovati. Ako zbog opterećenosti ne možete, nemate obvezu.

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
19. listopada 1998.

Predmet: Hrvatska humanitarna pomoć Bosni i Hercegovini

Štovani gospodine Predsjedniče,

U humanitarnoj pomoći BiH angažiran sam od prvih dana rata, tj. od travnja 1992. godine. Kroz cijelo vrijeme djelovao sam na cijelom teritoriju BiH, tj. na dostupnim dijelovima. Tamošnji rad započeo sam nakon djelovanja u Hrvatskoj, gdje sam, također, bio aktivan na cijelom teritoriju 1990 - 92. godine. Još prije toga djelovao sam oko humanitarnih i mirotvornih pitanja na Kosovu.

Temeljni principi u radu:

1. Potaknuti lokalnu zajednicu na samozaštitu.
2. Povezivati i osiguravati pomoć iz Hrvatske.
3. Djelovati koordinirano i povezano s katoličkom crkvom.
4. Nikad ne prihvaćati lokalne ljude kao građane drugog reda, već razvijati njihov vlastiti osjećaj dostojanstva, poštovanja prema njima i opće pouke iz njihovog stradanja i djelovanja.
5. Međunarodno prikazivanje stanja i događanja.

I Razdoblje 1992 - 93. g. - Ratno stanje i spašavanje života

U ovoj fazi, u skladu s pravilima hitnog stanja, bilo je bitno spasiti živote, bez obzira na cijenu i vlastitu opasnost.

Provedeno je sljedeće:

- organizirana je mreža ratnih bolnica koja je činila okosnicu osiguravanja zdravstvene zaštite stanovništvu pod hrvatskom kontrolom. Ovo je proveo sanitet HVO-a (dr. Bagarić i dr. Šarac) uz značajnu i stalnu podršku iz Hrvatske (dr. Hebrang i dr. Kostović).
- Proveli smo obilaženje cijelog terena i utvrđivanje stanja, uputili značajan broj međunarodnih apela, a cijelo razdoblje se završava krajem 1993. godine s akcijom "Bijeli put" i nakon toga, zajedničkim Putevima mira i ljubavi (Bošnjaci i Hrvati), što je bila značajna podloga za ostvarivanje primirja u praksi.
- U isto vrijeme zaštitili smo i muslimanske zarobljenike, pojedine srpske građane i pružili pomoć židovskoj zajednici.
- Sudjelovali smo, također, i u početku rada Centra za ljudska prava i zdravlje na Harvardu s prvim radovima o genocidu i drugim vodećim humanitarnim pitanjima u suvremenim uvjetima.

Ocjena:

U ratnom razdoblju uspjelo nam je ne samo osnovati temeljnu zdravstvenu zaštitu, već i postići značajne rezultate u sprečavanju genocida, postavljanju temelja za daljnji rad, upoznavanje međunarodne zajednice i pružanje pomoći raznim grupama.

II Poraće

Humanitarno djelovanje u ovom razdoblju započinje dopiranjem do odsječenih hrvatskih zajednica i oslobađanjem zadnjih većih grupa zarobljenika Hrvata i Bošnjaka.

Prilikom Vaše posjete Novoj Biloj postavljaju se temelji trajnoj podršci opstanku Hrvata u srednjoj Bosni i donosi odluka o početku izgradnje hrvatske bolnice u Novoj Biloj. Kamen temeljac za bolnicu daje uzoriti kardinal Kuharić (dio zagrebačke katedrale). Tako se u izgradnju bolnice povezuje snaga opstojnosti hrvatskog naroda, neposredna obrana, važnost povezivanja s Hrvatskom i obveza Hrvatske i predsjednika Hrvatske na pomoć Hrvatima u BiH sa sedamsto godina starom tradicijom bosanskih franjevaca i devetsto godina starom zagrebačkom biskupijom.

Izgradnja bolnice provodi se uz stalni nadzor Hrvatskog državnog Sabora, potpunu javnost rada, a uz sudjelovanje stručnjaka i graditelja i Hrvatske i lokalnih zajednica.

U isto vrijeme Ministarstvo zdravstva RH (dr. Hebrang) šalje zdravstvene radnike iz Hrvatske u Novu Bilu i druge zdravstvene ustanove u BiH i prima bolesnike u RH.

Započinje i specijalizacija i usavršavanje u Hrvatskoj liječnika sa terena u BiH, a Nova Bila u toj fazi predstavlja simbol stvarne spremnosti Hrvatske da pomogne opstanku Hrvatima u srednjoj Bosni, upravo u skladu s Vašom odlukom o podršci toj izgradnji.

U ovoj fazi pokreće se i otvaranje Medicinskog fakulteta u Mostaru, te se tako u pomoć uključuju ne samo svi zdravstveni radnici, već i svi fakulteti i znanstveni radnici medicinskih fakulteta iz Hrvatske. U prve dvije godine svoga rada, ovaj fakultet je dokazao važnost i mogućnost obuhvata mladih ljudi iz svih hrvatskih zajednica BiH. U istom vremenu sustavno međunarodno objavljujemo radove o ovim naporima i konačno u "Izazovu dobra" predlažemo međunarodnoj zajednici kako unaprijediti humanitarni rad za vrijeme sukoba, a Svetom Ocu poklanjam Svjedočenje "Ranjeni Krist" koje ukazuje na stradanja u razdoblju od 1991. - 1998. godine.

Ocjena:

Postavili smo temelje za prijelaz iz rata i podlogu za razvoj i sektora zdravstva i šire vitalnosti hrvatske zajednice u BiH, pa i doprinijeli međunarodnoj spoznaji o humanitarnom djelovanju u ratnim uvjetima.

III Mir

U ovoj fazi trebalo bi učiniti sljedeće:

1. Dovršiti izgradnju hrvatske bolnice u Novoj Biloj i osigurati da ona igra trajnu ulogu mosta između Hrvatske i Hrvata u BiH, a posebno u srednjoj Bosni.
2. Povezati ovu akciju s podrškom hrvatskom školstvu (posebno Travničkoj gomnaziji) i povratku Hrvata (pokrenuta je akcija u Ministarstvu obnove i razvitka).
3. Osigurati trajnost rada Medicinskog fakulteta u Mostaru.
4. Sve ove akcije treba objediniti preko Fondacije za Bosnu i Hercegovinu, koja bi omogućila aktivno povezivanje, punu javnost rada i jačanje podrške hrvatskom narodu u BiH. Ova Fondacija bila bi ili pri MORH-u ili kao posebna institucija ili kao koordinativna grupa imenovana od Predsjednika Republike.
5. Praktičnu i posebnu važnost pridajem osiguranju stalnih i stabilnih izvora za potrebe sigurnosti, zdravstvene zaštite, školstva i mirovina. Bez ubiranja poreza i ovih osiguranja nema nikakve državnosti i svi ih moraju uplaćivati, a bilo tko tko ih ne plaća ne može podršku školovanju hrvatske djece, liječenju oboljelih i pomaganju starima zamijeniti ikakvim hrvatskim domoljubljem. Grupa financijskih stručnjaka trebala bi izraditi prijedlog uvođenja i stabilnosti ovakvih sustava.

Zaključno:

Prve dvije faze su provede uz cijenu života i postigle su značajan rezultat povezivanja hrvatskog naroda svih profila međusobno i podršku najvišeg vrha hrvatske države i katoličke crkve. Postignuti su ne samo rezultati spašavanja života, već i značajni

rezultati početka izgradnje mira. Na ovim temeljima moguće je nastaviti rad u unapređivanju života Hrvata, njihovog dostojanstva i opstojnosti.

Da bi se to ostvarilo, kao i u prve dvije faze, potrebno je utvrditi odgovorne, izraditi potrebne planove i dobiti Vašu kritičku ocjenu i potporu. Bez toga, iduća faza neće biti uspješna koliko bi mogla biti.

Osobno osjećam snažnu potrebu da ocijenite ovaj rad i odredite daljnji pristup.

S poštovanjem,

Posjet srednjoj Bosni

u svrhu obilježavanja 50. godišnjice Univerzalne Deklaracije o ljudskim pravima i 5. godišnjice humanitarne akcije "Bijeli put"

Cijenjena/i zastupnice/če Hrvatskog državnog Sabora,

Hrvati u srednjoj Bosni ulažu velike napore u ostvarivanju svojih ljudskih prava, od rođenja do starosti.

Srednja Bosna sa svojim franjevačkim samostanima, Bobovcem, Travničkom gimnazijom, Hrvatskom/franjevačkom bolnicom i drugim objektima, prekrasnom prirodom i, iznad svega, domovima ljudi, nezaobilazno su bogatstvo i obveza dostojanstva i kulture svakog od nas.

U povodu 50. godišnjice Univerzalne Deklaracije o ljudskim pravima i 5. godišnjice humanitarne akcije "Bijeli put" pozivamo zastupnike Hrvatskog državnog Sabora da Dan ljudskih prava, 10. prosinca 1998. obilježe u srednjoj Bosni.

Za vrijeme posjeta zajedno i po grupama posjetili bi i razgovarali o uvjetima života Hrvata u srednjoj Bosni i uopće.

U svrhu planiranja ovog posjeta, ako želite sudjelovati, molim Vas da zaokružite:

1. DA, želim posjetiti srednju Bosnu (2-3 dana autobusom/automobilom) u povodu 10. prosinca 1998., Dana ljudskih prava. Molim da me dodatno informirate i uključite u planiranje posjeta.

2. NE.

Ime i prezime zastupnika: _____

Adresa: _____

Telefon: _____

Savjetnik Predsjednika RH
za humanitarna pitanja i zastupnik
Županijskog doma HDS

dr. Slobodan Lang

P.S.

Molim da odgovor predate tajniku Doma Hrvatskog državnog Sabora, čiji ste zastupnik.

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
13. studenog 1998.

Predmet: Dopršavanje bolnice u Novoj Biloj

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Potrebne su Vaše odluke u cilju dovršenja izgradnje bolnice u Novoj Biloj.

Sadašnje stanje:

1. Nalazimo se pred dovršetkom i stavljanjem u funkciju bolnice u Novoj Biloj.
2. Bijelim putem, izgradnjom hrvatske bolnice i dosadašnjim radom bolnice, a iznad svega Vašim pokroviteljstvom, stvorili smo simbol i stvarnost opstanka Hrvata u srednjoj Bosni.
3. Cjelokupna akcija za Novu Bilu, izgradnja bolnice, simbol je transparentnosti, Vašeg dolaska i potpore, rada liječnika iz Hrvatske, financiranja preko državnog proračuna.
4. Bolnica u Novoj Biloj najsloženiji je tehnološki, humanitarni, građevinski i nacionalni projekt.
5. Crkva je uložila znatna sredstva u obnovu Travničke gimnazije i drugih škola, Ministarstvo obnove i razvitka je počelo obnovu kuća, a podiže se i gospodarstvo.
6. Ja imam osobno vizionarski razrađen budući most između Nove Bile i Hrvatske.

Sažetak

1. Bolnica u Novoj Biloj je simbol opstojnosti Hrvata u srednjoj Bosni, veza između Hrvatske i srednje Bosne i Vašeg osobnog opredjeljenja opstanku i dostojanstvu ovog naroda.
2. Hrvatska je potrebna srednjoj Bosni, ali i srednja Bosna je potrebna Hrvatskoj.

Trenutno stanje

1. Ministar Reiner informirao me je u petak, 13. studenog (ovaj put je "crni petak") da je Mateša isključio dovršetak Nove Bile iz proračuna za 1999. godinu.
2. Ovakva štednja je vrlo skupa.

Molim Vas u svim Vašim funkcijama - kao šefa hrvatske države, kao pokrovitelja i inicijatora izgradnje bolnice, kao predsjednika svih Hrvata, kao humanistu i kao vizionara, nemojte dopustiti ovakvu odluku.

S osobitim poštovanjem,

P.S.

Konzultirao sam se s predsjednikom Federacije BiH, g. Šoljićem i dr. Pašalićem. Obojica su podržali moj stav.

Dovršenje i stavljanje u funkciju bolnice u Novoj Biloj

I. DO SADA UČINJENO

1. Formiranje ratne bolnice
2. Formiranje franjevačke bolnice
3. Rad franjevačke bolnice do Bijelog puta
4. Bijeli put
5. Posjet Predsjednika Republike i odluka o izgradnji
6. Propovjed kardinala Kuharića i donošenje kamena temeljca iz Zagreba
7. Izgradnja bolnice
8. Dolazak zdravstvenih radnika iz RH
9. Školovanje zdravstvenih radnika u RH
10. Slanje pacijenata u Hrvatsku
11. Otvaranje Medicinskog fakulteta u Mostaru
12. Posebne mise s povodom dolaska Bijelog puta i uvođenje tradicionalne mise zdravstvenih radnika na Dan sv. Luke
13. Projekt Globalne bolnice (Izazov dobra)
14. Projekt Ranjeni Krist
15. Izgradnja Doma za stare uz bolnicu (španjolske časne sestre)

II. POTREBNE AKTIVNOSTI

1. Medicinski:

Utvrđiti sadašnje stanje

- provedeni zahvat
- sadašnje funkcije
- povezanost s drugim ustanovama
- vezano stanovništvo
- moguće stanovništvo
- kadrovi
- školovanje
- kadrovi u okruženju
- kadrovi iz Hrvatske
- povezanost s uglednicima
- međunarodna povezanost

2. Izgradnja:

- članovi Odbora

- lista graditelja
- dovršenje izgradnje i opremanje
- medicinska oprema
- cijena funkcioniranja (početka)
- financiranje redovitog rada
- mogućnost preuzimanja pacijenata upućenih u RH
- uloga uglednih liječnika
- povezanost fakulteta u Mostaru
- udruženje katoličkih zdravstvenih radnika

3. Vjerska podrška

- formiranje lokalnog franjevačkog savjeta bolnice
- mogućnost rada časnih sestara u bolnici
- potpora franjevačkog provincija
- potpora uzoritog kardinala Puljića
- uvođenje tradicionalne mise sv. Luke
- izgradnja zida zahvalnosti (popis stradalih)
- arhiv Ranjeni Krist (svjedočanstva dobra)
- kalvarija ranjenog Krista (izgradnja postaja)
- uvođenje hodočasničkih posjeta
- održavanje kongresa katoličkih bolnica 2007. godine s međunarodnim povezivanjem u tu svrhu do tada

4. Gospodarstvo i politika

- formiranje šireg Savjeta bolnice
- lista i stavovi značajnih osoba u Lašvanskoj dolini
- potpora uglednih ljudi iz Hercegovine
- potpora uglednih Hrvata iz BiH
- potpora muslimana, Srba i Židova
- mogući načini iskazivanja potpore
- uloga Nove Bile u budućoj hrvatskoj strategiji u BiH
  - izvršena funkcija i dalje nepotrebno
  - dovršiti bolnicu i što više smanjiti značenje
  - promijeniti namjenu (starački dom ili škola ili...)
  - razviti visoko kvalitetnu bolnicu s daljnjim razvojem centra mira i dobra, kao stalnog svjetionika hrvatske brige za srednju Bosnu i sposobnosti potpore opstanku, kvaliteti života i dostojanstva hrvatskog naroda u srednjoj Bosni
  - istovremeno, most i centar ekumenizma i ljudskih prava

5. Djelovanje Zagreba

- lista Bijelog puta
- lista uglednih prijatelja
- lista zdravstvenih radnika koji su tamo radili
- lista uglednih zdravstvenih radnika
- politički ključne osobe u Ministarstvima obrane, vanjskih poslova i financija, Hrvatski državni Sabor, Ured Predsjednika RH, osobni savjetnici (Gjurašin, Bušić, Hebrang, Vlahušić, Čepulić, Orlić)
- razgovor s ministrom zdravstva
- posjet zastupnika HDS-a
- posjet liječnika

- formiranje medicinskog odbora za uvođenje u funkciju (Biočić, Bagarić, ravnatelj bolnice Mostar, Vlahušić, liječnici Nove Bile, Ljubić, Reiner, zavodi za zdravstveni osiguranje, Lang)

6. Etape provedbe

- pismo - upitnik
- savjetovanje s Bagarićem i drugima
- razgovor s Križancem, liječnicima i drugima u Novoj Biljoj
- razgovori u Sarajevu (Ljubić, Klein, Bago)
- evoluirati sve u svrhu daljnjeg rada
- pismo namjere Reineru (pokazati ga i savjetovati se s Hebrangom)

7. Civilizacijsko značenje dosad ostvarenog u Novoj Biljoj

- Bijeli put
- rad bolnice u ratu
- najveći humanitarni most u hrvatskoj povijesti
- posjet Predsjednika RH
- izgradnja bolnice
- opsrtanak Hrvata
- globalna bolnica

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
21. studenog 1998.

**Predmet: Primanje kod Predsjednika RH u povodu Dana ljudskih
prava, 10. prosinca 1998.**

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Molim Vas da odredite vrijeme tradicionalnog primanja kod Predsjednika Republike za uglednike s područja ljudskih prava.

Ovo je potrebno kako bi dr. Ljerka Mintas Hodak mogla provesti potrebne pripreme.

Ova godina je posebno značajna jer u njoj obilježavamo 50-tu obljetnicu usvajanja Opće Deklaracije o ljudskim pravima.

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
30. studenog 1998.

Predmet: Ocjena stanja u Boki Kotorskoj

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Prisustvovao sam proslavi 100-te godišnjice osnivanja Hrvatskog društva "Napredak" u Kotoru od 27. do 29. studenog 1998.

Stanje:

1. Na seminaru 28. studenog bio je prisutan veliki broj kulturnih radnika i političara (Kilibarda, potpredsjednik Vlade i 3 ministra). Tom prilikom naveo sam: osobno iskustvo u logoru Morinj, na brodu "Slavija" u luci Zelenika, u okupiranom Cavtatu i Konavlima, razaranju primorja, posebno Mokošice i Slanog, razaranja Dubrovnika. Zahvalio sam svima koji su spasili život, zaustavili zlo, odbili provesti zlo, pomogli, olakšali ili osjećali bol zbog drugih, osjetili stid, koji nisu pljačkali, koji nisu kupovali opljačkano, koji nisu iskazivali mržnju, koji nisu progonili ljude, koji su mislili, govorili i činili dobro. Zahvalio sam Hrvatima koji su u tom teškom vremenu prihvatili i nosili križ svoga naroda iz dana u dan i branili dostojanstvo svoga naroda; koji su čuvali i očuvali hrvatsku kulturu. Ovaj pristup bio je vrlo snažno pozdravljen i time smo izgovorili riječi koje su morale biti rečene. Drugoga dana, na kulturnoj priredbi, prvi puta je izvedena hrvatska himna nakon 1945. godine. Tom prilikom sam s pozornice poručio da hrvatska država stoji iza Hrvata i da mogu računati na njenu potporu, što je izazvalo oduševljenje.
2. Prišlo mi je više Crnogoraca koji su iskazali ogromnu želju za suradnjom. Neki su se impresivno javno ispričali.
3. Hrvati u toku rata nisu bili izloženi zločinu nad njima samima, već su bili gušeni oduzimanjem dostojanstva. Tražilo se da oni, kao regrutirani, nanose zlo i krše ljudska prava vlastitog naroda na području Dubrovnika. Oni koji to nisu učinili bivali su otpušteni i socijalno odbačeni. Ova podjela traje do danas.
4. Slika gušenja hrvatske kulture je opće prisutna: 140 katoličkih i 3 pravoslavne crkve, ogromni broj napuštenih i urušenih hrvatskih kuća i palača koje drugi otkupljuju za vrlo male novce; odsustvo komunikacije između Hrvatske i ovih ljudi i uopće nepoznata hrvatska strategija na ovom prostoru.
5. S hrvatske strane, među ljudima u Dubrovniku, nema nikakve svijesti o tome što su ti ljudi podnijeli i moglo bi doći i do neugodnog stanja nakon povezivanja.
6. Jako je veliki zahtjev za otvaranje prijelaza i potpuna podrška Hrvatskoj u vezi s Prevlakom.
7. Predstavnici hrvatskog Veleposlanstva iz Beograda održavaju konzularne dane vrlo uspješno i priprema se otvaranje hrvatskog konzulata.

Zaključna ocjena:

Ovo je vrlo vrijedna zajednica i dugoročno značajno područje. Mislim da bi vrijedno bilo ocijeniti strateški odnos Hrvatske prema njima. Zato treba pripremiti poseban materijal, ali Vi morate dati konačnu ocjenu.

U posljednje vrijeme dosta me zabrinjava određeni pristup u Hrvatskoj po kojem bi nam bilo draže da Hrvata i nema izvan Hrvatske, a svako otkrivanje hrvatske kulture i bogatstva izaziva strah od materijalnog opterećenja i obveza. Ovaj narod gubi osjećaj za ocjenu vlastitog bogatstva. Takvim pristupom se ne mogu riješiti ni problemi svakodnevnice. Članak 10 Ustava RH treba operativno razraditi, učiniti jasnim svima i pretvoriti ga u snagu, a ne opterećenje.

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
3. prosinca 1998.

Predmet: Rad Ureda Predsjednika

Poštovani gospodine Predsjedniče,

S obzirom na neka značajna pitanja i uvjete, želio bih Vam iznijeti sljedeće prijedloge:

1. Treba uvesti redovitu koordinacijsku grupu Vlade, Sabora i Ureda Predsjednika za područje gospodarstva i socijalne politike (2 grupe). Sastajanje se treba odvijati bar jedamput u mjesecu. Ne treba imati više od 6-8 članova. Treba ocijeniti stanje, posebne probleme i potrebne mjere. O tome treba Vama podnijeti pismeno izvješće, uključivši i moguće razlike stavova. Ovo ističem kako i zbog osjetljivosti područja, tako i zbog nedovoljno uspješne koordinacije ovih područja. To ima za posljedicu prenošenje prevelikog tereta odluke na Vas, a da pri tom ni ne dobijete adekvatne informacije.
2. Što se tiče izbora Slobodana Šnajdera i drugih intendantata, mislim da ovaj izbor nije na Vama i da ministar kulture treba potpuno samostalno donositi takve odluke. Izbjegavanje odgovornosti je neprihvatljivo. Isto tako, zanimalo bi me je li ministar potaknuo i druge vrijedne ljude da se kandidiraju na takav položaj. Gospodine Predsjedniče vjerujte mi da ovim miješanjem, po mom uvjerenju, samo pravite reklamu onome koga se odbija. Treba pobijediti s vlastitim kandidatima, a dio je uspjeha i potvrditi protivnika. Ukoliko se Šnajdera ne potvrdi, javna polemika s njim nije moguća. Ako ga se potvrdi, to je izraz vlastite snage.

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika dr. Slobodana Langa
8. prosinca 1998.

Predmet: Izvješće iz Haaga - posjet optuženima

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Prilikom posjete optuženima u zatvoru Scheveningen u Haagu, 6. i 7. prosinca 1998., razmotrio sam humanitarno i zdravstveno stanje, neke aspekte ljudskih prava i osobnih komunikacija.

Humanitarno i zdravstveno stanje

1. Medicinska briga u zatvoru ne zadovoljava, što je već dovelo do incidenata, štrajka glađu zatvorenika i izazvat će teškoće u budućnosti. Zbog toga namjeravam napisati pismo predsjednici Suda i upozorio sam našeg veleposlanika.
2. Postoje problemi u grijanju i snabdijevanju kisikom, što ću također pokušati reagirati.
3. Humanitarno - ranije se na ime svakog zatvorenika iz Hrvatske uplaćivalo po 600 guldena mjesečno. Za to više nema novaca (gledao sam kako se odmah uplaćje novac za generala Kristića). Također sam upozoren i na problem plaćanja američkih odvjetnika za Blaškića.
4. Treba organizirati i psihološku brigu za naše zatvorenike (optuženi iz Srbije i Bosne imaju svog psihologa).
5. Treba im osigurati satelitsku antenu.

1-5. Stječem dojam da bi ovo područje rada trebalo bolje organizirati, makar u osnovi funkcionira.

6. Druga su pitanja o razvoju događaja na Sudu koja traže neke strateške odluke i pripreme, za koje smatram da se i osobno trebate uključiti, a iskreno i sumnjam da će bez Vas biti kvalitetno obavljene. Savjetujem da imamo i razgovor u četiri oka.
  - a) u proljeće 1999. godine bit će izrečena osuda za sedmero optuženih, a u ljeto za još jednoga. Treba napraviti planove: što ako su osuđeni na zatvor, od kratkoročno do dugoročno, što nakon povratka?
  - b) na zatvorenike se vrši značajni psihološki pritisak, odugovlačenje - Blaškić je čekao 14 mjeseci, a Dario Kordić i Mario Čerkez će čekati dulje na početak suđenja. To se čini da bi se lomilo ljude i onda dogovaralo njihov istup. Mislim da je to vrlo ozbiljno.
  - c) prema ocjenama nekih i naših ljudi, ovo je, u stvari, tek početak suđenja, tj. da se još za niz godina pred nama može očekivati stalno nove optužene.

Osobne komunikacije:

1. Razgovarao sam sa svakim optuženim, pojedinačno ili u grupi, najmanje dva sata. Mnogi od njih su me izrazito molili da pozdravim Vas, a posebno ističem Darija Kordića i generala Blaškića.

2. Poklonio sam im neke knjige, a generalu Blaškiću i osobno pismo (u prilogu) na koje je on odmah reagirao (također u prilogu). Iz toga vidite snagu generala, a mogu Vam reći da su i drugi u dobrom psihičkom stanju, ali potrebno je voditi brigu i potrebno je da budete osobno informirani.
3. O razgovoru sa svakim zatvorenikom imam bilješke, te Vam mogu, ako želite, napisati i detaljniji izvještaj.

Gospodine Predsjedniče, poznavajući Vas i Vašu osjetljivost na stradanja ovih ljudi, pa i na manifestiranje sile moćnih, znam da je ovo neugodno i bolno pitanje, ali jest nužno.

Kao savjetnik, dužan sam Vam reći da neke probleme ne može izbjeći nitko, ali samo Vi možete smanjiti ili ublažiti značajne probleme što drugi neće moći izbjeći.

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
16.prosinca 1998. - 1

Predmet: Posjet Lašvanskoj dolini 18.-21. prosinca 1998.

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Ovih dana posjetit ću Lašvansku dolinu. Sada je peta godišnjica “Bijelog puta” i zločina u Križančevu selu.

Dogovorio sam sastanke sa svakom pojedinom obitelji optuženih, a na javnim skupovima bih želio nastupiti kao Vaš izaslanik.

Molim Vašu suglasnost.

S osobitim poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
16.prosinca 1998. - 2

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Drago mi je da Vas mogu izvijestiti da je, sa značajnom podrškom, u Županijskom domu usvojen nastavak izgradnje hrvatske bolnice u Novoj Biloj.

Nije mi drago da su odbijeni gotovo svi prijedlozi zastupnika iz oporbe. Županijski zastupnici predlažu konkretne ljudske stvari - školu, bolnicu, unapređenje ceste. Gospodine Predsjedniče, mora se voljeti cijelu Hrvatsku, radovat se svoj djeci, pomoći svim bolesnicima i poboljšati sve puteve. Ovdje nema mjesta strankama. Molim Vas da pomognete u ostvarivanju dostojanstva i zajedništva na ovom području.

Istodobno, ovakvo ponašanje smatram da direktno vodi u politički poraz. Hrvatski narod želi stranke kao konkurenciju, a ne kao konflikt.

S osobitim poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
17. prosinca 1998.

Predmet: O ljudskim pravima, mirotvorstvu i demokraciji

Poštovani gospodine Predsjedniče,

u posljednje vrijeme javljaju se brojne kritike prema Hrvatskoj i na Vas osobno, dovodeći u pitanje naše opredjeljenje za demokraciju, mirotvorno djelovanje i ljudska prava.

Ove kritike dosižu sve do sumnje u spremnost Vas osobno da osigurate poštovanje i provedbu rezultata demokratskih izbora, a i ulogu hrvatske vojske kao garancije stabilnosti demokracije, sigurnosti i razvoja Hrvatske. Do danas ni Vi ni nitko drugi nije na to reagirao i u javnosti je izazvana određena nesigurnost i neinformiranost. Mislim da bi iz mnogo razloga bilo korisno, a da Vam je ovim putem omogućeno, da održite snažan državnički govor zajedno s vizijom razvoja demokracije u Hrvatskoj. 15. siječnja je godišnjica međunarodnog priznanja Hrvatske kada bi vrijedilo tako istupiti pred veleposlasticima ili, uoči njihovog dolaska, intervjuom na televiziji tim povodom.

Dopustite mi da tek naznačim neka razmišljanja, a, ako ćete tražiti, spreman sam učiniti više.

1. Svojim radom prije formiranja hrvatske države, za vrijeme njenog formiranja i obrane, pa tako i u budućnosti, svakim svojim djelovanjem doprinosit ćete obrani, razvoju i sigurnosti hrvatske države. Za tu sigurnost potrebno je zajedništvo kada smo ugroženi kao što smo pokazali u Domovinskom ratu. Potrebna nam je demokracija u kojoj ćemo međusobnom konkurencijom, a ne konfliktom, stranaka potaknuti što kvalitetnije programe razvoja Hrvatske, poštivanje i ostvarivanje rezultata demokracije. Ključna je obveza Predsjednika Republike da omogući izbore i osigura djelotvornu upravu, podrži, od općine do Republike, upravu bez obzira na stranačku pripadnost. Vi ste uložili svoj život u ostvarivanje ovih ideala i svi građani Hrvatske mogu biti sigurni da ćete ih Vi u potpunosti braniti.
2. Hrvatska se, od svog formiranja kao samostalne države, suočila s ostvarivanjem svih aspekata ljudskih prava i socijalnih potreba. Vi ste rukovodili tim pitanjem ne prikrivajući probleme, nego potičući javnost da se suoči i s teškim pitanjima i sami ste bili spremni platiti cijenu i prilikom nekorektnog odnosa prema Vama samima. Tako je današnja hrvatska javnost upoznata s cijelim nizom pitanja koji su pred nama da ih stvaramo.
3. Hrvatska je ostvarila svoje puno međunarodno priznanje i danas više nije pitanje hoće li Hrvatska biti međunarodno priznata, već kojim će se intenzitetom to povezivanje ostvarivati.
4. Hrvatska vojska je obranila hrvatski narod u trenucima kada se neprijateljska vojska koristila da bi ubijala pacijente u bolnicama. U mnogočemu hrvatska vojska ne samo što je omogućila i obranila hrvatsku državu, već je i obranila sam život velikog broja ljudi. Hrvatska vojska ne samo što ne ugrožava hrvatsku demokraciju, već je, kao i u tolikim državama zapadne demokracije, upravo ona garancija čvrstine hrvatske države i snage njene demokracije. Prema nama su iskazana brojna nerazumijevanja, i od onih koji su protiv nas, ali i od naših prijatelja. Naša je obveza, posebno prema

prijateljima i međusobno, da sa strpljivošću, preciznošću i koliko god bude puta potrebno iskazujemo hrvatsko opredjeljenje kao demokratske i socijalne države.

Gospodine Predsjedniče, mogao bih Vam još mnogo toga napisati, pa i želio, no mislim da je i ovih par razmišljanja dovoljno kao naznaka da vidite moj osobni stav o potrebi da se učini napor pozitivnog istupa, zbog svijeta, zbog naše javnosti, a i zbog prepoznatljivosti Vašeg opredjeljenja za demokraciju, socijalnost, prijateljstvo sa svijetom i sigurnost hrvatske države. Sve ovo Vi znadete iskazati bolje od mene, a i ja mogu kvalitetnije nego što je u ovom tekstu.

Ali, gospodine Predsjedniče, ja sam jedan od Vaših suradnika koji ne samo što vjeruje u Vaše opredjeljenje i koji na tom tragu stalno djeluje, već sam Vam u potpunosti spreman i iskazati neke potrebe.

Želim Vam uspješan boravak u Rusiji i prenijet ću Vaše poruke našima u Bosni i Hercegovini, a, sa svim poštovanjem, možete zavidjeti više Vi meni nego ja Vama.

S osobitim poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
23.prosinca 1998.

Predmet: Izvješće s puta u srednju Bosnu

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Od 18. - 22. prosinca 1998. godine proveo sam u posjetu srednjoj Bosni, u Lašvanskoj dolini. Tom prilikom obilježili smo 5. godišnjicu Bijelog puta, održali sastanak s političkim vodstvom, posjetili obitelji optuženih u Haagu, razgovarali s liječnicima i obišli gradilište bolnice u Novoj Biloj.

Ad 1. Bijeli put u Lašvanskoj dolini ima legendarno značenje. Njihove lokalne televizije su radile emisije od po nekoliko sati o Bijelom putu. Sama bolnica je definitivna točka identiteta Hrvata srednje Bosne. Ovom prilikom smo promovirali dvije knjige o Bijelom putu, bosanskog pisca i hercegovačkog franjevca. Na samoj promociji bio je simbolični skup srednjeg sloja - liječnici, fratri, gosti iz Hercegovine, književnici, nastavnici, politički predstavnici, predsjednik Židovske zajednice i drugi. Nedostajali su bogati ljudi. Bilo je gotovo dirljivo vidjeti taj pokušaj postojanja srednjeg civilnog sloja Hrvata. Smatram da bi trebalo pokušati formirati Klub Lašva, razvoj ili slično koji bi se jednom u mjesecu ili u dva mjeseca sastajao i razgovarao s uglednim gostom iz Hrvatske o svom razvoju. To bi za ove ljude mnogo značilo i trebalo bi konkretno zadužiti nekoga za taj posao. To, naravno, vrijedi i za druga mjesta gdje žive Hrvati.

Ad 2. U razgovoru s političkim vodstvom iskazano je, na dramatičan način, da opstanak Viteza ovisi o otkupu proizvodnje Vitezita u Hrvatskoj. Po povratku, razgovarao sam s ministrom obrane koji mi je kazao da je problem na njihovoj strani, tj. u međusobnom dogovoru. U Orašju sam ponovno razgovarao s predstavnicima Viteza koji su priznali svoju podijeljenost i obvezali se da će se ponovno javiti kad objedine svoje stavove. Ovo Vam je informacija, a ako će trebati nešto više, javite se.

Ad 3. Razgovarao sam s više obitelji (Kupreškić, Josipović, Papić). Ističu se dva problema: da im nisu izvršena obećanja prilikom odlaska u Haag, tj. osiguranje hrvatskih mirovina, te postavljaju sumnju da li sva dokumentacija koju predaju dolazi do njihovih odvjetnika.

Ad 4. i 5. Razgovor s liječnicima je bio vrlo kvalitetan i ogromno je zadovoljstvo ljudi da ste stali iza dovršetka bolnice. Sada se postavlja krucijalno pitanje o budućem statusu i radu bolnice.

Prijedlozi :

1. O Vitezitu ću Vas izvijestiti kada budem imao nove informacije.
2. Za zatvorenike treba odmah osigurati mirovine, a treba i sagledati cjelovitost njihovog stanja.
3. Vi trebate dobiti zajedničku ocjenu svih koji se time bave.
4. U svezi s bolnicom i budućim razvojem ugledna će delegacija posjetiti Jelavića kao najvišeg hrvatskog dužnosnika u BiH i izvijestiti ga o stanju.

5. Vi ćete osobno otvoriti bolnicu 14. lipnja 1999. godine - to je 5 godina od Vaše posjete Novoj Biloj i priprema za to počinje odmah. Ovo je jedinstvena i neponovljiva prilika za Vaš posjet i podcrtavanje trajne veze i potpore Hrvatima srednje Bosne. Zbog toga je i moja molba da to učinite na rubu nepristojnog. Molim da se odmah formira odbor za pripremu Vaše posjete.

S osobitim poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
30.prosinca 1998.

Predmet: Obrana ugleda Predsjednika Republike

Štovani gospodine Predsjedniče,

Moj sud o Vama i Vašem radu dobro poznajete iz mog rada, javnih istupa i komunikacije s Vama osobno. Zbog toga ne želim ovdje na to trošiti prostor.

Više puta sam bio pogođen povredom Vašeg ugleda kao čovjeka koji je rukovodio obranom Hrvatske i hrvatskog naroda od agresije, stvaranjem hrvatske države i povezivanja u međunarodnu zajednicu, ali i duboko neukusnih oblika kako je to činjeno koji su već nanijeli i nanijet će dugoročnu štetu etičkim odnosima u Hrvatskoj.

Zbog toga sam i sam više puta reagirao. Ljudski osjećam pred Vama i stid i krivnju što smo takvi kakvi jesmo, ali bez obzira na vizije i želje mora se živjeti u stvarnosti.

Obrana ugleda Predsjednika Republike pravnim putem, kako je dosad provedena, u potpunosti je neuspješna i neadekvatna:

- svi procesi su izgubljeni
- mediji su u značajnoj mjeri imali negativan odnos
- javnost nije pokrenuta.

Štoviše, pošto se odlučilo za pravni pristup praktično je onemogućena rasprava i odgovornost javnih osoba i institucija. Ovi pristupi su pri tome površni i nepredvidivi u svom reagiranju.

Najnoviji postupak protiv Slavena Letice u potpunosti je pogrešan. Sud će donijeti negativnu ili izrugujuću presudu (npr. kazna od jedne lipe ili zatvor od tri minute), a ukupni efekat je isključivo reklamiranje, pa se tako stiče i ugled mučenika veći od branitelja, invalida Domovinskog rata i stradalih osoba. Nalazimo se na rubu molbi za pokretanje procesa.

Stoga smatram sljedeće:

- proces protiv Slavena Letice treba odmah prekinuti
- postoji značajna potreba ozbiljne obrane ugleda Predsjednika

I zato:

- a) unutar Ureda zadužiti radnu grupu (g. Barišić, gđa Škare Ožbolt, g. Sokol, g. Ramušćak, g. Lang, g. Vinković) da ocijene pravilni pristup.
- b) nakon toga proširena grupa (gđa Mintas Hodak, oporbeni potpredsjednik Sabora Budiša, predsjednik saborskog Odbora za ljudska prava Kiš, rektor Jeren, predsjednik HAZU Padovan) će razmotriti predloženi pristup i definirati rad. Grupa bi imala stalni karakter.
- c) obrana ugleda Predsjednika ne može biti suženo niti politički niti sektorski, već se radi o civilizacijskoj odgovornosti svih nas.

S poštovanjem,

1999.

32. 11. siječnja 1999. -Podaci o sinagogi i ljekarni u Dubrovniku
33. 28. siječnja 1999. -O plaćama u Hrvatskoj nakon odluke o plaćama sudaca
34. 12. veljače 1999. -Izvješće s puta po Bosni 8.-11.veljače 1999.
35. 15. veljače 1999. -Suđenja i javne reakcije
36. 2. travnja 1999. -Pomirenje
37. ? travanj 1999. -Skopje 1
38. 6. travnja 1999. -Skopje 2
39. 7. travnja 1999. -Skopje 3
40. 9. travnja 1999. – 1 -Skopje 5 (Tetovo)
41. 9. travnja 1999. – 2 -Skopje 6
42. 9. travnja 1999. – 3 -Janjevo 1
43. 10. travnja 1999. -Skopje 7 – Ocjena stanja nakon odbijanja humanitarne posjete Kosovu
44. 14. travnja 1999. – 1 -Skopje 8
45. 14. travnja 1999. – 2 -Tirana 2
46. 23. travnja 1999. -Kosovo; Deset godina humanitarnog rada; pet godina savjetnik Predsjednika
47. 26. travnja 1999. -Tri humanitarne odluke
48. 21. svibnja 1999. -Stanje u Hrvatskoj
49. 27. svibnja 1999. -Povodom dana državnosti
50. 16. srpnja 1999. -Izvješće o humanitarnoj misiji na Kosovu 12.-14.7.
51. 10. rujna 1999. -Izvješće s puta po Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini od 1.-9. rujna 1999.
52. 13. rujna 1999. -Odlazak u Uzdol na obilježavanje 6. obljetnice masakra na Uzdolu
53. 17. rujna 1999. -Pomirenje II
54. 30. rujna 1999. -Pomoć Hrvatima sa Kosova
55. 12. studenog 1999. -pismo
56. 13. studenog 1999. -pismo
57. 14. studenog 1999. -pismo
58. 15. studenog 1999. -pismo
59. Socijalna politika - I
60. Socijalna politika - II

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
11.siječnja 1999.

Predmet: Podaci o sinagogi i ljekarni u Dubrovniku

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Šaljem Vam informacije o povijesti sinagoge i ljekarne u Dubrovniku.
Prikupio sam pouzdane podatke, ali nemam hrabrosti da ja dajem sažetak.

I Sinagoga u Dubrovniku

- prilog br. 1 - prikaz dr. Horowitza, predsjednika Židovske općine u Dubrovniku
- prilog br. 2 - izvještaj iz Židovskog centra
- prilog br. 3 - fotografije iz izvora br. 2.
- prilog br. 4 - izvješće dr. fra Joze Sopte, uglednog franjevca iz Dubrovnika
- ne šaljem Vam vlastite izvore za vrijeme opsade Dubrovnika, ako treba, mogu poslati

II Ljekarna Male braće u Dubrovniku

- prilog br. 5 - povijest ljekarne, autor: dr. fra Jozo Sopta

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
28.siječnja 1999.

Predmet: O plaćama u Hrvatskoj nakon odluke o plaćama sudaca

Poštovani gospodine Predsjedniče,

U prijedlogu Zakona br. 538 predložene su nove plaće za suce i druge pravosudne dužnosnike.

Problem:

Na stranici 2 navedeno je da je “došlo do velike razlike u plaćama tih (pravosudnih) dužnosnika u zakonodavnoj i izvršnoj vlasti, pa te razlike treba uskladiti donošenjem novog zakona kojim će se urediti plaće sudaca i drugih pravosudnih dužnosnika.

Na stranici 3 Vlada navodi “pokušali smo s predstavnicima pravosudnih tijela dogovorno utvrditi odnose između pojedinih skupina pravosudnih dužnosnika, ali u tome nismo uspjeli.” Predloženi zakon u tjednu 25.-29. siječnja na dnevnom je redu Sabora.

Na Odboru za zakonodavstvo Županijskog doma, među ostalim, je ocijenjeno “da će doći do velikog nesrazmjera između pravosudnih dužnosnika i nekih kategorija visokoobrazovanih djelatnika, kao što su sveučilišni profesori, predstojnici klinika i tako dalje.”

Na sjednici Županijskog doma 27. siječnja istupio sam upozorivši da će ovakva odluka dovesti do značajnih socijalnih poremećaja. Najmlađi sudac dobiva praktično veće primanje nego najugledniji liječnik ili sveučilišni profesor. Zbog toga sam upozorio sa će se ovom odlukom izazvati značajne socijalne poremećaje. Mojem istupu se pridružio general Červenko koji je iznio podatak da će najmlađi suci biti plaćeni više od vodećih časnika.

U neformalnim razgovorima veliki broj drugih zastupnika i uglednika iskazao je negativnu ocjenu ovog pristupa. U tim razgovorima osobno sam odbio Vašu odgovornost za ovo područje ističući da se radi o odgovornosti Vlade.

Sada smatram da postoje odluke koje Vi trebate donijeti.

1. Odluke su hitne jer Zastupnički dom glasuje u petak.
2. Pri odlučivanju treba razmotriti koje su posljedice ove odluke na druge ugledne socijalne grupe, a i plaće svih zaposlenih.
3. Mogući je pristup da se inicira status časnika, sveučilišnih profesora i liječnika. Istovremeno upozoravam da će to pitanje plaća postaviti i druge socijalne grupe.
4. Posebno je pitanje definicije dužnosnika, tj. činjenice da suci nemaju reizbor.

Gospodine Predsjedniče, smatrao sam svojom obavezom da snažno istupim i da Vas o tome obavijestim. Postigao sam da je socijalna pažnja na ovo pitanje iskazana sa

naše strane i da još uvijek moguće razmisliti o odluci (petak). Ako smatrate da trebate dodatne informacije ili mi želite dati upute, molim da mi javite.

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
12. veljače 1999.

Predmet: Izviješće s puta po Bosni 8. - 11. veljače 1999.

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Za vrijeme boravka u Bosni posjetio sam Sarajevo, Brezu, Vareš, Visoko, Vitez, Brajkoviće, Novu Bilu, Travnik, Zenicu, Lukavac i Tuzlu.

Tijekom boravka razgovarao sam s: ambasadorom Kleinom, fra Petrom Anđelovićem, županijskim vodstvom srednje Bosne, liječnicima i graditeljima Nove Bile, suprugama branitelja u Haagu, Hrvatima Vareša, predsjednikom Židovske zajednice u Zenici, Hrvatima - povratnicima u Brajkoviće, svećenicima u Lukavcu i širim hrvatskim vodstvom u Tuzli. Kako bih bolje razumio stanje, direktno sam stanovao u kućama naših ljudi, pa i najsiromašnijih.

Postignuti rezultati

S Kleinom - izrazito je pružio podršku i izrazio želju da se uključi u mirovni projekt "Izazov dobra" i "Ranjeni Krist". Informirao me, što nisam znao, da je veliki projekt prikupljanja dobra pokrenula Titova unuka, liječnica iz Beograda, a da sličan projekt priprema i američki Institut za mir. S Kleinom sam, također, dogovorio posjet bolnici u Novoj Biloj i, uopće, posjet srednjoj Bosni.

S fra Petrom Anđelovićem, provincijalom bosanskih franjevaca - osigurao sam podršku i dogovorio moguće oblike suradnje u vezi s hrvatskom bolnicom "dr. fra Mato Nikolić". U tom smislu on će ovih dana Vama napisati pismo.

U vezi s bolnicom - nastavljena je izgradnja, dogovarali smo početak rada i dogovorili s gosp. Antom Jelavićem zajednički posjet zdravstvenih radnika.

U Travniku - impresivni je rezultat ponovno otvorenje "Isusovačke gimnazije", danas je to osnovna škola i gimnazija.

U mjestu Brajkovići - došlo je, ne samo do povratka značajnog broja Hrvata, već i otvaranja malog pogona konfekcije - stvoreni su uvjeti za život.

U Tuzli - sastao sam se s oko dvadeset vodećih Hrvata koji izrazito žele osnažiti svoju povezanost.

Problemi

Pojava hrvatske bijede (Vareš, Lukavac) - najčešće se radi o starim ljudima koji ostaju napušteni, ali prisutne su i obitelji (u Lukavcu 9-oro djece do 14 godina, a nijedno ne ide u školu). Povezano s gornjim - otkup hrvatskog zemljišta usred hrvatskih naselja.

Problem školovanja - stvorena je značajna mreža škola, ali od 5000 hrvatske djece na području Tuzle, njih 4000 ne ide u hrvatske nego u bošnjačke škole. Postojeće katoličke ili hrvatske škole imaju nedovoljnu vezu s Hrvatskom i niz drugih problema. Posebno ističem problem udžbenika. U udžbenicima iz Hrvatske praktično uopće nisu obrađeni Hrvati iz BiH, a u bošnjačkim udžbenicima ide se do vrijeđanja hrvatskog naroda. Nema programa stipendiranja za hrvatsku mladež na sveučilištima u Hrvatskoj, što je značajno

potrebno posebno za one koji se vraćaju u BiH i posebno za nacionalnu grupu predmeta. Veza među sveučilištima je nedovoljna u svakom pogledu.

Kulturna povezanost - također je nedovoljna, u što uključujem i odsustvo planiranja posjete javnih radnika.

Politički - postignuti su značajni rezultati, ali je potrebna i edukacija naših ljudi koji obavljaju funkcije (mene će pozvati na dvodnevni seminar u Tuzlu). Ovo obuhvaća i jake zahtjeve za tzv. minimumom na koji bi bile obvezne sve stranke i organizacije.

Gospodarstvo - obuhvaća dva pola: od pokretanja malog poduzetništva (konfekcija Brajkovići) do rada Vitezita. Ako se ne riješi pitanje Vitezita i njegove suradnje s Hrvatskom, onda Hrvata u srednjoj Bosni neće biti. I ovo pitanje traži snažnu intervenciju s Vaše strane.

Sigurnost - na hrvatskoj strani prisutan je kriminal, od sitnog do krupnog (ravnatelju i glavnom kirurgu bolnice u Novoj Biljoj po drugi put je ukraden osobni automobil iz garaže). Bez zaustavljanja kriminala nema opstanka Hrvata.

Teror - na bošnjačkim područjima prisutan je direktni teror nad hrvatskim stanovništvom (najnovija eksplozija u Travniku). Način reagiranja na ovaj teror mislim da nije dovoljno razrađen.

Razgovarao sam posebno i o položaju obitelji i uopće suđenja u Haagu što je posebna tema koju ovdje neću otvarati.

Zaključno

1. U Bosni je definitivno započeo mir sa svim problemima i očekivanjima koji iz toga proizlaze.
2. Današnja Bosna obuhvaća Bošnjake čija vitalnost proizlazi iz činjenice da im je to jedina zemlja.
3. Hrvati se odlučuju, a mogu i birati - Bosna i Hercegovina, Hrvatska ili svijet. Zato i postavljaju pitanje što će biti sa nama?
4. Postoje vrlo značajni rezultati koji nisu dovoljno iskazani.
5. Postoje vrlo značajni problemi koji se mogu riješiti, ali je potreban konkretan angažman.
6. U BiH prisutni su vrlo vrijedni ljudi, ali ne mogu ostvariti kritičnu masu bez sustavne podrške iz Hrvatske. Nisam siguran da je na našoj strani prisutna potrebna politička volja da bi ostvarili djelotvoran i cjeloviti program. U političkom pogledu započinje pluralizam i među Hrvatima, ali Nova hrvatska inicijativa se neće održati. Ako ih odbije HDZ, prići će socijaldemokratima.
7. Ponavljam da je potreban Institut za Bosnu i Hercegovinu.

Na kraju, gospodine Predsjedniče, jedna stara Hrvatica stvorila je u Tuzli izreku o Vama - "Tuđman Franjo iz Zagreba prati kako žive tuzlanski Hrvati".

Strateška i konačna odluka o cjelini naše politike je na Vama.

S poštovanjem,

P. S.

Na povratku, pukla mi je guma u Republici Srpskoj kod Prnjavora. Pokušao sam se izvesti na felgi. Nisam uspio i stao sam usred snijega. Jedan po jedan, Srbi su se

okupili i takmičili tko će mi više pomoći. Počeo sam i eksperimentirati, pa sam rekao da sam Vaš savjetnik, što me uopće nije oštetilo. Stavili su mi dvije nove gume i odlično sam se vratio. Jedino sam na granici morao potajno potplatiti srpskog policajca.

Za: Predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa

12. veljače 1999.

Predmet: Izvješće s puta po Bosni 8. - 11. veljače 1999.

Poštovani gospodine Predsjedniče,

REPUBLIKA HRVATSKA
50403 — UREDA PREDSEDNIKA REPUBLIKE
KABINET PREDSEDNIKA

Primljeno:	12. 02. 1999.
Klasifikacijska oznaka:	
Uredbeni broj:	99 - 394/11

*Lanq
Razmislijte kon.
probleme s političarima
1. 7. 11*

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
15. veljače 1999.

Predmet: Suđenja i javne reakcije

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Mislim da dolazi do nekih nepotrebnih problema u vezi sa suđenjem gospodinu Šakiću, a isto tako da će doći do dodatnih problema i u vezi s optuženima u Haagu ukoliko se na nekim poslovima neće sustavno i smireno raditi.

Sukladno sa svojim opredjeljenjem protiv ratnih zločina, Hrvatska je tražila izručenje gospođe Nade Šakić, što je i učinjeno. Pokrenut je pravni postupak, a završio ga je tužitelj zbog nedostatka dokaza. Smatram da sve postupke u vezi s ratnim zločinima koji su pokrenuti treba zaključivati sudac, a ne tužitelj. Mislim da nema potrebe da Vam obrazlažem sve razloge za to.

U vezi sa suđenjem gospodinu Dinku Šakiću nisam upoznat kakve su pripreme, ne samo u vođenju procesa, već i u mogućim događajima oko procesa.

Također očekujem vrlo značajne događaje u vezi sa optuženima u Haagu tijekom ove godine.

Gospodine Predsjedniče, Vi ste imenovali Komisiju za žrtve rata pod vodstvom gospodina Nikice Valentića. Prihvatio sam članstvo u toj Komisiji iz tri razloga i to sljedećim redosljedom važnosti: prvo i najvažnije, što i sam pripadam obitelji stradalih, a i što sam u ovom ratu vidio neizmjerne ljudsko stradanje; drugo, zbog osobnog odnosa prema Vama i mojeg dubokog poštovanja prema Vašem naporu da u stvaranju hrvatske države bude što manje ljudskih žrtava i da se očuva što više dostojanstva; i treće, što mi je stalo do Hrvatske i njene budućnosti kao konkretne zajednice. Međutim, ova Komisija se praktično uopće ne sastaje, a sada kao rezultat nastaju direktne štete. Ne mogu odgovarati za ovakve događaje, pa Vas molim da mi kažete što da činim.

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
2. travnja 1999.

Predmet: Pomirenje

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Upravo smo u vremenu Uskrsa, Bajrama i Pesaha, najvećih blagdana svih vjera Starog i Novog Zavjeta. Kao moj poklon Vama za Uskrs, dopustite mi da Vam kažem zbog čega sam podržao i nastojao razvijati Vašu ideju o pomirenju.

Još 1988. godine napisao sam pismo za "NIN" pod naslovom "Molba da se zaustavi mržnja", koje nije nikada objavljeno, a 1990. godine u Stockholmu predložio sam da se definicija zdravlja proširi duhovnim blagostanjem jer je mržnja najveće zagađenje - zagađenje duše.

Od rudnika na Kosovu 1989. godine i tijekom cijelog Domovinskog rata temeljio sam svoj rad na prepoznavanju i povezivanju "dobrih ljudi" s ciljem zaštite od stradanja cijelih populacija, bez obzira na njihovu vjeru i nacionalnost.

Moje primarno djelovanje i posvećivanje pažnje hrvatskom narodu i Hrvatskoj nije zbog toga što smatram Hrvate ili Hrvatsku boljom od drugih, već zbog toga što je to moj narod i moja država.

Za vrijeme cijelog rata praktično sam se uvjerio i u moć i u potrebu za dobrim. Koristio sam biblijske temelje (Abrahama), klasiku Martina Bubera, ljudska prava i suvremenu literaturu. Zajedničko djelovanje, iskustvo, teorije i sjećanja povezano se u ideji i vjeri "Ranjenog Krista".

No, ma koliko bio uvjeren u moć dobra, toliko sam i od mjesta do mjesta Hrvatske i Bosne i Hercegovine, Crne Gore i Kosova, upoznao koliko je tragično ovaj narod zaražen mržnjom, koliko su nepravedne podjele u njemu i koliko se međusobno uopće ne poznajemo.

Nažalost, niti danas ne vidim dovoljnu spremnost intelektualaca da prouče proteklo vrijeme i tragaju za zajedništvom, već se, štoviše, oživljava stare podjele na djelomičnim istinama.

Nakon Domovinskog rata upoznao sam se i s nastojanjima u drugim narodima. U Jeruzalmenu, u Yad Vashemu odata je počast žrtvama Holocausta ističući ukupan broj stradalih, ali i prikupljajući podatke o svakom pojedincu. Tamo se odaje počast Pravednicima među narodima, gdje su, otkrivajući jednog po jednog, došli do populacije dobra (15000). Prikazuje se zlo, ali se ne ističu zločinci.

U Strasbourgu, glavnom gradu Europe, poput Piete stoji kip majke koja drži ovdje dva sina koji su poginuli prisiljeni da se međusobno ubiju. Ispod spomenika piše: "Našim mrtvima", a pridodate su pločice i godine za svaki rat, 1. i 2. svjetski, Indokinu i Alžir.

U Rimu 24. ožujka 1944. godine njemački vojnici pod vodstvom SS časnika Ericha Priebkea strijeljali su 335 civila, od 15 do 80 godina, kao osvetu za 33 SS vojnika koje su, dan ranije, bombom ubili talijanski partizani. Za ovaj čin Priebke (84) je, krajem 1998. godine, definitivno osuđen na doživotni zatvor. Pokušaj suđenja partizanima, uključivši i hrvatskim, sud je odbacio.

U znak obilježavanja ovog događaja gradonačelnik Rima Francesco Rutelli izradio je plakat pod naslovom "Rim - grad mira, potvrđuje svoju podršku za one koji

su se borili i umrli za demokraciju i iskazuje svoje poštovanje i milostivost za poražene”.

Ovo je izazvalo burnu reakciju, ispostavilo se pitanje i tvrdnja: “poštovanje prema nacistima nije legitimno.” Istina je da Hitleri i Himleri, Pavelići i Mihajlovići ne zaslužuju poštovanje, ali njemački vojnici i narod, sovjetski vojnici i narod sa posljedicama Auswitza, Jasenovca, Gulaga, Katinske šume, Bleiburga, Dresdena i Hiroshime, težak su teret nad vojnicima i narodima i velika su cijena za suradnju ili nemoć da se pobune protiv diktature i provedbe zločina.

Sve ljude i sve ratne žrtve treba poštovati, kao i svako groblje vojnika.

Cilj rušenja diktature i zaustavljanja zločina nije mržnja prema narodima i pretvaranje njih u građane drugog reda.

Ovih dana, točnije 28. ožujka, u Tokiju je otvoremn muzej koji obilježava stardanje civila tijekom 2. svjetskog rata, a ne spominje uzroke rata ili zločine japanske vojske.

U našoj javnosti nažalost se spominje samo primjer Franka i time se ponovno ne omogućava niti poznavanje niti sudjelovanje hrvatskog naroda u ovom vrlo značajnom pitanju.

Za vrijeme Domovinskog rata našao sam pismo jednog mladog srpskog vojnika koji je prisilno mobiliziran na Kosovu i odveden u Posavinu. Ostavio je pismo za svoju djevojku u kojem izražava žalost i bol što nisu mogli ostvariti ljubav. Nalazio sam neobilježena groblja i slušao ispovjedi “potomaka ustaša”. Sjetio sam se na njih i prilikom rušenja i spašavanja američkog pilota, uz istovremeno odvijanje novog sukoba i masakra.

Gospodine Predsjedniče, regrutirani vojnik u ma koju vojsku ne može biti kriv, ne može izgubiti dostojanstvo i mora mu se pomoći da se uključi u normalan život, bez obzira je li njegova vojska pobijedila ili je poražena. To ne znači odsustvo odgovornosti. Štoviše, naredbodavni pojedinci ne mogu prenijeti svoju krivicu na mobilizirane ljude, a oni, pak, ne smiju podleći i pojedinačno se uključiti u zločin. Suvremeni ratovi vode se protiv populacija (civila) i nužno je istaknuti krivicu zločinaca, a zaštititi od obilježavanja i mržnje pojedince i narode.

Zahvaljujući Vašem stavu, pojedinačno i zajednički, ljudi raznih uvjerenja prihvatili su zajedništvo u obrani Hrvatske u ključnom trenutku agresije 1991. godine.

To je zajedništvo bilo tako snažno da je uspjelo u nemogućim uvjetima i obvezalo da se upali svijetlo i ne dopusti novu mržnju i optužbe zbog prošlosti. Ovaj narod je proveo aboliciju sam nad sobom. Različiti stavovi, konkurencija u svakom, pa i političkom obliku su korisni, ali podjela, obilježavanje, prozivanje i mržnja nisu u redu i ne vode nigdje.

Polazeći od ovakvih iskustava, znanja i stavova provodimo projekt “Izazov dobra” i “Ranjeni Krist” kako bi izložili hrvatsko humanitarno iskustvo i zabilježili kako su u najtežim trenucima ljudi pomagali jedni drugima.

Evo, gospodine Predsjedniče, ovako sam doživio, prihvaćao i nastojao razumijeti ideju pomirenja i ideju dobra.

Bio sam Vaš savjetnik za humanitarna pitanja u vremenu Domovinskog rata i stvaranja Hrvatske i želim da se zabilježi što je to “pomirenje” i da se ovom narodu pruži pravo na “dobro.”

Ovo je pismo malo duže, ali činjenica da akademije, sveučilište, pa i crkva i druge ugledne institucije još uvijek nisu razumijele niti se uključile u ovo pitanje, da neki misle da treba obnoviti stare i pokrenuti nove optužbe, da Vas mnogi ne razumiju i

namjerno ili nesvjesno krivo prikazuju, i da se tako stvara novi teret narodu i ljudima, potakla me i obvezala na ovo pismo.

Sretan Vam Uskrs.

P. S.

S nadom da će Vam ovo pismo malo i doprinijeti, a možda Vas i potakne.

**Predsjedniku Republike Hrvatske
Dr. Franji Tuđmanu**

Od savjetnika dr. Slobodana Langa
travanj 1999

SKOPJE 1

Vrste problema

1. Ocijeniti humanitarno stanje u Skopju
2. Ocijeniti humanitarne potrebe Hrvata i hrvatskih državljana
3. Procijeniti stanje hrvatskih zajednica u Janjevu i Letnici

Opis stanja

1. Problem s izbjeglicama je vrlo velikih dimenzija. Nekoliko desetaka tisuća ljudi smješteno je u Blacama u uslovima neizbježne tragedije. Veći broj ljudi (10-30) dnevno umire a isto tako se i rađa. Opkoljeni su kordonima vojnika i u svakom trenutku može izbiti nasilje. Prema uvidu koji imamo došlo je do izbijanja epidemija, zaraznog meningitisa i hepatitisa A. Rješavanje pitanja izbjeglica preduvjet je za svaku drugu akciju. Također smo informirani da su veliki dijelovi Kosova prazni.

Po velikom broju pokazatelja koje Vam ne želim osobno razrađivati može se očekivati da će NATO vršiti napad do potpunog vojnog poraza Srbije i ulaska kopnenih trupa.

Hrvatski interesi

Ostvarili smo vrijedne kontakte; Tupurkovski, Trajkovski (zamjenik ministra vanjskih poslova), Crveni križ Makedonije, Katolička crkva, Hrvatska zajednica i drugi kontakti koje ovdje ne navodim.

Značajno se pokazalo interpretirati cjelovitost hrvatske politike. Ja sam iznio po prilici slijedeće: Predsjednik RH zalaže se za mirovnu i humanitarnu politiku. Zbog toga je osobno iznio prijedloge za pomoć ljudima i mir, zadužio je ministra vanjskih poslova na kontakte s ministricom Albright i sudjelovanje na konferenciji u Berlinu. Ugledni hrvatski diplomati sudjelovali su na konferenciji u Bruxellesu i drugdje.

Na humanitarnom području Hrvatska će sudjelovati na konferenciji u Ženevi, a nas je kao humanitarnu delegaciju zadužio da posjetimo Skopje i utvrdimo humanitarno stanje uključivši i položaj hrvatskih zajednica na Kosovu. Hrvatska Vlada je već usvojila pomoć za izbjeglice i kontinuirano će donositi potvrdne humanitarne odluke.

Na terenu smo obišli kamp izbjeglica kao i sudjelovali u razgovorima s ljudima koji su posjetili naše zajednice, a i direktno razgovarali.

Akcije

1. Prihvatili smo nekoliko hrvatskih obitelji i obitelji hrvatskih državljana koje su došle u Skopje i pomogli im da rješavaju svoje probleme od doista tragičnog do praktičnog. Na ovim primjerima stvarali smo i model humanitarne brige.
2. Smireno ali otvoreno provodili smo kontakte u Skopju.
3. U cjelini smo pripremili moguću akciju s našim zajednicama. Pritom smo posebno surađivali s Makedonskim Crvenim križom (prilog) koji traje i o kojem ćemo Vas dalje informirati.
4. U kontaktu smo s našim Veleposlanstvom u Tirani.

Prijedlozi i zaključna ocjena 5.4.

1. Humanitarni rad bit će okosnica međunarodne politike u dogledno vrijeme. Smatram i molim Vas gospodine Predsjedniče da ovaj koncept zaokružimo pod Vašim vodstvom i da iskoristim ovu prigodu da bismo izradili takav projekt. U ovom trenutku želim istaknuti procjenu hrvatske humanitarne odgovornosti. Pošto Hrvatska čini po prilici 1 % populacije Europe i 0,3-0,5 % proizvoda hrvatska je odgovornost da prihvati 1 % izbjeglica i financira do 0,5 % humanitarnih troškova. Nemojmo ići neodgovorno. Niti iznad, niti ispod tog broja. Ali ovaj broj ističem. U njega treba uključiti i mogući dolazak naših ljudi.
2. S radošću Vas mogu izvijestiti da nema dramatične opasnosti za naše ljude. Sigurni su. Snabdjeveni su i zahvalni da Hrvatska pokazuje brigu za njih. Znam koliko Vam je do toga stalo i osobno Vam garantiram da ne trebate brinuti.
3. Treba nastaviti humanitarnu brigu za pojedinačne izbjeglice koje dolaze u Veleposlanstvo. To će možda biti najteže.
4. Bilo bi dobro ponuditi i stručnu tehničku uslugu Makedoniji na temelju našeg iskustva, kao na primjer, organiziranje izbjegličkih kampova, kontrole epidemije i slično.
5. Nastavit ćemo akciju ulaska na Kosovo i posjet našoj Zajednici.
6. Sutra ću se ponovno javiti. Posebno veliki interes pokazuje Vasil Tupurkovski koji će moliti da ih Hrvatska podrži jednim danom avionskog prijevoza izbjeglica. Tražio sam da osobno napiše dopis Vama.

Sa poštovanjem,

Dr. Slobodan Lang
savjetnik za humanitarna pitanja

P.S.

Kao i uvijek, ponovno sam se uvjerio u izuzetne mlade ljude koji su stvoreni i koji rastu zajedno sa Hrvatskom. Gospodin Međimorec će Vam se javiti posebno, a veliko mi je bilo zadovoljstvo i doživjeti da gospodin Lasić ima puni dom koji je doista zaslužio, jedino što smo mu oduzeli Uskrs.

**Predsjedniku Republike Hrvatske
Dr. Franji Tuđmanu**

Od savjetnika dr. Slobodana Langa

SKOPJE 2

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Naša akcija se provodi u tri dijela.

1. Humanitarna pomoć hrvatskim državljanima u Makedoniji, izbjeglicama sa Kosova
2. Humanitarno sudjelovanje Hrvatske u međunarodnoj akciji
3. Briga za Hrvate i hrvatske državljane koji su još uvijek na teritoriji Kosova

Ova akcija je značajna ne samo zbog neposredne ljudske brige, već je to i prvo međunarodno djelovanje Hrvatske na humanitarnom području otkad je formirana Hrvatska, ako se izuzme Bosna i Hercegovina.

1. Humanitarno zbrinjavanje hrvatskih državljana

Za tridesetak ljudi ovo djelovanje hrvatske države bilo je upravo od neizmjernog značaja za njihovo dostojanstvo, zdravstvenu brigu, sve do ugroženosti samog života. Mi smo se pobrinuli za hrvatske državljane koji su bili i Hrvati i Albanci i Srbi, ne praveći nikakvu razliku, poštujući ljude i u to smo uključili i članove njihovih obitelji. Za ove ljude iznajmili smo i posebnu zgradu gdje smo ih smjestili i u tijeku je organiziranje brige za njih.

Iz ovog rada izvući ćemo pouke i razviti metodologiju za krizna stanja, ali smo položili ispit i u praksi. U tijeku je planiranje njihovog transporta u Hrvatsku.

2. Međunarodna aktivnost

- Potakli smo uspostavu direktnog kontakta predsjednika Vlade Hrvatske i Makedonije u kojoj bi predsjednik Vlade izvjestio o hrvatskoj pomoći i održavao kontakt.

- Potakli smo ministra zdravlja Reinera da dođe i posjeti izbjegličke kampove.

- Pokrenuli smo da tim naših zdravstvenih i stručnjaka za izbjeglice dođe u posjet i pruži usluge na temelju našeg iskustva i direktnog stručnog rada.

Crveni križ Hrvatske pokrenuo je akciju prikupljanja pomoći u robi i slično.

Na ovaj način povezujemo prvu hrvatsku humanitarnu intervenciju u drugoj državi. Ovdje Vam ne navodim međunarodno sudjelovanje i dogovore nego pokazujem intervenciju na terenu.

Što se tiče Hrvata i hrvatskih državljana na ugroženom području, uvjerali smo se da nisu u neposrednoj opasnosti i da su relativno zbrinuti. Ove smo informacije prikupili iz više izvora. Preko Crvenog križa Makedonije (dopis ste primili) tražili smo da nam se omogući posjet na licu mjesta što danas nismo uspjeli i namjeravamo i dalje forsirati.

Zaključna ocjena

Uspjeli smo razviti sva tri pravca djelovanja od koristi i za naše ljude i za sve stradalnike.

Prijedlozi

Za brigu o našim ljudima potrebno je ojačati Konzularni odjel, a i potreban je netko za humanitarno djelovanje. Ministar je obaviješten.

Za međunarodnu suradnju molim Vas da podstičete da provedemo što kvalitetnije sudjelovanje na terenu (Izraelci dovode bolnicu sa 70 ljudi, 10 tona lijekova itd.) Naše mogućnosti, bolno iskustvo i znanje jesu stvarna snaga i mogu pomoći ovim ljudima.

Glede naših državljana i Hrvata na ugroženom području smatram da treba:

Nastaviti komunicirati preko Makedonskog Crvenog križa, ali i direktno se obratiti Crvenom križu Jugoslavije, po potrebi Međunarodnom komitetu Crvenog križa i konačno UNHCR-u. Ovo smatram da možemo raditi direktno iz Skopja.

Diplomatskim kanalima i odgovarajućim službama treba tražiti da nam se omogući da posjetimo naše ljude, uvjerimo se u njihovu sigurnost, sagledamo potrebe i onima koji žele omogućimo prijelaz u Hrvatsku.

Konačno, gospodine Predsjedniče, smatram opravdanim da i osobno tražite od predsjednika Jugoslavije da nam omogući humanitarni posjet i akciju prema ovim ljudima.

Molim Vas da što prije potaknete ove akcije, jer mi jesmo učinili mnogo, ali i stanje se mijenja iz dana u dan. Osobno, neke stvari dalje ne mogu. Mogu otići ilegalno tamo, riskirati život, što ću u svakom slučaju učiniti ako Vi smatrate potrebitim, ali ne vidim posebnu korist. No, humanitarna briga za te ljude, kao i drugo što smo učinili jest nužno.

Gospodine Predsjedniče, potrebni ste!

Posebno Vas još želim informirati da ćemo posjetiti Albaniju, kako bi i tamo upoznali stanje.

Kao zadnje, stavljam prigovor na odluku o neinformiranju medija. Ja sam ovu odluku proveo, a ona je bila pogrešna, nestručna i štetna. Hrvatska humanitarna politika ima snagu, humanost i na nju se može ponositi i svugdje ju iskazivati. Trebalo je snimiti naše djelovanje i brige o ljudima i da se daje ponos hrvatskom narodu da se brinemo i o

vlastitim ljudima i o onima drugih vjera i naroda. Neka se ta politika prekine. I neka veleposlanik dok smo još ovdje sazove konferenciju za tisak i da upoznamo javnost. Dok svi prikazuju kretanje svojih delegacija i pomaganje, Hrvatska televizija ne prikazuje naše djelovanje koje je bilo i vrijedno i humano. Šteta.

U Skopju, 6. travnja 1999.

Dr. Slobodan Lang
savjetnik za humanitarna pitanja

**Predsjedniku Republike Hrvatske
Dr. Franji Tuđmanu**

Od savjetnika dr. Slobodana Langa

SKOPJE 3

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Nastavljamo raditi naš posao po sve tri linije.

Međunarodno humanitarno djelovanje

Danas je Svjetski dan zdravlja. Prisustvovali smo otvaranju Izraelske bolnice postavljene u roku od 24 sata. Proveli smo dosta vremena sa zamjenikom zapovjednika dr. Adlerom i dogovorili suradnju.

Obišli smo i veliki kamp za izbjeglice koje su međunarodne snage postavile u nepuna dva dana. Na kraju, bili smo i u ranijem kampu Blace koji je na impresivan način očišćen u roku od 24 sata.

Ocjenjujem da smo prisustvovali integriranju zapadnog humanitarnog pristupa u brze zajedničke intervencije i velika mi je bila želja da na pet šatora ne piše USA Aid nego Croatia Aid, da postoje dvoje hrvatskih ambulantskih kola iako ne već bolnica barem ambulanta ili tim liječnika koji surađuje, i da smo tako uvijek dio europske intervencije. Ova sposobnost je očigledno test prisustva svake politike, vojske i države.

Briga za hrvatske državljane i Hrvate

Šaljem Vam listu svih ljudi kojima smo pomogli. Njih je više od 60, ali evo Vam par prikaza.

Obitelj Kabaši – njih je devetoro. Gospođa je iz Hrvatske i udala se za Albanca. Vlastitom akcijom smo ih doveli sa Blaca i u prvom trenutku smjestili u kuće hrvatskih dragovoljaca koji su se javili na sastanku HDZ-a.

Obitelj Plana – dvoje liječnika sa troje djece. Gospođa je iz Hrvatske. Smjestili smo ih u prihvatni centar u koji može stati i nekoliko desetaka ljudi. Njega smo unajmili i to je prva hrvatska humanitarna zgrada za pomoć ljudima pri sukobu u stranoj državi.

Franciska i Albina Zeftić – majka i kći. Došle su samostalno iz Uroševca.

Obitelj Gjoni – stara liječnička obitelj. Ona je sutkinja iz stare hrvatske obitelji sa Kosova. Vrlo ugledni ljudi koji vide budućnost samo u Hrvatskoj.

Devetero ljudi iz Janjeva koji su došli samostalno na temelju svojih veza. Čulo se za nas i ljudi dolaze.

Obitelj Subotić – bili na Blacama. Srbi. Žele se vratiti u Hrvatsku.

Obitelj Bedžeti – svi Albanci. Radili za HINU. Izvukli smo ih sa Blaca.

Obitelj Alija - također razdvojeni na Blacama i ponovno su sakupljeni.

Još 12-tero ljudi je došlo samostalno.

Sveukupno, gospodine Predsjedniče, to je više od 50 ljudi hrvatske, albanske i srpske nacionalnosti. Od djece do staraca. Od neukih do doktora nauka, kojima se pomoglo zato što postoji hrvatska država i što smo pokrenuli aktivnu humanitarnu politiku, formirali grupu i uputili je na teren.

Pokušao sam Vam ukratno ispričati priče o ljudima. Šaljem Vam u prilogu i njihov popis.

Hrvatski državljani i Hrvati na ugroženom području

Sa mijenjanjem stanja, mijenja se i raspoloženje naših ljudi. Noćasnje bombardiranje Prištine izazvalo je i veliki nemir u Janjevu. Otežava im se i snabdjevenost, jer moraju brže trošiti i zbog davanja drugima. Načuli su da će doći i do smještanja vojske u Janjevo. Tako ih je devetero stiglo u Skopje preko vlastitih veza. Najavljuje se i dolazak novih, a oni ocjenjuju da bi ih sada 90 % željelo izaći. Navodno će 40-torici mladića biti upućen poziv za mobilizaciju.

Gospodine Predsjedniče, ja ne vjerujem u sigurnost ljudi bilo kojih, kada veliki broj stradava. Oni koji su ostali pod okupiranim područjima u Hrvatskoj nisu povećali svoju sigurnost. Zbog toga i ne vjerujem da se bilo kakva sigurnost za Hrvate može osigurati pričama da su sada sigurni, a mislim da to i nisu. Štoviše, mislim da su ugroženi i sada i da će biti pri svakoj promjeni i da na temelju toga treba formulirati i voditi politiku.

Zaključci i prijedlozi

Međunarodna suradnja

Dalje ćemo prikupljati iskustva i povezivati se. I molim Vas da i po povratku naredite da izradimo ovaj projekt i pripremamo hrvatske humanitarne jedinice.

Hrvatska pomoć

Ne znam da li je naš predsjednik Vlade nazvao. A ministar zdravlja je poslao dopis u kom jedino što razumijem jest da neće doći. Važno je djelotvorno i povezano funkcioniranje Vlade.

Zaštita hrvatskih državljana i Hrvata na okupiranom području

Već se prilično zna da djelujemo. Nakon razine Crvenog križa prešli smo i na diplomatsku razinu (prilog). Naš je osnovni stav da hrvatske državljane i Hrvate na ugroženom području treba zaštititi. Mi smatramo da bi bilo najbolje da se uklone s područja opasnosti dok ona traje, a nakon toga da postupe po svojoj želji. Prema tome,

mi u nikojem slučaju ne odvodimo ljude, nego ih želimo zaštititi dok traje opasnost. Također, od tog malog broja ljudi ne možemo prihvatiti da naši mladi ljudi sudjeluju u vojnom djelovanju. Oni nisu pozvani niti da pucaju u nekoga niti da se puca u njih. Slično kao i Židovi u Sarajevu. Taj mali broj ljudi ima pravo da bude izveden kako bi bili zaštićeni. A od onih koji ostaju da se ne traži ratovanje već da im se omogući da zaštite i sačuvaju domove i imovinu svih njih.

Ovo je naš zahtjev svim sukobljenim stranama i međunarodnoj zajednici i ovako provodimo Vaš nalog.

Gospodine Predsjedniče, ako dobijemo dozvolu krećemo, a ako ne dobijemo nećemo odustati već ćemo to shvatiti kao potvrdu opasnosti i u tom slučaju morat ćemo zapucati najjačim humanitarnim topom kojim raspolažemo – Vama.

S poštovanjem,

Dr. Slobodan Lang
savjetnik za humanitarna pitanja

Skopje, 7. travnja 1999.

**Predsjedniku Republike Hrvatske
Dr. Franji Tuđmanu**

Od dr. Slobodana Langa

SKOPJE 5 (Tetovo)

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Razgovor s g. Arbenom Džaferijem

S gospodinom Džaferijem razgovarali smo oko dva i po sata, što je navodno najduži razgovor što je vodio s bilo kim. Sažeto i osnovno je slijedeće.

Humanitarno

Odmah po dolasku izbjeglica, Albanci iz Makedonije prihvatili su humanitarni teret i smjestili sve ljude po svojim kućama. Sa Blaca i drugih kampova pokušali su što veći broj provesti u Makedoniju i dostavljali su im vodu i hranu. Posebni su napor uložili u održavanje mira s Makedoncima kako bi spriječili izazivanje sukoba. Posebno moli pomoć za humanitarnu organizaciju "Majka Tereza".

Pristup rješavanju kosovske krize

Ovo je prvi puta da je kosovska elita ostala na Kosovu. Albanski nacionalizam se mora suprotstavljati ideji velike Albanije i podržavati stabilnost Makedonije, Kosova, Albanije i Crne Gore. Albanski nacionalizam mora odbaciti svaki oblik islamizma i revolucionarnog djelovanja. U cjelini i bez rezerve treba se orijentirati prema zapadu. U ovoj situaciji za Kosovo bi bilo najbolje i gotovo jedino moguće da bude zapadni protektorat.

Odnos prema Hrvatskoj

Naglašena podrška FT i Hrvatske. Posebno pozdravlja koncepciju male zemlje i prava malih naroda (davao primjere drugih država regije koje sve hoće da stvaraju neke asocijacije). Naglašeno je isticao želju za susretu s Vama, svijestan svojeg statusa, ali upravo kao čovjek koji stvara koncept želi s Vama kao autoritetom komunicirati. U potpunosti podržao našu brigu za hrvatske državljane i Hrvate i ponudio svaki oblik pomoći.

Kamp Tetovo

Ovaj kamp drže Nijemci i ima oko 2.000 izbjeglica. Svi su iste sudbine i nema ni jednog čovjeka čija obitelj nije razbijena u protekla dva tjedna. Evo primjera:

G. Ismaili ima preko 60 godina. Prije početka bombardiranja, tj. 24. ožujka, istjeran je s 25 članova obitelji iz njihovih kuća na Kosovom polju. Pobjegli su u

Prištinu, a pošto su i od tamo protjerani krenuli su za Makedoniju. Prešao je granicu sa kćerkom i dvoje unučadi. Za 21 člana obitelji ne zna gdje su.

Djelovanje u Skopju

Nastavljamo unapređivati i organizirati rad s našim izbjeglicama.

Odlazak na Kosovo

U 11.15 sati još uvijek očekujemo dozvolu sa druge strane.

Hrvatska politika u humanitarnoj krizi

Dostavljam Vam kraći interviu iz Slobodne Dalmacije od 8. travnja, u kojem sam prikazao našu politiku. Ako sam pogriješio, molim da me ispravite.

Želim istaknuti da su humanitarne krize nužni dio djelotvorne politike svake države. Prilikom ovakvih događaja obavezan je istup najuglednijih dužnosnika koji iskazuju temeljni odnos, snagu i humanizam; sudjelovanje u međunarodnog dogovaranju, samostalno i zajedničko djelovanje na terenu pokazujući osposobljenost i tehničku vještinu kao i posjet terenu od najuglednijih dužnosnika jer su to trenuci neformalnih kontakata koji otvaraju dugoročne mogućnosti.

Danas je u Skopje došla i jordanska kraljica.

Gospodine Predsjedniče, predlažem da s prvim hrvatskim zrakoplovom s humanitarnom pomoći u posjet dođe potpredsjednica Vlade zadužena za europsko povezivanje dr. Ljerka Mintas-Hodak. Nju mogu pratiti i ostali dužnosnici.

Albanija

Hrvatski otpravnik poslova jako podržava našu posjetu Albaniji. Predložio je razgovore s lokalnim biskupom, gradonačelnikom Tirane, kriznim stožerom Vlade i kriznom području u Kukešu. Smatram da trebamo posjetiti i Crnu Goru i na taj način pokazati svoju sposobnost djelovanja na cijelom području.

S poštovanjem,

Dr. Slobodan Lang
savjetnik za humanitarna pitanja

U Skopju, 9. travnja 1999. - 1

**Predsjedniku Republike Hrvatske
Dr. Franji Tuđmanu**

Od dr. Slobodana Langa

SKOPJE 6

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Zbog dodatnih informacija javljam Vam se danas ponovno.

Međunarodna suradnja

U međunarodnom kampu Stenkovci povezali smo se sa visokim službenikom UNHCR Benny Otimom, koji je više godina službovao u Hrvatskoj, u Kninu. Svjedok je naše akcije spašavanja starih Srba i prema tome osjeća duboko poštovanje. U slučaju potrebe ponudio je da bi na granici preuzeo naše ljude, da bi ih smjestili u privremeni kamp i od tamo bismo mi proveli prijevoz. On vjerojatno može biti od koristi i u ostvarivanju svih međunarodnih kontakata ovdje.

Briga za hrvatske državljane i Hrvate

Razrađujemo i tehniku i praksu ovog pristupa. Mislim da ćemo izraditi i cjeloviti koncept.

Ugroženo područje

Sada smo izradili i popis Hrvata i hrvatskih državljana iz Letnice (prilog). Ima ih više nego što smo mislili. Raspolaganje ovim popisima od značajne je koristi za međunarodni pritisak. Mi smo proveli pristup Crvenom križu, preko Tupurkovskog, osobno iz Ministarstva diplomatskim i drugim putevima. **Jasno je da je kočenje ili odobravanje na potpunom vrhu.** Možemo učiniti još slijedeće:

1. Čekati
2. Obratiti se Međunarodnom komitetu Crvenog križa, povjerenici za ljudska prava i slično s popisom i ističući zabrinutost za njihovu sigurnost, tražeći zaštitu za njihova prava i međunarodni pritisak (kao za američke vojnike). Možemo ići naglašeno u medije.

Zaključno do 16.30 sati, raspoložemo mišljenjem veleposlanika Kneževića da je dao pozitivno mišljenje. Dalje ne možemo. Ali jedno je jasno. Ako se može uporno bombardirati, može se uporno zalagati i za zaštitu naših ljudi. Napominjem, da se povećao broj ljudi iz Janjeva i Letnice koji dolaze ovamo i ističu da bi ih stotine željeli izaći. Navodno jugoslavenske vlasti glatko propuštaju one koji imaju hrvatsku vizu. Pa eto, trebamo otvoriti konzularne dane u Janjevu i Letnici iz Skopja.

Skopje, 9. travnja, 1999. - 2

Dr. Slobodan Lang
savjetnik za humanitarna pitanja

**Predsjedniku Republike Hrvatske
Dr. Franji Tuđmanu**

Od dr. Slobodana Langa

9. travnja 1999. - 3

JANJEVO 1

Poštovani gospodine Predsjedniče,

U 11.30 sati, 9. travnja 1999. Vas obavještavam, Vaša naredba će biti provedena – pružit ćemo ruku i pomoći svakom hrvatskom državljaninu i Hrvatima u kriznom području Kosova.

Sa zahvalnošću Vama kao čovjeku dostojanstva nas i našeg naroda.

Miro Međimorec

Slobodan Lang

**Predsjedniku Republike Hrvatske
Dr. Franji Tuđmanu**

Od dr. Slobodana Langa
Skopje, 10. travnja 1999

SKOPJE 7

Ocjena stanja nakon odbijanja humanitarne posjete Kosovu

1. Ocjena odbijena.

Ovo je prvo odbijanje humanitarne pomoći ugroženim hrvatskim državljanima i Hrvatima od osnutka hrvatske države. To nije učinio niti g. Izetbegović u trenucima najvećih sukoba Bošnjaka i Hrvata. Hrvatska ne smije odustati od svojeg projekta niti zbog potrebe stvarne pomoći ugroženima niti zbog dostojanstva hrvatske države.

2. Diplomatske aktivnosti do odbijanja

Prvo smo posredstvo međunarodnog Crvenog križa Makedonije uputili molbu za posjetu Crvenom križu Srbije. Isti zahtjev smo ponovili i idući dan. Nakon toga smo se obratili g. Tupurkovskom da vidi koje imamo mogućnosti. Gospodin Međimorec je pokušao svojim putem, a ja sam se obratio veleposlaniku Jugoslavije u Skopju. Ministarstvo vanjskih poslova se direktno obratilo notom Ministarstvu u Beogradu.

10. travnja uručena nam je nota beogradskog Ministarstva inostranih poslova kojom se odbija dozvola posjete.

3. Međunarodna suradnja do sada

Kao rezultat našeg djelovanja i našeg prijedloga g. Sanader je istupio u Luxembourgu a mi smo se ovdje povezali s predstavnicima UNHCR-a (koji poznaju naš rad u spašavanju starih Srba nakon Oluje). Povezali smo se i s Izraelcima (zamjenik zapovjednika bio glavni liječnik UNPROFOR-a).

4. Povezivanje u Makedoniji

Ovdje smo komunicirali s g. Trajkovskim, g. Tupurkovskim i g. Džaferijem, tj. svim članovima vladajuće koalicije. Također smo uspostavili kontakt i suradnju s Crvenim križom.

5. Koncept prihvata

- Sve hrvatske državljane, Hrvate i njihove obitelji pomažemo. Njih pronalazimo obilaskom kampova preko obavijesti policiji i Crvenom križu, informacijama u crkvi i direktnim javljanjem. Do sada nam se javilo oko 200 ljudi od kojih 70 redovnih, a 130 zbog kriznog stanja. Od ovih stotinu treba prebaciti u Hrvatsku. Brigu za izbjeglice provodimo smještajem kod naših ljudi u iznajmljenu kuću (20 mjesta) i ostavljajući ih u kampovima do transporta. U cilju prehrane nabavili smo malo skladište. Dobili smo i donacije na poklon.

- u cilju prijevoza trebamo zasada transportirati 100 ljudi. To treba učiniti autobusima ili avionom.

Poslane izbjeglice treba organizirano prihvatiti u Hrvatskoj, što znači da policija treba aktivno podržavati ovaj projekt kao i cijela Vlada. Cijelom dolasku i akciji uopće treba pokloniti značajnu medijsku pažnju. Prikupili smo i značajan broj svjedočenja.

6. *Albanija i Crna Gora*

Gospodin Merđimorec i ja ćemo vjerojatno sutra i prekosutra boraviti u Albaniji tako da zaokružimo sliku o stanju.

7. *Ugroženo područje*

Naše djelovanje postalo je neke vrste svjetionika ljudima u nevolji i potaklo ih da se javljaju i traže pomoć i odavde i iz cijeloga svijeta. O prisustvu potaknute komunikacije i prikupljena svjedočanstva daju ovim ljudima po prvi puta u njihovoj povijesti osjećaj da je netko uz njih.

Izradili smo popis i Janjeva i Letnice, a sada ga preciziramo specifikacijom o broju djece, staraca i bolesnih. Ostvarili smo i značajne osobne kontakte s ljudima koji imaju utjecaj na tom prostoru.

8. *Što treba dalje učiniti*

Odgovor na našu molbu za posjetom je očito definirao sam g. Milošević. Mirovi prijatelji su nam štoviše javili da je sve odobreno. Da ja pišem odgovor istaknuo bih slijedeće:

Hrvatska država je principijelno određena kao demokratska država koja surađuje sa svim ustanovama zapada uključivši NATO. Sama Hrvatska vojska ni na kakav način nije uključena u sukob koji se događa na teritoriju SRJ. A kao što je poznato R Jugoslaviji trebala je velika mirotvorna snaga da se nakon svog stradanja hrvatskog naroda odgovori takvim mirom i suzdržanošću. Hrvatska Republika žali za stradanjem svakog čovjeka i svih objekata znajući što znači kada stradaju ljudi i kada stradavaju najvrijedniji kulturni objekti. Republika Hrvatska štoviše, prva je država u Europi koja je prihvatila povratak tisuće izbjeglica koje su sudjelovale u pobuni ili su nasilno odvedeni iz Hrvatske. Predsjednik Republike je u tom pogledu posebno vodio pažljivu politiku nastojeći izbjeći sukob smanjujući ga na minimum, pozivajući Srbe da ostanu. Nudeći amnestiju i nakon toga omogućujući povratak ljudi svojim kućama.

O broju tih ljudi raspolažemo točnim podacima za svakog čovjeka. Hrvatska sudjeluje u humanitarnoj aktivnosti Međunarodne zajednice pomažući svim izbjeglicama. Također organizira i posebno brigu za hrvatske državljane i Hrvate koji su morali napustiti svoje domove zbog sukoba. Na ugroženom području još živi veliki broj hrvatskih državljana i Hrvata. U Janjevu i Letnici oko tisuću. Mi raspolažemo potpunim popisom i smatramo se odgovornim pružiti pomoć svakom čovjeku. Potrebno je da nam se omogući da zaštitimo njihovu sigurnost,

dostojanstvo, zdravlje i zbrinjavanje upravo sada kada je stanje ugroženosti kao što smo i mi znali pružiti pomoć napuštenim srpskim starcima poslije "Oluje" .

U cjelokupnom pristupu u ovom sukobu Hrvatska je vođena principima mirotvornosti i brige za ljude. Sve ljude, a posebno one za koje odgovara.

Hrvatska je mala država ali ona poštuje i brine se za svakog čovjeka a odgovorna je prema svakom svom državljaninu i svakom Hrvat. Još jednom pozivamo Saveznu Republiku Jugoslaviju da ne stvara prepreke provedbi osnovne brige i humanosti koje su i preduvjet za odnose među narodima i državama.

9. *Mogući oblici reakcije*

Umjereni pristup

Razgovor sa svećenikom iz Letnice u utorak nastaviti i razrađivati popis. Održavanje humanitarne misije u Skopju i takvo prihvaćanje svih ljudi koji traže pomoć. Terenski posjet Albaniji. Nastavak diplomatske aktivnosti MVP-a.

Radikalni pristup

Snažno obraćanje međunarodnim institucijama i na terenu u Skopju i diplomatske misije u Zagrebu i svim značajnim međunarodnim čimbenicima u svijetu.

Ulaganje protestne note Beogradu. Obraćanje posrednicima (Jeljcic, S. Perez, Vatikan, Samaruga, Kushner i sl.). Obraćanje Međunarodnom sudu u Hagu s popisom naših ljudi i zahtjevom za odgovornost za njihovu sigurnost i uopće odnos prema njima.

10. *Neposredne potrebe u Hrvatskoj*

Unaprijediti koordinacije i komunikacije samog projekta. Cijela Hrvatska, posebno Vlada treba Vaše pokretanje ovog projekta shvatiti i prihvatiti kao obavezu kvalitetnog rada.

Odmah treba organizirati prijevoz i prihvat izbjeglica i pružiti potporu nama na terenu, slanja potrebnih stručnjaka, opreme i financija. Cijeli projekt treba biti kvalitetno medijski praćen.

Na kraju, gospodine Predsjedniče, ovdje pronalazimo i pomažemo ljudima u doista tragičnim uvjetima. Ako cijela Hrvatska od Vlade do medija osjeti želju da što više pomogne ovim ljudima, najbolje ćemo potvrditi našu državu kao humanu, socijalnu i hrvatsku.

S poštovanjem,

Dr. Slobodan Lang
savjetnik za humanitarna pitanja

**Predsjedniku Republike Hrvatske
Dr. Franji Tuđmanu**

Od savjetnika dr. Slobodana Langa

SKOPJE 8

Hrvatska svoje ne zaboravlja

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Ovo je kratki i sažeti zaključak naše terenske akcije.

1. U skladu s Vašim nalogom pružali smo pomoć hrvatskim državljanima, Hrvatima i njihovim obiteljima.
2. S predstavnicima Republike Makedonije, Republike Albanije i međunarodnim predstavnicima surađivali smo u širem humanitarnom pristupu.
3. Tražili smo pristup ugroženim ljudima na Kosovu.
4. Pronalazili smo naše ljude u izbjegličkim kampovima.

Zaključno o dosadašnjem radu možemo ocijeniti:

1. Gotovo 200 ljudi smo prihvatili u Konzulatu, od njih stotinu dolazi u Hrvatsku. O tom trenutku njihovog povratka nakon stoljeća odvojenosti moglo bi se, a i trebalo puno govoriti.
2. Uspostavljena je organizacije rada koja će nastaviti prihvaćati naše ljude i organizirati njihovo prebacivanje u Hrvatsku.
3. Izrazito je potrebno dalje raditi na zaštiti sigurnosti naših ljudi u Letnici i Janjevu. Tu ima oko 1000 ljudi i tu akciju treba provoditi i diplomatski i humanitarno i na druge načine. Ovi ljudi jesu izloženi različitim opasnostima.
4. Za ovu aktivnost dobili smo potporu svih subjekata u ovom području.
5. Humanitarno pitanje bit će izuzetno značajno samo po sebi i kao dio politike u cijelom svijetu u vremenu koje dolazi, a posebno na Balkanu. Zbog toga smatram da je potrebno strateški razmotriti ovo područje i potrebne promjene.
6. Mislim da ovu akciju treba intenzivno nastaviti ali i da je preduvjet za djelotvornost da se održi sastanak pod Vašim rukovodstvom da Vam prikažemo rezultate i odrediti daljnji pristup.

Gospodine Predsjedniče, ovo je prva hrvatska humanitarna intervencija nakon našeg vlastitog stradanja i u Bosni i Hercegovini. Pomogli smo konkretno ljudima. Postavili smo temelje da im se nastavi pomagati. Razvili smo kontakte s ugroženim područjem. Ocijenili smo stanje i u Makedoniji i u Albaniji, iskazali hrvatsku pomoć i prenijeli spremnost Hrvatske da im pomogne u njihovim teškim trenucima. Ušli smo u akciju i potrebno ju je nastaviti.

S poštovanjem,

Miroslav Međimorec
pomoćnik ministra vanjskih poslova

Dr. Slobodan Lang
savjetnik za humanitarna pitanja

Skopje, 14. travnja 1999. - 1

**Predsjedniku Republike Hrvatske
Dr. Franji Tuđmanu**

Od savjetnika dr. Slobodana Langa

Skopje, 14. travnja 1999. - 2

TIRANA 2

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Naš drugi dan boravka u Tirani prikazat ću Vam kroz osnovne crte susreta koje smo imali.

Fra Vlatko Soldo

U samostanu Sv. Mihovil, Ljač djeluju hrvatski fratri fra Vlatko Soldo i fra Boban Soldo. Radi se o vrlo kvalitetnom čovjeku s višegodišnjim iskustvom. Ocjena stanja u Albaniji koju nam je iznio:

1. Vlast u velikoj mjeri ne funkcionira. Stanovništvo je u velikoj mjeri naoružano a policija ne funkcionira. Ljudi su razbijeni. Bande su dobro naoružane. "Dolaskom mraka povlači se u kuću". Svatko se svakoga boji i unutar vlastite kuće mora se braniti. Tisuće mladih ljudi su bez rada i perspektive i bave se isključivo Lotom, Bingom, drogom itd. Jako su prisutna stranačka nadmetanja, a sve se rješava konkretno osoba po svojoj volji. "Razbijena je i duhovna strana čovjeka". Čovjek je srušen i duhovno i materijalno. Treba liječiti oboje. Kada sam došao nije bilo ni jedne crkve. U Katedrali su držali konje. Sve do današnjeg dana čovjeka se ranjava. Ovo je teško ranjena zemlja. Stalno se i dalje ranjava a ovo podneblje teško zacjeljuje. Crkva je jedna od najjačih organizacija što će potvrditi sve vjere. Muslimani imaju nadu samo kroz katoličku crkvu kada traže pomoć i spas. Državi ne vjeruju, a ostale crkve su slabe. Katolika ima 15 %.

"Ako Hrvatska formira kamp, spremni smo sudjelovati."

Gradonačelnik Tirane

Odmah se zahvalio Predsjedniku Hrvatske i humanitarnoj misiji na podršci u ovom teškom stanju. U Tirani ima 30.000 izbjeglica od kojih je 8.000 u kampovima. Najveće su teškoće u osiguranju prehrane. Tirana nije hitno stanje. Vidimo podršku UNHCR, grčke Vlade, nevladinih organizacija, Crvenog križa. Nudi Hrvatskoj teren za hrvatski kamp.

Daan W. Everts

U Albaniji ima 275.000 izbjeglica. Cilj je smjetiti ih što bliže granici Kosova i što manji broj prebaciti u druge zemlje. "To je psihološki prihvatljivije da budu što bliže svom domu. Mnogi nisu ni htjeli da odu. Međunarodna zajednica je odlučna da završi sukob i omogući povratak unutar šest mjeseci. Sada je hitno stanje kontrole bolesti i sanitarne kontrole. Svjetska zdravstvena organizacija otvorila je centar za hitna stanja. Albanci impresioniraju solidarnošću i ako neće stanje trajati predugo, neće biti domaće destabilizacije. Mnogo ovisi o međunarodnoj solidarnosti.

Uloga Hrvatske

Hrvatska je zemlja s iskustvom i posebno se obraća Predsjedniku Tuđmanu zbog

1. Političkog utjecaja s ciljem suradnje među političkim subjektima.
2. Savjetovanja na temelju vlastitog iskustva
3. Pomoći koliko možete

Hrvatska uloga na temelju njenog iskustva može biti vrlo pozitivna.

Islami Kastrioti – humanitarni koordinator Vlade

On je odmah zamolio da se prenesu pozdravi albanskog naroda Predsjedniku Republike.

Stav je Vlade da prihvati sve izbjeglice s Kosova, Makedonije i Crne Gore u Albaniju. Većina je u albanskim kućama. Pružat ćemo pomoć koliko Albanija može i ne slažemo se s etničkim čišćenjem. Naše siromaštvo dijelimo s našom braćom. Imat ćemo još teške probleme siromašta. To je povijesni trenutak za albanski narod. Albanija će povećati svoje siromaštvo za stabilnost Makedonije i zato smo prihvatili izbjeglice i iz Makedonije. Danas nam je došao predstavnik Crne Gore i tražio da prihvatimo njihove izbjeglice. Međunarodne organizacije su nam pomogle, SAD, UK, NATO i drago nam je da među njih možemo ubrojiti i delegaciju Hrvatske. Najviše nam treba hrana, lijekovi i sanitarije. Tražimo međunarodnu pomoć za ekonomske posljedice. Bilo bi nam drago da sami otvorite hrvatski kamp a da o veličini vi odlučite.

Ocjena

Potrebno je razlikovati hitne probleme i dugoročne strategije. U jednom i u drugom će humanitarni rad biti nužan dio. Prilažem Vam pismo nadbiskupa i molbu časne sestre.

Na kraju, smatram da treba odlučiti slijedeće:

1. Provesti prihvati hrvatskih državljana i Hrvata u Albaniji uključivši obilazak svih kampova (prilažem dopis koji smo uputili Vladi)
2. Smatram da je vrlo značajno i potrebno razmotriti mogućnost hrvatskog humanitarnog kampa. Smatram da Vi kao Predsjednik Republike imate pravo da Vam se izradi naša sposobnost tehnička i kadrovska osposobljenost i konačno cijena takvog djelovanja.
3. Humanitarni rad je integralni dio suvremene politike i treba ga uključiti u djelovanje.
4. Radna grupa treba ciljano ocijeniti stanje u Albaniji uključivši i položaj i odnos s Albancima i u Makedoniji i na Kosovu.
5. Molim da pokažete razumijevanje i potporu časnoj sestri što Vam isto dostavljamo u prilogu.
6. Cjelovitu ocjenu iznijet ćemo u ocjeni ukupne akcije.

S poštovanjem,

Dr. Slobodan Lang
savjetnik za humanitarna pitanja

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
23.travnja 1999.

Predmet: Kosovo

**10 godina humanitarnog rada,
5 godina savjetnik Predsjednika**

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Već se duže spremam da Vam napišem ovo pismo. No, događaji na Kosovu su ga ubrzali i u ovom trenutku usmjerili.

Vama je poznato (bar vjerujem) da ma kako se drugačije činilo, ja sam u priličnoj mjeri usamljen čovjek i odgajan sam da to mogu izdržati. Dva su za to razloga: prvo, kada ljudima konkretno treba pomoći onda prekidam svu drugu aktivnost i manje-više mi je svejedno koje su opasnosti, moguća poniženja, vjerojatnost uspjeha. Tada treba učiniti što se može; drugo, nakon same akcije treba ocijeniti što se moglo naučiti i kako se može unaprijediti teorija da bi se u idućoj akciji moglo biti djelotvorniji.

Neki ljudi su htjeli da budu sa mnom u jednim akcijama, a ne u drugim. Neki su htjeli u teoriji, a ne u praksi. Gotovo nitko (jedino Branko Čulo) nije bio spreman ići pomoći bilo kome, bilo kada i bilo gdje, ili stalno iz iskustva učiti za budućnost. Ali ipak, treba istaknuti da su tisuće ljudi sudjelovali u pojedinačnim akcijama ili razradi koncepcija.

Vama sam prišao, a vjerujem da ste me zato i pozvali, jer ste kao vođe i državnik bili spremni podržati ovakvo nastojanje. Nažalost, smatram da mnogo od ovog rada nije dovoljno poznato. Kako zbog zlonamjernosti, tako i zbog nedovoljne podrške u našoj vlastitoj sredini.

Humanitarni rad Hrvatske u velikoj je mjeri neobrađen. On je obrađen kroz bolne knjige stradalnika, obitelji prisilno odvedenih i zarobljenih, pa tako kroz ono što sam ja znao ili što je Kostović objavio. Ali ozbiljnog i sustavnog prikaza nema. Istina nije rečena niti prikazana. Nema filmova o obrani Dubrovnika, o Bijelom putu, a što je snimljeno o Vukovaru, bilo bi bolje da nije.

Humanitarno značenje Oluje je možda prisutno samo u meni, a sustavnog prikupljanja humanitarnih rezultata uopće nema. O radu u Uredu za prognanike nije objavljeno ništa.

Istovremeno, Hrvatsku, konkretne ljude, među kojima i Vas, proziva se upravo na ovim pitanjima. U mnogočemu sve više imam osjećaj odgovornosti zbog prevelike skromnosti. Zadovoljio sam se da mi Vi odate poštovanje i nisam tražio niti međunarodni status niti materijalnu nagradu. Pogriješio sam. U nijednu humanitarnu ili srodnu međunarodnu organizaciju Hrvatska nije predložila nikog. Od onih koji su stekli iskustvo bolnim radom u tijeku stvaranja i stradanja Hrvatske. Zapošljavaju se samo oni koji su privatno radili za međunarodne organizacije. Danas Hrvatska nema nikoga na značajnijem položaju, pa i bilo kakvom, u nekoj od tih organizacija. (Život je nemilosrdan. Upravo sam obaviješten o uhićenju hrvatskog novinara u Crnoj Gori, a pošto je sudbina čovjeka važnija i od pisma Predsjedniku, skratit ću ovaj tekst na minimum.)

Ističem sljedeće:

1. O Kosovu su proteklih mjesec dana istupili praktično svi vodeći političari i mislioci. Odnos prema ovom pitanju desetljećima unaprijed će odrediti svijet.

2. Vi imate pravo i obvezu da strateški istupite. Sada je trenutak da se pokaže humanost hrvatskog nastojanja i obrane i spremnost da se bude takav u budućnosti. Sada je vrijeme da Vi istupite kao antifašist mlađoj generaciji svjetskih lidera.
3. U srijedu, 21. ožujka, u Herald Tribuneu, ponovno su objavljena dva značajna teksta. Značajna i za nas, pa Vam ih šaljem, a dijelom sam ih obilježio.
4. Sitna politika, bez vizionarstva, dobrote, dugoročne orijentacije, vjerovanja u hrvatska dosadašnja iskustva i povjerenje u njenu budućnost, nisu ni korisni ni praktični ni domoljubni. Štoviše, vodit će samo daljnjem nerazumijevanju Hrvatske i budućem pritisku koji će se tada činiti moralno potpuno opravdanim.

Gospodine Predsjedniče, Hrvatska je mala država, ali iskustvo ovog naroda u tolikim tokovima prošlosti je značajno i veće nego što ga znamo iskazati pred sobom i pred drugima. Hrvatska zbiljnost, sada i sutra, ne može bez povijesti. Naše neposredno iskustvo omogućava da smirenije, s većom mudrošću, pomognemo svijetu u djelovanju na ovom prostoru sada i sutra.

Kroz veći dio povijesti drugi su određivali naš život. Sada smo prvi puta i sami subjekt. U trenutku kada svijet sa svim silama ponovno djeluje ovdje, budimo mudri, smireni, ali nemojmo se odreći uspravnosti.

U skladu s našim snagama treba ostvariti direktnu pomoć koliko možemo. "Tko pomogne jednom čovjeku, kao da je pomogao cijelom svijetu". I zato se mora djelotvorno pomoći našim ljudima koji su izbjegli iz Kosova i onima koji su još uvijek na Kosovu. Mora se prihvatiti ljude koji traže azil (ako je opravdano) i razmotriti posebne molbe nesretnih ljudi. Treba braniti pravo na dom. I zato pomoći da ljudi ostanu što bliže svom domu (sagraditi hrvatski kamp, poslati stručnjake, sudjelovati u međunarodnom planiranju i akciji, sada i u budućoj obnovi).

Hrvatska sama nema kapital ili druge mogućnosti da pruža pomoć bez zajedništva sa drugima (međunarodne humanitarne organizacije, SAD, Njemačka, Italija), ali u partnerstvu ne samo da može pomoći drugim ljudima, već i stvarati podlogu svog razvoja.

Ne mislim da će prijedlozi lako proći, ali da su mi i ne znam koliko puta do sada odbijani u ovakvim situacijama, opet bih ih predlagao. (Tako sam odgajan i iz gospodarstva od svog oca, koji je smatrao da je civilizacijski pristup osnov gospodarskog uspjeha).

Postoje i sasvim nove mogućnosti - ponuditi turizam, u Dubrovniku i drugdje, zapadnoj vojsci; pripremiti se i uključiti na vrijeme ako će se provoditi budući plan obnove i strateško integriranje cijelog područja.

Na kraju, gospodine Predsjedniče, kroz svo ovo vrijeme, pa i danas, uvijek sam osjećao i Vašu usamljenost. Nastojao sam da ju ublažim. Činim to i sada, i prema sadašnjosti i prema budućnosti, poučen poviješću. Učili smo iz bespuća. Ne želimo ostati u njima. Moja Hrvatska jest mala, ali nije sitna. Moja Hrvatska nije sila, ali ima snagu. Moja Hrvatska nije bogata, ali može pomoći. Moja Hrvatska je svjesna zla, ali vjeruje u dobrotu. Moja Hrvatska ne vlada svijetom, ali ima viziju svijeta...

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
26. travnja 1999.

Predmet: Tri humanitarne odluke

Poštovani gospodine Predsjedniče,

1. Hrvatski invalidi iz Banja Luke - već više od godinu dana grupa od 14 teških hrvatskih invalida iz Banja Luke moli da im se dodijeli bilo kakva kuća da mogu nastaviti živjeti u Hrvatskoj. Izradili su izuzetni materijal i dobili podršku najuglednijih članova Vlade (Granić, Radić, Škara). Pa ipak, Vlada u cjelini nikako da im stavi na raspolaganje, preko HCK, bilo kakvu zgradu bilo gdje u RH.

Gospodine Predsjedniče, ovim ljudima se mora pomoći, prvenstveno zbog čovječnosti, ali Vas uvjeravam da će u protivnom izbiti značajan skandal.

2. Bolnica u Novoj Biloj - krajem prošle godine tražili smo još 18 milijuna kuna za dovršetak i otvaranje hrvatske bolnice u Novoj Biloj. Predsjednik Vlade je poništio zahtjev Ministra zdravstva. Nakon istupa u Saboru i, prije svega, Vaše podrške, dodijeljeno je 10 milijuna kuna. Zadnji dio nedostaje da bi Vi 14. lipnja 1999. otvorili bolnicu. Postavljanje zahtjeva javno, prilikom revizije proračuna u Saboru, imalo bi samo negativne posljedice. Hrvatska bolnica u Novoj Biloj je ne samo simbol, već i dokaz Vaše osobne i općehrvatske podrške opstanku Hrvata u srednjoj Bosni. Otežavanje i onemogućavanje zadnjeg koraka ove uspješne akcije direktan je politički napad na opstanak Hrvata i na Vas osobno.

Gospodine Predsjedniče, naredite dovršetak ovog projekta.

3. Humanitarna misija povodom sukoba na Kosovu - danas, zračnim mostom iz Skopja, dolazi 105 naših ljudi u Hrvatsku. Sve što sam Vam već napisao o Kosovu, stoji i dalje.

Gospodine Predsjedniče, Vaše praćenje i naređenja su nužni za uspjeh.

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
21. svibnja 1999.

Predmet: Stanje u Hrvatskoj

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Duže razmišljam da Vam se obratim o ovoj temi, a sad već smatram da mi je postala obveza. Bit ću što kraći, kako bih bio što jasniji.

Stanje u Hrvatskoj

1. Stvorena je i stvara se kolektivna depresija i raspoloženje beznađa, što istodobno bitno onemogućava rješenje stanja jer demobilizira ljude koji su glavni oslonac razvoja.
2. Vlada je propustila ključna razdoblja, pred par godina, da postavi temelje i tvrdo iskaže principe rada, poštenja, istine i skromnosti.
3. Vlada ne pokazuje sposobnost rukovođenja, već gotovo tetura od problema do problema, dajući dojam da se boji kazati istinu, a da stanje ne zna riješiti.
4. U cjelini, daje se dojam bezizlaznosti, a odgovornost se uglavnom pokušava usmjeriti na Vas.
5. Moja ocjena: realnih slabosti ima, ali prostora za depresiju i beznađe nema. Osobno sam Vam prišao zato što ste potakli i vjerovali u naše ljude da su sposobni da se brane i da je svatko od njih vrijedan i potreban. Mislim da je takav stav ključ i današnjeg pristupa. Najznačajnije je pitanje imamo li u Vladi i vodstvu kritičnu masu sposobnu da se suoči s današnjim izazovom.

Prijedlozi

1. Ljudi imaju pravo na optimizam, a on im se pruža rukovođenjem, sa sljedećim osnovnim tezama:
  - istina - kao liječnik dobro znam da nema terapije bez dijagnoze i upravo je dijagnoza u funkciji motivacije čovjeka da pristupi terapiji.
  - rad - nacionalna država je po tome da ljude doživljava kao resurs, da nema suvišnih ljudi i da svaki čovjek osjeti da je njegov rad i doprinos potreban državi. Nema nacionalne države čije se gospodarstvo ne temelji i ne oslanja na vlastite ljude.
  - poštenje - ma koliko bilo teško, ljudi trebaju osjećati da želimo stvoriti pošteno društvo i da je jedan od razloga što smo željeli vlastitu državu upravo zbog toga da bi nakon stoljeća i stoljeća ljudi stekli pravo na poštenje.
  - skromnost - nije nam potrebna da bi pokazali da ne volimo uživati u životu, već da znamo realno voditi život, da radimo i trošimo koliko smo stvorili, a pritom smo poštteni i pripremamo za svoju djecu, a ne rasprodajemo naslijeđeno.

Gospodine Predsjedniče, kada je bila rasprava o motu za Hrvatsku, ja sam razmišljao o riječima "Lijepa zemlja dobrih ljudi". Mislim da je to strategija hrvatskog

razvoja, ali lijepu zemlju se mora održavati inače stradaju i najljepši dijelovi, a dobrotu treba razvijati od djetinjstva do starosti.

Gospodine Predsjedniče, ovo je trenutak hrvatske odlučnosti, kada smireno i jasno treba ljudima kazati što smo ostvarili i kako ćemo ući u novi milenij. Izbori nisu prepreka istini. Štoviše, oni su upravo put za koga će se ljudi opredijeliti. Što se Vas osobno tiče, Vaša je odgovornost daleko iznad nekih izbora. Vi ste otac ove nacije i trebate učiniti korak kako da uspješnije uspostavimo svakodnevnicu.

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
27. svibnja 1999.

Predmet: Povodom Dana državnosti

Štovani gospodine Predsjedniče,

U zadnjih dva tjedna učinili ste nekoliko velikih poteza, pa osjećam želju i potrebu da Vam čestitam.

Mirotvorni program i ukupni odnos s NATO-om, posebno Pakt o stabilnosti, značajni su kako u našoj međunarodnoj samostalnosti, tako i jačim učvršćivanjem u demokratsku zajednicu zemalja.

Dogovor o izborima u zemlji značajan je za stabilost cijele zemlje.

Raduje me da je sve to provedeno odlučno i sabrano, a ne euforično i pomodno.

Naša politika je uspješna kada u osnovi ne mijenjamo bazičnu poziciju koju ste Vi istakli još 1990. godine i kada iz te pozicije težimo da što više prikažemo i ostvarimo svoj civilizacijski, socijalni i uspješni razvoj.

Dopustite da Vam sugeriram i nekoliko misli, vodeći računa da je ova godina u mnogočemu za nas značajna.

1. Smatram da u javnosti treba što više aktivirati prihvaćene osobe, kao što su: Škare Ožbolt, Biškupić, Granić, Šeks, Miljavac, Radić, Mintas Hodak,...
2. Treba aktivirati i sve resurse (Valentić, Gregurić, ...)
3. Stabilizirati i dalje podržavati Hrvate u BiH i uopće odnose s BiH (Pašalić)
4. Upozoravam i da postoje ljudi koji su loše prihvaćeni (Škegro, Canjuga, HNB), a i puno opreznije treba davati u javnosti velike izjave o pravednosti.
5. U javnosti je dobro prihvaćena svaka odlučnost protiv kriminala i nasilja.

Gospodine Predsjedniče, čestitam Vam Dan državnosti. Pokušao sam Vam napisati par misli koje vode pobjedi stranaka na izborima, a Vi ste svoje već dobili.

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
16. srpnja 1999.

Predmet: Izvješće o humanitarnoj misiji na Kosovu 12 - 14. srpnja

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Ocjena stanja na Kosovu i potrebne mjere prikazane su u pismu koje sam uputio predsjedniku Vlade gospodinu Mateši, a Vama ga šaljem u prilogu. Uz ovo, želim Vam skrenuti pažnju još na dvije stvari:

1. Rođenje djeteta u Janjevu - doista u punom duhu humanitarnog izaslanika, bio sam prinuđen da u Janjevu, kao liječnik, prvi puta porodim ženu. Rodila se djevojčica u vrlo siromašnoj hrvatskoj obitelji. To je 12-to dijete, a deseto živo (5 dječaka i 5 djevojčica). Ništa im nisam rekao, ali Vas pitam želite li Vi biti kum tom djetetu. To je prvo dijete rođeno u Janjevu nakon proteklih događaja.
2. Zbog sigurnosti Hrvata u Letnici, pa i Janjevu, smatram da je dosta hitno imati direktne kontakte s albanskom stranom.

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
10.rujna 1999.

**Predmet: Izviješće s puta po Hrvatskoj i Bosni i Hercegovini
od 1 - 9. rujna 1999.**

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Na put sam išao s dva osnovna cilja: ocijeniti stanje radova u hrvatskoj bolnici u Novoj Biloj i neposredno ocijeniti stanje među ljudima.

1. Bolnica "dr. fra Mato Nikolić"

Bolnica je uglavnom gotova i može biti stavljena u funkciju u roku od 30 dana, ukoliko se osiguraju završna sredstva i transfer opreme. U tu svrhu sazvaio sam stručni sastanak za ponedjeljak i moj temeljni stav će biti: prvo, staviti bolnicu što prije u funkciju i, drugo, otvaranje prilagoditi Vašoj odluci kada to želite učiniti. Smatram da je ključno da u ovom prijelazu milenija, prilikom otvaranja ove najveće ikad humanitarne investicije iz Hrvatske, Vi iskažete trajnu potporu opstanku i povezanosti ovog naroda s Hrvatskom.

2. Stanje među ljudima

Posjetio sam Mostar, Ljubuški, Tomislavgrad, Ramu, Vitez i Kupres. U cjelini, osjeća se istovremena i vitalnost i napetost među ljudima. Navest ću Vam nekoliko primjera:

- u Kupresu je došlo do impresivne izgradnje kuća, što je započelo Vašim primanjem delegacije Kuprešaka 1994. godine, odmah po oslobođanju. Mjesni župnik je proglasio Svetište kraljice Katarine i pokrenuo otkopavanje crkve iz 5. stoljeća (ovo će Vas kao povjesničara vjerojatno i detaljnije zanimati).

- na proslavi Dana općine u Rami položio sam u Vaše ime vijenac na spomen-obilježje poginulim braniteljima iz Domovinskog rata. Tom prilikom oni su posebno isticali da ste im prije tri godine, kad ste primili njihovu delegaciju, obećali cestu između Rame i Tomislavgrada. Ova cesta je u završnoj fazi, tj. još ju treba asfaltirati i, iz svih mogućih razloga, smatram da je značajno da se ovo pitanje jasno ocijeni i s odlukom upozna tamošnja javnost. Oni, svakako, to direktno povezuju s Vama.

- na cijelom terenu gospodarstvenici navode velike poteškoće koje su nastale novim carinskim odnosima. Mislím da je potrebno da se pokaže i interes za to i naše ljude upozna s takvim hrvatskim nastojanjima.

Posebno Vas želim informirati kako sam u Rami iskazao zahvalnost prema Vama. Naveo sam da sam Vam zahvalan za tri stvari: prvo, da ste stvorili kuću - zidove i krov i da je sad na svakome od nas, od najmanjeg do najstarijeg, da poštujemo hrvatski dom; drugo, da nikada nije hrvatskom narodu i Hrvatskoj osiguran brži razvoj i da istovremeno svi osjećamo zaostajanje nego danas, tj. u svakom od nas su probuđeni

snovi, želje i nestrpljivost; i treće, da ste hrvatskom iskustvu patnje i dostojanstva dodali iskustvo pobjede.

Na kraju, u Hrvatskoj, u Cavtatu, popeo sam se na brdo gdje je postavljen spomenik gospodinu Ron Brownu. Spomenik je vrlo lijep, ali zadnjih dvjesto metara od sela Veli Dol do spomenika su vrlo teško prohodni, pa i neprohodni. Obitelji stradalih dođu preko Atlantika do tog sela, a onda im se zna desiti da moraju odustati. Pokrenuo sam inicijativu za uređenje tog puta. Molim potporu.

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
13.rujna 1999.

**Predmet: Odlazak u Uzdol na obilježavanje 6. obljetnice masakra
na Uzdolu**

U utorak, 14. rujna 1999. godine obilježava se 6. obljetnica masakra na Uzdolu.

Pozvan sam da sudjelujem u obilježavanju ove obljetnice. U 10.30 sati bit će polaganje vijenaca pred Uzdolskim križem, a u 11.00 sati svečana koncelebrirana Sveta misa koju predvodi msgr. Vinko Puljić, nadbiskup Vrhbosanski.

Moje pitanje glasi: Mogu li položiti vijenac u Vaše ime?

Putujem danas poslijepodne.

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
17.rujna 1999.

Predmet: Pomirenje II

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Vama je poznato moje duboko poštovanje za Vaše stavove o pomirenju. Žao mi je, također, zbog Vas osobno i osiromašenja Hrvatske, što je to često krivo prikazano. O tome sam Vam već pisao. Evo Vam zato, za ovaj vikend, šaljem prikaz još jedne takve akcije.

U Mainzu postoji rimokatolička crkva Sv. Stefana iz 14. stoljeća koja je razorena tijekom 2. svjetskog rata. 1973. godine Klaus Mayer (76), njezin župnik, obratio se Marcu Schagallu s molbom da oslika prozore te crkve. U to vrijeme, 28 godina nakon 2. svjetskog rata, Schagall još uvijek nije želio nikakve kontakte s Njemačkom.

Istovremeno, već je sa svojim suradnikom (Marq) izradio prozore mira u sjedištu UN-a, na Sveučilištu u Jeruzalemu i drugdje. Svećenik je bio uporan i dopisivanje je trajalo tri godine ("...stalno sam ga podsjećao koliko bi to bilo značajno.."). 1976. godine, sa 90 godina, Schagall je prihvatio. Svećenik je očekivao jedan prozor, Schagall se odlučio za 28 i posvetio ih pomirenju Francuske i Njemačke, a posebno katolika i Židova. Prozori su ispunjeni anđelima i prikazima slika od stvaranja do raspeća. Sa 98 godina Schagall je umro i dotad je bilo izrađeno 9 prozora. Njegov suradnik i učenik Charles Marq nastavio je raditi.

U rujnu 2000. g. svih 28 prozora zasjat će punim sjajem u toj crkvi. Život Schagalla, Njemačke, Hrvatske i svakog od nas ispunjen je i slabostima i snagom. Vizije treba doživjeti i treba imati snage pretvarati ih u stvarnost. Ako sve ne možemo sami, naći će se on i koji će nastaviti.

S mojim najdubljim poštovanjem i svakom podrškom da nastavite,

Za: predsjednika dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika dr. Slobodana Langa
30.rujna 1999.

Predmet: Pomoć Hrvatima sa Kosova

Poštovani gospodine Predsjedniče,

U skladu s našim stavom o podršci ljudskim pravima i humanitarnoj pomoći, posebno u kriznim uvjetima, nastavljamo naše djelovanje na Kosovu.

Na temelju dopisa veleposlanika Lasića i pisma koje je potpisalo 46 nositelja obitelji sa 225 članova Hrvata iz Letnice, koji upozoravaju na svoju ugroženost i traže pomoć, pristupili smo provođenju Vašeg naloga utvrđivanja stanja i poduzimanja potrebnih koraka.

1. Stanje

- OSCE je 13. rujna objavio izvještaj o položaju manjina na Kosovu. U tom izvješću direktno ističu ugroženost Hrvata na području Letnice pljačkom, opasnostima i upada u kuće od strane albanskih gangova iz Ljubišta. (prilog)
- Naknadnim dopisom veleposlanika Lasića upoznati smo da se i preostalih 135 Hrvata iz Letnice želi preseliti u Hrvatsku, što znači da cjelokupno stanovništvo želi prijeći u Hrvatsku.
- Za razliku od toga, Hrvati iz Janjeva žele ostati u Janjevu.

2. Poduzete mjere

- U cilju sagledavanja stanja, posjetio sam Voćin (i Đulovec) gdje su smješteni Hrvati iz Letnice od 1992. godine do danas. Održan je sastanak i prikupljeni su materijali sa županom (Dečak), predstavnicima općine i crvenog križa. Razmotrili smo uvjete života do sada preseljene populacije.

3. Provođenje akcije preseljenja

- Dana 28. rujna 1999. g. sastao sam se s potpredsjednikom Vlade, dr. J. Radićem, Lovrom Pejkovićem i Marijanom Perkovićem, gdje je donesena odluka o provedbi preseljenja i smještaja Hrvata sa tog područja u Hrvatskoj. Akcija se planira provesti na sljedeći način:

-Perković i Pejković (možda i ja) otputovat će idući tjedan u Letnicu kako bi se direktno na terenu pripremio odlazak. Tom prilikom upoznat će se stanovnike s odlukom o provođenju akcije i dogovoriti način provođenja. (Utvrđiti socijalna prava, vlasništvo, broj djece i zanimanja).

-Stanovnici će biti obuhvaćeni novim projektom koji neće biti nastavak niti Voćin-Đulovac niti Kistanje.

-Letničanima će biti ponuđeno ili da svi pređu na privremeni smještaj u RH (odabrano izbjegličko naselje) ili da ih se postupno prebacuje iz Letnice, a nakon toga bi se prebacivali u osposobljene kuće.

Gospodine Predsjedniče, dalje ću Vas informirati u skladu s provođenjem akcije.

S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika, dr. Slobodana Langa
12. studenog 1999.

Poštovani i dragi moj Predsjedniče,

Nastojat ću Vam pisati direktno, kratko i jasno jer osjećam i potrebu i obavezu da to učinim. O tri stvari Vam želim napisati: zašto Vas poštujem kao čovjeka, zašto sam Vas slijedio kao vođu i što smo postigli na užem, humanitarnom području.

Vaše zdravstveno stanje i teškoće proživljavam bolno i želim Vam da i dalje iskazujete ne samo svoju snagu, nego da Vam i bude istinski bolje.

1. Kao čovjek ste pokazali snagu nošenja tegoba. To će ostati kao pouka mnogima među nama. S pitanjem Vašeg zdravlja prvi put sam se suočio prilikom događaja u Benkovcu i bombardiranja Banskih dvora. Opasnosti nasilja nosili ste nikada se ne osvrnuvši na njih. Pred nekoliko godina suočili ste se s bolešću. Odnos dijela javnosti bio je nedostojan. Zbog toga sam uvijek osjećao stid i ovaj puta Vas molim da im oprostite jer ne znaju što čine. Vaše dostojanstvo i snaga u nošenju ovih tereta stalno je izazivalo moje divljenje.

Kroz duže vrijeme bili ste izloženi nekorektnim kvalifikacijama. Brojne su optužbe koje su iznošene, ne želim ih navoditi, ali sam spreman svakom i svugdje odgovoriti, što sam, uostalom, uvijek i činio. Snaga koju ste pokazali u odnosu prema njima, doista je velika.

Želim potsjetiti i na one posebne trenutke kad ste iskazivali bol; prilikom susreta s dječicom iz srednje Bosne koja su izgubila roditelje ili slučajujući bilo koje podatke o stradavanju naših ljudi. Znam da ste se bili spremni izložiti svakom naporu, osobnoj opasnosti i nerazumijevanju kako bi smanjili stradanje ljudi.

2. U ovom kritičnom vremenu Vi ste kao vođa i pred sebe i pred svakog od nas postavili visoke zahtjeve. Sportski rečeno - letvica je postavljena visoko. Tražili ste da obranimo narod, formiramo državu, poštujemo sami sebe i tražimo poštovanje u svijetu. Svaki od nas trebao je doprinijeti tim ciljevima. Da ih niste odredili i da niste bili praktično nemilosrdni u zahtjevu za njihovo provođenje, rezultati bi bili neuporedivo manji.

U praktičnom pogledu, najmanje tri rezultata će ostati trajna: prvo, treba štiti i zalagati se za sve naše ljude - nikoga se ne smije izlagati lažnim junaštvom ili zaboraviti zbog udaljenosti; drugo, trebamo imati hrabrosti biti slobodni, poznavati naše interese i ostvarivati ih, jer to što smo mali narod ne daje drugima pravo da nam oduzima niti nama da odustajemo od vlastite slobode; i, treće, razvoj hrvatske i kulture i države daje joj pravo i obvezuje da sudjeluje i konkurira među najviše razvijenim zemljama (srednje i zapadne Europe). Manje razvijenim zemljama možemo i trebamo pružiti pomoć, ali povezivanje s njima ne može biti bijeg od vlastite odgovornosti niti rezultat pritiska drugih.

3. 23. ovog mjeseca uvest će se Svjetski humanitarni dan. Danas je humanitarno pitanje postalo jedno od vodećih političkih, moralnih i uopće strateških pitanja u svijetu. Vi

ste direktno, kao svoju odgovornost, prihvatili ovo pitanje od početka i imenovali savjetnika za to područje još prije 6 godina.

Kroz cijeli Domovinski rat i razdoblja stvaranja Hrvatske provedene su ključne humanitarne akcije od kojih su neke inicirane i provedene kao dio Vašeg rada.

Zalaganje za hrvatske zajednice na ratnim područjima, zbrinjavanje prognanika i izbjeglica, osiguravanje medicinske brige, ciljane akcije zaštite kritično ugroženih, oslobađanje zarobljenika, spašavanja života nakon "Oluje", stalna podrška Hrvatima u srednjoj Bosni, uključivši izgradnju hrvatske bolnice, zalaganje za pomirenje među Hrvatima, opraštanje, tolerancija i povratak Srba, obnova i vraćanje hrvatskih prognanika, cjelokupno zalaganje za pomoć ljudima na Kosovu, uključivši zbrinjavanje Hrvata, predlaganje cijeloj svjetskoj zajednici hrvatskih humanitarnih iskustava i još mnogo praktičnih akcija, odluka, iskaza mogućnosti i drugog, ostvareno je i zabilježeno. Ovaj rad još je nedovoljno poznat i u zemlji i u svijetu, ali jest obavljen.

Na kraju, gospodine Predsjedniče, zahvaljujem Vam se i kao humanitarni radnik i kao građanin Hrvatske i, iznad svega, kao čovjek. Postavili ste tvrde temelje, a u svakodnevnici naučili ste me da je moguće i sanjati i ostvarivati snove ako se ima hrabrosti, vjere i ustrajnosti u ostvarivanju ciljeva koje si odredimo.

Hvala Vam i želim Vam još jednom sve najbolje.
S poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika dr. Slobodana Langa
13. studenog 1999.

Poštovani i dragi gospodine Predsjedniče,

Prilikom pomaganja ljudima u kritičnom stanju razvili smo dnevno informiranje. Zadnji puta smo to činili prilikom krize na Kosovu. Sada smo ponovno u krizi. Kritična je bitka za Vaše zdravlje, a vjerujte mi, kritično je i stanje u dušama i mislima svih naših ljudi. Zbog toga smatram i želim da Vam se obraćam svakodnevno dok traje ova kriza.

Najvažniji mi je cilj ako Vam bilo kako mogu pomoći, ali mi je i želja da iskažem ono što doslovno milijuni naših ljudi žele učiniti. U operativnom pogledu i država i društvo funkcioniraju uspješno, pa je vjerojatno i ta običnost dokaz rezultata koji su postignuti. Ali ipak, sve je sada drukčije.

Želio bih Vam ispričati jednu anegdotu (iz romana "Nada" Howarda Fasta, o stvaranju Izraela). U određenom momentu Bengurion je donio odluku s kojom su, zbog nekih razloga, nezadovoljni izraelski vojnici i neki od njih se ljute. Njihov zapovjednik je Amerikanac, Židov, koji ih potsjeća na događaje stvaranja Amerike, pa im kaže: "Prilikom stvaranja Amerike nije bilo čovjeka koji je učinio više grešaka od Washingtona, ali obilježje ljudi tog vremena jest - jesi li bio s Washingtonom ili nisi."

Vi ste otac nacije i u ovom trenutku se svaki od nas propituje koliko je bio s Vama. Tako i ja. Pozvali ste me k sebi na temelju mog direktnog djelovanja u narodu i, iskreno govoreći, na ovom svijetu priznajem samo dva autoriteta: narod i Vas. Spreman sam biti discipliniran i doprinijet ću poštivanju pravnih propisa i omogućavanju rada ljudi zaduženih za pojedina područja, ali ne mogu imati novih autoriteta.

Sada narod, dijelom i od mene, traži ulogu mosta. Pa da Vam kažem o nekima od njih:

Hrvati u srednjoj Bosni jako su zaokupljeni određivanjem svojih obveza - željeli bi Vam pomoći, a ne znaju kako; boje se za sebe, a željeli bi pomoći Vama; pitaju se koja su im prava, a koje obveze; tko će im to reći, tko će doći među njih.

Hrvati s Kosova podijeljeni su u više grupa - oni koji su netom došli iz Letnice pristupili su stvaranju novog doma. Možda su oni danas i najsretnija i najzadovoljnija grupa među Hrvatima uopće (njihov dolazak je bio Vaš zadnji operativni nalog na humanitarnom području).

S Hrvatima iz Janjeva i još malim brojem preostalim u Letnici nemam kontakata, ali upravo osjećam obvezu da odem među njih.

Početkom 12. mjeseca trebao bih otići među Hrvate Kotora. Oni uvijek traže vrlo malo, a žele pripadati.

Javlja mi se prijatelji i fratri iz Duvna, Ljubuškog i drugdje. Kažu mi da su informacije tamo nešto drugo. Narod sluša radio. Ljudi rade razne stvari, ali najvažnije je čuti.

Cijeli jedan narod prolazi veliko preispitivanje, a mislim da nema prilike to dovoljno iskazati. Ponašamo se kao da je sve normalno, pa dajemo samo tehnička priopćenja, iskazujemo redovitost i ljutimo se na nedopuštene izjave ili neprimjereno ponašanje.

Ali, gospodine Predsjedniče, stanje nije normalno. Vi ste teško bolesni. Ne znamo za ishod, a željeli bi da sve bude bolje. Zbog Vas, ali i zbog nas (prilično smo mi i sebični). Ipak, vjerujte, ovaj puta u želji za Vaše zdravlje koncentriran je vjerojatno najveći potencijal želja za dobro jednom čovjeku koji je ikada istovremeno ovaj narod

osjetio. I sve te misli upućene su prema Vama i liječnicima koji o Vama vode računa. Ljudi prihvaćaju svu svoju nemoć kako bi Vi i medicina bili jači.

Ne brinite za svakodnevicu. Znamo mi nositi terete i dobivati batine. Danas je značajnije to što baš raste naša svijest da nije sve kao prije, a kako bi porasla odgovornost svih, upravo da ne smijemo reći da se ništa nije promijenilo, jer se sve promijenilo. Na nama je da prihvatimo odgovornost odraslosti, da prihvaćamo i održimo teret slobode, a ljudski je da od Vas ne tražimo ništa a da Vam želimo sve najbolje.

Gospodine Predsjedniče, već sam Vam napisao da ste visoko postavili letvicu, a Vi ju i dalje dižete. Mi skaćemo koliko možemo.

S osobitim poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika dr. Slobodana Langa
14. studenog 1999.

Poštovani i dragi gospodine Predsjedniče,

Želio bih Vam se osvrnuti na humanitarni rad koji smo proveli tijekom Domovinskog rata i stvaranja hrvatske države.

Ovo stoljeće obilježeno je najvećim stradanjem u povijesti, a pritom je 150 milijuna ljudi stradalo od totalitarnih režima, znatno više nego u ratovima koji su bili svjetski ratovi, a uključivali i nuklearno oružje i genocid. Unutar takvih događanja formirali smo humanitarni pristup. Zbog toga smo formirali dva ekstremna stava. Na temelju iskustva holokausta jasno je da treba intervenirati što prije, a na temelju opasnosti od nuklearnog rata da se ne smije poduzimati ishitrene akcije. Djelovati i ne djelovati. Na kraju stoljeća mediji su nam još unijeli i globalna stradanja u svakodnevnicu, u dom.

Možda je najveća novost ovog stoljeća u nama samima da nam je doveden u pitanje osjećaj nježnosti. Pokušavamo naći odgovor u cinizmu ili fanatizmu. Bojimo se i razuma i vjere.

U takvom stanju, u tom okružju, došlo je do napada na Hrvatsku, zatajilo je djelovanje međunarodne zajednice, a krenula je puna agresija.

Vi ste se odlučili da potaknete i vodite akciju djelovanja. Osobno sam se odlučio odreći svega i sam djelovati. Rasprava o svim oblicima, rezultatima i rizicima djelovanja trajat će dugo. U Hrvatskoj još ozbiljno nije ni započela, ali vodi ju cijeli svijet i pokušava naći odgovore. Zbog toga je u prvi plan i istaknuto humanitarno djelovanje.

Osobno sam humanitarno djelovao neposredno među ljudima od početka stradanja ovih naroda, a Vi ste me upravo iz te prakse pozvali da Vam budem savjetnik.

Pokušali smo prihvatiti humanitarnu odgovornost, od direktne akcije do najviše političke odgovornosti. Prihvatiti odgovornost za djelovanje i nedjelovanje, za slabost i snagu, za posebnost vlastitog naroda i univerzalnost čovječnosti, za samo djelovanje i prijenos iskustva u svijet, za lokalno i globalno, za suprotstavljanje zlu i jačanje dobra, za jačanje i vjere i razuma.

Gospodine Predsjedniče, s punom odgovornošću Vam ističem da je hrvatsko humanitarno iskustvo od svjetskog značenja, u konceptualnom doprinosu, u praktičnim rezultatima i iskustvima ljudi, na temelju čega postoji organizacija, eksperti i djelatnici koje Hrvatska može ponuditi svijetu s ciljem unapređivanja općeg znanja, školovanja ljudi i direktnog djelovanja tamo gdje je potrebno.

Evo nekih osnovnih područja:

1. zbrinjavanje prognanika i izbjeglica
2. organiziranje zdravstvene zaštite
3. briga za branitelje
4. pronalaženje prisilno odvedenih, zarobljenih i ubijenih
5. zaštita ljudi neposredno na kraju oružanog sukoba
6. obnova i povratak
7. osnivanje Udruga stradalih
8. deminiranje
9. pomirenje, opraštanje i obrana

10. koordiniranje humanitarnih organizacija
11. mirotvorne aktivnosti (konvoji, pisma, posjete, akcije, obilaženja)
12. duhovno djelovanje
13. briga o ciljanim i udaljenim skupinama
14. dobri ljudi
15. sinteza i humanitarni prijedlozi svijetu.

Hrvatsko humanitarno iskustvo ključno je u određivanju da li ponuđeni pakt za jugoistočnu Europu želi stabilnost ili ne. Ako želi, onda se treba temeljiti na poštivanju Hrvatske i korištenju tog iskustva. Nažalost, niti sama Hrvatska nije dovoljno iskazala ni pred sobom niti pred svijetom svoj rezultat. Htjeti iskazati hrvatski humanitarni rezultat jest upravo spremnost da se ipak sačuva nježnost, a, kao što sam već rekao, toga nedostaje. Vi ste osobno to podržavali od akcije do koncepta, pa nije slučajno da je na Vašoj Web stranici iskazano i hrvatsko humanitarno iskustvo i poziv na svjedočenja o dobru. Upravo na temelju Vaše podrške iskazali smo to i u vodećim svjetskim institucijama različitih područja (Interparlamentarnoj uniji, Vijeću Europe, Europskoj konferenciji za ljudska prava i zdravlje, Yad Vashemu, Konferenciji crvenog križa i drugdje).

Dragi Predsjedniče, zahvaljujući Vašoj odluci da se otvoreno suočite s humanitarnim djelovanjem pomogli smo ljudima. Kao i uvijek, možemo govoriti što se moglo bolje, ali nitko ne može reći da nismo djelovali. Naša iskustva i znanje ne rješava ove dileme, ali jest konkretan doprinos i daje mogućnost da se izlazi iz pat-pozicije, da se shvati grijeh propusta i da se ne misli samo na moć velikih. Moguće je biti čovječan i poštivati konkretne zajednice. Moguće je biti slab i pomoći drugome. Potrebno je i sam prihvatiti teret vremena.

Vi ste gospodine Predsjedniče bili nositelj tog tereta. Zbog toga ste se izložili brojnim napadima ne samo onih koji su bili protiv Hrvatske, nego i onih koji nisu htjeli pomoći. I konačno, i onih koji su se bojali odlučiti u vremenu u kojem se moralo odlučiti.

Na kraju, humanitarnu zadaću smo izvršili. Još je mnogo posla pred nama, uključivši i sagledavanje ovog sektora kao snagu i obavezu Hrvatske u svijetu.

S osobitim poštovanjem,

Za: predsjednika, dr. Franju Tuđmana
Od: savjetnika dr. Slobodana Langa
15. studenog 1999.

Poštovani i dragi gospodine Predsjedniče,

Želio bih Vam se osvrnuti na neke kritike tijekom ovog razdoblja koje su upućene na Vaš račun. Iz principijelnih, praktičnih i osobnih razloga mora se pozabaviti i s tim pitanjima. Analiza ovog područja trajat će dugo, a i bit će značajna za odnos prema svima nama. Bit će vrlo kratak, a doći će prilika i za duže pisanje.

1. Kritika male zemlje - Vi ste se kao vođa objektivno našli u položaju neophodnosti donošenja odluka u svijetu koji se radikalno mijenjao, od pojedinačnog života u našoj zemlji do globalnog stanja. Hrvatska nije imala vremena da čeka s odlukom (vidjeli smo cijenu hrvatskog čekanja u Jugoslaviji i možemo samo zamisliti što bi bilo da smo dalje čekali). Moćne države mogle su si priuštiti čekanje i to su svojim životima i stradanjem platili milijuni ljudi. Vi ste donijeli odluku o djelovanju. To izaziva kritiku cjelokupnog kruga koji nije imao hrabrosti ili nije želio odlučivati. Pošto smo mala zemlja veliki je broj država, pojedinaca izvan Hrvatske i povlaštenih u Hrvatskoj također prihvatio formulu čekanja. Bojim se da će oni dugo, ako ne i trajno, zadržati većinu. Nisam preveliki optimist u jačanje poštovanja malih naroda, ali sam Vam se uvijek divio na toj ideji. Zbog toga smatram da je bitno da se donošenje odluka u Hrvatskoj u tom vremenu kvalitetno i stručno obradi i tako postigne da se vidi neposredna i prostorna važnost tih odluka, ali i njihovo univerzalno i trajno značenje.
2. Pomirenje među ljudima - Vaš stav o pomirenju nije nastavak ničijeg drugog stava, već temeljne činjenice da je više od 90% ljudi na referendumu izglasalo Hrvatsku i praktično su se svi odazvali u obrani (na razne načine). Time je, u stvari, ukinuto pitanje bilo kojeg povijesnog legitimiteta hrvatske države danas. Narod je izglasao i obranio vlastitu državu i same sebe. Jasno je da ti ljudi trebaju zajednički i razvijati vlastitu zemlju, pa tako ukloniti prepreke iz prošlosti i sadašnjosti koje ih u tome ograničavaju. Ideja pomirenja je prvenstveno ideja sada i sutra. Ona se bavi poviješću u onoj mjeri u kojoj utječe na taj sada i sutra. Nikada se nije radilo o pomirenju ustaša i partizana, već se radilo o tome da u 21. stoljeću ljudi u Hrvatskoj ne trebaju biti podijeljeni, već poduzetni, konkurentni i okrenuti razvoju od samih sebe do cijele zemlje.
3. Prigovori na različite aspekte razvoja zemlje - Ovdje se pojavila kritika zašto se svi oblici razvoja u jednoj zemlji ne mogu ostvariti istovremeno. Točno je da se i nisu dogodili. Točno je, kao i uvijek, da se nešto moglo i bolje, ali tvrdim da su temelji za razvoj svih sektora postavljeni i da nema nikoga koji može spriječiti da ne dođe do uspješnog razvoja svih pokazatelja. Neki će možda tada reći da se to desilo poslije Vas, ali istina je da ste postavili temelje i nezaustavljivo odredili pravac. Na ovom području je potrebna veća angažiranost stručnih i znanstvenih kadrova. Uopće bih rekao da je obaveza znanstvenika da analiziraju ovo ključno razdoblje i djelovanje mnogo više nego do sada. U određenom momentu mladi ljudi su se odazvali preko noći da brane zemlju, sad se trebaju i znanstvenici angažirati oko njenog razvoja i objašnjenja. Ne smijemo dozvoliti da nerazumijevanje, pa i nekorektan odnos prema

nama postane frustracija mladih zato jer nismo našli put kako da ga nadvladamo i omogućimo razvoj.

4. Antisemitizam - Pod ovim pojmom želim se osvrnuti na negativan odnos prema bilo kojoj grupi. Ovdje želim istaknuti da kroz 6 godina s Vama nikada nisam čuo da ste govorili negativno, s potcjenjivanjem bilo kojeg naroda, vjere ili rase, a svaki puta kada sam molio da nekom pomognemo uvijek ste to podržali. Mogao bih dugo isticati unapređenja odnosa sa židovskom zajednicom i Izraelom, ali u ovih 10 godina hrvatskog stradanja Vi ste krupnim koracima ispravljali tragedije i greške koje su naslijeđene. Danas je židovska zajednica i odnos sa Izraelom u boljem položaju nego ikada u Hrvatskoj. Ne želim ovom prilikom ilustrirati primjerima (što ću kad treba i učiniti). Hrvatski narod je u velikoj mjeri to i želio raščišćavati, ali poticaj svemu ste bili Vi. Ne znam da li ćete posjetiti Izrael, ali za Yad Vashem i žrtve bi bila počast da dođete. (Imam razumijevanja za neka nerazumijevanja jer se radi o starijim ljudima koji su prošli velika stradanja, ali sam potpuno bez razumijevanja za one koji profilerski pokušavaju iskoristiti povijest da bi izazivali sukobljavanje Židova i Hrvata). Ovdje bih želio, također, istaknuti i neke rasprave o miješanju kostiju. Vaš stav sam uvijek shvaćao kao pravo na sahranu svih žrtava, bez obzira na vjeru, naciju, dob, spol ili političko uvjerenje.
5. Neukusne primjedbe - Istrgnuti citati, neukusne slike i karikature i nezamisliv odnos prema bolesti ne želim komentirati, ali mogao bih svaku pojedinačno. I, kada dođe vrijeme, moći ću to i učiniti.

Gospodine Predsjedniče, Vi ste čovjek projekata i to se ne može provoditi a da se ne izaziva kritike. Tako je bilo i ovaj puta, ali Projekt i projekti vrijede.

S poštovanjem,

4. Socijalna politika - I

Hrvatska je stvorena i Ustavom određena kao socijalna država. Time je određen i karakter njezine socijalne politike.

U prvom razdoblju postojanja Hrvatske kao samostalne države naglasak socijalne politike bio je određen obranom od agresije. Prioritet je bio prihvaćanje i zbrinjavanje prognanika i izbjeglica. U nekim godinama tog razdoblja broj prognanika i izbjeglica koje je Hrvatska zbrinjavala iznosio je čak oko 800.000, za što su izdvajana znatna materijalna i financijska sredstva.

U razdoblju poraća, koje dijelom još uvijek traje, Hrvatska kao socijalna država ostvarila je i ostvaruje rezultate u deminiranju, obnovi, povratku prognanika i raseljenih osoba, mirnoj reintegraciji i cjelovitom socijalnom funkcioniranju ovih područja.

Danas Hrvatska s jasnim socijalnim opredijeljenjem, ali i s teretom naslijeđa pristupa cjelovitoj i djelotvornoj socijalnoj politici i formiranju socijalne infrastrukture.

Jačanje hrvatskog gospodarstva je pretpostavka za učinkovitu socijalnu politiku.

Socijalna politika Hrvatske temelji se na ulaganju i brizi za ljude od rođenja do najstarije dobi. Ona obuhvaća demografsku politiku, zdravstvenu zaštitu, zapošljavanje, brigu o ugroženim skupinama stanovništva (invalidi, žrtve rata, nemoćni, siromašni, djeca), zdravstveno i mirovinsko osiguranje, te suzbijanje različitih neprimjerenih socijalnih oblika ponašanja. Na svim ovim područjima, uza sve poteškoće i nedoumice s kojima smo još suočeni, ostvareni su vrlo zapaženi rezultati, kojima se možemo doista ponositi i koji često nadilaze naše gospodarske i druge mogućnosti.

Treba, međutim, naglasiti što se često zaboravlja, da je Ustavna odgovornost za vlastito i društveno blagostanje i pojedinačna i zajednička, tj. da postojanje socijalne države ne oslobađa nikoga od odgovornosti za brigu o vlastitom materijalnom položaju i sigurnosti.

Važan dio socijalne politike je osiguranje socijalne pravde i društva koje štiti nemoćne i siromašne, osigurava ravnopravno uključivanje u život svijetu i sprečava razne oblike izopačenog ponašanja, kao što su lako, brzo i nezakonito bogaćenje. Socijalna nepravda su i razlike u raspodjeli dohotka neprimjerene ovom stupnju razvoja.

U 1998. ostvareni su pozitivni rezultati u svim područjima socijalne politike i socijalne skrbi.

Proces obnove i povratka unatoč poteškoćama ostvaruje se djelotvorno i cjelovito.

Do sada je vraćena većina prognanika i raseljenih osoba i obnovljen veći dio stambenog fonda.

U 1998. osnovano je Ministarstvo hrvatskih branitelja u kojem su objedinjeni svi poslovi vezani uz rješavanje problema branitelja i stradalnika Domovinskog rata. U tu svrhu u prošloj godini izdvojeno je oko 2,5 mlrde kn i time ostvareni značajni pomaci u usklađivanju mirovina i isplati invalidnina, stambenom zbrinjavanju i zapošljavanju hrvatskih branitelja, te ekshumaciji i identifikaciji žrtava iz Domovinskog rata.

U oblasti socijalne skrbi u 1998. godini primijenjen je novi zakon kojim se uspostavlja cjeloviti sustav na ovom području. Donesen je Zakon o mirovinskom osiguranju čija će primjena započeti 1. siječnja 1999. godine, a kojim se uspostavlja racionalniji sustav općeg mirovinskog osiguranja na temelju generacijske solidarnosti, kao prvi od tri oslonca planirane mirovinske reforme. Donesen je i Zakon o obitelji.

Na području zapošljavanja od iznimne je važnosti u Saboru usvojeni Program nacionalne politike zapošljavanja, koji između ostalog sadrži slijedeće mjere kojima se nastoje smanjiti postojeća visoka razina nezaposlenosti, kao što su financiranje zapošljavanja ciljanih skupina, sufinanciranje uvođenja u posao i osposobljavanja, obrazovanje nezaposlenih za deficitarna zanimanja, program poticanja samozapošljavanja, problem rješavanja viškova zaposlenih, program kreditiranja malog i srednjeg poduzetništva, te program financiranja javnih radova.

Za socijalnu skrb nezaposlenih i aktivnu politiku zapošljavanja u 1998. godini utrošeno je oko 60 mil. kn.

U oblasti mirovinskog osiguranja u prošloj godini učinjen je prvi korak koji se odnosi na racionalizaciju onog dijela mirovinskog osiguranja koji se temelji na međugeneracijskoj solidarnosti. Danas u mirovinskom osiguranju u Hrvatskoj dominiraju dvije suprotstavljene tendencije. S jedne strane u ratu osiromašeni slojevi stanovništva zahtijevaju povećanu državnu intervenciju i preraspodjelu nacionalnog dohotka radi poboljšanja svog materijalnog položaja u društvu, dok je s druge, pak, strane zamjetan pritisak za smanjenje državnih troškova radi povećanja akumulacije i investicija koji osiguravaju novi gospodarski rast. Koliko se god obje tendencije činile razumljivima, njih je ipak, pogotovo u kraćem vremenu, teško pomiriti. Socijalna politika u ovoj oblasti u prošloj godini pokušavala je ići optimalnom linijom vodeći računa o povećanju mirovina u skladu sa skrajnjim mogućnostima društva. Unatoč svim poteškoćama oko njihove isplate, mirovine su tijekom 1998. u odnosu na prethodnu godinu povećane za oko 20%.

Kriza financiranja mirovinskog osiguranja se, međutim, nastavlja. Ona ima duboke korijene u svemu onome što je Hrvatska proživljavala u proteklom razdoblju i naslijedila iz bivšeg sustava: demografskoj degradaciji, naslijeđenoj prikrivenoj nezaposlenosti, smanjenju zaposlenih zbog ratnih razaranja i restrukturiranja društvenih poduzeća. Sve je to rezultiralo nepovoljnim omjerom broja aktivnih osiguranika prema broju umirovljenika, relativno niskoj razini plaća i osnovica osiguranja na koje se obračunava i plaća doprinos, neurednoj uplati doprinosa i slično. Daljnjim koracima u reformi mirovinskog osiguranja trebalo bi se postupno ublažiti, ako ne i eliminirati, ove negativne pojave.

U 1999. godini uložiti će se novi napori na ostvarivanju ciljeva i zadaća socijalne politike i osiguravanja primjerene socijalne skrbi ugroženim kategorijama stanovništva.

Ponovno ističem, da se socijalni problemi ne uklanjaju brzim rješenjima, te i u 1999. godini trebamo nastaviti izgrađivati cjelovitu socijalnu politiku koja je potrebna kako bi se Hrvatska istinski potvrdila kao socijalna država.

4. Socijalna politika - II

Socijalna politika Hrvatske temelji se na ulaganju i brizi za ljude od rođenja do najstarije dobi. Ona obuhvaća demografsku politiku, zdravstvenu zaštitu, zapošljavanje, brigu o ugroženim skupinama stanovništva (invalidi, žrtve rata, nemoćni, siromašni, djeca), zdravstveno i mirovinsko osiguranje, te suzbijanje različitih neprimjerenih socijalnih oblika ponašanja.

Danas Hrvatska s jasnim socijalnim opredjeljenjem, ali i s teretom naslijeđa pristupa cjelovitoj i djelotvornoj socijalnoj politici i formiranju socijalne infrastrukture.

Jačanje hrvatskog gospodarstva je pretpostavka za učinkovitu socijalnu politiku.

Treba naglasiti da je Ustavna odgovornost za vlastito i društveno blagostanje i pojedinačna i zajednička

Važan dio socijalne politike je osiguranje socijalne pravde i društva koje štiti nemoćne i siromašne, osigurava ravnopravno uključivanje u život svijetu i sprečava razne oblike izopačenog ponašanja, kao što su lako, brzo i nezakonito bogaćenje. Socijalna nepravda su i razlike u raspodjeli dohotka neprimjerene ovom stupnju razvoja.

U 1998. ostvareni su pozitivni rezultati u svim područjima socijalne politike i socijalne skrbi - obnova i povratak, objedinjavanje brige za branitelje i žrtve rata u posebnom Ministarstvu, novim zakonodavstvom o mirovinskom osiguranju,

Želim istaknuti da se socijalni problemi ne uklanjaju brzim rješenjima, te i u 1999. godini trebamo nastaviti izgrađivati cjelovitu socijalnu politiku koja je potrebna kako bi se Hrvatska istinski potvrdila kao socijalna država.

2000.

4. 19. siječnja 2000. -Deset godina rada na unapređenju humanitarnog zdravstva u ratnim uvjetima (1990-2000)
5. Popis pisama o Hrvatskoj
6. Popis pisama o Bosni i Hercegovini

Za: Predsjednika Republike Hrvatske
Od: dr. Slobodana Langa, savjetnika za humanitarna pitanja

19.siječnja 2000.

DESET GODINA RADA NA UNAPREĐENJU HUMANITARNOG ZDRAVSTVA U RATNIM UVJETIMA (1990 - 2000)

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Moje humanitarno djelovanje započelo je prije stradanja Hrvatske. Djelovao sam od početka rata, a od 1994. godine sam savjetnik Predsjednika RH za humanitarna pitanja. Ovim područjem nastavit ću se baviti i dalje u okviru i okolnostima u kojima ću se nalaziti.

Zahvalan sam Predsjedniku Republike, dr. Franji Tuđmanu, što je mojim suradnicima i meni omogućio da pomognemo ljudima, od spašavanja života do održavanja dostojanstva.

Kako bi podržao ovaj rad, Predsjednik me imenovao za savjetnika, veleposlanika i zastupnika u Županijskom domu Hrvatskog državnog Sabora.

Humanitarnim radom spasili smo živote i pomogli velikom broju ljudi. Naše iskustvo od velike je važnosti za međunarodnu zajednicu. Smatram da je ovaj rad dio naše obaveze i solidarnosti u Hrvatskoj i međunarodno.

Molim Vas kao Predsjednika Republike Hrvatske da pogledate ovaj prikaz rada u najtežim trenucima i da mi omogućite da Vam ga i sam prikažem.

Tisuće ljudi u najtežim trenucima okupljali su se da pomognu drugima. Nastojat ću Vam ukratko prikazati ovaj rad i sudionike. Svaka provjera i nadopuna je korisna i poželjna, jer nije moguće da sve navedem, niti svima zahvalim, a trebalo bi i bilo bi korisno.

I. PRIJEDLOZI PREDSEDNIKU REPUBLIKE

UNAPREĐENJE HUMANITARNOG RADA

Na temelju ratnog iskustva izradili smo prijedloge za unapređivanje humanitarnog rada. Ovih nekoliko prijedloga od ogromnog su mogućeg značenja za budući humanitarni rad bilo gdje u svijetu, plaćeni su ogromnim stradanjem i jedini su prijedlozi unapređenja humanitarnog rada u ratu na temelju sukoba u našem području. Mi smo među prvima iznijeli kritiku globalizacije i predložili pojam humanitarne globalnosti. Direktno smo predložili formaliziranje rada na sprečavanju genocida.

Ključni prijedlozi su slijedeći:

- 1. Sprečavanje mržnje**
- 2. Pravo na dom**
- 3. Zaštita bolnica, zarobljenika i prognanika**
- 4. Prikupljanje svjedočanstva o dobru za vrijeme sukoba**
- 5. Ocjena humanitarnog rada putem konferencija crvenog križa poslije sukoba**

OBVEZE I ODGOVORNOST PREDSJEDNIKA REPUBLIKE

Smatram svojom obavezom da predložim neka područja budućeg rada. To su:

1. Formirati državni humanitarni odbor
2. Odrediti buduće međunarodno humanitarno učešće Hrvatske
3. Odrediti i jačati suradnju s Crvenim križem, udrugama invalida, udrugama žrtava, manjinama, starih i drugim srodnim organizacijama
4. Snažna potpora deminiranju
5. Provesti studiju o humanitarnom djelovanju Hrvatske kroz proteklih deset godina
6. Odrediti strategiju suradnje i potpore Bosni i Hercegovini
7. Odrediti i pratiti povratak u Hrvatsku, BiH i položaj hrvatskih manjina, posebno u Vojvodini, Kosovu, Boki Kotorskoj i Rumunjskoj
8. Nastaviti potporu hrvatskoj bolnici u Novoj Biljoj i opstanku Hrvata u srednjoj Bosni
9. Nastaviti međunarodno propagirati hrvatsko humanitarno iskustvo
10. Ovaj rad se može provesti putem direktnog interesa, sudjelovanja i inicijative samog Predsjednika, održanjem funkcije savjetnika za humanitarna pitanja, državnog humanitarnog Odbora pri Ministarstvu vanjskih poslova i jačanjem Crvenog križa.

II. FAZE HUMANITARNOG RADA

U proteklih deset godina humanitarni problemi su od relativno nevažnih postali ključno međunarodno pitanje i odgovornost šefova država.

Hrvatsko humanitarno iskustvo spada među najpotpunije iz ovog vremena, ali je u značajnoj mjeri nedovoljno prikazano i obrađeno, kako u Hrvatskoj tako i u svijetu.

Kroz cijelo ovo vrijeme djelovao sam humanitarno, pa se tako i vide faze u ovom radu.

1. Vrijeme mira - rad s invalidima, starima i oboljelima od AIDS-a
2. Samostalno predratno i ratno djelovanje
3. 1994. - 1997. Ratno djelovanje kao savjetnik Predsjednika RH
4. 1997. - 2000. Izrada i prikazivanje hrvatskog humanitarnog iskustva i prijedloga

STRUČNA STRATEGIJA

1. Prepoznavanje problema
2. Sprečavanje
3. Krizne intervencije
4. Obnova redovitosti
5. Obrada iskustva
6. Prijedlozi unapređenja rada

METODE RADA

1. Direktno djelovanje na terenu
2. Motivacija, mobilizacija i organizacija ljudi u kriznim uvjetima
3. Informiranje (od javnosti do Predsjednika, od znanosti do međunarodnih tijela)
4. Korištenje novih tehnologija (Internet, Web)

III. PODRUČJA RADA

1. Krizne intervencije
  - 1.1. Preventiva
  - 1.2. Za vrijeme krize na terenu
  - 1.3. Naknadno obilaženje i praćenje
2. Opstanak Hrvata u srednjoj Bosni
3. Praćenje i poznavanje događanja u stanovništvu
  - 3.1. Obilaženje i komuniciranje s ljudima
  - 3.2. Prikupljanja iskustva ljudi - projekt "Pružena ruka"
4. Rad sa specijalnim grupama
  - 4.1. Socijalne grupe (stari, invalidi, žrtve rata)
  - 4.2. Nacionalne manjine
  - 4.3. Optuženi u Haagu
  - 4.4. Sudionici 2. svjetskog rata
  - 4.5. Židovske zajednice i Izrael
5. Suradnja s humanitarnim organizacijama
6. Međunarodna suradnja
7. Publiciranje i informiranje javnosti
8. Znanstveni rad i edukacija
9. Prijedlozi unapređenja humanitarnog rada

KRIZNE INTERVENCIJE

- 1989. • štrajk glađu rudara na Kosovo
  - rušenje Berlinskog zida
- 1990. • mirotni pokušaji u Kninu i drugdje
- 1991. • svijeća za optužene Virovitičane pred Vojnim sudom
  - podrška Hrvatima u Potkonju (Knin)
  - javni protest protiv antisemitizma (eksplozija u Židovskoj općini)
  - obilazak ugroženog stanovništva u Dalju
  - obrana Osijeka i istočne Slavonije
  - Konvoj za Dubrovnik i opsada Dubrovnika
- 1992. • doček prognanika iz Tompojevaca i Bokšića
  - agresija, obrana, progon i okupacija Bosanske Posavine
  - razaranje Mostara
  - napadnuta područja Dalmacije
  - prihvaćanje, organizacija i pomoć u zbrinjavanju prognanika i izbjeglica
  - obilazak i obrana srednje Bosne

- 1993. • osnivanje Udruge prognanika i izbjeglica
  - zaštita srpske obitelji i Muslimana u Mostaru
  - Bijeli put i rad Franjevačke bolnice
- 1994. • nestali iz Bugojna
  - krizna područja u Bosni (Bugojno, Zenica, Vareš, Travnik, Žepče, Sarajevo, Tuzla...)
  - izbjeglice u Turnju
- 1995. • okupirano stanovništvo u Banja Luci
  - akcija za Bihać
  - stradanje mladih u Tuzli
  - napušteno stanovništvo nakon Oluje (“Spasimo život”)
  - povratak i pomirenje Muslimana (Kuplensko - Kladuša)
  - ulazak u međunarodni kamp i Kninsku bolnicu nakon Oluje
- 1996. • zagovaranje i priprema mirne reintegracije
- 1997. • odlazak u Ilok
- 1998.- • Kosovo, Makedonija i Albanija

OPSTANAK HRVATA U SREDNJOJ BOSNI

Od 1992. godine na ovamo ugrožen je opstanak Hrvata u srednjoj Bosni. Tako je i danas. Istovremeno, upravo u srednjoj Bosni održan je zajednički život naroda više nego bilo gdje drugdje u Bosni i Hercegovini.

Humanitarna intervencija provodila se u dvije faze: (1) opstanak (osnivanje bolnice u crkvi, akcija Bijeli put, Konvoji mira i ljubavi zajedno s Bošnjacima) i (2) temelji ostanka (rad Franjevačke bolnice, posjet i podrška predsjednika Tuđmana i kardinala Kuharića, izgradnja Hrvatske bolnice, izgradnja drugih civilnih objekata i povratak ljudi).

PRAĆENJE I POZNAVANJE DOGAĐANJA U STANOVNIŠTVU

Kroz cijelo ovo razdoblje stalno sam obilazio najugroženija područja i tada direktno boravio i živio s ljudima nastojeći im pomoći u rješavanju od njihovih najsitnijih do najvažnijih problema.

Priznajući da se u ratu dešava i zlo, znam da se dešava i dobro. Do sada se mnogo više prikuplja i prenosi iskustvo zla nego dobra. Na temelju dokazanog projekta “Pravednici među narodima” pokrenuli smo projekt “Pružena ruka”, sastavili listu dobrih ljudi (oko 1600), zahvalili im i prikupili više od stotinu njihovih svjedočenja.

RAD SA SPECIJALNIM GRUPAMA

Sa svim navedenim grupama, pa i pojedincima, provodili smo redoviti rad.

Neuspješno sam se zalagao za ravnopravni odnos prema svim ratnim invalidima (PRH je podržavao)

S optuženima u Haagu i njihovim obiteljima kontaktirali smo dopisivanjem, posjetama u Haagu i posjetama obitelji u srednjoj Bosni.

Želio bih se osvrnuti na odnose sa Izraelom i Židovskom zajednicom. Stalni nam je bio cilj nadvladati korijene i manifestacije antisemitizma u Hrvatskoj i postići kvalitetan položaj Židovske zajednice u Hrvatskoj, prijateljstvo sa židovskim narodom i

suradnju sa Izraelom. U tu svrhu proveli smo veliki broj akcija i mislim da tom radu treba i ubuduće posvetiti punu pažnju.

Pravilni pristup žrtvama vrlo je značajan za odnos među ljudima. Za to je velika odgovornost Predsjednika Republike. Nastojeći bolje razumijeti i doprinijet, jednom ili više puta sam posjetio oko 25 mjesta stradanja tijekom Domovinskog rata, za vrijeme 2. svjetskog rata i na ključnim međunarodnim mjestima stradanja. Zastupao sam Predsjednika Republike u Jasenovcu, Mariboru, Vukovaru, Uzdolu i drugdje. Bio sam član Komisije za utvrđivanje žrtava koja nikada nije kvalitetno proradila.

MEĐUNARODNA SURADNJA

U cilju prenošenja hrvatskog humanitarnog iskustva i prijedloga istupio sam na više međunarodnih skupova i organizacija.

1. Stručni i znanstveni istupi
  - Centar za ljudska prava i zdravlje (Harvard)
  - Britansko medicinsko udruženje
  - Svjetska zdravstvena organizacija
  - Europski kongres za ljudska prava i zdravlje
  - Skupovi u Hrvatskoj
2. Politički istupi
  - Svjetski socijalni summit (Kopenhagen, 1995.)
  - Vijeće Europe
  - Interparlamentarna unija
  - Hrvatski državni Sabor
  - Kontakti i pisma uglednim međunarodnim pojedincima i organizacijama
3. Crveni križ
  - Hrvatski crveni križ
  - Forum crvenog križa
  - Svjetski kongres crvenog križa
  - ICRC
  - IFRC
4. Pisma Predsjedniku Republike
  - Ocjene stanja
  - Prijedlozi
  - Ostalo
5. Ostalo
  - Hrvatski Helsinški Odbor i druge organizacije za ljudska prava

IV. OBJAVLJIVANJE I INFORMIRANJE

VLASTITE PUBLIKACIJE

1991.

Dnevnik "Libertas" - ratni dnevnik iz Dubrovnika
"Glas iz Dubrovnika"
Popis prognanika u Dubrovniku

1993.

Etničko stradanje Hrvata u BiH

1994.
Dnevnik Akcije "Bijeli put"
Mi vas trebamo
1995.
Dnevnik Akcije za Banja Luku
Prikaz Akcije "Spasimo život"
1997.
Humanitarni prijedlozi i unapređenja humanitarnog rada
(Izazov dobra I i II)
1998.
"Ranjeni Krist" (akcija prikupljanja iskustva dobra)
Bijeli put - crna zima

WEB STRANICE

1996.
Mirna reintegracija
1997.
Spasimo život
Izazov dobra
2000.
The Libertas Diary

KONTINUIRANO JAVNO ISTUPANJE

ZNANSTVENI I STRUČNI RADOVI

1. Lang S. A physician and the war. *Croatian Med J* 1992;33 War suppl. 2:1-2.
2. Croatian Healthy Cities Network: Wounded healthy cities. Searching for health and human dignity London: Sandwell Public Health Publications: 1992.
3. Lang S. Bosnian Winter: An open letter to Mr Al Gore, the Vice-President of the United States of America. *Croatian Med J* 1992;33:236-9.
4. Lang S. Croatian Refugees Claim. *Croatian Med J* 1992;33(4): back cover.
5. Čulo B, Lang S, Marušić A. Protecting the population in occupied areas of Croatia. *BMJ* 1993;306:1071-26.
6. Lang S. The Third Balkan War: Red Cross bleeding. *Croatian Med J* 1993;34:5-20.
7. Lang S, Marušić M. Peace, human rights and war: the painful Balkan lessons. *International Minds* 1993;4:6-13.
8. Marušić A, Marušić M, Lang S. White Road for Nova Bila and Silver Bosnia: a chronology of the humanitarian convoy *Croatian Med J* 1994;35:3-7.
9. Lang S, Marušić A. Peace Hospitals -- technology of hospital protection in a conflict. *Croatian Med J* 1994;35:53-8.
10. Lang S. Human rights, medicine and health: tragic symbols of Eastern Slavonia that became a reality. *Croatian Med J* 1995;36:3-6.
11. Lang S. Abandoned elderly population, a new category of people suffering in war *J Publ Hlth Med* 1996;19:476-7.
12. Lang S, Javornik N, Bakalić K, Swenlund S, Ghidi V, Luetić V, et al. "Save Lives" operation in liberated parts of Croatia in 1995: emergency public health action to assist abandoned elderly population. *Croatian Med J* 1997;38:265-70.
13. Lang S. A physician and war: the conflict in Bosnia and Herzegovina. In: Lang S,

- Orešković S, editors. Javno zdravstvo i ljudska prava. Mostar: Medicinski Fakultet Sveučilišta u Mostaru; 1997. p 31-46.
14. Lang S. Preventing genocide. In: Ethical reflections of clinical care in violent situations. Harvard Program in Refugee Trauma. Rijeka , USAID and Harvard University; 1997. DHR-0016-A-5055-00.
  15. Lang S. Challenge of Goodness: twelve humanitarian proposals based on the experience of 1991-1995 wars in Croatia and Bosnia and Herzegovina. Croatian Med J 1998;39:72-6.
  16. Lang S, Javornik N, Vukušić II, Jakovljević M. The Challenge of Goodness: is there anything we can learn from war? Psychiatria Danubina 1998;10:142-9.
  17. Lang S. Partnership in peace. Tipping the Balance. Newsletter 1998;6:5.
  18. Lang S. The Challenge of Goodness. Zagreb: Croatian Red Cross: 1999.
  19. Lang S. Appeal for hospitals in Kosovo. 1999. Letter in possession of Dr Slobodan Lang.
  20. Global Hospital. 1999. Letter in possession of Dr Slobodan Lang
  21. Lang S. The Challenge of Goodness -- humanitarian globality Abstracts of the European Conference on health and Human Rights 1999 March 15-16; Strasbourg. France.
  22. Horton R, Croatia and Bosnia: the imprints of war--I. Consequences. Lancet 1999;353:2139-44.
  23. Horton R. Croatia and Bosnia: the imprints of war--II. Restoration. Lancet 1999;1999:2223-8.

V. MOJ INTERES ZA BUDUĆI RAD

1. Kao što sam se bavio ovim pitanjima i prije suradnje s Predsjednikom Tuđmanom, tako ću se baviti i ubuduće.
2. Ako sam potreban, spreman sam, pa i zainteresiran, zadržati status veleposlanika za humanitarna pitanja. Tijekom ovog razdoblja značajan broj pojedinaca i organizacija djelovali su zalažući se za mir, ljudska prava i pružajući humanitarnu pomoć. Sukladno uobičajenoj međunarodnoj praksi oni bi u tom svojstvu mogli povremeno zastupati Hrvatsku i Predsjednika na kriznim područjima, na međunarodnim humanitarnim skupovima i drugdje.
3. Kroz cijeli rad surađivao sam u timu s Brankom Čulom i rado bih da nam se omogući nastavak zajedničkog rada. Za to su nam potrebni minimalni tehnički uvjeti, što bi nam omogućilo nastavak kretanja među ljudima, obrada humanitarnog iskustva i njegovo međunarodno prikazivanje.
4. Na kraju i najvažnije. Humanitarna odgovornost Predsjednika Republike unutar zemlje i međunarodno je nezaobilazna. On može odabrati suradnike, ali odgovornost je stalna i nezaobilazna.

ODNOS I POLOŽAJ TIJEKOM PROTEKLOG RAZDOBLJA

S obzirom na različite, većinom negativne, ocjene o radu mnogih ljudi u Uredu Predsjednika Republike imam pravo i obvezu da iznesem nekoliko stavova.

Cijelo moje djelovanje proizlazilo je iz ocjene o ugroženosti vlastitog naroda i, uopće, svih ljudi na ovom području, uz istovremeno globalno nepoznavanje, nepripremljenost i slabost u rješavanju humanitarnih kriza.

Zbog toga sam od 1990. godine do danas:

1. napustio svaki drugi rad, osim humanitarnog;
2. pridružio sam se, surađivao i poticao druge na ovakav rad;
3. tijekom rada bili smo više puta ugroženi kako bi zaštitili živote i pomogli ljudima, bez obzira na narodnost i vjeru;
4. nastojao sam preventivno upozoravati, sve do najviših međunarodnih dužnosnika, na predstojeće krize;
5. tijekom rata nikada nisam bio u vladajućoj stranci i nisam politički djelovao
6. za ovaj rad dobili smo brojna međunarodna i hrvatska priznanja;
- 7.

Posebno sam obratio pažnju, zajedno sa svojom obitelji, da se odrekemo svakog oblika stjecanja - nemam ni jednu dionicu, kredit, nisam otkupio ničije vlasništvo, nikada nisam bio u nijednom nadzornom odboru, jer smatram da vrijeme ljudskog stradanja nije vrijeme stjecanja.

Bilo je neprimjerenih i kolektivnih optužbi. Odgovornost je uvijek pojedinačna i osobna. Kolektivna krivica i optuživanje tragična je sramota 20. stoljeća. Osobno odgovaram za svoj cijeli rad i život tijekom ovog razdoblja.

Surađivao sam s velikim brojem organizacija i s tisućama ljudi. Bio je to vrlo snažan civilni i humanitarni pokret koji je pomogao velikom broju ljudi u najtežim trenucima.

Nepoštivanje njihovog doprinosa, pojedinačno i zajednički, iskaz je nerazumijevanja patnji kroz koje smo prošli, dobra koje je učinjeno i mudrosti koju tek treba obraditi i pokazati.

“U ovom je periodu zacijelo povučena jedna brazda koje se tragovi neće zamesti. O ovom će radu suditi buduća vremena, kad se predaju zaboravu mnoge lične protivnosti i kad otupe mnoge oštrice. Tada će se o njemu suditi pod promijenjenim prilikama i sa drugih stajališta “(A.Štampar)

U jednom teškom vremenu ovo su bili dobri ljudi i činili su dobro.

VI. PODRŠKA PROVEDENOM HUMANITARNOM RADU

Humanitarni rad tijekom 90-ih godina bio je prvenstveno civilni pokret koji je obuhvaćao tisuće ljudi oko konkretnih akcija, organizacija koje su pružale potporu, organizacija koje su trajno pružale potporu i pojedinaca koji su bili nosioci akcija.

Ljudi su se okupljali u najtežim trenucima i u najudaljenijim mjestima, povezivali u zajednice i uklapali u mrežu humanitarnih organizacija. U tome su sudjelovali ljudi bez obzira na vjeru i političko opredjeljenje, ali isto tako i razne stranke i vjerske zajednice. Sudjelovali su i predstavnici oporbe i predstavnici vlasti, iz Hrvatske i iz svijeta.

Doista je djelovao sveobuhvatan civilni pokret kojem je osnovni cilj bila ljudska sigurnost u najtežem vremenu.

Okupljale su se organizacije i pojedinci, u toku krize, provođenja akcije i pružanja podrške

Obavezan sam pokušati iskazati njihovo sudjelovanje. Svjestan sam da to ne mogu učiniti bez značajnih pogrešaka i netočnosti. Zbog toga se unaprijed ispričavam i vrlo rado ću prihvatiti i kritike i nadopune, ali konkretan moram biti.

POJEDINE AKCIJE I SUDIONICI

AKCIJE	SUDIONICI
Mreža zdravih gradova	30
Liječnici za Kosovo	7
Štrajk gladu za Kosovo	5 000
Stanovnici Potkonja	100
Čuvari svijeće	50
Potpisnici svijeće	300 000
Skup protiv antisemitizma	30 000
Skup za Dubrovnik (HNK)	500
Konvoj Libertas	700
Kapetani I posada brodova	100
Konvoj - Dobri ljudi	150
Konvoj - Dubrovnik	50
Žene - Dubrovnik	2000
Stanovništvo Dbk opkoljeno-okupirano	50 000
HAD	15
Uredi za prognanike	200
Grupa "Kaktus"	15
Komitet Ilić,	50
Zarobljenički logori	10
Konvoja "Bijeli put"	150
Stanovnici RH i BiH - potpora	10 000
Konvoji Mira i Ljubavi	200
Nestali -Bugojno	25
Zajednica prognanika RH	50
Liječnici u Novoj Biloj i na terenu	400
Akcija za Banja Luku	50
"Spasimo Život"	500
Povratak u Kladašu	30
Invalidi Banjaluke	30
Župa Ilok	10

NAJVAŽNIJE ORGANIZACIJE

Hrvatski crveni križ
Katolička crkva s velikim brojem organizacija,
Ured za prognanike i izbjeglice Vlade RH,
Ured Predsjednika RH,
Konvoj Libertas,
Hrvatsko-američko društvo,
Hrvatska mreža zdravih gradova,
Bijeli put,
Croatian Medical Journal,
Tiskara IBL, Osijek

DRUGE ORGANIZACIJE

Zajednica prognanika Hrvatske,
Gospodarska komora Zagreb,
Frotea d.d. Čitluk,
Pelcam d.o.o. Zagreb,
Viam d.o.o. Dubrovnik,
Musica Sacra d.o.o. Zagreb,
Ordinarijat Banjalučke biskupije,
Hotel Kaktus Čitluk,
Restoran Hrvatski kulturni klub,
Equilibre Zagreb, Mladost d.d. Zagreb,
HRT,
Grad Vukovar,
HRTV Novi Travnik,
Društvo hrvatskih intelektualki,
Društvo bihačkih Hrvata Frankopan,
Hrvatska republikanska stranka Sydney,
Hrvatske Željeznice,
Savez baptističkih crkava u Hrvatskoj,
Sindikata umirovljenika Hrvatske,
Hrvatski liječnički sindikat,
HRZ Canberra,
Nezavisni sindikat Znanosti,
Sindikata zaposlenih u poljoprivredno
prehrambenoj industriji,
Ured za žrtve rata,
Koordinacija hrvatskih sindikata javnih
službenika i namještenika,
Mešihat Islamske zajednice za Hrvatsku i
Sloveniju,
Židovska općina Zagreb,

Riadria banka d.d. Rijeka,
Croatia osiguranje d.d.,
Hrvatski autoklub Zagreb,
Jutica s.p.o. Zagreb,
Plito d.d. Zagreb,
Nikola Tesla d.d. Zagreb,
Agrokor Zagreb,
Županija bjelovarsko - bilogorska,
Savez samostalnih sindikata Hrvatske,
Matica hrvatskih sindikata,
Evangelička crkva Zagreb,
Hrvatski liječnički zbor,
Hotel Argentina Dubrovnik,
Hotel Sv. Mihovil, Trilj,
Šahovsko društvo Dubrovnik
Tiskara "Pavleković" Dubrovnik
Ljetni festival Dubrovnik
Konoba Cavtata
Atlanska plovidba
Hotel "Dubravka"
Robna kuća Srđ
Mali raspjevani Dubrovnik
Festivalski ansabl "Lindo"
Atlas
HAZU
Kazalište Marin Držić
Dubrovački vijesnik
Slobodna dalmacija
OŠ Medvedgrad
Nacionalni orkestar Toulousa

POJEDINAČNI SUDIONICI

Abram Hermina
Adamović Golub
Adanić Stjepan
Adrinek Josip
Aerta M Anna
Aganović Izet
Agačević Rusmir
Ahel Vladimir
Ajkunić Fadil
Akrap Branko
Akunić Fadil
Aleksa Ratko
Aleksovski Zlatko
Aljoša
Almaš Zvonimir
Andrašević Đuro
Andrei Lucija
Andrić Fabo
Angebrandt Pavo
Anica Galić Teofila
Anić Petar
Anić Željka
Aničić

Antić Ljubomir
Antičević Darko
Antolić Slavko
Antolić Stanko
Antončić-Furlan Ivanka
Antončić Zoran
Anzulović Boris
Anđelić Marko
Anđelović Petar
Arapa Valerija
Arapović Borislava
Arar Dragan
Aras Nebojša
Aračić Tomo
Arbanas Artur
Arbanas Nada
Armanda Višnja
Artiček Mirko
Artuković Mate
Atalić Davor
Atias Vladlena
Avramovska-Cukrov
Ankica

Azinović Ivana
B. Skakel Stephen
Babić Branko
Babić Marija
Babić Slaven
Babić Slavko
Babić Teodor
Babić Vera
Babić Žarko
Badurina Miljana
Badžim Vinka
Bagarić Ivo
Bagarić Jadranka
Bagarić Mirko
Bagatin Jugoslav
Baği Gabor
Baica Edi
Baić Suzana
Baić Đurđica
Bajić Draško
Bajo Anto
Bajo Stipo pok. Fran
Bajs Marija

Bajuk Henrik
Bajčetić Dragan
Baker Sally
Bakić-Hantel Cintija
Bakić Josip
Bakić Simo
Baklaić Željko
Bakotin Tonka
Baković Ante
Baković Anto
Baković Zdravko
Bakran Ivan
Bakula Franjo
Balas Ivan
Balen Ivan
Balentić Drago
Balent Janja
Baleta Seka
Balić Ivanka
Baljkas Andrej
Balog Pavao
Balvanović Draško
Banac Ivo

Bandalović Ivica	Biga-Friganović	Bošnjak Mario	Bušić Anto
Banjadi Ivan	Snježana	Bošnjak Mirko	Bušić Julienne
Bantić Željko	Bijleveld W Anne	Božikov Veljko	Bušić Njegovan
Barač Augustin	Bijol Ivan	Božinović Duško	Bušić Željko
Barač Vjekoslav	Bikić Perica	Božić Stjepan	Bužar Radovan
Barbarić Stjepan	Bilić Drago	Božičević Miroslav	Capak Krunoslav
Barbieri Luciano	Bilić Jako	Bradarić Luko	Carević Mislav
Barbir Josip	Bilić Marko	Bradarić Nikola	Carić Ivan
Barbić Emerik	Bilić Mijat	Brailo Milo	Carnelutti Mario
Bardek Mijo	Bilić Milivoj	Brajko-Brnčić Marija	Carnez Bruno
Bareza Mara	Bilić Nikola	Brajo Ivica	Cek Spomenka
Barišić-Skok Božena	Bilić Oton	Brajša Jelena	Ceranac Nikola
Barišić Dubravko	Bilić Tatjana	Branica Zoran	Cerovac Ivan
Barišić Ivica	Biljaka Frano (Matin)	Branšajda Branka	Cerovečki Đuro
Barišić Jadranko	Biljaka Mato	Brataljenović Đuro	Chamac Snježana
Barišić Zvonimir	Biljaka Pero (Tome)	Bratulović Dragica	Chudy Darko
Barić Antun	Biljan Kazimir	Bratulović Olga	Cigit Irenko
Barić Dragan	Billali Shanida	Braunwalder Alex	Cikatić Zoran
Baričević M Antonija	Bilobrk Dušan	Braut Marija	Cikoja Ivan
Bartolić Ante	Binenfeld Jaša	Brdar Ante	Cindori Lovro
Bartovčak Zdravko	Biondić - Milevoj	Breber-Kucelj Ana	Cohen Phillip
Barun Anđelko	Vesna	Bressan Leonardo	Cox Christopher
Batarilo Ivan	Biondić-Stipanić Mara	Brezinščak Helena	Craizer Gino
Batelj Juraj	Biočić Mihovil	Brešković Marko	Cravar Monika
Batinica Vinko	Biočić Stipe	Brisky Tibor	Crnić Jadranko
Batinić Bruno	Biskup Kotorski	Briški Hinko	Crnobrnja Tihomir
Batinić Jozo	Bistričić Ivan	Brkić Inoslav	Crnčević Andrija
Bauer Branko	Bistrović Dragica	Brkić Tomislav	Crown Joan
Bayer Kristijan	Bišćan Josip	Brkljačić Boris	Csik Mirko
Bazdan Zdravko	Bičanić Nenad	Brkljačić Ivan	Culej Marko
Bašić Josip	Blajić Ivan	Brkljačić Vlado	Curić
Bašić Petar	Blaškić Tihomir	Brković Jevrem	Curić Ivo
Bačić Boris	Blažeković Ratimir	Brolich Igor	Cvijetko
Bačić Josip	Blažević Ivan	Brozović Miro	Cvijetko Marija
Bačić Slavko	Blažević Joso	Brusić Antun	Cvijeto
Bačić Stjepan	Blažina Nikola	Brzović Stipe	Cvijović-Đombaj Vlasta
Bebek Vinko	Blažić Milan	Bubalo Jakov	Cvitanović Edita
Bedrica Anđelka	Blažić Renco	Bucat Marija	Cvitanović Slavica
Beer Želimir	Blecich Giampaolo	Budimir Dražen	Cvitković Branka
Begić Josip	Bobanović Jasminka	Budimir Majda	Cvjetanović Branko
Bego Marija	Boban Ranko	Budimir Zoran	Cvjetko Marija
Behrić Refik	Bobaš Mirko	Budiša Dražen	Čošković Nevenka
Bekavac Marko	Bobinac-Georgievski	Buha Ilija	Čuruvija Darko
Bekić Darko	Ana	Buiršić Josip	Čustić Ivan
Belajec Velimir	Bobić Ivo	Bujanić Antun	Čabo-Grubišić Nedjeljka
Belavić Zlatna	Bogdanović	Buklijaš Jadranka	Čabrić Berislav
Belci Dragan	Bogdanović Stijepo	Bukovec Zlatko	Čabrić Zvonimir
Belina Damir	Bogdanović Vido	Bulaja Branimir	Čala Zoran
Belina Dražen	Bogeljić Jagoda	Bulić Edi	Čalić Ante
Belkov Dubravko	Bogetić Ante	Bulić Eoli	Čandrić Ivan
Bencek Rudolf	Bojkić Ivan	Buličić Marinko	Časar Ksenija
Bene Ana	Bolfek Mirko	Buljat Gojko	Čavka Ante
Benić Nada	Boljkovac Draško	Bumbar Željko	Čavka Marinko
Benić Nikola	Borić Anton	Bumči Igor	Čavkić Milica
Benko Mario	Borić Teo	Bunčić Ivančica	Čačić Dušan
Benović Adam	Borković Branimir	Buneta Branka	Čačić Marijan
Berak Dragutin	Borovina Željko	Buneta Juraj	Čekao Drago
Bergman Većeslav	Borzić Zdravko	Bura Jelena	Čelić Alida
Berić Ljuba (Pere)	Bosanac Miodrag	Burcar Milan	Čepin-Begović Jasna
Berić Radmila	Bosanac Vesna	Burek Dragutin	Čepić Emir
Berlengi Nedjeljko	Boschi Vladimir	Burin Marko	Čepulić Egidio
Berović Šime	Bosner Vladimir	Burić Ivan	Čerkez Mario
Bertić Tihomil	Botić-Družić Mila	Burić Jure	Čerkez Slavica
Beruš-Jerkunica	Botko Stjepan	Buršić Josip	Čermak Ivan
Zorica	Botteri Josip	Burđelez Mislav	Čerškov Karmen
Bešlić Ana	Bošnjak Dijana	Butković Morena	Češi Dragutin
Beževan Stipan	Bošnjak Ivan	Bušić, v.d. Ivan	Čibarić Nikola

Čikara Ilija	Dobrović Darko	Đurasek Julija	Gaćarić Marko
Čilić Zvonimir	Dobrović Dubravko	Đuričić Zvonko	Gekić Kemal
Čizmić Stipe	Dodig Goran	Đurković Drago	Gerson Ben
Čižić Ana	Dogan-Despot Marija	Đurović Peričan	Gesia Zdravko
Čičak Zvonimir	Doko Blaž	Đurđević Dragan	Ghidi Jan
Čičak Ante	Dolanski Josip	Eberhard Rozika	Glasnović Paško
Čičinč-Karlov Ante	Dolenjak Vesna	Elabjer Esmat	Glavadanović Neven
Čohar Božidar	Doležal Dagmar	Elezović Neven	Glavan Marina
Čolović Ana	Dolinar Žarko	Erceg-Žigo Rosa	Glavaš Cvitko
Čorak Željka	Domazet Bosiljko	Ercegović Velimir	Glavaš Mario
Čorić Željko	Domaš Jasminka	Erdeljac Željko	Glavina Krešimir
Čorkalo Zdenka	Domaćinović Zvonko	Erdelja Jadranka	Glavurda Ana (Stipana)
Čorković Ivan	Domitrović Josip	Erić Roko	Gluhinić Miroslav
Čorluk Gojko	Domjan Žarko	Esterajher Josip	Gluksman Andre
Čorušić Ante	Donkov Zvonimir	Etchegaray Roger	Gnaedinger Angelo
Čosić Anđa	Doršner Nada	Eugen	Gobić Jasna
Čosić Nikola	Dorčić Ilija	Exle Čedomir	Godinić Branko
Čović Zdenko	Dovranić Darko	Eškinja Ksenija	Gogala Maja
Čošić Vladimír	Dovžak Ivan	Fara Davor	Gojković Zoran
Čošković Pejo	Došen-Gomezelj Mira	Farkaš Terezija	Goldštajn Slavko
Čubranić Zlatko	Došen Davorka	Fattorini Ivan	Golec Marijan
Čugura Ivan	Došen Mila	Felker Josip	Golemac Franjo
Čuk Đuro	Dragišić-Ivulić Slavica	Ferenca Jadranka	Golem Ante
Čulig Josip	Dragičević Berta	Filipović-Čugura Jakša	Golem Ante-zvonimir
Čulić Nataša	Dragoje Stjepan	Filipović Krunoslav	Golik Vladimir
Čulić Srđana	Dragojević Jasna	Filipović Nikola	Golubović Vesna
Čulić Vida	Drašković Đuro	Filipović Sanja	Gomzelj Mira
Čulić Zdravko	Drinovac Zvonko	Filipović Vesna	Gopčević Saša
Čulo Branko	Drnasin-Buklijaš	Finci Dijana	Gorup Milivoj
Čulo Filip	Jadranka	Fink M. Magdalena	Gotal Višnja
Čupen Darko	Drnasin Kristina	Fischer Parmač Marija	Gotovac Vlado
Čupić Vladislav	Drnda-Grđinić Esin	Fischer Ferdo	Gradišer Zvonka
Čurin Silvijie	Drndić Antolić Leticija	Fistrić Predrag	Grandić Lео
Čustović Hasan	Dropulić-Vidaković	Flynn J Edward	Granić Mate
Čuvalo Zvonimir	Diana	Fogl Mirko	Gračan Rajko
Čučić Ljubo	Droždjek Drago	Fostač Ignacije	Grbac Vlastimir
d Ormesson Jean	Druško Đuro	Fraisberger Marijan	Grbić Ramiz
D Costa Hilary	Družijanić Nikica	Franceschi Zvonimir	Grebenar Franjo
Dadić-Matavulj Anka	Družijanić Nikica	Franjo sabol Serafin	Grebenar Krunoslav
Damjanović Ante	Dugalić Marija	Frankić Gordan	Gregorinčić Igor
Damjanović Katja	Duh Ivan	Franković Emilio	Gregović Tomislav
Daničević Žarko	Dujmović Davor	Franković Tomislav	Gregurić Franjo
Danolić Anka	Dujmović Domeniko	Frančičković Vedran	Grgić Nada
Dasović Josip	Duka Anđelo	Frenkić Gordan	Grgić Pero Ivan
Daubachy Siniša	Duka Tomislav	Fričanović Biga	Grgić Tatjana
Davidović Božidarka	Dukić Krešimir	Friščić Ivo	Grgurević Boris
de Grazio Marija	Dukšić Vjekoslav	Fundak Franjo	Grgurić Alojz
Dedaković Mile	Dunatov Tihomir	Furlan Ivanka	Griparić Davor
Defranceshi Mladen	Dunjko-Cufek Vesna	Furundžija Anto	Groš Alojz
Deletis Radimir	Dunjko Mirjana	Gabrić Katica	Grubešić Vladimir
Delić Boris	Duplančić Božidar	Galac Bore	Grubišić Boro
Depolo Arsen	Durbešić Tomislav	Galić Zdravko	Grubišić Željko
Depolo Luka	Duvančić Davor	Galenović Kuzma	Gruić Ivan
Despot Ranka	Duvnjak Joško	Galinović Kuzma	Grujić Ivan
Detić Damir	Džandara Anto i Josip	Garić Božo	Grzunov Boris
Dešković Marija	Dželalija Boris	Garić Marinko	Gudac Mihael
Dešković Slobodan	Džolan Mišo	Gavran-Pogačić Vesna	Gudelj-Kaić Ljuban
Dečak Đuro	Đambas Dragan	Gavranić Tedi	Gudelj Anđa
Dijaneč Zlatk	Đanić Davorin	Gavranović Jure	Gudelj Ivan
Diklić Davorin	Đerek Slavica	Gavrić Milorad	Guina Marica
Dilberova Sonja	Đermanović Vesna	Gazdik Miljen	Gulin-Kotičić Višnja
Dimnik Ratimir	Đerđ Elenka	Gazibara Josipa	Gunjina Niko
Diomartić Srećko	Đido Rudo	Gazibarić Anto	Gustinčić Berda
Dizdarić Arif	Đorđević Veljko	Gazibarić Goran	Gučanin Dragan (Ljubin)
Djanadara Josip	Đujić Vesna	Gazibarić Ivo	Gučanin Luka
Dobranović Mirjana	Đula Nino	Gazibarić Slavko	Gverić Ante
Dobrića Fran	Đuranović Vlasta	Gazibarić Viktor	Gverić Tugomir

Gverović Niko	Ivaniš Jako	Josipović Slavica	Kerestedijani V Leonid
Habek Vlado	Ivaniš Marija	Josipović Željka	Keretić Draženko
Hadžiosmanović	Ivanjko Branimir	Jović Jerko	Keser Ranko
Husein	Ivanković (mlađi) Ante	Jukić Berislav	Kevo-Andrić Irma
Haller Herman	Ivanković (stariji) Ante	Jukić Jerka	Kezele Stanka
Hamel Duško	Ivanković Zdravko	Jukić Marko	Kezić Rajko
Ham Stjepan	Ivanović Irena	Jukić Mate	Kimer Marija
Haramija Predrag	Ivanović Manda	Jukić Mladen	Kinčl Miroslav
Harapin Ljubica	Ivanović Petar	Jukić Vlado	Kirchbaum Oskar
Hariš Boko	Ivanović Vesna	Junaković Milena	Kirec Miroslav
Hatić Marijan	Ivančević Željko	Jung Dražen	Kirigin Nikola
Hazlak Herman	Ivančić Boris	Juraga Dragutin	Kirin Ade
Hazler Dragan	Ivančić Rudolf	Jurakić Ivan	Kirin Ivan
Hebrang Andrija	Ivančić Vesna	Juranko Vlado	Kirinčić Darko
Hefner Adam	Ivin Danijel	Juras Josip	Kisić Ružica
Hek Antun	Ivić Ivan	Juretić Zdravko	Kičinbači Krunoslav
Hemerich Nenad	Ivić Ivo	Jurin Cecilija	Klarić Jakov i Šime
Hendričs Barbara	Ivčević Antonija	Jurišin Frano	Klarić Nedjeljka
Henigsberg Neven	Ištuk Hrvoje	Jurišić-Erten Dubravka	Klarić Zdenko
Herceg Antun	Jadran Šantić Nenad	Jurišić Dubravka	Klein Jacques
Herceg Dragutin	Jadrečić Ivan	Jurišić Hrvoje	Klepo Mile
Herceg Krešimir	Jadrijević Srđan	Jurišić Tomislav	Klisovic Sandra
Herceg Regina	Jakešević Ante	Jurić Ivo	Klobučar Dane
Herceg Stjepan	Jakić Marinka	Jurić Marko	Klonca Josip
Herman Ivan	Jakl Rudolf	Juričić Joško	Knezić Stjepan
Heršak Jasmina	Jakovac Darko	Juričić Luka	Knezović Zvonimir
Hewitt W Gavin	Jakovchich Viktor	Juričić Vita	Knežević Josip
Hlišć Darko	Jakovljević Miro	Jurković Ivan	Knežević Vlatko
Hmelik Željko	Jakupčević Desa	Jurović-Mrakovčić	Knežević Zvonimir
Hobbs Jenny	Jakus-Galić Jasna	Ljiljana	Kocaj Gordana
Hodalić Željko	Jalšovec Dubravko	Juroš Ante	Kocaj Željko
Hofman Blaženka	Janković Dražen	Juroš Šime	Kocijan-Hercigonja Dubravka
Horvat Biserka	Janković Luka	Jurčev Ana Marija	Kocijan Goranka
Horvat Branka	Janković Zdravko	Jurčev Ana-Marija	Kociper Buben Dolores
Horvatek Mijo	Janoši Krešimir	Jurčić Joško	Kocman Ivica
Horvatek Mira	Jančić Ante	Jusić Đelo	Kodelli Stanka
Horvat Franjo	Jančić Nedjeljko	Juzbašić Živko	Kodžić Marta
Horvatić Davor	Jardas Josip	Kaiser Colin	Kodžić Vladimir
Horvat Mladen	Jarnjak Ivan	Kaić Josip	Kofranek Zora
Horvat Stanko	Jasprica-Hrelec Vlasta	Kalajić Milan	Kogler-Majerić Višnja
Host Ivan	Jasprica Nenad	Kaliterna Pero	Kokanj Josip
Hozo Izet	Javornik Nenad	Kaluđerović Savo	Kolacio Zdravka
Hranilović Jadranka	Javorović Branko	Kalčić Marija	Kolak Tomislav
Hranilović Rudolf	Jačmenica-Jazbec	Kamber Vlado	Kolak Toni
Hraste Kažimir	Verica	Kamenarić-Filipović	Kolar Ivan
Hrastić-Miše Biserka	Jekirčević Alojz	Štefica	Kolačko Josip
Hrdelja Tomo	Jelenčić Vladimir	Kameniće Nikola	Kolega Živko
Hrmić Ivan	Jeleč Amorela	Kapular Mile	Kolenda Drago
Hrnjkaš Ružica	Jelinek Slavoljub	Karabaić-Strčić Mirjana	Kolić Juraj
Hrsan Marija	Jelinčić Željko	Karaga Barica	Komarica Franjo
Hrvojević Vinko	Jelić Josip	Karaica Stipo	Komarčić Mirko
Humljak Tomislav	Jeličić Petar	Karajica Stipo	Komes Nada
Huseđinović Ino	Jelovac Nikola	Karanović Nenad	Komljenović Borislav
Husinec Franjo	Jelušić Franjo	Karača Marko	Komljenović Branko
Husić-Granić Milka	Jendrašić Dragutin	Karačić Boris	Komparak Ante
Husić Mehmed	Jerbić Mandica	Karić Rasim	Komparek Ante
Husnjak Ljudevit	Jeremić Jasna	Kasač Zoran	Koncul Niko
Ihas Ivica	Jeren Branko	Katanušić Josip	Koncul Stanko
Iliev Verica	Jerlagić Emir	Katavac Vinko	Konsa Tonči
Ilijev Verica	Jerneić Juraj	Katić Milo	Kontešić Ivan
Ilić Nenad	Jerolimov Vjekoslav	Katičić Miroslava	Končar Mičo
Iličić Marija	Jerčinović Krunoslav	Kaštelan Macan Marija	Končurat Anđelko
Iljković Pero	Ježek Luka	Kačić Hrvoje	Kopić Dragica
Ilkić Ruža	Jones 1 Jerilyn	Kačkov Dubravka	Kopjar Ivan
Ivanec Željko	Josipović Dragan	Kecur Ivan	Koplić Stevan
Ivanišević Marin	Josipović Iva	Kehler Brigitte	Koprek Anđelko
Ivanišević Zlatko	Josipović Ivo	Kejla Zvonko	Korabi Mazen

Korbar Vlado	Križanec Franjo	Lasso A Jose	Majdančić Mirko
Korbler Jurica	Križić Milan	Lastrić Dražen	Majnarić Drago
Kordić Dario	Krleža-Barbić Jasna	Lazzarich Mario	Majstorović Božidar
Korundžija Jasna	Krleža Karmela	Laštre Zdravko	Majstorović Marko
Koržinek Krešimir	Krpan Igor	Ledenko Josip	Majčica Ivan
Kos Barbara	Krpelnik Ana Nada	Ledić Branko	Malenica Ante
Koschnick Hans	Krstić-Ivanišević	Legac Igor	Maleta Ivica
Kos Franjica	Vedrana	Leković Saša	Maletić Marko
Kos Stjepan	Krstić Štefica	Lendić Mate	Maljuga Ivan
Kostlivić Petar	Krtalić Pavao	Lesinger Rudolf	Malosej Tihomir
Kostović Ivica	Krtić Franjo	Letica Slaven	Malović Ana
Kostrić Tomislav	Krupić Marija	Letunić Božo	Malović Ignac-marko
Kos Ćiril	Krželj Vjekoslav	Lešin Joško	Mamić Filip
Kotarac Slava	Krčmar Nevenka	Lijić Ana	Mamula Ozren
Kouchner Bernard	Kudumija Boris	Lijić Matko	Mandelbaum
Kovač,ing. Jakov	Kufmann Ruth	Lingli Šandor	Manojlović Miroslav
Kovač Anđelko	Kuftić Jozefina	Lipušić Ljubica	Manolić-Gembačev Zrnka
Kovač Božo	Kuharić Franjo	Livaja Branimir	Maras Joško
Kovačević-Capan	Kuharić Ivica	Livaković Mirko	Maračić-Grgas Ljubica
Marija	Kujundžić Manda	Ličina Milan	Mardešić Andrej
Kovačević Ante	Kukavica Dragan	Ljahnicky Jelena	Mareković Ivan
Kovačević Filip	Kukić Branko	Ljubešić Marta	Margaretić Milan
Kovačević Jeronim	Kukulja Karmen	Ljubić Božo	Margaritoni Marko
Kovačević Marko	Kukoć Miroslav	Ljubičić Mate	Margetić Milan
Kovačević Miroslav	Kulaš Branka	Ljubičić Mladenka	Margarita Boniver
Kovačević Pero	Kulaš Ivka	Ljubičić Đulijano	Marijanović Ivica
Kovačević Stevo	Kuliš Branislav	Ljubotina Ljubomir	Marijanović Ljubica
Kovačević Tvrтко	Kulić Aragan	Ljutović Amila	Marin Dragan
Kovačević Valerija	Kulić Luka	Lojpur Mihajlo	Marinović Nojko
Kovačević Vesna	Kuljić Katja	Lolić Vesna	Marinović Đuro
Kovačević Vitomir	Kunišek Juraj	Lonza Nada	Marić Marinko
Kovačev Marin	Kupreškić Ljubica	Lonza Tonko	Marić Mario
Kovačić Zvonko	Kupreškić Marica	Lončar-Čakalo Dubravka	Marić Vinko
Kovač Josip	Kupreškić Mira	Lončar Mladen	Marić Zoran
Kovač Mileva	Kupreškić Mirjam	Lončar Časlav	Maričić Anton
Kovač Niko	Kupreškić Vlatko	Lopes Henri	Maričić Domagoj
Kovač Ričard	Kupreškić Zoran	Lovrec Branko	Maričić Zvonimir
Kovač Tomo	Kurevija Dragutin	Lovrenović Branko	Marjanović Ivan
Kovač Đuro	Kurevija Ivo	Lovrenović Ivan	Markešić Luka
Kovšca Zvonimir	Kurjak Asim	Lovrentijev Robert	Markić-Bruketa Irena
Kozina Željko	Kurtović-Milevčić	Lovretić Velimir	Markić Luka
Kozić Željko	Zdenka	Lovrečić Vladimir	Markić Stela
Košeta Aleksandar	Kustić Ante-živko	Lovrić Edo	Marković Branimir
Košljandić-Vukić	Kustić Živko	Lovrić Ivan	Marković Ivan
Đurđica	Kustura-Perić Irena	Lovrić Milan	Marković Ivo
Košuta Dragutin	Kuveždić Domagoj	Lovrić Zvonimir	Marković Luka
Košuta Milan	Kuzmanović-Leot	Lozina Melita	Marković Veljko
Košćak Krunoslav	Gordana	Lozo Petar	Marković Željko
Krajanović Marija	Kuzmić Mladen	Lucić Ivo	Markulin Dragutin
Krajančić Vicko	Kuzmić Petar	Luetić Ante	Markunović Branimir
Krajcar Darko	Kuš Darinka	Luetić Vladimir	Markuš Dragutin
Kralj Antun	Kuštak Ahmed	Lugarić Dragutin	Marović Anton
Kraljević Ante	Kuš Stanko	Lukanović Miljenko	Marter Dragutin
Kraljević Damir	Kuščević Dorjan	Lukavski Nevenka	Martinac Miran
Kraljević Dragan	Kučić Juraj	Lukačević Tomislav	Martinac Pero
Kraljević Dragica	Kvesić Dražen	Lukšić Jagoda	Martinović - Car Marko
Kralj Ivo	Kvesić Mirjana	Lušićić Željko	Martinović Duška
Kramarić Dragica	L.hannah Andrew	Lučić Ivo	Martinović Ilija
Kranjec Zvonko	Ladan Niko	Lučić Jozo	Martinović Ivica
Kranjčević Stjepan	Lajster Mara	M. Luketich Bernard	Martinović Krunoslav
Krašić Petar	Lampert Slavko	Mabić Franjo	Martinović Marko
Kratofil Boris	Landeka Davorka	Madey Neven	Martić Goran
Kraus Ivan	Landeka Ivan	Mađžar Željko	Martić Petar
Kraus Meira	Lantos Tom	Magaš Blanka	Marunić Anet
Krešić Dragutin	Lasić Miro	Magaš Zvonimir	Marušić Ana
Krišto Aleksija	Lasić Stanko	Magdanić Željka	Marušić Matko
Križanec Ivica	Lasović Ivan	Maguš	Marčev Ivan

Mataija Mladen	Milas Krešimir	Muljačić Ante	Orešković Stjepan
Matana Ante	Milas Višnja	Muratović Hamdija	Orešković Veronika
Matava Ante	Miler	Muratović Hasan	Orlić Lidija
Matec Boris	Miletić-Medved Marica	Murtić Rijad	Orlić Đurđica
Mateša Dubravka	Milin Zdenko	Musić Jure	Orlović Kristina
Matijević Katja	Milisav Ninka	Muslin Nikola	Osik Mirko
Matijević Mirjana	Milivojević Hrvoje	Mužić Nada	Ostojić Dragan
Matić,prof., Ludvig	Milišić Milan	Nacevski Biljana	Ostojić Ivo
Matić Božo	Milić Drago	Naglić Zvonimir	Ostojić Milenko
Matić Dario	Milić Ružica	Nakić Miroslav	Ostojić Zdravko
Matić Ivan	Milić Sandra	Nakić Vice	Ozimec Nevenka
Matić Juliana	Milić Željko	Nakić Vlatka	Ozretić Meri
Matić Vilko	Miljak Vinko	Nanković Vjekoslav	Očić Gordana
Matić Petar	Miloslavić Tihana	Nasić Ivan	Padovan Marijan
Mato	Miloslavić Vlaho	Nasić Mirjana	Pahić Damir
Matović Ivo	Milovaci Silvana	Nađ Šandor	Pajić Cvjetko
Matošević Josip	Milovac Silvana	Nebojana Vladimir	Pajić Ivo
Matošević Matija	Milovanović Stojan	Nebojan Vladimir	Pajtlar Mladen
Matošević Stipo	Milošević Vid-Andrija	Nedeljković Slobodanka	Paladino Josip
Matošević Tomo	Milošević Zdravko	Negovetić Lucijan	Pal Andrej
Matošević Željko	Milthram Gordana	Nekić Ante	Palavra Predrag
Matošić Srđan	Mimica Željko	Nema	Palinić-Cvitanović Asja
Matulin Blaženka	Mintas Biserka	Nenadić Milan	Palčić Borislav
Matulić Igor	Mioć Gabrijel	Nenadić Željko	Palic Matej
Matulić Stanislav	Mirić Dinko	Nikolić Aljoša	Pandžić Vlado
Matulović Droupilić	Mirnić Gordana	Nikolić Ana	Paniagua Milena
Marina	Miro-Jović Ivo	Nikolić Igor	Panić Vojislava
Matutinović Željko	Mislav Nika	Nikolić Pavo	Pantanida
Mauro-Škopac Nadia	Mitar Davor	Nikolić Stipo	Papa Ivan Pavao II
Mavrinac Vojko	Mitić Aleksandar	Nikolić Zvonko	Papić Dragan
Mavrić Tihomir	Mitrovich Raul	Nikšić Vinko	Papić Ružica
Mavrić Žarko	Mitrović Neven	Ninčević Željko	Papratnik Tatjana
Mayor Federico	Mitrović Vesna	Njavro Juraj	Paraga Dobroslav
McDermott Thomas	Miše Kornelija	Nobilio Mario	Paradić Ante
Medarić Damir	Miše Stjepan	Nodari Maja	Pasini Damir
Medo Matko	Mišić vojvoda	Nogalo Boro	Pasini Ivan
Medved Ivan	Mišić Maja	Nola Petar	Pastrečka Siniša
Mendaš Zvonko	Miškić Hrvoje	Novak P. Slobodan	Paušić Tia
Mendaš Zvonko	Miškić Ilija	Novak Antun	Pavelić Ljubomir
Mendušić Silvana	Mišković Berivoj	Novak Katarina	Paver Ernest
Merle Đuro	Miškulin Benito	Novaković Pero	Pavini Oreste
Mesar Neven	Miškulin Rajko	Novak Srđan	Pavić Arsen
Mesec Željka	Mišura Ivo	Novosel Lidija	Pavić Ruža
Mesić Slavko	Mičo Mihajlović Milić	Novosel Nikola	Pavić Siniša
Mesić Stipe	Mičetić Vladimir	Nuk Goran	Pavlek Josip
Metličić Vitomir	Mladi Ognjen	Nunn Sam	Pavleković Ivan
Meštrović Julije	Mlinarić Marijan	O'Sullivan Patrick Terrenc	Pavleković Vesna
Meštrović Marija	Modrić Nadica	Obadić Radomir	Pavlović Davor
Međimorec Miro	Mofpitt Vincent	Oberhofer Dagmar	Pavlović Franjo
Međimorec Miroslav	Antony	Oblak Marijan	Pavlović Luka
Mica Ante	Mojaš Davor	Obradović Đorđe	Pavlov Neven
Mihaljić Miloš	Mojžiš Oto	Obuljen Čičo	Pašić Petar
Mihaljević Nikica	Momčinović Hrvoje	Odić Mladen	Pače Branko
Mihaljević Slobodan	Montiljo	Odža Milka	Pecarić Josip
Mihovil Ivica	Moreti Mato	Odža Ninka	Peci Stela
Mijakovac Damir	Morić Ljubomir	Okechukwu Ahu	Pedljo Nikola
Mijatović Darko	Mornar Igor	Augustine	Pejaković Hrvoje
Mijatović Davor	Mostovac Berislav	Omazić Ante	Pejić Marinko
Mijač-Gulišija	Mouchet Jacques	Omeragić Hajrudin	Pejković Lidija
Emilija	Mozer Miroslav	Omerbašić Ševko	Pejković Lovre
Mijović-Kočan	Mozetić Darko	Opačak Ratomir	Pejković Neven
Stijepo	Mrak Bernard	Opačak Snježana	Pelko Monika
Mikuljić Josip	Mravunac Branka	Opić Vinko	Penava Jerko
Mikuš Darko	Mrsić Mirando	Orbac Vlastimir	Penava Jozo
Mikšić Franjo	Mrđan Mijo	Orešić Vlado	Pendelin Zlatko
Milanković Boško	Muha Branko	Orešković Predrag	Pendeš Gordana
Milanović Janja	Mulahalilović Osman	Orešković Stipe	Perica Eva

Perica Živko	Pospiš-Baldani Ruža	Rajić Vinko	Saftić Ivan
Perinić Josip	Pospiš Miroslav	Rajković Franjo	Sakač Mato
Perišić Miroslav	Posuda Nikola	Rakarić-Poznanović	Salaj Peakić Terezija
Perišić Radoje	Potočić Darko	Marija	Salamunić Ilza
Periš Ksenija	Povalec Jadranka	Rakidžija Marija	Salopek Stjepan
Perić Ivo	Požar Antun	Rakitić Lidija	Salvia Nino
Perić Mladen	Požega Josip	Rakić Fani	Samardžija Domagoj
Perić Pero	Požnjak Branko	Rakić Ivica	Samardžija Miroslav
Perić Relja	Počekoje Anđelko	Rakić Mladen	Sanader Ivo
Perić Tihomir	Praprotnik Tatjana	Rakiđija Marija	Santicola Maurizio
Perić Vinko	Prasček Vlado	Rakuljić Ante	Santo Tibor
Peričić Duško	Prce Sofija	Ramić Mehmed	Saraga Marija
Perković Ante	Prelog Nenad	Ramljak Pero	Saračević Petrik Emira
Perković Marija	Premužić Marina	Ranić Vladimir	Sardelić Celestin
Perković Petar	Prenda Ivan	Raos Predrag	Sare Ranko
Peruško Blaž	Prežigalo Juraj	Rasolav Herman	Sarić Božena
Pervan Željko	Prgomet Drago	Rastovski Andrej	Savinović Pero
Peršić Dubravka	Prgomet Ivan	Raucher Zvonimir	Savić Antun Zoran
Peršić Miroslav	Pribanić Marijan	Ravlić Ivan	Sačer Dražen
Peršić Radoje	Primorac Boris	Raškaj Božica	Sačer Goran
Peterlin Boris	Prodan Ivo	Ražem-Begić Erika	Sedlić Ilija
Petrač Božidar	Prodan Mirko	Račić Jadranko	Segarić Janko
Petračić Miroslav	Prosoli Alojzije	Rački-Cargonja Višnja	Seifried Andrija
Petrek Ivan	Prpić Valter	Rački Gordana	Selić Snješko
Petric Ante	Prpić Zoran	Rački Sanjin	Senjanović Leo
Petrinec Branko	Prskalo Danijela	Rebić Adalbert	Serde Ferenc
Petrinec Zrinko	Prskalo Stella	Rebić Joško	Sertić-Janković Mirela
Petričević Ante	Prstec Branka	Rebić Niko	Sertić Dimče
Petričević Bruno	Puce Vlado	Reiner Željko	Severinac Ivan Marijan
Petričević Mirko	Puharić-Har Marija	Renar Ivana	Sević-Rubeša Biserka
Petrović Oleg	Puhelek Branka	Rena Volga	Siketa, v.d. Tonka
Petrušić Ilija	Puhovski Žarko	Rendulić Ivan	Sikirić Igor
Petry Miroslav-josip	Pukec Stjepan	Renić Filip	Sindik Nebojša
Piacun Pave	Puljiz Vlado	Renić Iko	Sindik Nikša
Piljić Jela	Puljić Ankica	Repić Mato	Singer Jakša
Pilsel Drago	Puljić Boro	Repić Đurđica	Sitek Vladimir
Pinter Zoran	Puljić Smiljan	Rezaković Dženana	Skerlev Mihael
Piplović-Vuković	Puljić Vinko	Ribić Vilim	Skoko Iko
Tonka	Puljić Želimir	Ritterman Marijan	Skrok Antun
Pirin Nada	Punek Siniša	Rob-Bedeković Biserka	Slaviček Vladimir
Pisk Katarina	Puntarić Dinko	Roca Katica	Slipčević Jozo
Pisk Krunoslav	Pupovac Milorad	Rode Bojan	Slivar Vlado
Pitkanen Paavo	Purišić Anka	Rodin Nives	Sliška Jozo
Pivalica Sanda	Pusić Berko	Rogošić Marija	Slobodnjak Zoran
Pižeta Ivan	Putrić Mirko	Roje Damir	Smailagić Zeljko
Planinić Ante	Pušarić Berta	Roje Zdravko	Smilović Joško
Planinić Nikola	Pušarić Đuro	Romac Juraj	Smoljanović Mladen
Plavšić Franjo	Puškar Stjepan	Romano Slobodan	Smolčić Krunoslav
Plazonić Željko	Puščenik Branimir	Rončević Tomislav	Smud Dubravko
Plačevski Goran	Pužar Radovan	Rončević Željko	Softić Ivan
Plivelić-Grgić Milena	Rac Stjepan	Roso Ante	Sopianac Ivan
Podnar Ivan	Radaslić Adem	Roušal Vera	Sopianac Lela
Podrebarac Vlado	Radelj-Petar Marija	Rožanković Ivan	Sopta Jozo
Poduje-Vujinović	Radišić Rajko	Rožman Boris	Sović Renato
Kristina	Radić Stipo	Rubinić Milivoj	Sozlemez Yuksel
Pofuk Ivan	Radl Boris	Rudeš Igor	Spaić Anto
Pogarčić Vlado	Radman Borislav	Rudež Božo	Srakić Marin
Pogarčić Zdenka	Radman Ivo	Rudolf Davorin	Srdoč Irenko
Pokmajević Hrvoje	Radman Martin	Rugova Ibrahim	Stamatović Miroslav
Polić Branka	Radonić Marija	Rukavina-Prpić Ljerka	Stambolović Vuk
Poljak Boris	Radonić Vedran	Rukavina Joseph-thomas	Stamenković Mile
Poljanić Pero	Radović Vlado	Rupčić Fabo	Stanac Mladen
Popović Branko	Radoš Ante	Rupčić Stanislav	Stanienda Jan
Popović Ivan	Radoš Marko	Sabati Mirjana	Stanić Karlo
Popović Renato	Raguž Krešimir	Sabolić Ines	Stanić Milan
Popović Zoran	Raguž Martin	Sabolić Tomo	Stanković Vladimir
Popravor Mile	Rajić Simo	Sadako Ogata	Stanojević Milan

Starčević Dragutin	Šaravanj Jerko	Štambak Vladimir-Domini	Topić Ante
Stenman Henrik	Šarinić Petar	Štambuk Ivan	Topić Franjo
Stephan de Mistura	Šarić Dragan	Štark Ivan	Topličanec Sanja
Stipac Drago	Šarić Ivan	Štefanac Nikola	Tota Zvonko
Stipetić Branimir	Šarić Ivica	Štefanis Marko	Totić Mirko
Stipeč Goran	Šarić Niko	Šterc Stjepan	Totić Živko
Stipić Anto	Šarić Vedran	Štetner Zdenko	Touvron Guy
Stipović Srećko	Šarčević Ivan	Štimac Davor	Trajbar Tomislav
Stjepanović Iva	Šarčević Željko	Štimac Slavko	Traven Marina
Stjepanović Ivo	Šebalj Ivan	Štritof Marijan	Tripalo Vjekoslav
Stjepanović Tomislav	Šegedin Petar	Štrkalj Jozo	Tripković Andro
Stojanović Dominik	Šego Jure	Šuhajda Gizela	Trnka Kasim
Stojanović Dušan	Šegvić Petar	Šulc Ranka	Trnković Ana
Stojanović Goran	Šehović Feda	Šuletić Mila	Trojko Stjepan
Stojanović Nevenka	Šekulja Franjica	Šulić Ivana	Trpković-Milišić Jelena
Stojanović Predrag	Šenjug Maka	Šumanović Josip	Tucak Antun
Stojić Jasna	Šeparović Branka	Šunić Marinko	Tuco Ulfeta
Stošić Emil	Šeparović Zvonimir	Šunjić Hrvoje	Tudorić Neven
Stražičić Vladimir	Šerventić Igor	Šunjić Marjan	Tudor Tomislav
Strinčić Tomislav	Ševo Ivan	Šuperina Franjo	Tunuwidjaja Supjan
Stričević Luka	Ševonjić Mirjana	Šuper Nikola	Turek Stjepan
Strmotić Elis	Šešelja Frane stjepan	Šurjak Želimir	Turković Bisera
Strmotić Valerija	Šikić Milo	Šurjan Svetlana	Turza Gabrijela
Strpić Danka	Šikić Ninoslav	Šurkić Stjepan	Tučar Nada
Strpić Petar	Šikić Željko	Šutalo Krešimir	Tudman Zdenko
Strunjak Suzana	Šimić Ilija	Šušković Ivica	Udovičić Martin
Stubičar Slavko	Šimić Josip	Šušnja Jela	Ujević Ante
Stuparić Nenad	Šimić Mato	Švigel Jordan	Ujević Ivana
Suban Velimir	Šimić Stipe	Švajghart Zlatko	Ujević Marija
Subašić Mirko	Šimičić Antun	Švarc	Ulm Franjo
Sudar Pero	Šimunović Filipančić	Švasel Jordan	Ungaro Jagoda
Sudec Božidar	Marija	Švigir Nada	Urban Pavo
Suhonjić Remzo	Šimunović Damir	Ščekić Sonja	Uremović Martin
Sukno Pero	Šipek Krešimir	Tabaković Elmira	Uršić Slavica
Suljić Goran	Šipuš Ivan	Tadijević Rudolf	Utrobičić Ivan
Sullivan Mike	Šipuš Krešimir	Takač Ines	Uvodić-Ivesa Tatjana
Sunara Siniša	Škarica Radoslav	Talaić Zdenka	Učkar Marija
Superina Ezio	Škegro Mate	Tanfara Sanja	Valdec Zdenka
Surjan Svetlana	Škerlj Josip	Tanuwidjaja Supjan	Valek Ivan
Surroi Veton	Škoda Anđelko	Taraš Melina	Valent Ivan
Sušec Andrija	Škrabalo Zdenko	Terek Andrija	Valentić, v.d. Anto
Sučić Dragan	Škrabić Veselin	Termačić Tatiana	Valent Srećko
Sučić Jadranka	Škuljić Vesna	Teršelić Vesna	Valenčić Vasjan
Sučić Miroslav	Škunca-Radman Elvira	Teskera Ante	Valić Ivo
Sučić Stjepan	Škunca Elvira	Thatcher Margaret	Valjan Velimir
Svalina-Grmuša	Škvorc Nino	Tojčić Stanislav	van der Kamp Jan
Jasminka	Škvorić Mate	Tolić Ivan	Vargović Josip
Svetić-Rubeša	Šljiva Mirjana	Tolj	Varljen Darko
Biserka	Šnajdar Dragutin	Tomac Gordan	Vaskić August
Svetić Mihaela	Šnajdar Milivoj	Tomas Anto	Vavrik Josip
Svetić Vlado	Šnur Ivan	Tomas Mato	Vegan Biljana
Svilčić Andrija	Šogorić Selma	Tomasović Hrvoje	Vegan Bryana
Svjetličić Miroslav	Šokić Anđelita	Tomasović Maja	Vegar Vesna
Swedlund Sten	Šoletić Željko	Tomas Vinko	Velepčić Mitja
Šabulić Mensul	Šop Ivan	Tomašić Zlatko	Veramenta Žarko
Šainović Nikola	Šoprek Božidar	Tomaš Tomislav	Veselica Marko
Šakić Dragan	Šoštarić Branko	Tomin Ana	Večenaj Josip
Šakić Mirko	Špegelj Martin	Tomić Ana	Vidak Ivanka
Šakota Tomo	Špoljarić Aleksandar	Tomić Jure	Vidak Marko
Šalig Željko	Špoljarić Damir	Tomić Milorad	Vidak Vojko
Šalinović Dane	Špoljarić Karmela	Tomičić Hrvoje	Vidas Franjo
Šamija Mirko	Špoljarić Stanko	Tomljanović Mirko	Vidas Zdravko
Šandrak Ivo	Špoljar Stevan	Tomljenović Nikola	Vid Karmen
Šanko Ivan	Štajcer Berislav	Tonkić Ante	Vidović Ferdinand
Šantić Slavica	Štajner Ivan	Tonković Anka	Vidović Franica
		Tonković Bela	Vidović Goran
		Topić Sinjaković Marica	Vidović Ivan

Vidović Ivo	Vuljević Karmen	Židovec Zdravko
Vidović Miroslav	Vunić Ante	Žigman Branko
Vidović Saša	Vurušić Branimir	Žigo Rosa
Violić Goran	Vučemilo Mladen	Žilić Danijel
Visković Ivo	Vučenović Duško	Živanović Đorđe
Vitalić, v.d. Tonko	Vučina Milada	Živković-Štefan Ljubica
Višić Anđelko	Vučinović Mirjana	Živković Ivan
Višnjić Davor	Vučković Maja	Živković Konstantin
Vištica Viktor	Walther Klaus	Živković Marijo
Vičić Marija	Weiss-Sklizović	Živković Mario
Vladislav Lozo Petar	Božena	Živković Nikica
Vlahović Ana	Wilhelm Vladimir	Živko Vjekoslav
Vlahović Tomislav	Wilkes Kathleen	Živčić-Čosić Stela
Vlahušić Andro	Win Win Kyn	Žnidarić Antun
Vlaić Ante	Woodall John	Žuanić Ika
Vlaić Meri	Wright O Wayne	Žugaj, v.d. Ana
Vlastelić Ivan	Yamandu Isutamu	Žuljan Igor
Vlašić Ferdo	Yamauchi Tsutomu	Žuljević Jelica
Vlašić Josip	Young Kirsten	Županović Marija
Vlašić Slavko	Zaborski Josip	Župić Tomislav
Vlašić Stjepan	Zadro Mladen	Žutelija Željko
Vojinić Ljerka	Zahija Davorka	Žužul Miomir
Vojnić Ljerka	Zajec Robert	
Vokić Ljilja	Zajec Zvonko	
Volarić Željko	Zamlić Bernardo	
Vončina Krešo	Zanchi Linda	
Vrabec Bruno	Zanki Linda	
Vragolov Božo	Zanne Toni	
Vranetić Ivan	Zaputović Luka	
Vranjac Đuro	Zaroković Srđan	
Vranješ Tonči	Zatezalo Štefanija	
Vranko-Nagy Nada	Zatezalo Željka	
Vrbica Božidar	Zavorović Srđan	
Vrdoljak Danko	Zdelar Mirko	
Vretenar Đino	Zdeličan Elena	
Vrhovčić Josipa	Zdelčin Elena	
Vrkaš Nera	Zeba Petar	
Vrtiprah Ivo	Zelenika Kazimir	
Vrčić Mihovil	Zelić Miomir	
Vucelić Tanja	Zelić Žarko	
Vugrinec Jasnica	Zgrablić Nikola	
Vugrinović Barbara	Zgrabljic Neda	
Vujica Benedikt	Zgrebec Zdravko	
Vujić Antun	Zilić Ivica	
Vujičić Ana	Zima Zdravka	
Vujičić Marija	Zimonja Javorka	
Vujičić Nebojša	Zirdum Anto	
Vujčić Marija	Zlatunić Slavko	
Vukadin Pero	Zorica	
Vukalović Stjepan	Zorica Ante	
Vukasović Boško	Zorić Damir	
Vukelić Milan	Zorić Eleonora	
Vukić Lovre	Zorić Luka	
Vukičević Slobodan	Zouhar Margareta	
Vuko Igor	Zovak Mario	
Vukoja Vlado	Zovko Branko	
Vuković Mihovil	Zovko Jozo	
Vuković Srđan	Zovko Jure	
Vukušić ml. Herman	Zrna Mladen	
Vukušić Herman	Zukić Šaban	
Vulić, v.d. Marko	Zupčić Branko	
Vulić-Mladinić Denis	Žaja Božo	
Vulić Marko	Žaknić Ivica	
Vulić Miroslav	Žalac Delimir	
Vulić Vladimir	Žentil Mladen	
Vulić Zdenka	Žgrablić Jadranka	
Vuljak Mladen	Žic Rado	

**Popis pisama Predsjedniku
Stanje u Republici Hrvatskoj**

1994. - 1999.

NAZIV

DATUM

1992.

	ožujak
Zdravlje gen. Nojka Marinovića	20.

1994.

	ožujak
HVO ranjenici u bolnici Dubrava	7.
	travanj
Sukob liječnika i veterana, Rovinj i Vž toplice	28.

1995.

	siječanj
Godišnje obveze - S.L.	
Sastanak PRH sa dužnosnicima Ureda - izvršenje obveza (od PRH)	31.
	ožujak
Summit UN - Kopenhagen	13.
	svibanj
izaslanik, Antisemitizam, holocaust i antifašizam	9.
	listopad
Prijedlog projekta zbrinjavanja napuštenog, staračkog i socijalnog pučanstva	6.
Osvrt na posjet Euro-delegacija u Kninu i D. Lapcu (VŠO)	9.
Osnivanje Koordinacije za napuštene (Hebrang, Kostović, Škara, Jarnjak, Rebić, Knezović, Pašić)	13.
Podsjetnik prije puta - 50-ta obljetnica UN, New York	20.
	studenj
Izbjeglice u Bartzsu (Kostović, Jarnjak, Rebić, Majdak, Šimonović, Zorić)	10.
	prosinac
Posjet Sadako Ogata	5.
izaslanik, Vukovarske majke, Gdje su naši najmiliji	5.
Prezentacija projekta zbrinjavanja	15.

napuštenih	
------------	--

1996.

	siječanj
Upute o ponašanju prema medijima	22.
	veljača
Negativni prikaz Hrvatske u svijetu	13.
posjet PRH, Hrvati Vojvodine	15.
Koordinacija za ljudska prava (Hodak, Kostović)	16
Ljudska prava	17.
Ocjena humanitarnog stanja u Podunavlju	23.
Čestitka na prvoj koordinaciji za ljudska prava	26.
Prijam M. Dedakovića-Jastreba	28.
Briga o demobiliziranima i veteranima	29.
	ožujak
Međunarodni Okrugli stol o ljudskim pravima, Beč	7.
Balkan: Perspektive za mir i stabilnost, Wilton Park	22.
	travanj
Ocjena stanja u hrvatskom Posavlju	12.
Odavanje poštovanja žrtvama 2. svj. rata i Domovinskog rata	16.
	svibanj
Molba za prijam Vukovaraca	3.
	lipanj
Izvješće s puta Bostonu i New Yorku	28.
	srpanj
Unapređivanje odnosa sa Židovima i Izraelom	5.
	kolovoz
Problem članova HVIDRA-e - protesni skup 15. rujna 1996.	21.
	rujan
Problemi Saveza HVIDRA-e; prosvjed 15. rujna - izvješće o dosad poduzetom	4.
Upis studenata iz srednje Bosne na Medicinski fakultet u RH	23.
Boravak PRH u Županiji Dubrovačko-neretvanskoj	26.
	listopad
Odgovor na ponudeno mjesto Veleposlanika	3.
O užasima rata	8.

Tri događaja (Stepinac, Kvaternik, Tuđman)	15.
Ulazak srpskih izbjeglica u RH	25.
Ljudska prava i socijalna politika u RH	28.
Problematika umirovljenika	31.
Odnosi sa Srbima	31.
	studeni
Humanitarni program u svezi sa Srbima	6.
Peta godišnjica okupacije Vukovara	7.
Posjet PRH generala Kleina i izaslanstva lokalnih Srba	8.
Nekoliko ljudskih razmišljanja	8.
Humanitarni popis stanovništva u hrvatskom Podunavlju	13.
Dobodošli (za H.Š.)	14.
Prosvjedi	22.
Mirna reintegracija	25.
	prosina
Zahtjev i odgovor za ulaz u konzilij (A. Hebrang)	2.
Hvala za Vukovar	4.
Struktura stanovništva i socijalne grupe u Podunavlju	4.
Prijedlog humanitarnog programa	15.

1997.

	siječanj
Zamolba za imenovanje na dužnost zastupnika u Županijski dom Sabora RH	10.
	veljača
Čestitka na kandidaturi za PRH	3.
	ožujak
Humanitarni položaj Srba	19.
Teze za razgovor sa Sadako Ogata	20.
Prijam kod PRH za Kleina i Ogatu	20.
Posjet PRH Županiji Osječkoj	25.
Hrvatska humanitarna politika	26.
Socijalna politika	27.
Povećanje mirovina, Ljubinka Bitunjac (25 kn)	27.
	travanj
Izviješće iz Iloka	1.
Izviješće s puta u Izrael	24.
	svibanj
Obavijest o putu u Japan	23.
	lipanj
Prijam za E. Rehn kod PRH	6.

Vlak za Vukovar	8.
Posjet Vukovaru	9.
Organizacija brige o veteranim Domovinskog rata	9.
Milka Kufrin, pismo PRH (G.R.)	23.
	kolovoz
Čestitka početka rukovođenja mira	7.
Grob za Karla Štajnera	22.
Izviješće o radu u Saboru RH	27.
Skori izlazak knjige "Spasimo život"	27.
Komentar na uspostavu diplomatskih odnosa sa Izraelom	27.
	rujan
Posjet Demirela RH	18.
Izviješće o 98. Interparlamentarnoj konf. u Kairu	19.
Socijalno zbrinjavanje povratnika (raseljenih) u istočnoj Slavoniji i izvan RH	22.
	listopad
Aktualna humanitarna pitanja	20.
Prijam autora knjige "Spasimo život"	28.
	studeni
Stanje Hrvata u SRJ	6.
10. prosinac - Dan ljudskih prava + zamolba za prijam i ostalo	18.
Reakcija na intervju direktora Međ. helsinške federacije Aarona Rhodesa+ pismo njemu	26.
	prosinac
Ocjena socijalne politike	2.
Ocjena Dana ljudskih prava i 50. god. Deklaracije u 98.	11.
Meštrovićeva skulptura Mojsije	17.
-//-	22.
Socijalna politika nakon govora PRH u Saboru	24.
Izviješće o sastanku s umirovljenicima	25.

1998.

	siječanj
Mišljenje za PRH, Michael Papo	17.
Posjet Komisije za nestale, Bob Dole kod PRH	17.
Provođenje odluka nakon sastanka s Bob Doleom	21.
Bilješka sa sastanka o problemu starih	26.

Srba na novooslob. područjima (VŠO)	
	veljača
Izviješće o posjeti obitelji Medić RH	9.
Povratak izbjeglica	11.
Izviješće s puta u Den Haag - posjet našima u pritvoru	23.
Informacija o smrti supruge Petra Šegedina	23.
Stanje u Kninu	27.
	ožujak
Prijam Zvi-Rav Nera kod S.L.	17.
Razgovor sa Zvi-Rav Nerom	18.
Hrvatsko žrtvoslovno društvo - Šeparović	18.
Projekt Svjetske zdravstvene organizacije	20.
Humanitarni aspekti međunarodne politike	23.
Mirovna inicijativa PRH	25.
Status antifašističkih boraca Hrvatske	25.
SZO usvojila Izazov dobra za Kostovića	26.
	travanj
Izviješće s 99. Interparlamentarne konf. u Namibiji	14.
Osvrt na neka pitanja ljudskih prava i humanitarnog rada	20.
Skup u povodu projekta "Eurohealth"	20.
Osvrt na neka pitanja ljudskih prava i humanitarnog rada II	22.
	svibanj
Posjet ministra Granića i delegacije Izraelu	4.
Izviješće s puta u Izrael 10-13. svibnja	15.
Odlikovanje PRH za S.L.	21.
Izviješće iz Dubrovnika	22.
Umirovljenici i odluka Ustavnog suda	26.
Povodom primanja ordena N. Š. Zrinskog	29.
	lipanj
Odluka o umirovljenicima	10.
Opetovani napadi na mene u Imperijalu	11.
	srpanj
Povjerenstvo za povijesne i ratne žrtve - E. Zuroff i slično	10.
	rujan
Neke socijalne mjere	1.
Postojeća socijalna i humanitarna pitanja	16.
	listopad
Knjiga "Ranjeni Krist" - poklon Sv. Ocu	6.
Posjet Sv. Oca RH	6.
Zamolba za prijam - Hrvatski savez	7.

slijepih	
Hrvatski crveni križ - zamolba za pokroviteljstvo 120. obljetnice	7.
Neki prijedlozi nakon izbora u Njemačkoj	7.
Posjet Haagu	23.
	studenj
Dovršavanje bolnice u Novoj Biloj	13.
Prijedlog izaslanika PRH na svečanoj sjednici Odbora za ljudska prava 10.12.98. u HDS	16.
Primanje kod PRH u povodu Dana ljudskih prava	21.
Ocjena stanja u Boki Kotorskoj	30.
	prosinac
Rad Ivice Ropuša	1.
Rad Ureda Predsjednika	3.
Izviješće iz Haaga - posjet optuženima	8.
Podrška Županijskog doma nastavku izgradnje bolnice u Novoj Biloj	16.
O ljudskim pravima, mirotvorstvu i demokraciji	17.
Obrana ugleda PRH	30.

1999.

	siječanj
O plaćama u RH nakon odluke o plaćama sudaca	28.
	veljača
Suđenje i javne reakcije	15.
Socijalno stanje u RH (za VŠO)	17.

**Popis pisama Predsjedniku
Stanje u Bosni i Hercegovini**

1994. - 1999.

NAZIV

DATUM

1994.

Prijedlog hrvatske humanitarne i mirotvorne inicijative	22. veljače
Molba Usore	23. travanj
Izviještaj o posjetu BiH, 11.-21.	28. svibanj
Izviještaj o protestu žena iz Bugojna	13.
Drugo izvješće o protestu žena iz Bugojna	16.
Treće izvješće o protestu žena iz Bugojna	18.
Izviješće o stanju u srednjoj Bosni	19. - 21.
	kolovoz
Izviještaj o položaju hrvatskog stanovništva u BiH, ljeto 1994.	30.
	listopad
Izviještaj o nekim pitanjima u BiH	13.

1995.

	veljača
U cilju mira između Hrvata i muslimana	1.
	svibanj
20 000 Hrvata u Banja Luci	13.
	kolovoz
Provođenje sporazuma o povratku u Veliku Kladušu civila iz Kuplenskog	8.
	rujan
Problem prognanih Hrvata i stanje u Velikoj Kladuši	1.
	listopad
Projekt "Položaj Hrvata i ocjena stanja u Bugojnu"	3.
	prosinao
Ocjena humanitarnog stanja u Bosni	11.

1996.

	siječanj
Projekt Banja Luka (posjet biskupu Komarici u Davoru i sastanak sa Kasagićem u Srpcu; posjet Banja Luci; pismo Kasagiću; tijekom posjete Banja Luci; procjena položaja Hrvata u B.L.; uputa o ponašanju prema medijima; precizniji podaci o nekim pitanjima; posjet Banja Luci; fax Komarice o mazutu, izvoz i uvoz roba iz i u RS; bilješke)	
	veljača
Molba za pomoć selu Majdan	16.
Izviješće o posjetu Srpcu i Banja Luci	26.
	travanj
Ocjena stanja u Hrvatskoj Posavini	12.
	lipanj
Izviješće s puta po BiH - položaj Hrvata i stanje u BiH	6.
	svibanj
Posjet Sarajevu	

1997.

	siječanj
Osnivanje Medicinskog fakulteta u Mostaru (poziv na sastanak; izviještaj PRH; Medicinski fakul. u Mostaru; Program javnog zdravstva; Inicijativni odbor 15.7.; bilješke)	13.
	veljača
Ocjena stanja i položaj Hrvata u gradovima Federacije	11.
	ožujak
Osobno - nedovršeno 4 pitanja o stanju u BiH	
	travanj
Izviješće o elementarnim nepogodama	30.
	listopad
Prijam nositelja akcije "Spasimo život"	28.
Prijedlozi u svezi posebnih odnosa s Federacijom BiH	29.
	prosinac
Stanje u srednjoj Bosni	22.

1998.

	travanj
Posjet hrvatskih građana Derventi i	24.

Plehanu	
posjet Derventi, Drvaru i Plehanu	29. lipanj
Izviješće s puta po BiH i južnoj Hrvatskoj	15.
	rujan
Neki prijedlozi za program mira u BiH	16.
	listopad
Hrvatska humanitarna pomoć BiH	19.
	prosinač
Posjet Lašvanskoj dolini	16.
Izviješće s puta po srednjoj Bosni	23.

1999.

	siječanj
Pismo Carlosu Westendorpu	21.
Izviješće o razgovoru s veleposlanikom Muratovićem	21.
	veljača
Izviješće s puta po Bosni 8.-11. 2.	12.

PRILOG

I Bugojanski projekt povratka

II Drugi materijali

1. 20.09.1995. - Pismo gosp. Krešimiru Zubaku - općinsko vijeće Bugojno
2. 21.09.1995.- Priopćenje HDZ - općinski odbor
3. 21.09.1995. - izvješće UNPROFOR-u i drugim zainteresiranima - općinski odbor HDZ Bugojno
4. 21.09.1995. - obraćanje građanima i vlastima Bugojna
5. 25.08.1995. - pismo Bosiljku Mišetiću - općinsko vijeće Bugojno
6. 28.09.1995. - izvještaj svjedoka predstavnicima iz hrvatske delegacije
7. 21-29.09.1995. - povrede ljudskih prava Hrvata u Bugojnu
8. 27.09.1995. - Dokument o ograničenju prava boravka Pere Bodružića u Bugojnu
9. 29.09.1995. - Zapisnik o zatečenim stvarima Bojanovića Stipe
10. Demografska procjena stanja broja Hrvata u Bugojnu
11. Mogućnost povratka muslimanskih izbjeglica u Donji Vakuf

DEMOGRAFSKE PROCJENE STRADANJA HRVATA U BUGOJNU

1. Na cijelom području Bugojna **1991.** je bilo:

16 031 Hrvata
19 697 Muslimana
8 673 Srba
2 488 ostalih

2. U gradu Bugojnu bilo je:

6 836 Hrvata
6 878 Muslimana
6 809 Srba

3. Vodeća naselja po broju Hrvata:

Bristovi 408
Crniće 375
Goruša 339
Kandija 659